

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Humanistyczny

ALEKSANDRA WOJNAROWSKA

**TENDENCJE NOMINACYJNE W BUŁGARSKIEJ
I SŁOWACKIEJ TERMINOLOGII OKULISTYCZNEJ
W UJĘCIU KONFRONTATYWNYM**

ROZPRAWA DOKTORSKA

Pod kierunkiem naukowym:
dr hab. Iliany Genew-Puhalewej – promotor
dr Sylwii Sojdy – promotor pomocniczy

SOSNOWIEC 2023

Spis treści

Wstęp	4
 CZĘŚĆ I: ZAGADNIENIA TEORETYCZNO-METODOLOGICZNE	9
1. Podstawowe założenia pracy	9
1.1. Termin okulistyczny na tle teorii terminu	13
1.2. Właściwości terminu okulistycznego	15
2. Językowy i pozajęzykowy kontekst badań	21
2.1. Rozwój i stan bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej jako subsystemu terminologii medycznej	21
2.2. Charakterystyka bułgarskich i słowackich terminów okulistycznych	30
2.3. Klasyfikacja funkcjonalna terminów okulistycznych	34
3. Kliniczny termin okulistyczny jako internacjonalizm	38
4. Struktura formalna terminów (forma zewnętrzna)	45
4.1. Terminoelement jako budulec jednowyrazowego terminu okulistycznego	45
4.2. Słowotwórczo-morfologiczny status terminoelementów pochodzenia klasycznego	49
5. Motywacja terminologiczna (problemy formy wewnętrznej)	59
6. Ramy teoretyczne pracy (synteza)	66
7. Podstawy metodologiczne pracy	67
7.1. Korpus badawczy: charakterystyka źródeł	68
7.2. Zasady ekscerpcji materiału badawczego	70
7.3. Parametry analizy	72
7.3.1. Analiza wstępna: dane etymologiczne	73
7.3.2. Forma zewnętrzna	73
7.3.3. Forma wewnętrzna	74

CZĘŚĆ II: ANALIZA BUŁGARSKICH I SŁOWACKICH JEDNOWYRAZOWYCH
KLINICZNYCH TERMINÓW OKULISTYCZNYCH..... 76

Podsumowanie 227

Wykaz skrótów 232

Bibliografia 234

Streszczenie 252

Summary..... 255

Resumé..... 258

Резюме..... 261

Wstęp

Otoczająca nas rzeczywistość ulega ciągłym transformacjom. Dynamika świata pozajęzykowego ma odzwierciedlenie w języku, który pozwala sformułować ludzkie spostrzeżenia, dotyczące zarówno codzienności, jak i znaczeń ściśle specjalistycznych. Teraźniejszość pokazuje, że jest ich wiele, gdyż każda dziedzina nauki i techniki wypracowała swój charakterystyczny sposób komunikacji za pomocą terminów. Sposób nadawania nazw przedmiotom, zjawiskom i czynnościom zależy nie tylko od potencjału leksykalnego i gramatycznego języka ogólnego, lecz także od potrzeb jego użytkowników. Zdaniem specjalistów, terminy jako pewne wyspecjalizowane jednostki słowne, istniały od zarania dziejów. Ich mnożenie się miało ścisły związek z tendencją do wyodrębniania się i specjalizacji konkretnych sfer działalności ludzkiej (Grucza, 1991: 23). Jednym z obszarów ważniejszych dla życia człowieka, mającym początki już w czasach starożytnych, jest medycyna. W powszechnej opinii jej terminologię cechuje wysoki stopień wyspecjalizowania, pewna hermetyczność, wielopoziomowość pojęciowa i klasyczne pochodzenie. Wszystko to wydaje się onieśmielać lingwistów do podejmowania zagadnień związanych z nazewnictwem nauki i praktyki medycznej – w szczególności na gruncie języków słowiańskich.

Głównym celem niniejszej rozprawy jest ukazanie tendencji nominacyjnych, które występują na gruncie bułgarskiej oraz słowackiej terminologii z dziedziny okulistyki i przedstawienie ich w ujęciu konfrontatywnym. Przez tendencje nominacyjne rozumie się pewne prawidłowości towarzyszące procesowi nazywania pojęć oraz kierunek, w jakim ten proces zmierza. Mają w tym duży udział czynniki pozajęzykowe, takie jak rozwój wiedzy i doświadczenia oraz dążenie do umiędzynarodowienia powszechnej na całym świecie praktyki lekarskiej. Wszystko to ma swoje odzwierciedlenie w języku. Osiągnięcie celu umożliwia ekscerpcja odpowiedniego materiału terminologicznego i poddanie go szczegółowej analizie, opierając się na teoriach z zakresu współczesnego terminoznawstwa, leksykologii i słowotwórstwa, a także językoznawstwa konfrontatywnego. Wobec tego do szczegółowych zadań pracy należało: 1) stworzenie ram teoretycznych niezbędnych do scharakteryzowania terminologii okulistycznej; 2) dokonanie wyboru metodologii do zastosowania w analizie i konfrontacji wyekscerpowanego materiału terminologicznego; 3) dokonanie analizy i zestawienie wyekscerpowanych terminów; 4)

sformułowanie wniosków odnoszących się do zauważonych tendencji nominacyjnych w zakresie współczesnej terminologii okulistycznej, a także do jej stanu ogólnego.

Podstawowe dla rozprawy pojęcie (i metatermin) *terminologia okulistyczna* rozumiane jest jako subsystem (podzbiór, leksykon terminologiczny¹) terminologii medycznej.

Inspiracją do podjęcia tematu jest konstatacja Stanisława Gajdy dotycząca deficytu wiedzy o pewnych zbiorach terminologicznych:

„brak opisu niektórych typów systemów terminologicznych, luki w badaniach nad semantyką terminów i sposób ich tworzenia oraz funkcjonowania, nie pozwalają na szersze generalizacje” (Gajda, 1990: 12).

Powyższe stwierdzenie wydaje się nadal aktualne, dlatego przedstawione w niniejszej pracy badania zostały przeprowadzone z nadzieją, że przyczynią się do rozwoju wiedzy i świadomości na temat stanu terminologii okulistycznej. Stan ten przez językoznawstwo sławistyczne nie został dotąd wystarczająco zbadany.

Obiektem obserwacji i analiz są jednostki należące do dwóch języków słowiańskich, zaliczanych do różnych grup: język bułgarski – do grupy południowosłowiańskiej i język słowacki – do zachodniosłowiańskiej. Dokonany wybór badawczy implikuje komparację językową, jakiej do tej pory nie podejmowano na gruncie sławistycznym. Można wskazać cząstkowe opracowania terminologii medycznej z zastosowaniem metodologii utrzymującej się w paradygmacie badań terminoznawczych i jednocześnie porównawczych (por. Vojteková, 2017a; Дагнев, 2014, 2015, 2017; Танева, 2021) lub poruszających tematykę leksyki specjalistycznej, jednak w ujęciu socjolingwistycznym (por. Suchodolska, 2015). Zainteresowaniem terminoznawców cieszy się nazewnictwo anatomiczne (por. Wysocka, 1980, 1994, 2007; Gielecki, Żurada, Osman, 2008; Majerníková, 2018; Кънчева, 2009; Станкова, 2009), które charakteryzuje się wyższym stopniem znormalizowania niż terminologia kliniczna i, co za tym idzie, podatnością na przekład. Brakuje natomiast dociekań nad terminologią poszczególnych specjalizacji klinicznych, w tym z zakresu okulistyki².

Jednostką badań, czyli ich szczegółowym przedmiotem, jest więc *kliniczny termin okulistyczny*, tzn. termin medyczny z zakresu konkretnej specjalizacji klinicznej.

¹ Termin ten wprowadziła Julia Mazurkiewicz-Sułkowska (Mazurkiewicz-Sułkowska, 2017: 7).

² Można wskazać artykuł Nadeždy Nikołowej: *Лингвистични особености на дерматологичната медицинска терминология*, w którym autorka pochyła się nad cechami językowymi terminologii klinicznej z zakresu dermatologii (Николова, 2017). Nie miał on jednak wpływu na podejmowane wybory badawcze, ponieważ prezentuje powierzchowny opis zbioru terminologicznego.

Zakres badań ograniczono do terminów jednowyrazowych z uwagi na ich prymarność, elementarność, nadrzędność znaczeniową wobec terminów wielowyrazowych, i jak się wydaje, pożądalność formy.

Ekscerpca terminów do analizy z dostępnych źródeł przyczyniła się do powstania własnego roboczego korpusu jednostek w postaci glosariusza bułgarsko-słowackiego, wobec którego język polski stanowił metajęzyk jako język opisu. Był to krok konieczny, z uwagi na brak specjalistycznych słowników dwujęzycznych (bułgarsko-słowackich) oraz niezadowalającą liczbę jednojęzycznych źródeł terminograficznych³.

Przeprowadzenie badań wymagało dwóch rodzajów źródeł materiałowych. Pierwsze to leksykografia specjalistyczna (terminografia), rejestrująca jednostki ustabilizowane, skonwencjonalizowane i z reguły zaopatrzone w definicje znaczenia. Dlatego główne źródła tworzą: bułgarskie słowniki medyczne *Terminologia medica polyglotta, eponymica et acronimica* (2012) i *Терминологичен речник по офталмология* (1980) oraz słowacki *Lexikón medicíny*⁴. Drugi rodzaj źródeł to szeroko rozumiana literatura specjalistyczna, tematycznie spójna z naukami medycznymi i wybraną specjalizacją. Zaliczają się do nich zarówno podręczniki, jak i internetowe bazy danych, materiały wykładowe, w których jednostki terminologiczne często są użyte w kontekście, jednak zazwyczaj bez podania definicji. O terminach w nich zawartych trudno jednoznacznie konstatować, że mają charakter ustabilizowany i znormalizowany⁵, wymagają więc potwierdzenia w źródle terminograficznym.

Właściwe badanie empiryczne wyekscerpowanych bułgarskich i słowackich jednostek terminologicznych z wymienionych źródeł polegało na analizie i zestawieniu 1) formy zewnętrznej (struktury formalnej) oraz 2) formy wewnętrznej terminu (rozumianej jako relację, która zachodzi między strukturą formalną a cechami nazywanego pojęcia) ujętej w definicji. Za *tertium comparationis* przyjęto zbieżne definicje terminów, które miały potwierdzić ekwiwalencję znaczenia i formy.

Rozprawa dzieli się na dwie części: teoretyczno-metodologiczną (zawierającą siedem rozdziałów) i analityczną. W rozdziale pierwszym referuje się założenia ogólne

³ Na gruncie języka bułgarskiego poświadczono specjalistyczny słownik bułgarski, zawierający terminy okulistyczne *Терминологичен речник по офталмология* (Маждракова, 1980), nie można jednak wskazać ekwiwalentnego źródła zawierającego materiał w języku słowackim.

⁴ *Lexikón medicíny*, <http://www.datasolution.sk/index.php?page=enc> [dostęp: 06.05.2020].

⁵ Dokładny opis korpusu badawczego oraz zasady ekscerpacji materiału znajdują się w rozdziale siódmym.

terminoznawstwa oraz podejmuje się próbę zdefiniowania *klinicznego terminu okulistycznego* jako podstawowej jednostki niniejszych badań.

Jak wspomniano, orzekanie o tendencjach nominacyjnych wymaga oglądu na szerszy kontekst – językowy i pozajęzykowy, będący przedmiotem rozważań w rozdziale drugim. Stan terminologii okulistycznej jest spięty ze stanem terminologii medycznej, która przeszła kilka etapów kształtowania i nie jest zbiorem homogenicznym, gdyż dzieli się na subsystemy. Materiał terminologiczny, który pozwolił na wydzielenie terminów jednowyrazowych, w rzeczywistości odznacza się dużą różnorodnością form. Dla jasności wywodu i wyciąganych wniosków zostały one przedstawione w ramach ogólnej charakterystyki.

Klasyczny źródłosłów terminów, ich istnienie w wybranych systemach języków słowiańskich, a jednocześnie rozpoznawalność w innych (przede wszystkim zachodnioeuropejskich), było motywacją do podjęcia zagadnienia internacjonalizacji w rozdziale trzecim. Rozdział czwarty porusza kwestię struktury formalnej terminu. Zoperacjonalizowano w nim metatermin *terminoelement*, którym określa się elementy pochodzenia obcego, obecne w strukturze formalnej terminów okulistycznych. Rozdział piąty zawiera z kolei założenia teoretyczne odnoszące się do motywacji terminologicznej, która jest istotnym parametrem w analizie formy wewnętrznej.

Część teoretyczna zakończona jest syntezą postulatów teoretycznych, sformułowanych w oparciu o zaprezentowany stan badań na podstawie prac terminoznawców bułgarskich, słowackich i polskich, przede wszystkim Marii Popowej (Попова, 2012) Jána Horeckiego (Horecký, 1956, 1965), Ivana Masára (Masár, 2000), Stanisława Gajdy (Gajda, 1990), Wandy Zmarzer i Jerzego Lukszyzna (Lukszyn, Zmarzer, 2001). Właściwą część analityczną poprzedza rozdział prezentujący wybory metodologiczne oraz zasady opisu i analizy bułgarskich i słowackich jednowyrazowych klinicznych terminów okulistycznych.

Część druga – analityczna – przedstawia właściwą procedurę badawczą. Składa się z 54 części wydzielonych na podstawie wybranych termoelementów znajdujących się w strukturze badanych terminów. Każda z części stanowi próbę kompleksowej analizy wyekscerpowanych jednostek. Wyprowadzone wnioski szczegółowe wiodące do wskazania tendencji nominacyjnych we współczesnej bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej zawarte zostały w komentarzu wewnątrz każdego segmentu analizy. Następnie zostały zebrane i podsumowane w części kończącej pracę. Strukturę pracy uzupełnia wykaz skrótów stosowanych w rozprawie, bibliografia oraz

streszczenia w języku polskim, angielskim, słowackim i bułgarskim. Przytoczone cytaty ze źródeł obcojęzycznych są tłumaczeniami własnymi autorki.

Przeprowadzone badania pokazują, że materiał zgromadzony do celów badawczych mógłby posłużyć za punkt wyjścia dla kolejnych badań ze szczególnym uwzględnieniem pozostałych jednostek znajdujących się w korpusie (np. wielowyrazowych), także z zastosowaniem innych podejść metodologicznych. Istotnym dla pracy założeniem opartym na wstępnych konstatacjach o materiale terminologicznym oraz na wiedzy teoretycznej jest to, że terminologie okulistyczne w językach bułgarskim i słowackim są systemami sekundarnymi względem terminologii „języków światowych”⁶. Obserwacje nad procesami zachodzącymi w systemach wtórnych mogą zatem pozwolić na sformułowanie ogólniejszych wniosków, dotyczących stanu różnych subsystemów terminologii medycznej. Temat niniejszej pracy sugeruje uwzględnienie w pracach terminoznawczych terminologii z innych specjalizacji medycznych, także w kontekście szerszym niż bułgarsko-słowacki.

Chciałabym złożyć serdeczne podziękowania Pani Profesor Ilianie Genew-Puhalewej za poświęcony czas oraz cenne wskazówki i spostrzeżenia, które pomogły mi w sfinalizowaniu pracy. Dziękuję również Pani Doktor Sylwii Sojdzie za wszelkie sugestie i motywowanie do pracy.

⁶ „Języki światowe”, czyli języki prymarne względem słowackiego czy bułgarskiego, do których dokonywano przekładów terminologii z języków klasycznych, np. język francuski, język angielski czy język rosyjski.

CZĘŚĆ I: ZAGADNIENIA TEORETYCZNO-METODOLOGICZNE

1. Podstawowe założenia pracy

Od rozpraw naukowych, a w szczególności tych poświęconych zagadnieniom terminologicznym, wymaga się uporządkowania aparatu terminologicznego i pojęciowego. Stąd też niniejszy rozdział będzie poświęcony założeniom teoretycznym, stanowiącym punkt wyjścia analizy terminologii okulistycznej w rozprawie.

Terminologię jako dziedzinę – zwaną także *terminoznawstwem* – w paradygmacie której usytułowana jest niniejsza dysertacja, należy scharakteryzować (jak uczynił to Eugen Wüster w 1972 roku) jako dziedzinę interdyscyplinarną, korespondującą z m.in. z logiką, ontologią, teorią informacji oraz dziedzinami empirycznymi, takimi jak fizyka, chemia, medycyna. Przedstawiciele nauk empirycznych postulują oddzielenie języka od myślenia. Jest to stanowisko przede wszystkim badaczy, wynalazców i odkrywców, którzy na podstawie swoich doświadczeń, najpierw operują konstruktami myślowymi (pojęciami) na płaszczyźnie pojęciowej, dopiero później przedstawiają rezultaty swojego procesu myślowego za pomocą znaków (np. językowych) tworzących jednostkę języka (Felber, Budin, 1994: 34–35). Jednak badanie tworów językowych, opis ich znaczenia i struktury, funkcji języka oraz ocena celów poszczególnych modeli i tendencji w języku należy do zadań językoznawstwa. Jeśli pojęcia specjalistyczne są wyrażane za pomocą języka, to do przedmiotu językoznawstwa należą także terminy. Zatem obszary badań lingwistycznych i terminologicznych się zazębiają.

W dyskursie naukowym i okołonaukowym pod nazwą *terminologia* rozumie się: 1) dziedzinę wiedzy badającą jednostki terminologiczne (z zakresu danej dyscypliny) działalności ludzkiej 2) zbiór terminów z określonej dziedziny działalności ludzkiej (Mazurkiewicz-Sułkowska, 2014: 10), ale także 3) nomenklaturę 4) zbiór środków językowych, istniejących w zasobie leksykalnym specyficznej dyscypliny oraz 5) subdyscyplinę leksykologii (Vojteková, 2017a: 182), co nakłada konieczność wyodrębnienia niektórych znaczeń. Dla niniejszej pracy jest to szczególnie ważne z dwóch głównych powodów. Pozwala sprecyzować aparat metodologiczny oraz

określić przedmiot pracy, którym jest terminologia rozumiana jako pewien system zawierający jednostki terminologiczne, nazywające poszczególne pojęcia z danej dziedziny.

Terminoznawcy (np. Marija Popowa, Sija Kolkowska, Lilija Manolowa, Ján Horecký, Ivan Masár, Juraj Dolník, Witold Nowicki, Stanisław Gajda, Jerzy Lukszyn, Wanda Zmarzer, Franciszek Grucza) wypowiadają się za rozumieniem pojęcia (i odpowiednio nazwy *terminologia*) jako dziedziny wiedzy. Interpretują wspomniany metatermin w kategoriach nauki dotyczącej zasad porządkowania pojęć w poszczególnych dziedzinach wiedzy i działalności ludzkiej, a także obejmującą definiowanie tych pojęć i dobierania do nich terminów. Czynności o takim zakresie mają dążyć do usprawnienia procesów komunikowania się specjalistów z poszczególnych dziedzin (Nowicki, 1986: 14).

Terminologia to także nauka międzynarodowa. Ma usprawniać komunikację w zakresie określonej dziedziny, a jak wiadomo, osiągnięcia nauki i techniki nabywają międzynarodowego charakteru, m.in. za sprawą niemalże natychmiastowych tłumaczeń. W dzisiejszym świecie szczególnie międzynarodowa jest medycyna, innowacje medyczne oraz język przekazujący wiedzę medyczną (por. Lukszyn, Zmarzer, 2006: 5–12; Mazurkiewicz-Sułkowska, 2014: 9).

Oprócz międzynarodowości i interdyscyplinarności, terminologia, rozumiana jako dziedzina wiedzy, wyróżnia się także swoją wieloaspektowością. J. Lukszyn i W. Zmarzer wskazują na poniższe odmiany terminologii wydzielone na podstawie różnych metodologii i rozmaitych technik badawczych:

„W literaturze przedmiotu funkcjonują następujące odmiany terminologii: terminologia teoretyczna (terminologia ogólna), terminologia szczegółowa, terminologia branżowa, terminologia typologiczna, terminologia kwantytatywna, terminologia taksonomiczna, terminologia konfrontatywna, terminologia kontrastywna, terminologia historyczna, terminologia deskrypcyjna, terminologia funkcjonalna, terminologia kognitywna, terminologia normatywna, terminologia komunikatywna, semazjologia terminologiczna, derywatologia terminologiczna, neologia terminologiczna i in.” (Lukszyn, Zmarzer, 2001: 11).

Jednym z zadań pracy jest zebranie i uporządkowanie bułgarskich i słowackich terminów okulistycznych, a więc stworzenie korpusu, który wcześniej nie istniał. Do zadań terminologii normatywnej należy takie porządkowanie i definiowanie pojęć, aby można je uznać za specjalistyczne i określić ich funkcje. Język użyty w specjalnej

funkcji określany jest *językiem wiedzy specjalistycznej* (ang. *Language for Special Purposes*, LSP). W bułgarskiej literaturze przedmiotu funkcjonuje metatermin *специализиран/специален език* lub kalka z języka angielskiego *език за специални цели* (Генев-Пухалева, 2015: 14; Попова, 2012: 162). W słowackiej tradycji terminoznawczej można wskazać ekwiwalent *odborný jazyk*. Ze względu na to, że słowaccy badacze chętnie podejmują problematykę opisu stylu funkcjonalnego, wielu z nich utożsamia *odborný jazyk* także ze specjalistycznym stylem językowym lub naukowym (Levická, Zumrík, 2019: 574). Język specjalistyczny ma swój leksykon, a jego podstawę stanowi określony system terminologiczny (por. Lukszyn, Zmarzer, 2001: 13). Dlatego terminologia medyczna jest w niniejszej pracy traktowana jako podzbiór medycznego języka specjalistycznego.

Jak wspomiano, terminologia to metatermin używany także do oznaczenia pewnego zbioru terminów. Julia Mazurkiewicz-Sułkowska operuje pojęciem *leksykon terminologiczny*, którego znaczenie wydaje się węższe względem terminologii rozumianej jako zbiór terminów określonej wiedzy działalności ludzkiej. Badaczka w ramach *leksykonu terminologicznego* analizuje terminy z dziedziny budowy i eksploatacji maszyn, wyodrębniając je z większego systemu, jakim jest terminologia techniczna. Analogicznie terminy okulistyczne tworzą leksykon terminologiczny wydzielony z systemu terminów medycznych (Mazurkiewicz-Sułkowska, 2014: 7).

Wyjaśnienia wymaga również metatermin *nomenklatura*, wydzielony w definicji *terminologii*. Mimo ich wzajemnego powiązania, teoretycy terminologii ich nie utożsamiają (Masár, 2000: 11–12). Nazwy nomenklaturowe są najczęściej używane w odniesieniu do obszarów wiedzy takich jak anatomia, botanika czy zoologia. *Nomenklatura* przedstawia system terminów opracowanych według wcześniej ustalonych zasad (Vojteková, 2017a: 82). Nomenklatura anatomiczna (choć nazywana również terminologią anatomiczną) razem z terminologią kliniczną tworzą funkcjonalną całość terminologii medycznej. O ile w języku bułgarskim, podobnie jak w polskim, metatermin *номенклатура* funkcjonuje bez rodzimego ekwiwalentu, to w języku słowackim wyróżniamy także rodzime *názvoslovie* i *menoslovie*. Według I. Masára użycie odpowiedniego ekwiwalentu pozostaje w korelacji z użyciem takich środków wyrazu, jak: *termín*, *názov*, *meno*, *nomen* (Másar, 2000: 11). Słowaccy badacze, szczególnie nomenklatury anatomicznej, nie są jednak specjalnie przywiązani do tej zasady. W pracach z tego zakresu tematycznego *anatomická terminológia* występuje zamiennie z *anatomická nomenklatúra*. Stostunkowo rzadko można wskazać

określenia *názvoslovie* czy *menoslovie*, jeszcze rzadziej określenia typu *anatomický nomen* w roli jednostki opisu (por. Vojtekova 2017a; Majerníková, Obročníková, 2017). Marta Bujalková używa także zestawienia *anatomická lexika* (Bujalková, 2008: 325). Podobnie w języku bułgarskim *номенклатура*, w kontekście opisu jednostek terminologicznych z zakresu anatomii, występuje zamiennie z *терминология* (por. Николова, 1995; Кънчева, 2009).

Traktowanie terminologii jako zbioru terminów wymaga określenia ich charakteru. Należy tutaj zaznaczyć, że opinie terminoznawców na temat statusu terminów są podzielone. Część traktuje termin jako *jednostkę specjalną*, inni jako *jednostkę leksykalną w specjalnej funkcji* (Gajda, 1990: 38). Według badaczy postulujących pierwszy pogląd, terminologia to twór odrębny od języka naturalnego, ściśle związany ze specjalistyczną działalnością zawodową, dla której *termin* jest konwencjonalnie i odrębnie od języka naturalnego, stworzoną jednostką opisu pojęć specjalistycznych (por. Лотте, 1961; Реформатский, 1961; Сифоров, Канделаки, 1983 cyt. za: Mazurkiewicz-Sułkowska, 2014: 20). Uznanie terminu za jednostkę leksykalną jedynie w specjalnej funkcji, prowadzi do rozmienienia jej jako jednostki języka naturalnego, przy czym pisząc o języku naturalnym, poszczególni autorzy mają na myśli język ogólny, tzw. literacki i wszystkie procesy (na płaszczyźnie semantycznej, morfologicznej i słowotwórczej) go dotyczące⁷.

Wobec powyższego jako *terminoznawstwo* w niniejszej pracy rozumie się naukę badającą terminy z konkretnej dziedziny działalności ludzkiej. W celu nazwania zbioru terminów określonej dziedziny lub specjalizacji używa się określenia *terminologia*⁸ i *system terminologiczny* (system terminologii okulistycznej). Konkretyzując, obiektem zainteresowań w niniejszej pracy jest *terminologia okulistyczna*, czyli zbiór terminów okulistycznych, który jest subsystemem względem terminologii medycznej (bg. *медицинска терминология* sł. *lekárska terminológia*). Przez *nomenklaturę* rozumiemy jedynie nomenklaturę anatomiczną. Stosujemy ją wymiennie z metaterminem *terminologia anatomiczna* w myśl pozostałych badań dotyczących tej sfery. Jest ona

⁷ Julia Mazurkiewicz-Sułkowska o przeciwstawianiu terminu jako jednostki języka specjalistycznego jednostce języka naturalnego pisze: „Termin, jako jednostka języka specjalistycznego, jest przeciwstawiany jednostkom języka naturalnego. Podkreślane są przy tym różnice między terminami a leksyką ogólną oraz fakt, że terminy nie zawsze są tworzone i funkcjonują zgodnie z zasadami języków literackich. Poza opisem jednostek terminologicznych przedstawiciele tego nurtu skupiają się również na normalizacji, harmonizacji i unifikacji leksyki terminologicznej” (Mazurkiewicz-Sułkowska, 2014: 10).

⁸ M. Popowa operuje pojęciem i odpowiednio terminem *terminosystem* (*терминосистема*) (Попова, 2012).

brana pod uwagę w niniejszej pracy ze względu na charakter terminologii okulistycznej (i podział funkcjonalny). *Oko (gałka oczna)* to także termin anatomiczny, podobnie jak mniejsze jego struktury *siatkówka, tęczówka, rogówka* i in., o których wspomina się w niniejszej rozprawie, pomimo deklaracji zawężenia analizy do terminów tzw. klinicznych.

1.1. Termin okulistyczny na tle teorii terminu

Od momentu, gdy terminologia wyspecjalizowała się jako odrębna dyscyplina (lata 30. XX wieku), przede wszystkim za sprawą Eugena Wüster i Dimitrija S. Lottego, do dziś w literaturze przedmiotu opublikowano ogromną liczbę rozważań nad istotą terminu (por. np. Rondeau, 1984; Gajda, 1990; Grucza, 1991; Lejczyk, Biesiekierska, 1998; Lukszyn, Zmarzer, 2001; Винокур, 1939; Канделаки, 1977; Манолова, 1984; Татаринов, 1994).

Termin jako jednostka opisu pojęć specjalistycznych z zakresu różnych dziedzin, wyróżniająca się interdyscyplinarnością, jest przedmiotem badań nie tylko lingwistycznych, ale też ontologicznych, socjologicznych, związanych z teorią informacji i dokumentacji i in., na gruncie których jest definiowany w różnych paradygmatach:

- **lingwocentrycznym**: uwzględniającym termin jako znak językowy; jednostkę językową, użytą w specjalnym znaczeniu i jako realizacja pojęcia specjalistycznego;
- **terminocentrycznym**: uwzględniającym termin jako element terminologii (zbioru terminologicznego);
- **semiotycznym**: uwzględniające termin jako znak językowy lub niejęzykowy, (por. ГЕНЕВ-ПУХАЛЕВА, 2015: 24–25; Попова, 2012: 29–32).

Zestawiając wybrane definicje terminów, M. Popowa prezentuje własną, kompleksową, ujmującą termin jako wieloaspektową całość:

„Termin jest nie tylko jednostką językową, formą językową, czyli tworem graficzno-dźwiękowym, ale wieloaspektowym kompleksowym zespołem cech merytorycznych (istotnych dla wiedzy specjalistycznej) i formalnych (językowych, czyli zewnętrznych względem wiedzy specjalistycznej), co oznacza, że termin w ujęciu tych właściwości nie jest jednorodny” (Попова, 2012: 36).

Powyższe twierdzenie, do którego przychylamy się w niniejszej pracy, jest zgodne z myślą J. Horeckiego i M. Popowej jako przedstawicieli słowackiej oraz bułgarskiej szkoły terminoznawczej. W naszej ocenie zrozumienie relacji między pojęciem i terminem jako znakiem jest kluczowe w pracach terminoznawczych. Wyjaśnienie tego związku zapoczątkował E. Wüster w swoim czteroczęściowym modelu teoriopoznawczym, który za Helmutem Felberem i Gerhardem Budinem (Felber, Budin, 1994: 91), można uprościć, prezentując następującą definicję rozumienia terminu w jego korelacji z pojęciem: termin jest znakiem językowym pojęcia, z kolei pojęcie jest myślowym reprezentantem przedmiotów (jednostek) lub fragmentów przedmiotów, którym w celach komunikacyjnych przyporządkowane są znaki pojęć.

Pojęciom specjalistycznym odpowiadają specjalistyczne nazwy, a więc terminy, które utożsamiamy z *jednostką terminologiczną*. Zbiory terminów tworzą wspomniane systemy terminologiczne, które odzwierciedlają pojęcia z zakresu dziedzin ludzkiej działalności. W ramach systemów wyodrębnia się subsystemy (podzbiory) terminologiczne, np. w terminologii prawa możemy wyróżnić subsystem terminów z zakresu prawa środowiskowego, prawa pracy, prawa karnego czy cywilnego; w terminologii technicznej: subsystem terminologii hydraulicznej, maszynowej, inżynierskiej. Podobnie w zakresie terminologii medycznej można wyróżnić zarówno podzbiory terminologiczne uwzględniające podział na specjalizacje kliniczne (terminologia onkologiczna, neurologiczna, chirurgiczna, kardiologiczna i in.), jak również podział funkcjonalny (terminologia kliniczna, anatomiczna i farmakologiczna)⁹. Przedmiotem analiz w niniejszej pracy jest system terminologii medycznej ze szczególnym uwzględnieniem subsystemu terminologii okulistycznej. W ujęciu funkcjonalnym – system klinicznej terminologii okulistycznej.

J. Lukszyn i W. Zmarzer pojęcie zbioru terminologicznego rozumieją jako zbiór konwencjonalnych znaków werbalnych zasadniczo odmiennych pod względem semantycznym (i formalnym) od naturalnych (Lukszyn, Zmarzer, 2001: 10). Terminy okulistyczne tworzą pewien zbiór ograniczony pojęciowo. Jednostki tego zbioru nie są odmienne od znaków naturalnych, ale jako konwencjonalne mogą być określone znaczenie i forma jednostek znajdujących się wewnątrz tego zbioru.

⁹ Szerzej zagadnienie to jest poruszane w rozdziale 2.3.

Termin jako konwencjonalna jednostka w systemie terminologicznym ma charakter ustalony. Jest to związane z semiotyką, a więc rozumieniem terminu jako znaku. Jednostka terminologiczna może być znakiem języka naturalnego lub sztucznego, przy czym w przypadku tego drugiego nie jest przedmiotem zainteresowania językoznawców. Jako znak języka naturalnego posiada pewną strukturę – formę zewnętrzną pod postacią wyrazu lub zestawienia (skupienia terminologicznego). Jako znak sztuczny jest znakiem języka „nie-naturalnego”. Do tego typu znaków zaliczamy tzw. symbole (Попова, 2012: 28). Jeśli uznamy termin za symbol, to jego znaczenie musi być znane i możliwe do odczytania dla wszystkich użytkowników języka specjalistycznego, a więc jest ono umowne w adekwatnym środowisku specjalistycznym.

Każdy analizowany w pracy termin okulistyczny jest tworem z pogranicza znaku naturalnego i sztucznego. Z jednej strony znaczna część terminów tworzona jest za pomocą terminoelementów używanych w języku ogólnym (bułgarskim i słowackim), np. *hyper-*, *homo-*, *a-*, *-grafia* itd. lub takich, które posiadają określone znaczenie możliwe do odczytania za pomocą odwołań etymologicznych. Z drugiej natomiast sposób ich połączenia tak, aby tworzyły jednostkę terminologiczną z przypisaną konkretną definicją jest przyjęty umownie i jest oparty na zasadach języków klasycznych, które nie zawsze są adekwatne do zasad w językach żywych, przyjmujących zapożyczenia. Termin zbudowany z terminoelementów przyjmuje tym samym status pewnego wzoru/symbolu.

1.2. Właściwości terminu okulistycznego

W literaturze przedmiotu istnieją zróżnicowane definicje terminu, ale dodatkowo zwraca się uwagę na tzw. cechy/właściwości terminu jako jednostki. Cechy często mieszają się z wymaganiami względem jednostek terminologicznych (Генев-Пухалева, 2015: 25), a dzieje się tak ze względu na dążenie do stworzenia *terminu idealnego*. Nie wszystkie istniejące jednostki ujęte w zbiorze terminów danej dziedziny nauki lub praktyki społecznej odpowiadają określonym *a priori* cechom, niemniej jako właściwości terminu wyznacza się przede wszystkim poniższe:

- motywacja;
- zdolność nominacyjna;
- definicyjność i definiowalność;

- sfera użycia, czyli ograniczenie zastosowania do konkretnej dziedziny wiedzy/działalności ludzkiej;
- systemowość (przynależność do systemu);
- nieekspresywność (brak nacechowania stylistycznego);
- jednoznaczność i dokładność (przynajmniej w ramach jednego systemu terminologicznego);
- zwięzłość;
- konwencjonalność;
- poprawność gramatyczna;
- produktywność słowotwórcza;
- przetłumaczalność (Horecký, 1956: 45–83; Gajda, 1990: 38–39; Masár, 2000: 13–21; Bujalková, 2008: 323–324; Попова, 2012: 105).

Powyższe cechy terminu są przedmiotem badań wielu prac terminoznawczych i szerzej – językoznawczych. W niniejszej rozprawie, ze względu na jej cele i zadania, nie zachodzi konieczność analizowania każdej właściwości terminu. Należy jednak poświęcić uwagę kilku, które mają szczególne znaczenie dla późniejszej analizy i wypowiedzenia wniosków na temat tendencji nominacyjnych. Pierwsze cechy terminu wymienione na powyższej liście (motywacja, nominacyjność i definicyjność) nie są umieszczone w ten sposób przypadkowo: to one w największej mierze dotyczą materiału analizowanego w dysertacji.

Motywacja terminologiczna jest stosunkiem między terminem (formą językową) i jego znaczeniem terminologicznym. Ivan Masár nadaje tej właściwości funkcję pragmatyczną, twierdząc, że jest to cecha, która ma wskazywać na sposób utworzenia terminu, głównie w celu lepszego zrozumienia (Masár, 2000: 15). Motywacja, która jest przedmiotem badań niniejszej pracy, zostanie omówiona w bardziej szczegółowy sposób w innym miejscu. W tej części należy jednak zaznaczyć, że kryteria motywacji terminologicznej polegają na możliwości najwierniejszego i najpełniejszego oddania istoty pojęcia z jednoczesnym ustaleniem jak najbardziej adekwatnej definicji (Кънчева, 2009: 17). Jak zauważa M. Popowa, motywacja (podobnie jak sama kwestia istnienia terminu i jego definicji) jest postulowana przez wielu badaczy. Powoduje to z jednej strony pewne antagonizowanie, ale i wzajemne uzupełnianie się poglądów dotyczących tej problematyki (Попова, 2012: 466).

W obliczu założonego celu pracy – zbadania tendencji nominacyjnych bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej – cechą wartą szczególnego

podkreślenia jest zdolność nominacyjna, ponieważ termin nazywa pojęcia. Należy zauważyć, że proces nominacji lub jego ocena nie jest jednoznaczna z technikami terminotwórczymi, a określenie *terminotwórstwo* jest często niezasadnie stosowane w celu nazwania językowych sposobów nominacyjnych. *Terminotwórstwo* rozumiemy, za M. Popową (Попова, 2012: 267) jako kompleksową czynność zawartą w trzech etapach – *naukowym*, *logicznym* i *lingwistycznym* (*частнонаучен, логически, лингвистичен*), z których dopiero ostatni kończy się formalnym, namacalnym utworzeniem terminu za pomocą sposobów i środków nominacyjnych języka naturalnego. Etap ten przedstawia właściwą *nominację terminologiczną*¹⁰, która (podobnie jak nominacja w języku ogólnym) jest procesem złożonym i stanowi podstawę badań nad językiem ogólnym (lub terminami). Uznając że terminy są tworzone za pomocą środków języka naturalnego, należy ten proces scharakteryzować jako konkretny rodzaj nominacji językowej. M. Popowa rozpatruje nominację terminologiczną w dwóch ujęciach: jako proces (aspekt onomazjologiczny) oraz jako jego ocenę (aspekt semazjologiczny). Na termin składa się nie tylko forma (struktura) zewnętrzna, ale także znaczenie terminologiczne wyrażone za pomocą definicji (forma wewnętrzna). Podejście onomazjologiczne pozwala na analizę kierunku, jaki obiera wyobrażenie klasy obiektów w rzeczywistości pozajęzykowej i pojęcie mu odpowiadające, aby stać się formą językową, która jest elementem znaczącym i znaczącym w ujęciu strukturalistycznym (Попова, 2012: 441).

Aspekt onomazjologiczny interesuje nas w kontekście techniki nominacji terminologicznej, a więc sposobu językowego tworzenia terminów. *Техники за терминологична номинация* M. Popowa definiuje jako:

„zbiór sposobów i środków, dzięki którym dany język naturalny lub sztuczny może zapewnić nominację terminologiczną. Należy wyjaśnić, że w kwestii sposobów, poza ich rozumieniem lingwistycznym, istotne jest także to, jak poszczególne jednostki językowe lub symboliczne odnoszą się do siebie w procesie formowania terminu m.in. derywacja semantyczna; motywacja słowotwórcza (lub jej brak); związki składniowe (relacja współrzędności lub podrzędności między elementami) (...). Pod pojęciem środki, zgodnie z przyjętą koncepcją lingwistyczną, rozumiemy istniejący inwentarz jednostek języka

¹⁰ Niekonsekwencja w stosowaniu różnych terminów w celu opisu tego samego zjawiska jest widoczna w pracach Tatiany Iliewej i Pawliny Kynczewej, które poddają analizie techniki nominacyjne. P. Kynczewa stosuje w analizie metatermin *терминообразуване* (terminotwórstwo) (Кънчева, 2003) natomiast Т. Илиева *техники за терминологична номинация* (techniki nominacji terminologicznej) (Илиева, 2017: 110–130).

naturalnego lub sztucznego, m.in. morfemy, słowa, kombinacje słów, symbole” (Попова, 2012: 332).

Techniki nominacyjne dotyczą płaszczyzny semantycznej (metonimia i metafora), morfologicznej (afiksacja, kompozycja), formalno-syntaktycznej (tworzenie zestawień terminologicznych), graficznej (abrewiacja). Stosowanie ich ma związek ze słowotwórstwem, jednak tylko do pewnego stopnia. Odpowiednie rozdziały części teoretycznej, a także pośrednio część analityczna, mają na celu wykazanie, że różne elementy obcego pochodzenia są w literaturze przedmiotu różnie opisywane – jako afiksy, afiksoidy, złożenia i in. Trudność w ustaleniu ich statusu słowotwórczego (a co za tym idzie i terminotwórczego) wiąże się z niemożnością ustalenia także sposobu ich połączenia; problematycznym jest więc jednoznacznie zaklasyfikowanie takich konstrukcji do derywatów lub wyrazów złożonych (por. rozdział 4.2.). W słowackiej i bułgarskiej terminologii okulistycznej występują również terminy rodzime (przede wszystkim w okulistycznej terminologii anatomicznej), w tworzeniu których o wiele łatwiej wskazać zastosowane techniki nominacyjne na płaszczyźnie morfologicznej. Podobnie można wskazać terminy, w których zastosowano semantyczne techniki nominacyjne, którym często są jednak poddawane terminy rodzime (np. rodzime ekwiwalenty terminów anatomicznych, które w zebranych materiale stanowią mniejszość). Procesy metonimizacji i metaforyzacji w terminologii medycznej (ze szczególnym uwzględnieniem nomenklatury anatomicznej) stanowią obiekt zainteresowania przede wszystkim u bułgarskich terminoznawców, także w ujęciu konfrontatywnym (por. Кънчева, 2009; Николова, 2013; Дагнев, 2014, 2015, 2017; Дагнев, Сайкова, 2012, 2013; Танева, 2021). Terminy poddane metonimizacji i metaforyzacji nie zostały włączone do analizy, za wyjątkiem tych, które okazały się przydatne w analizie jednowyrazowych terminów klinicznych.

Ocenie wyniku procesu nominacyjnego ma służyć aspekt semazjologiczny:

„Dla pełnej charakterystyki terminów (...) nie wystarczy tylko aspekt onomazjologiczny. Dla pełnego obrazu konieczne jest także podejście semazjologiczne, za pomocą którego ocenia się wynik aktu nominacyjnego, a więc określa się wartość nominacyjną każdej formy językowej dla każdej nazwy terminu oddzielnie. To znaczy ocenia się, czy środki językowe, za pomocą których jest wyrażona wspomniana forma prawidłowo odzwierciedlają wybrane cechy nominacyjne i odpowiadające im pojęcia terminologiczne; ocenia się więc czy przekazują o nich informację i jeśli tak, czy

orientuje użytkownika w sposób poprawny, niepoprawny czy neutralny” (Попова, 2012: 441).

Ocena semajologicznej poprawności terminu realizuje się przez zestawienie znaczenia strukturalnego językowej formy i struktury obszaru nominacyjnego znaczenia terminologicznego, w wyniku czego możliwe jest ustalenie związku między nimi. Ma to bezpośredni związek z nominacją terminologiczną jako związkiem formy zewnętrznej i wewnętrznej terminu (Попова, 2012: 442), co z kolei zwraca naszą uwagę na zjawisko motywacji terminologicznej.

Nominacyjność terminu, a następnie kwestia jego motywacji, ma związek z kolejną cechą – definiowalnością terminu. Ustalenie motywacji terminologicznej niezależnie od tego czy termin jest rodzimą jednostką, czy zapożyczoną/internacjonalną, wymaga definicji. Na jej podstawie można także postulować odpowiedni typ ekwiwalencji w badaniu porównawczym. W kwestii ekwiwalencji trzeba się odwołać do klasycznej już koncepcji Tomasza Krzeszowskiego, według której pojęcie to odnosi się nie tylko do znaczenia porównywanych konstrukcji, lecz także do ich formy. Tak więc konstrukcje mogą być a) ekwiwalentne, ale różniące się formalnie; b) kongruentne, czyli ekwiwalentne i podobne pod względem struktury; c) nieekwiwalentne, ale podobne pod względem struktury; d) nieekwiwalentne i różniące się formalnie (Krzeszowski, 1971: 37–48). Ze względu na zgromadzony materiał o charakterze internacjonalnym zakłada się, że ekwiwalentna (podobna) forma językowa determinuje ekwiwalencję znaczeniową.

W definicji wyrażone jest znaczenie terminu, a więc jedynie pewien element treści, w którym przedstawione są jego najistotniejsze cechy. Pawlina Kynczewa, podejmując próbę ich typologii, przedstawia przegląd definicji terminów anatomicznych w anatomicznej literaturze naukowej, charakteryzując je pod względem językowym (Кънчева, 2009: 22–28). Nie ma jednak podobnej typologii terminów klinicznych. Przyczyną tego jest prawdopodobnie niższy stopień znormalizowania tego subsystemu.

Jak zauważa W. Nowicki, definicyjność to nie to samo, co definiowalność. Badacz rozumie definiowanie jako czynność tworzenia definicji (abstrakt), natomiast definicyjność jako konkretny wynik tej czynności (konkret) (Nowicki, 1986: 39). Aby pojęcie mogło pod względem lingwistycznym stać się terminem, musi być również definiowalne, a więc istotną rolę w nominacji terminologicznej odgrywa sam fakt

stworzenia definicji. Definityjność z kolei jako rezultat służy ocenie aktu nominacyjnego i może pomóc w ocenie jego tendencji.

Jak już wspomniano jednostką opisu w niniejszej pracy jest **kliniczny termin okulistyczny**, dla którego w odniesieniu o powyższe tezy, proponujemy definicję:

‘konwencjonalny znak językowy (wyraz lub zestawienie), który nazywa pojęcie (przedmiot w rozumieniu logicznym) z zakresu konkretnej specjalizacji medycznej – okulistyki, nazywający choroby, zespoły, objawy dotyczące oczu i przestrzeni okołooocznych; metody leczenia, metody, narzędzia aparaty, instrumenty i materiały diagnostyczne w celu wykrycia lub potwierdzenia (nie)prawidłowości w strukturze wewnętrznej lub zewnętrznej gałki ocznej’.

Kliniczny termin okulistyczny, tak jak wszystkie terminy, ma definicję, posiada funkcję nominacyjną, wykazuje systemowość i charakteryzuje się zwięzłością formy.”

2. Językowy i pozajęzykowy kontekst badań

Zdefiniowanie tendencji nominacyjnych w konkretnym zbiorze terminologicznym nie może się odbywać jedynie na podstawie założeń teoretycznych z zakresu nauki o terminie, lecz wymaga także oglądu na szerszy kontekst. Tendencje, jako pewne prawidłowości i kierunek ewentualnych zmian, należy wyznaczać, biorąc pod uwagę stan obecny i sposób jego formowania. Niniejszy rozdział pokazuje dobór priorytetów badawczych: wybór odpowiedniego materiału do badań, a także sposób jego zawężenia tak, aby mógł zostać poddany analizie.

2.1. Rozwój i stan bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej jako subsystemu terminologii medycznej

Zagadnienie normowania się terminologii okulistycznej jest bezpośrednio związane z procesem nazywania poszczególnych jednostek w terminologii medycznej, dlatego wymaga przywołania kilku faktów. Dziełem, w którym prawdopodobnie po raz pierwszy pojawiły się terminy stosowane w medycynie klinicznej każdego nowożytnego języka, jest *Corpus Hipocraticum*. Mowa o takich terminach jak np. *arthritis* – ‘zapalenie stawu, artretyzm’, *nephritis* – ‘zapalenie nerek’, *pleuritis* – ‘zapalenie opłucnej’ (Narecki, 2011: 154–155)¹¹.

Terminologia pierwotnie zastosowana przez Greków wskutek podbojów Imperium Rzymskiego została zaimportowana do dzieł Galena (Claudius Galenus) *De usu partium* i *De elementis secundum Hippocratem* i rozpowszechniona wśród Rzymian (Mertová, 2017: 114). Kolejne zasługi w tworzeniu i rozwijaniu terminologii medycznej przypisuje się rzymskiemu encyklopedyście Aulusowi Corneliusowi Celsusowi, autorowi *De medicina libri VIII* (1478) (*O medycynie*) – ośmioksięgowego dzieła opartego na źródłach greckich, wraz z którym rozpoczyna się era łaciny medycznej. Utrwalanie terminologii medycznej było kontynuowane w siedemnastotomowym dziele flamandzkiego lekarza Wesaliusza (Andries van Wesel lub Andre Wesale) pt. *De humani corporis fabrica* (*Budowa ludzkiego ciała*) wydane w Bazylei w 1543 roku

¹¹ Treść *Corpus Hippocraticum* zapisana jest na pięćdziesięciu trzech pismach, poruszających różnorodne zagadnienia – od ogólnych rozważań nad samą profesją, pozycją społeczną i etyką lekarską po traktaty z zakresu patologii, ginekologii, chirurgii, zdrowego stylu życia, diety czy diagnostyki (Narecki, 2011: 154–155).

(Narecki, 2011: 155–157). Dzieło to, podobnie jak następne, wydane zostało w całości po łacinie, a terminologia w nim zawarta stanowiła podstawy obecnie używanej terminologii anatomicznej.

Kolejnym dziełem porządkującym wiedzę z obszaru fizjologii, a tym samym wprowadzającym nowe terminy z tego zakresu, było *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus* (Anatomiczne badanie ruchu serca i krwi u zwierząt), wydane w 1628 przez Williama Harveya – anatoma i fizjologa. Jeszcze w tym samym wieku zostało opublikowane *Observationes medicae* autorstwa angielskiego lekarza Thomasa Sydenhama.

Wiek XIX wiązał się z początkiem stopniowego usuwania tzw. łaciny medycznej w językach narodowych. Jeszcze w 1802 r. zostało wydane (najprawdopodobniej ostatnie w Wielkiej Brytanii) dzieło w języku łacińskim pt. *Commentarii de morborum historia et curatione* autorstwa Williama Heberdena. W kolejnych latach podejmowano próby zastąpienia łaciny innymi językami: angielskim, francuskim, niemieckim czy włoskim. Szczególną uwagę zaczęto skupiać na niestabilizowanej jeszcze terminologii anatomicznej. Kolejne dzieła poświęcone tej tematyce (szczególnie *Hanbuch der systematischen Anatomie der Menschen* Friedricha Jakoba Henlego) stanowiły punkt wyjścia dla późniejszych kongresów anatomicznych (w Bazylei, Jenie i Paryżu). W wieku XIX i XX problematyka osiągnięcia optymalnej spójności terminologii medycznej doprowadziła do powołania międzynarodowych komisji, których celem było stworzenie i ujednolicenie ogólnoświatowej nomenklatury anatomicznej (Mertová, 2017: 114).

Ujednolicenie, znormalizowanie i skonwencjonalizowanie terminów medycznych zaczęło od tych z zakresu anatomii, gdyż dotychczasowe odkrycia i badania wieku XIX pozwoliły uznać ją za zbiór względnie zamknięty i stosunkowo/względnie kompletny. Po raz pierwszy projekt międzynarodowej zunifikowanej terminologii anatomicznej został przedstawiony na Kongresie Anatomów w Bazylei w 1895 roku. Dzięki usunięciu synonimów wyznaczono zbiór 4500 terminów. Stworzenie *Basiliensia Nomina Anatomica* (BNA) było możliwe dzięki przyjęciu kilku zasad, m.in.: 1) nazwy w nomenklaturze miały referować do obiektów anatomii systemowej, które można zobaczyć okiem lub za pomocą lupy¹²; 2) każdy obiekt miał posiadać tylko jedną nazwę; 3) terminy miały być nazwane w języku

¹² Zasada ta stawiała za cel rozróżnienie nomenklatury anatomicznej od histologicznej.

łacińskim i w miarę możliwości być gramatycznie poprawne i krótkie; 4) nazwy miały odpowiadać istocie obiektu, ale nie zawierać jego opisu; 5) nazwy obiektów należących do jednej dziedziny miały być stworzone na zasadzie motywacji słotwórczej, np. *brachium*, *arteria brachialis*, *plexus brachialis*; 6) przymiotniki miały być używane na zasadzie przeciwieństw, np. *superficialis* ('powierzchniowy') i *profundis* ('głęboki'); 7) do użytku miały być dopuszczone także terminy archaiczne i stworzone w oparciu o nazwy własne (eponimy medyczne) (Кънчева, 2009: 10).

Kolejny kongres w Jenie w 1935 roku wprowadził swoimi postanowieniami nowe nazwy obiektów, głównie w nazewnictwie systemu nerwowego, tworząc tym samym *Jenaiensia Nomina Anatomica* (JNA). Dodatkowo ustanowiono końcówki fleksyjne dla części rzeczowników i przymiotników (Кънчева, 2009: 10).

Wynikiem kontynuacji prac normalizacyjnych nad nomenklaturą anatomiczną było stworzenie projektu ustanowienia Międzynarodowego Komitetu ds. Nomenklatury Anatomicznej (1950)¹³. Kolejna, nowsza wersja nomenklatury, przedstawiona w roku 1955 o nazwie *Parisiensia Nomina Anatomica* (PNA) zawierała 5640 terminów, z których 76% to włączone terminy z nomenklatury bazylejskiej w niezmienionej formie. 16% stanowiły terminy zmodyfikowane. A 5% zaczerpnięto z nomenklatury jeńskiej. Nowych terminów wprowadzono zaledwie około 200 (Кънчева, 2009: 10). Zatwierdzone w tym czasie zasady były aktualizowane i korygowane. Większość z nich jest jednak aktualna do dzisiaj, m. in.: 1) każdy organ miał być oznaczony tylko jednym terminem; 2) terminy powinny być w miarę możliwości łacińskie; 3) każdy termin powinien być w miarę możliwości krótki, treściwy i opisowy; 4) ograny o bliskiej relacji topograficznej powinny mieć podobne nazwy, 5) eponimy w anatomii makroskopowej miały być niedopuszczalne¹⁴ (Majerníková, Obročníková, 2017: 157).

Nomenklatura przyjęta w Paryżu podlegała redakcjom i korektom kolejnych międzynarodowych kongresów anatomów Federacyjnego Międzynarodowego Komitetu ds. Terminologii Anatomicznej – FCAT (Банков, Данилов, 1993: 5). W 1998 roku wprowadzono ostateczną wersję nomenklatury pod nazwą *Terminologia Anatomica* (TA) (Bujalková, 2008: 324). Jest to obecnie obowiązująca redakcja Nomenklatury Paryskiej zatwierdzona przez Międzynarodową Federację Stowarzyszeń Anatomistów

¹³ *International Anatomical Nomenclature Committee – IAN.*

¹⁴ W praktyce okazało się, że usunięcie eponimów z nomenklatury anatomicznej nie przebiegło tak, jak zamierzano i terminy eponimiczne funkcjonują także we współcześnie używanej terminologii anatomicznej. Choć są niepożądane przez terminoznawców, dla medyków pełnią rolę pragmatyczną, m.in. ułatwiając zapamiętywanie jednostek chorobowych (Ferguson, Thomas, 2014).

(International Federation of Associations of Anatomists: – IFAA) (Кънчева, 2009: 10). W 2008 roku w oparciu o TA przez Federacyjny Internacjonalny Komitet ds. Nomenklatury Anatomicznej – FICAT została wydana *Terminologia Histologica* (TH). TA tworzy zbiór około 7 500 terminów nazywających części ludzkiego ciała z zakresu tzw. anatomii makroskopowej, tymczasem TH zawiera terminy nazywające struktury komórkowe, tkanki i organy na poziomie mikroskopowym (Allen, 2009: 221).

Terminologia kliniczna ze względu na swoją „otwartość” systemową nie jest tak znormalizowana jak anatomiczna, choć można wskazać szereg instytucji, które kontrolują prace terminologiczne w tym zakresie.

W celu identyfikowania, raportowania i kodowania statystyk przyczyn i skutków chorób oraz dostarczania informacji na temat zdrowia publicznego Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) stworzyła *Międzynarodową Klasyfikację Chorób i Problemów Zdrowotnych* (*International Clasfification of Disease* – ICD; bg. *Международна класификация на болестите* – МКБ; sk *Medzinárodná klasifikácia chorôb* – MKCH), która jest periodicznie aktualizowana, a następnie wprowadzana w poszczególnych krajach. Najnowszą wersją jest ICD-11, która została opublikowana 1 stycznia 2022 roku¹⁵. Na podstawie ICD powstała internetowa baza leków *Mediatelly*, dostępna w kilku językach europejskich – w tym bułgarskim i słowackim. Jest to baza normalizująca terminologię kliniczną, ale poniekąd i anatomiczną, ponieważ – oprócz terminów według wspomnianej klasyfikacji ICD – zawiera także te ustalone w klasyfikacji anatomiczno-terapeutyczno-chemicznej – ATC (ang. *Anatomical Therapeutic Chemical Classification System*, bg. *Анатомо Терапевтична Химичната класификация* sł.*Anatomicko-terapeuticko-chemický klasifikačný system*).

Z kolei w celu indeksowania, kontrolowania i wyszukiwania publikacji w dziedzinie medycyny, została stworzona baza *Medical Subject Headings* – MeSH, kontrolowana przez Narodową Bibliotekę Medyczną Stanów Zjednoczonych (National Library of Medicine – NLM). Terminy medyczne, które znajdują się w publikacji zatwierdzonej przez tę instytucję, naturalnym sposobem poddawane są działaniom ustanawiającym i normalizującym.

Do całościowej klasyfikacji terminologii medycznej służy internetowa baza SNOMED tworzona przez SNOMED International – niezależną ogólnosiwiatową organizację. Na podstawie wersji międzynarodowej tworzone są bazy terminologii

¹⁵ *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*, <https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases> [dostęp: 06.06.2022].

narodowych. Na gruncie terminologii słowackiej jest to *Slovenské lekárske názvoslovie*. *Slovak medical terminology*. *Nomina medica slovaca* podzielone na dwie części – pierwowzorem dla pierwszej ma być baza MeSH i ma mieć postać słownika łacińsko-angielsko-słowackiego, uzupełnionego kodami i krótkimi definicjami. Drugą część tworzą rejestry, które umożliwiają tłumaczenie do i z jednego z trzech wymienionych języków. Językoznawcy uznają to za podstawę dla tworzenia słowackiej wersji bazy SNOMED (Bujalková, 2008: 324–325). Na gruncie języka bułgarskiego terminy medyczne są gromadzone w zestawieniu z innymi językami, aktualizowane i uzupełniane w kolejnych wydaniach jednego z dzieł stanowiących literaturę podmiotu niniejszej pracy: *Terminologia medica polyglotta, eponymica et acronimica (TM)*.

Wspomniane bazy danych terminologii klinicznych są bazami względnie nowymi, rozwijającymi się wraz z postępem technologicznym i dostępem do internetu. Tradycja gromadzenia i ustanawiania terminologii klinicznej nie jest więc tak długa, jak nomenklatury anatomicznej czy histologicznej. Istnieje stosunkowo niewielka liczba publikacji na temat terminologii klinicznej w poszczególnych językach słowiańskich, które to prace dodatkowo wydają się zbyt ogólne i pobieżne. Brakuje opracowań na temat terminologii klinicznych konkretnych specjalizacji, a niniejsza dysertacja ma na celu choć w niewielkim stopniu tę lukę uzupełnić.

Warto wspomnieć o działalności terminologicznej z uwzględnieniem terminologii medycznej na gruncie badanych języków. Zgodnie z tym, że to terminologia anatomiczna była zinternacjonalizowana i ustanowiona wcześniej, to właśnie z tego zakresu pojawiały się pierwsze opracowania i zestawienia w postaci słowników w językach bułgarskim i słowackim. Autorem pierwszego podręcznika do anatomii wydanego w języku bułgarskim *Анатомия на човека* jest rosyjski anatom Ilja Szapszal (Илья Шапшал). Podręcznik został podzielony na trzy części, które wydawane były w latach 1926–1930. Oznacza to, że praca była oparta na terminologii anatomicznej opracowanej w Bazylei. Praca ta wyznaczyła początek kodyfikacji i standaryzacji terminologii medycznej w Bułgarii, a także stała się jednym ze źródeł znormalizowanej wiedzy dla studentów medycyny i innych kierunków medycznych.

Kolejna wydana została *Анатомия на човека* z podtytułem *Вътрешности*, w której uwagę poświęcono organom wewnętrznym. Dwutomowa praca publikowana w latach 1951–1960 przez rosyjskiego lekarza, anatoma i antropologa, była kolejnym dziełem wiele wnoszącym do kodyfikacji terminologii anatomicznej (Шапшал, 1926–1930).

Warto także wskazać uczonych, którzy do rozwoju bułgarskiej medycyny i jej normalizacji językowej przyczynili się całymi zbiorami swoich publikacji. Dymityr Kadanow (Димитър Каданов) jest autorem wielu podręczników o różnych systemach anatomicznych: *Анатомия на периферната нервна система и сетивни органи на човека* (1942–1948); *Анатомия на двигателния апарат на човека* (1945–1954), *Анатомия на централната нервна система на човека* (1945–1947), *Анатомия на съдовата система на човека* (1951–1957) i in. (Кънчева, 2009: 95–96).

Liczba wydanych w drugiej połowie XX wieku podręczników sprawiła, że bułgarski termin anatomiczny stał się słowem pisanym i przekazywanym głównie w środowisku akademickim (wykładowca/lekarz – student). To spowodowało, że wyraźna liczba jednostek terminologicznych została poddana standaryzacji. Jako istotne i przyczyniające się do rozpowszechnienia, a co za tym idzie, kodyfikacji terminów w medycznym środowisku akademickim, podaje się następujące publikacje: *Анатомия на човека – Учебник атлас*, tom 1–2 autorstwa Dymityra Kadanowa, Milka Balana i Dymityra Staniszeva (Каданов, Балан, Станишев, 1964); *Анатомия на човека* w pięciu wydaniach (1971–1986) autorstwa Georgiego Gylybowa i Wanka Wankowa (Гълъбов, Ванков, 1971); *Repetitorium anatomicum* w czterech wydaniach (1972–1983) autorstwa Georgiego Gylybowa i Wasila Wasilewa (Гълъбов, Василев, 1972); *Топографска анатомия* w trzech wydaniach (1980–1988) autorstwa Wanka Wankowa i Kirila Iczewa (Ванков, Ичев, 1988); *Анатомия на човека. Учебник за студенти по медицина и стоматология* wydane w dwóch tomach pod redakcją Konstantina Kojczewa (Койчев, ред., 1995); *Анатомия на човека* autorstwa Wanka Wankowa, Władimira Owczarowa i, nieżyjącego już wtedy, Georgiego Gylybowa (Ванков, Овчаров, Гълъбов, 1988 – ósme wydanie) oraz *Анатомия на човека* autorstwa Wanka Wankowa i Władimira Owczarowa (dziewiąte wydanie – 2002), a także cenne z punktu widzenia ustalania narodowego systemu terminologicznego *Terminologia Histologica: Цитология – Обща хистология – Обща ембриология* Władimira Owczarowa i Cwetanki Takewej (Овчаров, Такева, 1995)¹⁶.

Kluczowym zestawieniem bułgarskiej terminologii anatomicznej z końca XIX wieku jest praca *Анатомична номенклатура – Учебник за студенти по медицина и стоматология* autorstwa W. Wankowa i M. Dawidowa (Ванков, Давидов, 1993).

¹⁶ Należy wspomnieć, że pomimo ustanowienia międzynarodowej terminologii anatomicznej w Paryżu w 1955 roku, w Bułgarii zaczęto ją stosować dopiero w roku 1958 (Кънчева, 2009: 10).

Pomimo nazwania publikacji podręcznikiem posiada ona wszystkie cechy słownika łaćńsko-bułgarskiego: zawiera terminy z nomenklatury paryskiej oraz terminy należące do oficjalnej nomenklatury histologicznej z zakresu osteologii, artrologii, miologii, splachnologii, angiologii, a także terminy z zakresu systemu nerwowego i percepcyjnego. Osobny rozdział tworzy wykaz eponimów medycznych.

Początki zainteresowań słowacką terminologią medyczną wiążą się z uprzednią potrzebą jej zgromadzenia i usystematyzowania terminograficznego. Zanim powstały pierwsze publikacje teoretyczne, wydane zostały słowniki. Pierwszym był węgiersko-słowacki i słowacko-węgierski *Lekársky slovník* Antona Polakoviča (1920). W załącznikach praca zawierała opisy chorób, protokoły z sekcji zwłok, opinie i inne teksty, które służyły jako wzór do sporządzania rozmaitych treści medycznych i farmaceutycznych w języku słowackim (Švagrovský, Ondrejovič, 2003: 195). Praca miała w zamyśle kodyfikować słowacką terminologię medyczną. Po powstaniu Republiki Czechosłowackiej w 1919 roku język słowacki zaczął istnieć jako oficjalny środek przekazu informacji. Zaczęto go używać w urzędach, szkołach, i – przede wszystkim – na wydziale medycznym Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie. Dzieło Polakoviča było pierwszym słownikiem dwujęzycznym, umożliwiającym absolwentom wydziałów medycznych przygotowanie różnego rodzaju specjalistycznych tekstów medycznych w języku słowackim (Švagrovský, Ondrejovič, 2003: 195).

Pierwszą pracą ustanawiającą słowacką terminologię medyczną jest *Lekársky slovník* z podtytułem *Návrh lekársko-lekárnického názvoslovia bibliografa, prekladateľa a lekára* Pavla Halašy (1926). Zestawia on słowacką terminologię medyczną i farmaceutyczną. Słownik składa się z sześciu części, z czego tylko cztery tworzą właściwy słownik. Sam autor wskazywał na ogromną potrzebę stworzenia słownika zaledwie sześć lat po wydaniu słownika Polakoviča ze względu na brak systematyzacji i dużą niespójność słowackiej terminologii. Wiele ówczesnych określeń medycznych to nazwy ludowe, które różniły się w zależności od dialektu. Ze względu na wcześniej używane języki na terenie Austro-Węgier miejscowa ludność kompilowała nazwy węgierskie i niemieckie ze słowackimi nazwami ludowymi, nie potrafiąc odnaleźć między nimi ekwiwalencji. Celem dzieła P. Halašy było więc przede

wszystkim ujednolicenie terminologii medycznej i wprowadzenie nowych terminów nieznanymi przez ogół społeczeństwa¹⁷.

Za pierwszą pracę kompleksowo przedstawiającą nomenklaturę anatomiczną w języku słowackim uważa się *Nomina Anatomica Slovenské telovedné názvoslovie* Juliusa Ledényiego-Ladzianskiego (1935), która została uznana za duże osiągnięcie nie tylko w wymiarze medycznym, lecz także lingwistycznym z dwóch powodów: 1) praca systematyzowała słowacką nomenklaturę anatomiczną widoczną w podręcznikach, a która do tamtej pory charakteryzowała się dużą chaotycznością (Bujalková, 2008: 324); 2) praca jako podręcznik na wydziałach lekarskich wprowadzała terminologię słowacką przy poszanowaniu cech leksykalnych i słowotwórczych języka słowackiego, nie kalkując mechanicznie terminologii czeskiej. Należy tym samym wspomnieć, że środowisko lingwistów Republiki Czechosłowackiej było na początku XX wieku silnie zantagonizowane w kwestii uznania samodzielności i odrębności języka słowackiego, zarówno pod względem leksykalnym (w tym terminologicznym), jak również gramatycznym (por. Švagrovský, Ondrejovič, 2003: 202; Račáková, 2017). Przedstawicielami jednej ze stron byli językoznawcy z Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Komeńskiego, którzy jako zwolennicy języka „czeskosłowackiego” sprzeciwiali się członkom Macierzy Słowackiej (*Matice slovenskej*), którzy uznawali odrębność języka czeskiego od słowackiego (Švagrovský, Ondrejovič, 2003: 203). Dzieło Ladzianskiego jest o tyle istotne, że odrzuca wówczas stosowaną i nadrzędną terminologię czeską i wprowadza słowacką, wyznając tym samym wartości przedstawicieli tzw. *matičnej jazykovedy*, czyli samodzielności języka słowackiego, także w kwestiach terminologicznych¹⁸.

Podręcznik Ledényiego-Ladzianskiego stał się bazą dla kolejnych prac z zakresu anatomii. W 1951 r. powstała Komisja ds. terminologii anatomicznej przy Instytucie Języka Słowackiego Słowackiej Akademii Nauk (Komisia pre lekársku terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV) (Vojteková, 2017b: 35–36). Wynikiem jej pracy było

¹⁷ Pierwsza część słownikowa przedstawia słownik łacińsko-słowacki, kolejna – węgiersko-słowacki, w trzeciej części zawarte są ludowe słowackie nazwy farmaceutyków (olei, maści, ziół itp.) wraz z łacińskimi ekwiwalentami. Czwarta część przedstawia łacińskie nazwy botaniczne ze słowackimi ekwiwalentami. Piąta część, która dotyczy sekcji zwłok, tworzy (podobnie jak u Polakoviča) wzorzec i instrukcje dla lekarzy, jak należy formułować teksty dotyczące tej czynności medycznej. W części szóstej podane są wymiary ludzkiego ciała, części szkieletu oraz organów (Švagrovský, Ondrejovič, 2003: 197–201).

¹⁸ Szerszy komentarz na temat sytuacji terminologicznej w latach 30. XX wieku w Republice Czechosłowackiej przedstawiają prace Štefana Švagrovskiego i Slavomíra Ondrejoviča, a także Anity Račákovéj (Švagrovský, Ondrejovič, 2003; Račáková, 2017).

uzupełnione i ulepszone wydanie pracy Ledényiego-Ladzińskiego opracowane przez zespół pracowników pod redakcją J. Horeckiego pt. *Anatomické názvoslovie* (1962) (Budnikovová, 2017: 133). Do pracy włączone zostały terminy uchwalone w nomenklaturze jenajskiej i paryskiej w części łacińskiej i zweryfikowana terminologia Ledzińskiego w części słowackiej (Vojteková, 2017b: 36).

W drugiej połowie XX wieku badania nad terminologią medyczną zarówno kliniczną, jak i anatomiczną zaczynają się specjalizować i niejednokrotnie zawężać tematycznie. W 1979 roku zostaje wydana *Sústavná anatómia človeka I.* i *Sústavná anatómia človeka II* autorstwa m.in. Ladislava Borovanského (Borovanský et al., 1979a, 1979b). Kolejne, nowsze prace, systematyzujące terminologię, to m.in. trzy kolejne części słownika łacińsko-angielsko-słowackiego *Srdcovocievna sústava. Anatomické názvy* (2000) *Anatomické názvy I* (2001), *Anatomické názvy II* (2002) i *Anatomické názvy III* (2003) autorstwa Anny Holománovej i Ingrid Brucknerovej opracowane na podstawie ustaleń Międzynarodowej Federacji Towarzystw Anatomicznych (International Federation of Associations of Anatomists – IFAA) w Rio de Janeiro w 1998 r. Na podstawie tych prac w 2007 roku została wydana elektroniczna wersja wspomnianego słownika *Slovenské lekárske názvoslovie. Slovak medical terminology. Nomina medica slovaca, Anatómia, Latinsko-anglicko-slovenský slovník*.

Publikacja, która umożliwia prowadzenie badań nad współczesną terminologią anatomiczną i zestawienie jej innymi terminosystemami w innych językach, to *Anatomický slovník* (2015) autorstwa latynisty F. Šimona z przeznaczeniem dla lekarzy i weterynarzy. Jako zdecydowaną zaletę słownika wskazuje się kompleksowość wariantów podanych form, mimo że nie zawiera nazw wszystkich możliwych obiektów anatomicznych (Vojteková, 2017b: 37). Praca uwzględnia około 2 800 haseł słownikowych i jest ustandaryzowaną słowacką wersją międzynarodowego opracowania *Terminologia Anatomica* (1998).

Wszystkie prace, w dużej części leksykograficzne, na materiale języków narodowych, ewentualnie w zestawieniu z międzynarodową terminologią grecko-łacińską, przyniosły wyniki w postaci opracowań o charakterze konfrontatywnym. Zaczęto wydawać przede wszystkim słowniki i leksykony, które miały pomóc nie tylko specjalistom, lecz także tłumaczom w przygotowaniu odpowiedniego, poprawnego przekładu. Do tej pory nie poświadczono prac o charakterze komparacyjnym bułgarsko-słowackim, więc praca terminologiczna w tym zakresie musi być prowadzona za pomocą języków pośredników. W latach 2018–2019 powstał trzytomowy *Latinsko-*

slovensko-poľský slovník anatomických termínov autorstwa słowackiej polonistki Marty Vojtekovej (Vojteková 2018a, 2018b, 2019). Tomy zawierają zestawienia terminów zarówno z anatomii ogólnej, jak również z zakresu poszczególnych układów (np. kostno-stawowego, sercowo-naczyniowego). Innym dziełem zestawiającym terminologię medyczną w kilku językach jest wspomniana już *Terminologia Medica. Polyglotta Epomimica Acronimica*, która zawiera terminy łacińskie, bułgarskie, rosyjskie, angielskie, niemieckie i hiszpańskie. Najliczniejsze wydają się prace zestawiające bułgarskie lub słowackie terminy medyczne w komparacji z językiem angielskim lub innymi językami europejskimi takimi jak francuski, niemiecki, włoski, czy hiszpański.

Rozwój terminologii medycznej pozwolił na opracowanie terminologii z zakresu poszczególnych specjalizacji klinicznych, i tak w 1994 roku pod redakcją Iskry Maždrakowej został wydany *Терминологичен речник по офталмология*, zawierający, oprócz bułgarskich, także terminy łacińskie, rosyjskie, angielskie, francuskie i niemieckie, stanowiąc tym samym najliczniejsze ilościowo źródło materiału badawczego niniejszej pracy. Nie można jednak wskazać słowackiego opracowania skupiającego tylko terminy okulistyczne. Widzimy potrzebę zaakcentowania ogromu pracy leksykograficznej, jaką wkłada wydawnictwo *Asklepios* (zajmujące się wydawaniem literatury medycznej przede wszystkim dla słuchaczy wydziału medycznego) w normalizację i bieżące uzupełnianie słowackiej terminologii okulistycznej (i ogólnie medycznej) tworząc internetowy *Lexikón medicíny*¹⁹, który paralelnie do wspomnianej pracy bułgarskiej, stanowi osiowe źródło analizowanego tu materiału badawczego.

2.2. Charakterystyka bułgarskich i słowackich terminów okulistycznych

We wstępie postulowaliśmy analizę jednowyrazowych terminów okulistycznych składających się z obcych terminoelementów. Proces gromadzenia materiału badawczego nie był jednak zawężony do konkretnych jednostek – wręcz przeciwnie – zostały one wybrane jako grupa terminów najliczniejszych, najbardziej

¹⁹ *Lexikón medicíny*, <http://www.datasolution.sk/index.php?page=slt> [dostęp: 09.07.2022].

charakterystycznych, o najwyższym współczynniku podobieństwa formalnego²⁰. Całość zgromadzonego korpusu terminologicznego składa się z jednostek zróżnicowanych zarówno pod względem formalnym (słowotwórczym), jak również semantycznym, wśród których zdecydowaną większość tworzą zapożyczenia, będące zarazem internacjonalizmami. Terminy okulistyczne funkcjonują jako wyrazy obce względem analizowanych języków, w obrębie których tworzona jest terminologia medyczna. Uwaga w niniejszej pracy została skierowana na terminy obce jednowyrazowe zbudowane z obcych elementów słowotwórczych. To właśnie one tworzą najliczniejszą grupę w zebranych materiale i to na ich podstawie można zająć się problematyką terminoelementu na gruncie terminologii medycznej, a takich opracowań brakuje w literaturze. Aby jednak nakreślić kształt współczesnej słowackiej i bułgarskiej terminologii okulistycznej, jako tło dla terminów poddanych bardziej szczegółowej analizie, zamieszczamy poniżej ogólną charakterystykę całości zebranego materiału, z nadzieją na możliwość rozszerzenia w przyszłości badań z tego zakresu.

Pierwszym nasuwającym się parametrem, według którego można skomentować zebrany korpus jest podział według cechy rodzimy – obcy. Taka klasyfikacja wydaje się nadrzędna przede wszystkim dla terminoznawców i terminografów zajmujących się terminologią anatomiczną (Кънчева, 2009; Vojteková, 2017a). Badania nad terminologią anatomiczną determinują jej podział na terminy obce *sensu stricto* – łacińskie i rodzime, a więc te zbudowane za pomocą rodzimych środków leksykalnych i słowotwórczych. We wspomnianym systemie terminologicznym każdemu terminowi obcemu odpowiada rodzimy ekwiwalent. Jest to zgodne z postanowieniami unifikacyjnymi i normalizacyjnymi *Nomina anatomica* – każda łacińska nazwa powinna mieć swój rodzimy dublet. Pomimo braku normalizacji terminologii klinicznej pod tym względem terminy z tego zakresu również można podzielić na obce i rodzime. W istocie jednak nawet terminy rodzime są do pewnego stopnia zapożyczeniami i pełnią funkcję internacjonalizmów. Według cech obcy – rodzimy, możemy przedstawić poniższą klasyfikację:

- rodzime, np.: bg. *дъговица, зеница, яма на сълзната торбичка, горна очнична цепка*; sł. *cievovka, dúhovka, starecká slabozrakosť, plazivý vred rohovky, šedý zákal*.

²⁰ Terminy wielowyrazowe również były liczną grupą, jednak ekwiwalencja (podobieństwo) form została poświadczona w o wiele niższym stopniu niż w przypadku terminów jednowyrazowych. Wiele z nich stanowiło także terminy anatomiczne.

- obce, np.: bg. *електронистагмография, парс планит, цистоиден макуларен едем, херпетичен кератит, амблиопия*; sł. *elektronystagmografia, pars planitis, pupilomotorický reflex, neurotrofická keratokonjunktivitída, херпетичен кератит amblyopia*.
- hybrydowe, w których jeden lub więcej członów w wyrazach złożonych lub zestawieniach są rodzime, ale występują razem z obcymi, np.: bg. *фиброзна обвивка на окото, рефлекс на зеницата; гониолеца*; sł. *sekrécia slz, refrakčná chyba, goniošošovka*.

Ze względu na sposób, w jaki dane terminy zostały zapożyczone, a więc biorąc pod uwagę przedmiot zapożyczenia, możemy wskazać zapożyczenia sztuczne i materialne²¹:

- sztuczne – stworzone z umownie połączonych elementów pochodzenia klasycznego, tworzące jednostkę czysto konwencjonalną, np.: bg. *псевдоретинообластом* i sł. *dakryocystorinostómia*;
- materialne: bg. *катаракта, глаукома, скотом*; sł. *katarakta, keratokonus skotóm, glaukóm* i in.

Niezależnie od powyższego podziału, terminy w językach narodowych są tworzone za pomocą kalk strukturalnych i semantycznych, a zebrane terminy możemy zaklasyfikować następująco:

- kalki strukturalne, do których zaliczamy terminy powstałe na drodze tłumaczenia poszczególnych członów, w tym często wyrazów złożonych, np. bg. *късозгледство, далекогледство, съединителна обвивка*; sł. *tupozrakosť, krátkozrakosť, ďalekozrakosť*²².
- kalki semantyczne, do których zaliczamy przede wszystkim derywaty semantyczne, którymi są w większości terminy anatomiczne nazywające części oka, np.: bg. *мрежница, роговица, дъговица, леща*; sł. *sietnica, rohovka, dúhovka, spojivka šošovka*²³.

Istnieją także terminy poddane tłumaczeniom bez widocznych cech zapożyczenia, np. bg. *слепота*, sł. *slepota* od łac. *amaurosis*.

²¹ Zapożyczenia sztuczne Waszakowa utożsamia z internacjonalizmami (Waszakowa, 2005: 27).

²² Por. gr. *myopeia, presbeiopeia, hyperopia*, łac. *tunica conjunctiva*. W obrębie bułgarskiego terminologicznego systemu okulistycznego poświadczono także tłumaczenia z języka angielskiego, które powstały na drodze metaforyzacji, por. bg. *мечи стъпки*, ang. *bear tracks*; bg. *черешево петно*, ang. *cherry-spot in the fovea/foveal cherry spot*, łac. *macula cerasina*, bg. *блестячи частици*, łac. *synchysis*

²³ Por. łac. *Retina, Cornea, Iris, Lens*.

Należy zaznaczyć, że wszystkie terminy klasyfikowane jako zapożyczenia/internacjonalizmy występujące w obrębie analizowanych systemów terminologicznych mają zdolność adaptacji gramatycznej. Wyjątek stanowią terminy klasyczne, stosowane w anatomii, które są jednostkami przeniesionymi najczęściej z łaciny (zbudowane za pomocą łacińskich środków językowych) i nie dostosowują się słowotwórczo czy morfologicznie do języka słowackiego/ bułgarskiego.

Dodatkowym kryterium, które posłużyło do wyodrębnienia właściwej części materiału, jest kryterium strukturalne, implikujące podział na terminy jednowyrazowe i wielowyrazowe. Grupa charakterystycznych terminów jednowyrazowych zbudowanych z terminoelementów jest w niniejszej pracy poddana właściwej analizie. Należy jednak zaznaczyć, że w korpusie znalazły się również terminy jednowyrazowe w formie derywatów prostych, utworzonych za pomocą rodzimych środków słowotwórczych lub zapożyczeń materialnych, które nie zostały włączone do analizy, np.: bg. *дъговица, амавроза, катаракта* sł. *dúhovka, amauróza, katarakta*. Pod pojęciem *terminy wielowyrazowe* (bg. *термини словосъчетания, фразеологичен термин*, sk. *viacslovná lexikálna jednotka, združené pomenovania*) rozumiemy te, które zostały zbudowane z dwóch lub więcej członów (z możliwym udziałem przyimka), i które prezentują różnorodną strukturę, np.: bg. *офтальмоскопската находка, преден увеит, диабетичен малулен оток, таблица за изследване на вродените смущения в цветоусещането*; sł. *oftalmoskopický nález, predná uveitída, diabetický edém makuly, tabuľka pre kontrolu videnia pre vnímanie farieb*. Wśród wielowyrazowych wyznaczone zostały eponimy medyczne, które zasługują na odrębny komentarz.

Eponimy medyczne są znaczącym zbiorem w obrębie terminologii medycznej. Są tworzone od imion lub nazwisk uczonych, którzy odkryli jednostkę chorobową, opisali daną część anatomiczną po raz pierwszy, wynaleźli nazwane narzędzie lub sprzęt. Zdarzają się także eponimy, które są tworzone także od nazwisk pacjentów, u których po raz pierwszy wykryto nieprawidłowość lub chorobę. W terminologii klinicznej liczba eponimów przewyższa 30 000 (Bujalková, 2008: 325). Mimo że według postanowień paryskiej nomenklatury anatomicznej powinny zostać wyeliminowane, w dalszym ciągu stanowią strukturalny subsystem współczesnej terminologii anatomicznej (por. Кънчева, 2009: 75). Eponimy medyczne są specyficznym typem terminów wielowyrazowych. Ich struktura, zarówno zewnętrzna (w przeważającej części zestawienia), jak i wewnętrzna (wykazująca niski stopień motywacji językowej) (Александрова, 2005: 98) sprawia, że stanowią one obiekt

zainteresowań terminoznawców, zajmujących się nie tylko terminologią medyczną, lecz także botaniczną (Ангелова, Кабакова, 2003; Waniakowa, 2017)²⁴. W korpusie bułgarskich i słowackich terminów okulistycznych znajdują się eponimy zarówno anatomiczne, jak i kliniczne, np: bg. *мускул на Брюкс, капсула на Тенон, канал на Клокет/Преграда на Клокет, Десцететова мембрана/епител на Десцетет, феномен на Бел* sł. *Brückého sval, Tenonská capsula, Kolektov kanál, Descemetova membrana, Bellov fenomén*.

Powyższa charakterystyka miała na celu zobrazowanie całości zebranego materiału, wskazując tym samym kierunek kolejnych badań nad bułgarską i słowacką (lub szerzej słowiańską) terminologią okulistyczną.

2.3. Klasyfikacja funkcjonalna terminów okulistycznych

Terminy medyczne nie tworzą jednorodnego systemu. Standardowy podział terminologii medycznej pod względem funkcjonalnym, zaproponowany przez terminoznawców i specjalistów uwzględnia:

- 1) terminologię (nomenklaturę) anatomiczną i histologiczną;
- 2) terminologię kliniczną;
- 3) terminologię farmakologiczną.

Do zbioru terminów anatomicznych należą nazwy anatomiczne i te odnoszące się do tworów histologicznych. W terminologii okulistycznej anatomicznymi terminami okulistycznymi będziemy nazywać te, które nazywają struktury oka lub różnego rodzaju nowotwory powstałe w obszarze oka i gałki ocznej.

Terminologia kliniczna jest zbiorem bardziej zróżnicowanym, który obejmuje terminy z zakresu patoanatomii i patofizjologii; nazwy chorób, objawów lub zespołów objawów; terminy oznaczające inwazyjne i nieinwazyjne metody leczenia (terapii) i diagnostyki; różnego typu zabiegi, operacje; badania realizowane za pośrednictwem odpowiednich i specjalistycznych narzędzi i sprzętów, a także terminy będące nazwami narzędzi, sprzętów i materiałów oraz technik laboratoryjnych. Kliniczny termin okulistyczny to przede wszystkim taki termin, który nazywa jakąkolwiek jednostkę

²⁴ Co ciekawe, jak zauważają Narayan Jana, Sukumar Barik i Nalini Arora (2009), eponimy mogą przedstawiać strukturę jednowyrazową. W zebranym materiale nie poświadczono takich form.

związaną z ludzkim okiem, jej objawy i sposób diagnozy, wszelkie metody leczenia i specjalistyczne narzędzia pracy okulisty.

Terminologia farmakologiczna to nazwy roślin leczniczych i ich części, formy lekarstw, środki lecznicze, a co z tym związane, również nomenklatura chemiczna, nazwy substancji czynnych. Analogicznie do powyższych punktów, farmakologiczną terminologią okulistyczną nazywamy te środki i substancje lecznicze (wyekstrahowane naturalne lub sztucznie), które znajdują zastosowanie w okulistyce. Okulistyczne terminy farmakologiczne nie zostały włączone do materiału badawczego, ich kwestia nie jest więc poruszana w pracy.

Nomenklatura anatomiczna w 80% składa się z terminów pochodzenia łacińskiego, a pozostałą część zajmują terminy greckie. Obraz terminologii klinicznej jest odmienny – przeważają w niej terminy pochodzenia greckiego, terminów łacińskich jest niewiele, choć mogą występować jako terminoelementy. Terminy kliniczne to także zapożyczenia z języka arabskiego czy francuskiego, a w dużej mierze i z angielskiego, jako pretendującego do uzyskania statusu współczesnego *lingua franca* nauki medycznej (Bujalková, 2008: 323).

W zgodzie z akademickim podziałem nauk medycznych P. Kynczewa wyróżnia także wewnętrzny podział terminologii klinicznej, wyodrębniając terminologię kliniczną (bg. клинична) i przedkliniczną (bg. предклинична). Podział ten jest stosowany w celu oznaczenia różnych dziedzin medycznych nauk stosowanych, które operują terminologią kliniczną i przedkliniczną. Do pierwszej należą terminy klasycznych specjalizacji, jak okulistyka, gastroenterologia, kardiologia, neurologia, chirurgia, urologia, ginekologia i in. Terminologia przedkliniczna natomiast obejmuje terminologię szeregu medycznych nauk pomocniczych, jak anatomia i fizjologia człowieka, biologia medyczna, chemia medyczna i biochemia, fizyka medyczna, biofizyka i in. (Кънчева, 2016: 57). Jest to nadrzędny w niniejszej pracy podział, gdyż obiektem zainteresowań są tu okulistyczne terminy kliniczne.

Obecnie używana terminologia anatomiczna jest wynikiem światowych kongresów anatomicznych, z których trzy najważniejsze to kongresy w Bazylei – *Basiliensia Nomina Anatomica* (BNA), w Jenie *Jenaiensia Nomina Anatomica* (JNA) i w Paryżu – *Parisiensia Nomina Anatomica* (PNA). Te oraz pozostałe kongresy realizowane w kolejnych latach miały moc normalizacyjną, a na ich podstawie tworzone terminologie narodowe. Ma to jednak związek z konwencjonalizacją terminologii medycznej i zostało szerzej opisane we wcześniejszej części pracy.

Terminologia kliniczna ze względu na swój charakter nie jest tak skrupulatnie opracowana i znormalizowana jak anatomiczna. Nadrzędnymi kryteriami właściwymi dla nomenklatury jest ograniczenie relatywne (systemowe), przejrzystość i pełność, których terminologia kliniczna nie może spełnić, gdyż pojęcia, które są nazywane przez terminy kliniczne ciągle się rozwijają (Arntz, Picht, Mayer, 2002: 22–23, cyt. za: Majerníková, Obročnicková, 2017: 154). Te dwa systemy można scharakteryzować następująco:

Terminologia anatomiczna:

- składa się w znacznej mierze z terminów łacińskich;
- ma formę nomenklatury;
- w niskim stopniu poddaje się wpływom współczesnych języków;
- nie posiada eponimów;
- jest względnie niezmienna.

Terminologia kliniczna:

- składa się w dużej/ znacznej mierze z terminów greckich;
- nie ma formy nomenklatury;
- charakteryzuje ją duży wpływ języków współczesnych, w tym angielskiego;
- charakteryzuje ją/ cechuje ją duża liczba terminów eponimicznych;
- jej systematyzacja jest problematyczna ze względu na coraz nowsze nazwy chorób.

Powyżej przedstawiona charakterystyka terminologii klinicznej i anatomicznej, cytowana za Martą Bujalkovą (Bujalková, 2008: 325), nie podlega dyskusji i ma swoje przełożenie na terminologię okulistyczną. Pewna niezmiennosc terminologii anatomicznej – oraz zmienność klinicznej – jest oczywiście spowodowana warunkami naturalnymi. Dzisiejsza anatomia, nie tylko okulistyczna, dysponuje rozbudowanym systemem wiedzy na temat ludzkiego ciała. Można więc przypuszczać, na podstawie zaawansowania współczesnej wiedzy, że terminy nazywające struktury, organy, mięśnie, naczynia i inne części ciała należą do kompletnego systemu i prawdopodobnie w najbliższym czasie nie ulegną zmianie. To czyni ten zbiór stabilnym i ograniczonym, pozwalając jednocześnie na nazwanie go nomenklaturą. Jedyne zagrożenie, które może wpłynąć na status nomenklatury anatomicznej, to wszelkiego rodzaju określenia nowych tworów komórkowych, należących do nomenklatury histologicznej. Ich liczba i rodzaje wydają się w dzisiejszej medycynie ograniczone. Nie można jednak

wykluczać, że pod wpływem zmian w świecie (klimat, zanieczyszczenie, nowe reakcje chemiczne i in.) nie zaistnieje potrzeba nazwania nowych pojęć z zakresu histologii.

Terminologii klinicznej nie sposób ograniczyć i to nie tylko ze względu na nazwy nowych chorób, lecz także ze względu na nowe metody diagnostyczne i ciągły rozwój nauki i techniki, który prowadzi z kolei do powstawania i konieczności opisywania nowych technik i narzędzi terapeutycznych. Ze zjawiskiem szeroko pojmowanej nowości w medycynie wiąże się także fakt, że terminologia kliniczna jest poddawana wpływom współczesnych języków, szczególnie wpływom języka angielskiego. Ze względu na jego status międzynarodowości i uniwersalności stanowi on w dzisiejszym świecie podstawę do nazywania i opisu wszelkich nowych odkryć. Jako język żywy i stale się rozwijający, w przeciwieństwie do greki i łaciny, daje większe możliwości nazywania wszelkiego *novum*. Może się okazać, że jednostki terminologiczne, tworzone nawet za kilkadziesiąt lat na gruncie języka angielskiego, jako uniwersalnego języka specjalistycznego medycyny, dalej będą czerpać z języków klasycznych, tym samym podtrzymując tendencję do międzynarodalizacji okulistycznego systemu terminologicznego nie tylko w językach słowiańskich..

Jak zostało już wspomniane, interesującymi nas terminami poddanymi analizie są terminy kliniczne. To one stanowią podstawową jednostkę opisu, natomiast terminy anatomiczne są również istotne dla procesu badawczego, ponieważ często występują w roli „produktu ubocznego” analizy. Ich derywaty mogą występować w postaci terminoelementów, co następnie sugeruje obecność terminów anatomicznych w definicji terminów klinicznych. Pod tym względem ich kwestia jest poruszana w części empirycznej pracy.

3. Kliniczny termin okulistyczny jako internacjonalizm

Proces internacjonalizacji leksyki i internacjonalizmy są tematem często podejmowanym przez językoznawców (np. Horecký et al., 1989; Horecký, 1991; Gajda, 1999; Bosák, 1999; Waszakowa, 2003, 2005; Buzássyová, 2003; Svobodová 2007; Акуленко, 1972, 1980; Вачкова, 1991; Вачкова, Вачков, 1998; Аврамова, 2003; Селимски, 2003).

Pragniemy wskazać na potrzebę zaakcentowania wątku internacjonalizacji w kontekście opisywanych terminów, które są jednostkami obcymi na gruncie analizowanych języków, a jednocześnie są rozpoznawalne w terminosystemach innych języków. Niewielu badaczy podejmuje temat internacjonalizacji w odniesieniu do terminologii poszczególnych dziedzin. Zwykło się przyjmować internacjonalny charakter terminu jako cechę niewskazującą na potrzeby dalszych analiz. O internacjonalności terminologii szczegółowo pisze jednak Marija Popowa (2012), klasyfikując ją jako jedną z technik nominacji terminologicznej, a także Ján Horecký (1956). Przy czym słowacki badacz rozpatruje umiędzynarodowienie terminologii w odniesieniu do cech terminu. Nie sposób odrzucić żadnego z powyższych ujęć. Międzynarodowe porozumiewanie się w kwestiach zarówno technicznych, jak i medycznych jest dużą wygodą i ułatwieniem w pracy nie tylko terminoznawców i terminografów, ale przede wszystkim specjalistów, którzy używają terminologii w codziennej komunikacji zawodowej. Terminy powstałe w jednym systemie językowym i rozpowszechnione w innych, nabywają cechy internacjonalności. W niektórych obszarach naukowych, szczególnie w medycynie i okulistyce (która prawdopodobnie nie jest wyjątkiem na tle innych specjalizacji klinicznych), pożądanym jest, aby nowo tworzony termin był rozumiany przez specjalistów z tego samego obszaru wiedzy, ale z innego obszaru językowego.

Internacjonalizmy od zapożyczeń językowych odróżnia przede wszystkim to, że te pierwsze mogą być również wyrazami rodzimymi, które po rozpowszechnieniu znalazły miejsce w zasobie leksykalnym innych języków²⁵. Badając terminologię medyczną nie należy zapominać, że spora część terminów (w tym okulistyczne poddane analizie w niniejszej pracy) zostały utworzone na gruncie języków już nieistniejących,

²⁵ Ta cecha dotyczy jednak przede wszystkim języków europejskich, jak angielski, niemiecki, francuski itp. (Попова, 2012: 421).

jak łacina i greka; z elementów, które niegdyś były aktywnymi środkami komunikacji. Naturalnym źródłem pożyczek są te języki, w których powstają dane jednostki językowe. Początki nauki o ludzkim ciele dali Grecy, gwarantując wyłączność starożytnej grece w opisie praktyk medycznych. Wiedzę o medycynie następnie adaptowali i uzupełnili Rzymianie, tłumacząc istniejące już terminy lub tworząc nowe łacińskie na podstawie greckich. Rozpowszechnianie się łaciny w średniowieczu spowodowało, że cała terminologia medyczna we wszystkich językach na świecie zaczęła czerpać z jednego źródła językowego i obecnie cały medyczny system terminologiczny opiera się na wspomnianym gruncie klasycznym (pomimo wykształcania się rodzimych terminologii²⁶). Jak pisze Stanisław. Gajda: „Wpływ łaciny przyjął w czasach współczesnych inny charakter, przejawia się w internacjonalizacji narodowych języków naukowych, zbliżając je do siebie – łacina i greka dostarczają budulca do tworzenia terminów” (Gajda, 1990: 100). Jest to postulat, który pomimo że wydaje się podrzędny w pracy teoretycznej polskiego badacza, my wysuwamy na pierwszy plan. Chcemy wskazać tym samym silną tendencję do internacjonalizacji terminologii okulistycznej, ponieważ w każdym analizowanym terminie wskazujemy na taki budulec, klasyfikując go jako terminoelement (por. rozdział 4.).

Internacjonalność terminów okulistycznych wyznaczamy za pomocą poniższych cech, które referujemy za literaturą przedmiotu:

1. należą do międzynarodowego zasobu leksykalnego;
2. w znacznej części zostały utworzone na bazie słów greckich lub łacińskich;
3. oznaczają pojęcia głównie z zakresu nauki;
4. są rozpowszechnione w kilku (nie mniej niż w trzech) niespokrewnionych językach lub w językach o dalekim stopniu pokrewieństwa (Waszakowa, 2003: 25).

W kwestii kryterium rozpowszechnienia w wielu językach M. Popowa zaznacza, że internacjonalizacja to proces formowania się i rozprzestrzeniania ogólnego zasobu językowego w minimalnie trzech językach, z czego przynajmniej dwa należą do różnych rodzin językowych (Попова, 2012: 419). Uznajemy, że przedstawione w analizie terminy są internacjonalne, z zaznaczeniem, że nie wszystkie są dostosowane

²⁶ Ze względu na powiązania polityczno-historyczne, równoległe z erą tłumaczenia terminów na łacinę, dokonywano także przekładów na język arabski i francuski, co spowodowało, że nieliczne terminy pochodzą właśnie z tych języków.

do systemu morfologicznego języków, w których występują. Niektóre jednostki zostały włączone do słowackiej i bułgarskiej terminologii okulistycznej w niezmienionej strukturze (morfologicznej) i pod taką postacią funkcjonują obecnie. Jakikolwiek minimalny stopień adaptacji terminów do systemu fonetycznego i graficznego języka bułgarskiego i słowackiego, a także wyekscerpowanie ich ze źródeł bułgarsko- i słowackojęzycznych uważamy za wystarczający argument, by nazywać je odpowiednio bułgarskimi i słowackimi internacjonalnymi klinicznymi terminami okulistycznymi. Język bułgarski, słowacki oraz angielski (jako obecny w analizie i jako środek międzynarodowej komunikacji, w tym medycznej) tworzą triadę niezbędną do zakwalifikowania naszego materiału do internacjonalnego.

Internacjonalizm rozumiany jako jednostka językowa przynależna do internacjonalnego zasobu językowego (Попова, 2012: 419) może być rozpatrywany pod względem: struktury – jako morfem, leksem i zestawienie (Maćkiewicz, 1984: 12; Waszakowa, 2003: 29; Svobodová, 2007: 6; Акуленко, 1972: 28–56; Попова, 2012: 420)²⁷ i semantyki – znaczenie internacjonalizmów powinno być takie samo lub podobne (uwzględniając przesunięcia semantyczne na drodze pożyczek) (Попова, 2012: 420).

S. Gajda dzieli internacjonalizmy na morfemowe, leksykalne, składniowe i tekstowe, zaznaczając, że dla terminologii starszych (biologia, fizyka, językoznawstwo i in.) i nowszych (kosmologia, cybernetyka i in.) to morfemowe i leksykalne stanowią istotny zbiór. Badacz wyznacza tego typu internacjonalizmy adekwatnie do zapożyczeń leksykalnych i morfemowych. Do bułgarskiej i słowackiej klinicznej terminologii okulistycznej dostają się zarówno całe leksemy, jak również poszczególne elementy, na podstawie których tworzy się lub nadbudowuje nowe terminy. Takie jednostki Krystyna Waszakowa traktuje jako zapożyczenia sztuczne²⁸, natomiast S. Gajda pisze o nich jako o internacjonalizmach morfemowych (Gajda, 1990: 99). Do grupy internacjonalnych klinicznych terminów okulistycznych zaliczamy terminy, które są sztucznie utworzone z terminoelementów klasycznych, przy czym możliwe jest ich połączenie w jednym wyrazie (ale internacjonalizmami są też same terminoelementy jak *-sub-*, *-hyper-*, *-hetero-* itp.).

²⁷ To stanowisko pozostaje w opozycji do uznania za internacjonalizmy tylko całych wyrazów. Stanowisko takie prezentują Ján Horecký, Anna Rácová (Horecký, Rácová, 1979) oraz Marijana Parzulova (Парзулова, 2003).

²⁸ K. Waszakowa zapożyczenia sztuczne, tj., wyrazy utworzone na gruncie współczesnych języków europejskich z cząstek słowotwórczych grecko-łacińskich, nazywa internacjonalizmami (Waszakowa, 2005, 25).

Terminy okulistyczne są przenoszone w zmienionej lub niezmienionej formie do systemów języka słowackiego i bułgarskiego. Mogą być także tłumaczone lub kalkowane. Do języka słowackiego mogą zostać przeniesione w niezmienionej formie lub adaptowane do systemu ortograficznego, jednak przy przenoszeniu do systemu języka bułgarskiego, obligatoryjną zmianą jest adaptacja graficzna, ze względu na cyrylicę.

Adaptacją terminologiczną (którą sytuujemy w obrębie internacjonalizacji²⁹) M. Popowa określa zmiany w strukturze fonetycznej, ortograficznej i morfologicznej terminu, zachodzące podczas procesu ich zapożyczania i które są zgodne z zasadami morfologicznymi i fonetycznymi języka przyjmującego zapożyczenie³⁰. Grzegorz. A Kleparski rozumie adaptację jako jedną z cech procesu zapożyczania³¹. Podobne ujęcie problemu przedstawia I. Masár, który jako przykład adaptacji podaje utworzenie na gruncie języka słowackiego rzeczownika *lízing*, a następnie przymiotnika *lízingový* i czasownika *lízovať* (od ang. *leasing*), prezentując tym samym zmiany mające na celu dostosowanie wyrazu obcego zarówno do płaszczyzny ortograficznej, jak również morfologicznej.

W bułgarskiej i słowackiej klinicznej terminologii okulistycznej adaptacja może zachodzić na płaszczyźnie fonetycznej, gramatycznej i semantycznej, dlatego będziemy więc mówić o adaptacji graficznej, fonetycznej, morfologicznej, słotwórczej oraz semantycznej (por. także Rybicka, 1976).

Adaptacja graficzna jest istotna nie tylko z punktu widzenia języka bułgarskiego, ale także języka słowackiego. M. Popowa widzi dwa podstawowe kierunki tego procesu, biorąc pod uwagę dwa systemy graficzne w kulturze europejskiej – alfabet łaciński i cyrylicę. Jeden kierunek obejmuje transfer z jednego systemu do drugiego, co ma miejsce w przypadku terminologii klasycznej, adaptowanej do systemu języka bułgarskiego. Drugi kierunek odnosi się do zmiany w obrębie jednego systemu graficznego, co ma miejsce w przypadku terminologii klasycznej, adaptowanej do

²⁹ Jak już wcześniej wspomniano, proces internacjonalizacji i zapożyczania są do pewnego stopnia tożsame. W pracy uwaga jest skupiona na obcych jednostkach terminologicznych, dlatego adaptację którą M. Popowa zalicza do zmian nastających w zapożyczonych terminach, rozumiemy także jako zmianę nastłą w terminie internacjonalnym (klasycznym) (por. Попова, 2012: 416–430).

³⁰ Problematyką adaptacji zajmowała się m. in. M. Parzulowa (Парзулова, 2003), która analizowała adaptację nowych wyrazów w języku ogólnym i terminów zapożyczonych w ciągu ostatnich piętnastu lat, a także Emilija Nedkova (Недкова, 2003), która swoją uwagę poświęciła aktywnym środkom słotwórczym, służącym adaptacji wyrazów pochodzenia angielskiego w języku bułgarskim.

³¹ Proces zapożyczania ma charakter dynamiczny i polega na przenikaniu, adaptacji oraz rozszerzaniu się nowego elementu do momentu braku poczucia obcości jednostki leksykalnej (Kleparski, 2001).

systemu języka słowackiego. Era łaciny medycznej spowodowała, że elementy greckie w terminach medycznych zostały zaadaptowane do alfabetu łacińskiego, jednakże różnorodność systemów językowych, do których następnie się przedostawały sprawiła, że w każdym języku europejskim ustalono zasady, według których następuje transliteracja, w wielu przypadkach pokrywająca się adaptacją fonetyczną (Попова, 2012: 428; Horecký, 1956: 70).

Adaptacja fonetyczna polega na znalezieniu najbardziej odpowiedniego ekwiwalentu dźwiękowego, który jednocześnie podlega zasadom fonetycznym języka biorcy i ma możliwie łatwą artykulację (Попова, 2012: 429). Zasady transkrypcji specyficznych dźwięków występujących w poszczególnych językach, w tym w starogreckim, są dokładnie określone i stosowane w słowackiej i bułgarskiej terminologii medycznej. Sposób adaptacji fonetycznej w przypadku międzynarodowych terminów okulistycznych i bułgarskich jest więc określony arbitralnie i w analizie będą dyskutowane jedynie ewentualne odstępstwa (Попова, 2012: 429–430). Wybrane do analizy jednostki przywodzą na myśl także kwestię akcentu w ustnej komunikacji specjalistycznej. Ze względu na charakter materiału nie jest to kwestia rozpatrywana w niniejszej pracy, jednak przypuszcza się, że występują różnice między słowackim i bułgarskimi termami, ze względu na sposób przejmowania terminów (bezpośrednio z greki lub za pośrednictwem innych języków europejskich).

Adaptację gramatyczną rozumiemy za M. Popową jako relację między formą zewnętrzną terminu obcego i gramatycznymi właściwościami języka przyjmującego, która daje możliwości tworzenia w języku przyjmującym określonych konstruktów gramatycznych, np. liczby mnogiej, form przypadkowych (w języku słowackim) i form określonych – z rodzajnikiem (w języku bułgarskim), a także kwalifikujące go do odpowiedniego rodzaju gramatycznego jak. np. *uveit* w języku bułgarskim ma rodzaj męski, ale *uveitída* w języku słowackim jest rodzaju żeńskiego.

Adaptacja słowotwórcza pozornie może się nie różnić od gramatycznej, jednak polega na zmianie obcych środków słowotwórczych na rodzime lub obce przyjęte o wiele wcześniej w języku. Będzie to dotyczyć np. łacińskiego sufiksu *-ismus*, który w języku bułgarskim ma formę *-изъм*, a w języku słowackim *-ismus*. Lub angielski sufiks *-ation*, przyjmujący w języku słowackim formę *-acia* i w bułgarskim *-ация* (por. Попова, 2012: 431). Słowackie i bułgarskie terminy okulistyczne nie są analizowane w pracy pod względem sufiksacji i prefiksacji, ponieważ afiksy nie mają konkretnej zdolności nominacyjnej. Za M. Popową przyjmujemy, że nominacja

z afiksem jest kategoriałna, a z terminoelementem, który niesie wartość semantyczną – konkretna (Попова, 2012: 291).

Drugą obok adaptacji relacją zależności między zapożyczanym terminem a systemem przyjmującym zapożyczenie jest *integracja*. Ten metatermin M. Popowa wprowadza w celu nazwania wpływu, jaki wywiera jednostka zapożyczana na system ją przyjmujący i wyznacza trzy przejawy integracji:

- 1) udział zapożyczonego wyrazu w systemie słowotwórczym (gniazdo derywacyjne);
- 2) udział we wtórnej nominacji leksykalnej;
- 3) udział w procesach leksykalnych i słowotwórczych.

Na potrzeby niniejszej pracy i zgodnie z założeniem, według którego analizowana jednostka terminologiczna jest znakiem konwencjonalnym i częścią zbioru terminologicznego, proponujemy zoperacjonalizowanie punktu pierwszego, tj. udział zapożyczonego wyrazu w systemie słowotwórczym (gniazdo derywacyjne), uwzględniając uczestnictwo zapożyczonego elementu (terminoelementu) w gnieździe terminotwórczym³². Większość analizowanych terminoelementów tworzy zbiór terminów, a więc służy jako „materiał bazowy” (por. bg. *базов материал*) (Попова, 2012: 432-440) lub jak to określił S. Gajda, „budulec” do tworzenia nowych jednostek terminologicznych. Ze względu na to, że terminologia okulistyczna jest zbiorem jednostek wysoce wyspecjalizowanych, nie można mówić o procesach integracyjnych z językiem ogólnym. Owszem, niektóre terminoelementy występujące w terminach okulistycznych jak *xunep-/hyper-*, *xemepo-/hetero-*, *микpo-/mikro-* są jednocześnie jednostkami języka ogólnego i pod tym względem są analizowane przez wielu językoznawców. Jednak jako *stricte* okulistyczne uznaje się np. *офтaлmo-/oftalmo-*, *склерo-/sklero-*, *фория-/foria-*, *дакпуo-/dakryo-*, które nie znajdują zastosowania ani w języku ogólnym, ani w innej specjalizacji klinicznej.

³² Jako *gniazdo terminotwórcze* rozumiemy pojęcie o definicji zbliżonej do definicji podanej przez Hannę Jadacką odnoszącą się do gniazda słowotwórczego: „układ, w którym wokół niepo pochodnego wyrazu hasłowego (bazy, podstawy, centrum gniazda) skupiają się wszystkie derywaty powiązane z nim – bezpośrednio lub pośrednio – relacją pochodności synchronicznej (Jadacka, red., 2001: 17). Ponieważ jednak obiektem badań niniejszej pracy są terminy, należy zoperacjonalizować zarówno nazwę pojęcia – *gniazdo terminotwórcze*, jak i definicję, odnosząc wspomniany termin do układu z centralnym punktem w postaci terminoelementu, wokół którego skupiają się terminy pochodne od niego przede wszystkim formalnie, a także przy założeniu istnienia motywacji terminologicznej, i pod względem znaczenia terminologicznego. Gniazdem terminotwórczym jest więc grupa terminów utworzonych z udziałem tego samego terminoelementu.

Tworzenie gniazd terminotwórczych wiąże się bezpośrednio z możliwością wtórnej nominacji terminologicznej, o której możemy mówić na gruncie terminologii okulistycznej słowackiej i bułgarskiej, ponieważ analizowane terminy są zapożyczone z innych języków. Terminy łacińskie i greckie, na podstawie których nastąpiła nominacja wtórna we wskazanych językach, uznajemy za wynik procesu nominacji pierwotnej, stworzonej na bazie znaków poniekąd sztucznych³³.

Wobec powyższego zgadzamy się, że internacjonalizacja to zjawisko (ale też proces), dzięki któremu w sposób produktywny są uzupełniane systemy za pomocą nowych jednostek, i traktujemy ją jako jedną z technik terminotwórczych etapu lingwistycznego (por. rozdział 1.2.), odnoszącego się do nominacji terminologicznej (por. Попова, 2012: 417). Internacjonalizację bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej rozumiemy jako formowane i rozprzestrzenianie się *klinicznego terminu okulistycznego* w okulistycznych systemach terminologicznych poszczególnych języków, najmniej trzech, z czego w dwóch niespokrewnionych (por. Попова, 2012: 419). Z kolei poddany analizie *kliniczny termin okulistyczny* rozumiemy jako rezultat procesu internacjonalizacji – jako internacjonalizm, który należy do zasobu leksyki terminologicznej i jest utworzony na bazie grecko-łacińskiej. Internacjonalizmem w terminologii okulistycznej (podobnie jak w języku ogólnym) mogą być poszczególne terminoelementy lub całe jednostki terminologiczne.

³³ Klasyfikacja na podstawie hasła encyklopedycznego *nominacja* z *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* (Polański, red., 1999), por. także: Попова, 2012: 305–322.

4. Struktura formalna terminów (forma zewnętrzna)

Ogólna charakterystyka przedstawiona w rozdziale drugim miała na celu zilustrowanie całokształtu terminów okulistycznych, które znalazły się w materiale badawczym. W niniejszym rozdziale zostanie omówiona forma zewnętrzna (struktura formalna) obcych jednowyrazowych bułgarskich i słowackich terminów okulistycznych z uwzględnieniem ich specyfiki jaką jest podzielność na terminoelementy.

Jak wcześniej wskazano, termin to znak językowy pojęcia, który może mieć różną strukturę. Podział na terminy jednowyrazowe i wielowyrazowe to najniższy pod względem abstrakcji językowej podział, jaki można zaproponować. W przypadku terminów jednowyrazowych okazuje się, że tego typu jednostki nie tworzą homogennej pod względem słowotwórczym całości, a wśród nich możemy wyznaczyć wyrazy proste i wyrazy motywowane słowotwórczo (derywowane). To właśnie te drugie stanowią przedmiot analizy.

Istotny jest także podział jednowyrazowych jednostek terminologicznych na obce i rodzime. Jak zostało omówione, to właśnie terminy obce stanowią w zebranych materiale większość i charakteryzują się różnorodnością oraz innymi cechami, które zostaną przeanalizowane w niniejszej pracy.

Na analizowany materiał składają się jednowyrazowe bułgarskie i słowackie kliniczne terminy okulistyczne, zbudowane z obcych elementów terminotwórczych (uczestniczących w nominacji terminologicznej), które będą określane jako *terminoelement*.

4.1. Terminoelement jako budulec jednowyrazowego terminu okulistycznego

Istota terminoelementu wiąże się bezpośrednio z terminologicznym aktem nominacyjnym. Terminoelement to niejednokrotnie środek, materiał bazowy, budulec, dzięki któremu powstaje jednostka terminologiczna, która jest uznana za znak językowy pojęcia. Uznajemy termin za znak językowy, który jestznaczony i znaczący, a także jednostkę, w której wyróżniamy formę zewnętrzną (strukturę formalną) i formę wewnętrzną (definicję, w której wyrażone jest terminologiczne znaczenie).

Terminoznawcy twierdzą, że podstawowe zasady nominacji terminologicznej są do pewnego stopnia spójne z zasadami nominacji w języku ogólnym (por. Gajda, 1990: 93; Попова, 2012: 269). Oznacza to, że mechanizm nominacyjny, którego istotą jest istnienie kategorii ontycznych, konkretyzowanych w kategoriach językowych – gramatycznych i onomazjologicznych – polega na tworzeniu ogólniejszych struktur treściowych, które konkretyzują się w postaci szeroko pojętych kategorii słowotwórczych, jak derywacja czy kompozycja (Gajda, 1990: 93–95). W niniejszej pracy badane są te terminoelementy, które uczestniczą w procesach nominacyjnych terminu, który jest tutaj rozumiany jako jednostka o charakterze wyłącznie nominatywnym (obiektem badań są jednostki kategoryzowane jako rzeczowniki)³⁴.

Terminy jednowyrazowe to jednostki zbudowane z minimum jednego elementu niosącego określone znaczenie. Między takimi elementami zachodzi relacja paradygmatyczna wyrażana w semantycznym lub słowotwórczo-morfologicznym sposobie tworzenia terminów³⁵. W terminach badanych w niniejszej pracy relacja między poszczególnymi elementami, z których są zbudowane, zachodzi właśnie na poziomie paradygmatycznym, ponieważ są to terminy zbudowane z minimum dwóch elementów znaczących.

Pojęcie terminoelementu nie jest pojęciem nowym. Pojawia się już ono na początku rozwoju nauki o terminie. Zostało wprowadzone przez Dimitrija S. Lottego w 1931 roku, jako odpowiedź na potrzebę oznaczenia jednostek, które są nośnikami znaczenia terminologicznego i są częścią struktury formalnej (formy zewnętrznej) terminu. Zostały określone jako „wyrazy, a czasami i części wyrazów, wykazujące samodzielne znaczenie” (por. Попова, 2012: 48).

Walerij P. Danilenko rozumie terminoelement szeroko, jako pojęcie, które w równym stopniu odnosi się do podstawy słowotwórczej, morfemu słowotwórczego (afiksu), słów w wyrazach złożonych i zestawieniach oraz symboli i szczególnego typu wyrazów zawierających symbole (Даниленко, 1977: 37, cyt. za: Попова, 2012: 42). Z kolei Aleksandra W. Superanskaja, Natalija W. Podolskaja i Natalija W. Wasilewa (Суперанская, Подольская, Васильева, 1989) stosują metatermin terminoelement w odniesieniu do grecko-lacińskich sztucznie utworzonych terminów i uważają, że same terminoelementy w kategorii pojęciowej tworzą „otwartą listę”, na której można

³⁴ M. Popowa uznaje za termin także substantywizowaną część mowy oraz substantywizowane skupienie terminologiczne, jednak nie są one przedmiotem naszych badań (Попова, 2012: 47).

³⁵ Można wyróżnić także relacje syntagmatyczną, która jest realizowana przez terminy wielowyrazowe, a ich sposób terminotwórczy określa się jako technikę formalno-syntaktyczną (Попова, 2012: 47).

umieścić nowo utworzone terminy. Tym samym, co istotne w naszej pracy, badaczki zaznaczają, że każda dziedzina posiada do pewnego stopnia ograniczony i wyspecjalizowany zbiór terminoelementów. W kwestii kategorii morfologicznej zaznaczają, że terminoelementy mogą być tworzone od różnych części mowy języków klasycznych, por: a) od rzeczowników, gr. *λόγος*; b) przymiotników łac. *albus*, *leukos*; c) liczebników, łac. *tres*, *quattor*; d) czasowników i przysłówków gr. *ἐντός ἐντον* łac. *infra*.

Pod względem funkcjonalnym terminoelementy, które zostały odizolowane od swojego źródła w języku klasycznym, mają zdolność tworzyć nowe (w tym i sztuczne) konstrukcje z elementami innych języków. Formują jednocześnie nowe terminy, które mogą być zbudowane z jednego lub więcej terminoelementów (Суперанская, Подольская, Васильева, 1989). Z kolei S. Gajda zwraca uwagę, że afiksy i afiksoidy internacjonalne (które w pewnych wypadkach są tożsame z terminoelementami) mogą być używane jako reprezentanty całych klas leksemów i tworzyć wspomniane gniazda terminotwórcze. Badacz pisze o ich aglutynacyjnym charakterze, o zdolności do mechanicznego łączenia się i przekazywania zupełnie podstawowych, najprostszych znaczeń (semów)³⁶ (Gajda, 1990: 104). Z kolei Walentina F. Nowodranowa pod pojęciem terminoelement rozumie powtarzające się elementy słowotwórcze w terminach derywowanych, które zajmują określone miejsce w strukturze o stabilnym i określonym znaczeniu (Новодранова, 1994, cyt. za: Попова 2012: 48–49).

Gajda przywołuje terminoelement w odniesieniu do derywacji morfologicznej, którą określa jako proces dominujący w początkowych etapach kształtowania się systemów terminologicznych i jeden z podstawowych sposobów zaspokajania potrzeb nominacyjnych w nauce. Autor wyraźnie oddziela procesy terminotwórcze od słowotwórczych, a różnice widzi w inwentarzu użycia środków językowych i ich wykorzystania. Z szeregu przytoczonych, wskazujemy te istotne dla analizowanych terminów okulistycznych:

³⁶ M. Popowa wyznacza w terminoznawstwie *sem* (сема) na podstawie ustaleń lingwistycznych, według których sem jest rozumiany jako najmniejsza jednostka sensu w znaczeniu wyrazu, ewentualnie terminu. Badaczka dodatkowo posługuje się terminami *cecha semantyczna* (семантичен признак) i *semantyczny komponent* (семантичен компонент). Według miejsca, które zajmują semy w strukturze znaczeniowej, autorka wyróżnia: *archisemy* (integralne semy) (архисема; интегрална сема); *dyferencjalne semy* (диференціальна сема) i *wirtuety* (виртуема) (Попова, 2012: 188–189). Z kolei Leonid M. Wasilew, według innej typologii, dla której kryterium ustanawia stosunek semów do planu wyrażenia, wyróżnia *semy implicytne* i *eksplicytne*. Przez eksplicytne rozumie te, które mają jawny słowotwórczy (morfologiczny) lub syntaktyczny wykładnik w strukturze formalnej, odwrotnie niż implicytne, które nie mają jasnego wykładnika w formalnej, leksykalno-gramatycznej strukturze (Васильев, 1981: 22, cyt. za: Попова, 2012: 192).

- terminoelementami mogą być morfemy obce (internacjonalne) i środki niejęzykowe (symbole);
- żywotne i produktywne stają się morfemy nieużywane w słowotwórstwie języka ogólnego;
- ujawniają się modele niespotykane poza leksyką specjalną, np. złożenia bez interfiksu (Gajda, 1990: 86, 95–96).

Jedna z nowszych, a w naszej opinii najbardziej konkretna i zarazem dokładna definicja terminoelementu, została przedstawiona przez M. Popową: „Terminoelementy to znaczące części składowe formy terminu, które mogą mieć postać wyrazu złożonego lub zestawienia” (Попова, 2012: 49).

Terminoelement może być więc morfemem (rdzennym lub afiksalnym), wyrazem (odmienną/nieodmienną częścią mowy) – przymiotnikiem, imiesłowem, liczebnikiem, a także rzeczownikiem, gdy wchodzi w skład terminu wielowyrazowego. Lingwistka zaznacza również, że terminoelementy nie są jednorodne pod względem semantycznym i charakteryzują się różnym stopniem abstrakcyjności swoich znaczeń, która w przypadku afiksów jest najwyższa, a najniższa w przypadku wyrazów, mających konkretne znaczenia leksykalne (Попова, 2012: 48–50).

W swojej fundamentalnej dla bułgarskiego terminoznawstwa monografii Popowa podaje różnorodne przykłady terminów, z których można wyekscerpować terminoelementy, a następnie poddać je bardziej skrupulatnej analizie. W zależności od tego, jaki rodzaj terminów jest przedmiotem badań terminoznawczych, zasugerowane są dwie ścieżki analizy, z uwzględnieniem stopnia szczegółowości (ogólny lub szczegółowy). Zaznacza, że jeśli wyraz złożony jest częścią terminu wielowyrazowego, o ile podczas opracowywania analizy nie zaistnieje taka potrzeba, może być rozpatrywany w całości jako terminoelement³⁷. Jest to analiza na niższym poziomie abstrakcji, ponieważ semantyka leksykalna całego wyrazu (a nie tylko jego fragmentu) jest wyraźna i łatwa do zinterpretowania. W przypadku potrzeby analizy na wyższym poziomie abstrakcji, jak przedstawiono powyżej, jako terminoelement może być rozpatrywana jednostka mniejsza niż wyraz, np. morfem lub człon złożenia. Autorka podkreśla, że analiza prostszych formalnie terminoelementów jest zasadna, gdy zachodzi potrzeba analizy stosunku między poszczególnymi komponentami znaczenia i formy terminu (Попова, 2012: 50).

³⁷ Takie podejście prezentuje m. in. P. Kynczewa (Кънчева, 2009: 24).

Wartym podkreślenia jest fakt, że niektórzy językoznawcy uznają za terminoelement także symbol lub typy wyrazów (terminów) zawierające znaki niejęzykowe. W analizowanych przez nas terminach nie możemy wskazać znaków niejęzykowych *sensu stricto*. Jednak, jak prezentowano w rozdziale pierwszym, uznajemy *obcy jednowyrazowy kliniczny termin okulistyczny* za jednostkę, która sytuuje się na pograniczu znaku języka naturalnego i sztucznego ze względu właśnie na terminoelementy, które mają etymologię klasyczną. Oznacza to, że były one kiedyś środkami słowotwórczymi lub nawet samodzielными wyrazami w żywych językach, jednak obecnie są strukturami o konkretnym konwencjonalnym znaczeniu, możliwym do odczytania tylko przez wąskie grono specjalistów.

Podsumowując, terminoelementem w naszym rozumieniu jest więc element uczestniczący w nominacji terminologicznej a zarazem najmniejsza jednostką mającą zdolność nominacyjną. Za M. Popową rozumiemy go jako znaczącą część składową struktury formalnej terminu, która może mieć postać derywatu, wyrazu złożonego lub zestawienia (Попова, 2012: 49). Terminoelement w jednowyrazowym klinicznym terminie okulistycznym może być podstawą słowotwórczą, morfemem – rdzennym (podstawą słowotwórczą) lub afiksalnym. Terminoelementy to greckie lub łacińskie etymony pochodzące od różnych części mowy, posiadające w definicji terminu wykładnik swojego znaczenia; mogą występować w różnych pozycjach: początkowej – inicjalnej, środkowej – mezopozycji i finalnej – końcowej.

4.2. Słowotwórczo-morfologiczny status terminoelementów pochodzenia klasycznego

Status słowotwórczo-morfologiczny elementów klasycznych w językach słowiańskich jest złożonym zagadnieniem, które wymaga osobnego komentarza³⁸. Trudnym jest, stosując parametry poszczególnych języków narodowych, określenie statusu elementów klasycznych, oddzielonych od swoich rodzimych podstaw, które już nie funkcjonują w języku żywym. Poglądy terminoznawców na temat tego, czy procesy terminotwórcze (techniki nominacji terminologicznej) są lub nie są zbieżne z procesami słowotwórczymi w języku ogólnym są podzielone. Jest to uzależnione nie tylko od

³⁸ Przez status słowotwórczo-morfologiczny elementu klasycznego rozumiemy sposób, w jaki został zaklasyfikowany do procesów słowotwórczych (kompozycja lub derywacja) oraz sposób określenia jego kategoryalności (np. afiks, afiksoid lub człon compositum).

subiektywnej oceny, lecz także od specyfiki badanego zbioru terminologicznego. Pawlina Kynczewa twierdzi, że techniki nominacji w bułgarskiej nomenklaturze anatomicznej są zbieżne z tymi panującymi w języku ogólnym. Badane przez nią jednostki są jednak w dużej części jednostkami utworzonymi z rodzimych środków słowotwórczych (afiksy, podstawy słowotwórcze) i istnieją jako dublety wariantów łacińskich (Кънчева, 2009: 29).

Rozwój badań nad tzw. elementami obcymi jest ściśle powiązany z początkiem zainteresowań zjawiskiem internacjonalizacji leksyki języków ogólnych (narodowych) i przypada na drugą połowę ubiegłego stulecia. Cel, jaki stawiali (i nadal stawiają) sobie lingwiści, to przede wszystkim określenie statusu obcych części i ich systematyzacja (por. np. Helcl, 1972; Daneš, 1962; Dokulil, Kuchař, 1977; Buttler, 1978; Martinová, Savický, 1987; Horecký et al., 1989; Waszakowa, 2003, 2005; Георгиева, 1967; Мурдаров, 1980, 1983; Крумова 1981; Балтова, 1985; Земская, 1992, 1996; Аврамова, 2003; Селимски, 2003;). Przedstawione badania prezentują jednocześnie różnorodne poglądy na temat ich typologii. Różnice są widoczne nie tylko podczas komparacji interlingwalnej, ale nawet w obrębie jednego języka.

Zarówno analogia (powtarzalność elementów obcych), jak i jednostkowe, neologiczne czy nawet okazjonalne użycie, prowadzą do wniosków, na podstawie których poszczególni lingwiści podejmują próbę systematyzacji elementów obcych w poszczególnych językach, także w badaniach porównawczych.

Analogia jest więc podstawowym parametrem klasyfikacji, jednak jest różnie interpretowana. Ma służyć określeniu stopnia motywacji słowotwórczej, co ma być z kolei pomocne w określeniu, czy dany wyraz zawierający element obcy jest wyrazem złożonym z dwóch podstaw słowotwórczych, czy derywatem morfemowym. Kryterium strukturalne pozwala na zidentyfikowanie elementu ze względu na jego pozycję, przy czym parametry te wzajemnie się uzupełniają. W nominacji terminologicznej wykorzystujemy istnienie analogii w korelacji z przytoczonym wcześniej pojęciem integracji, z czym wiąże się zdolność konkretnego terminoelementu do tworzenia gniazd terminotwórczych (sekwencji terminów z udziałem tego samego terminoelementu w strukturze).

Pierwszy „stopień” wspomnianych niespójności w poglądach dotyczy przede wszystkim tego, co nazwać prefiksem/sufiksem, prefiksoidem/sufiksoidem czy pierwszym/ drugim członem złożenia, uwzględniając także formacje o charakterze „przejściowym”. Pomimo że pojęcie afiksu (sufiksu i prefiksu) jest raczej

ustabilizowane w bułgarskiej, słowackiej czy polskiej tradycji językoznawczej³⁹, to przyznanie tego statusu obcej części ciągle jest problematyczne. To, co niektórzy lingwiści nazywają prefiksem, inni klasyfikują jako prefiksoid lub pierwszy człon złożenia, por. np. element bg. *xunep-*, sł. *hyper-*, tworzący kilkoterminowe gniazdo terminotwórcze w badanym materiale, jest uznany przez Jerzego Bartmińskiego (Bartmiński, 2000: 111), Krystynę Waszakową (Waszakowa, 2005: 71)⁴⁰, Cwetankę Awramową (Avramova, 2002: 24) i Ludwiga Selimskiego (Селимски, 2003: 110) za prefiks, a przez Joannę Mleczo za człon złożenia. Z kolei np. bg. *микро-* sł. *mikro-*, który przez Jána Horeckiego, Klárę Buzássyovą, Jána Bosáka, jest uznany za człon międzynarodowej kompozycji (*internacionálne kompozitum*) (Horecký et al., 1989: 231), przez J. Mleczo za pierwszy człon złożenia (Mleczo, 2012: 79) przez C. Awramową za prefiksoid (Аврамова, 2003: 34). K. Waszakowa w studium porównawczym również uznaje wspomniany element za prefiksoid, natomiast w kolejnej pracy (2005) uważa go jako człon związany.

Określeniu istoty prefiksoidu lub sufiksoidu (afiksoidów) w polskiej tradycji lingwistycznej miało służyć wprowadzenie przez polskie lingwistki – Renatę Grzegorzczukową i Jadwigę Puzyninę – pojęcia *formantoid* na płaszczyźnie słowotwórczej i *morfoid* na płaszczyźnie morfologicznej dla wyrazów, które są: podzielne słowotwórczo jednostronnie – formalnie nie mają podstaw słowotwórczych i nie są motywowane słowotwórczo. Mowa konkretnie o częstkach *-ent* i *-ant* w wyrazach *docent* i *adiutant*. Te same części będą jednak sufiksami, jeśli wyraz, w którym występują jest motywowany, podzielny słowotwórczo, a ich znaczenie można opisać za pomocą parafrazy słowotwórczej, np. student ‘ten, kto studiuje’, konsultant ‘ten, kto konsultuje’. Tę samą część K. Waszakowa określa jako *pseudoformant*, czyli formant użyty w formacjach, które nie są językowymi pożyczkami i nie mają motywacji słowotwórczej na gruncie języka polskiego, np. *-holik* w wyrazie *zakupoholik*, *internetoholik* in. (Kaproń-Charzyńska, 2004: 21).

Afiksoidy, które miałyby określać komponenty obce (prefiksoidy/sufiksoidy), w słowackiej i czeskiej lingwistyce rozumiane są jako morfemy o przechodnim charakterze między rdzennym i afiksalnym. Taką interpretację zapoczątkowali czescy

³⁹ Afiksy charakteryzuje się jako morfemy słowotwórcze (formanty słowotwórcze), które są bezpośrednio przyłączane do podstawy słowotwórczej (Grzegorzczukowa, Puzynina, 1999: 366; Furdík, 2004: 93; Радева, 1991: 63).

⁴⁰ K. Waszakowa w studium komparatystycznym polsko-słowacko-czeskim, człony typu: *super-*, *mega-*, *hiper/hyper-*, *mini-*, *mikro-*, *maksi-/maxi-*, *pseudo-*, *multi-*, opisuje jako prefiksoidy (Waszakowa, 2003: 85–100).

lingwiści, wyszczególniając tzw. złożenia typu afiksoidalnego (Martincová, Savický, 1987: 125).

Juraj Furdík definiuje *afixoidy* jako człony złożzeń, które zostały zdegradowane do poziomu środka derywacyjnego:

„(...) formacje, które na początku funkcjonowały jako podstawy słowotwórcze wyrazów złożonych, ale ze względu na częstsze tworzenie kompozycji słowotwórczych z ich udziałem, ich własne znaczenie osłabło na tyle, że zostały zdegradowane do poziomu środka derywacyjnego” (Furdík, 2004: 46–47)

W praktyce oznacza to, że w przypadku słów zapożyczonych, które są złożeniami w języku wyjściowym, może dojść do sytuacji, w której pewna część wyrazu przestaje funkcjonować jako wykładnik znaczenia leksykalnego i zostaje zdegradowana do roli sufiksu np. *-fil* lub *-man* (*anglofil*, *pedofil*, *biblioman*, *megaloman* itp.). Badacz nazywa to zjawisko „formantyzowaniem” zapożyczonych środków słowotwórczych. Za prefiksoidy Furdík uznaje struktury typu: *agro-*, *eko-*, *euro-*, *mini-*, *maxi-*, *makro-*, *stereo-*, *tele-* itp. (Furdík, 2004: 46–47).

Bardzo podobnie *afiksoid* jest rozumiany przez C. Awramową: „afiksoidy: komponenty zajmujące pozycję między rdzeniem i morfem afiksальnym” (Аврамова, 2003: 33–34). Zbliżone wnioski wysuwa także L. Selimski. Lingwista zauważa, że podana przez niego lista prefiksoidów występujących w językach południowosłowiańskich nie może zostać uznana za zamkniętą⁴¹. Uznaje je za jednostki, których źródłem są *composita*, stworzone na podstawie morfemów rdzennych lub podstaw słowotwórczych zaczerpniętych z języków klasycznych przy pomocy afiksów, używanych pierwotnie jako terminy specjalistyczne w różnych dziedzinach nauki, techniki itp. W efekcie częstego użycia danego terminu lub jego komponentu pojawiała się możliwość połączenia go z innym rdzeniem lub podstawą, tworząc nowe słowa; taka jednostka mogłaby wówczas funkcjonować nie tylko jako leksem, lecz także jako morfem słowotwórczy (Селимски, 2003: 119).

⁴¹ L. Selimski jako prefiksoidy wskazuje części typu: *авто-*, *агро-*, *арт-*, *аудио-*, *балнео-*, *библио-*, *бизнес-*, *био-*, *видео-*, *вице-*, *гео-*, *демо-*, *диско-*, *евро-*, *еко-*, *екс-*, *электро-* (и *ел-*), *енерго-*, *кино-*, *крими-*, *макро-*, *макси-*, *мега-*, *мело-*, *метео-*, *миди-*, *микро-*, *мини-*, *моно-*, *морфо-*, *мото-*, *нарко-*, *нео-*, *поли-*, *порно-*, *пост-*, *прес-*, *психо-*, *радио-*, *ретро-*, *рок-*, *секси-*, *соц-* ‘социалистически’, *социо-*, *смерео-*, *теле-*, *мермо-*, *мон-*, *фоно-*, *фото-*, *хидро-* i in., traktując je jednocześnie jako pierwsze komponenty wyrazów złożonych. Jako końcowe komponenty wyrazów złożonych, nie rzadko także tzw. wyrazów hybrydowych (*хибридни думи*), a więc jako sufiksoidy traktuje elementy typu: *-арт*, *-бус*, *-граф* и *-графия*, *-лог* и *-логия*, *-ман* и *-мания*, *-мат* (*банкомат*), *-крат* и *-крация*, *-оид* / *-ид*, *-мека*, *-фил* и *-филия*, *-фоб* и *-фобия* i (jak sam autor zaznacza) wiele innych (Селимски, 2003: 119–120).

C. Awramowa do grupy afiksoidów, oprócz prefiksoidów i sufiksoidów, zalicza również radiksoidy (Аврамова, 2003: 33–57). Pojęcie radiksoidów i próba ich typologii były inspirowane pracami czeskich lingwistów. W czeskim językoznawstwie pojawiają się określenia (choć również częściowo zaczerpnięte z lingwistyki rosyjskojęzycznej) typu: *unifixy*⁴², *uniradixoidy* oraz wspomniane *radixoidy*. Uniradixoidy od unifiksów odróżnia większy stopień podobieństwa pod względem formy i funkcji do rdzenia słowa niż do afiksu. Natomiast pojęciem radiksoidy⁴³ lub człony związane (*vázané komponenty*) można określić morfemy mające zdolność tworzenia nowych wyrazów, ale jednocześnie niefunkcjonujące samodzielnie w systemie słowotwórczym (Martincová, Savický, 1987: 130).

Bułgarscy lingwiści w odniesieniu do określenia *radiksoid* używają również zaczerpniętego z lingwistyki radzieckiej terminu *лексико-морфема* (*leksyko-morfem*), definiowanego jako:

„pewien rodzaj elementów leksykalno-morfologicznych, które utraciły powiązania morfologiczne ze swoimi wyrazami podstawowymi i zaczęły służyć do tworzenia całych serii skróconych wyrazów złożonych, które w rzeczywistości nie są produktem skracania (Ожегов, 1974: 34, cyt. za: Аврамова, 2003: 43)

Lilija Krumowa do grupy leksyko-morfemów zalicza oddzielone od obcych i internacjonalnych wyrazów elementy morfemów rdzennych, jak np. *авто-*, *авуо-*, *радио-*, *фото-*, *худро-*, *буо-*, *зоо-* wyróżniające się swoją produktywnością w kontekście międzynarodowym i które tworzą otwarte i ciągle uzupełniające się szeregi liczące dziesiątki, a nawet i setki nowych słów (Кримова, 1981: 224–225).

Zaznacza także, że są to części, które stopniowo odłączały się od pełnych wyrazów i stawały się czymś w rodzaju samodzielnych elementów języka, sytuując się na granicy morfemu i wyrazu (por. *radiksoid*) (Кримова, 1981: 224–225). Autorka rozdziela leksyko-morfemy i tzw. *абрeвиатурни морфeми*⁴⁴ (*morfem abrewiacyjny*)

⁴² Termin Jeleny Zemskej (Martincová, Savický, 1987: 130).

⁴³ Użycie terminu *radixoid* jest zasadne jedynie w przypadku, gdy przy opisie słowotwórczym użyty jest termin *radix* w celu oznaczenia tematu/podstawy słowotwórczej/rdzenia.

⁴⁴ Termin zaproponowany przez B. B. Borisowa, używany także przez I. Jordanową (por. Йорданова, 1980: 63–65; (Кримова, Чолеева, 1982: 24). W myśl tego podziału leksyko-morfemem może być rdzeń lub afiksoid pełniący wcześniej funkcję rdzenia, natomiast można wskazać paralelę między nazewnictwem L. Krumowej i K. Waszakowej. U polskiej badaczki leksyko-morfemy można przyrównać do *członów obcych o pełnej postaci (nie skróconej)*, tworzące struktury z powtarzalnym członem. Zalicza do nich seryjne rzeczowniki, w których kształt pierwszego członu jest równy tematowi fleksyjnemu podstawowego rzeczownika, np. *auto-* od ‘samochód’, *biznes-* od ‘biznes’, *euro-* od nazwy waluty (a nie od ‘europejski’), *video-* od ‘urządzenie rejestracyjne’ i in. Natomiast morfemy abrewiacyjne możemy przyrównać do wyznaczonych przez K. Waszakową *członów o postaci skróconej*, do których zalicza

(Крумова, Чоролеева, 1982: 24). Struktury rzeczownikowe, które są zbudowane za pomocą morfemu abrewiacyjnego i leksyko-morfemu są zaliczane do grupy tzw. *групови съкращения/групови абривиатури* (grupowe skróty, grupowe abrewiatury). Termin ten określany jest także synonimicznym *сложносъкратени думи* lub *съкратени сложни думи* (Крумова, Чоролеева, 1982, 25; por. także Радева, 1987: 98–99).

Jak zaznaczono na początku podrozdziału, struktury obce poszerzające inwentarz słowotwórczy języków-biorców nie są badane jedynie przez pryzmat derywacji, ale i kompozycji. Niejednomyślność lingwistów, co do złożzeń nie dotyczy jedynie kategoryzacji nazw obcych elementów słowotwórczych, zaliczanych do członów compositów, ale odnosi się także do ich klasyfikacji pod względem samodzielności słowotwórczej, motywacji na gruncie języka przejmującego i ewentualnie powiązanej z tym faktem produktywności.

Można przyjąć, że elementy obcego pochodzenia wchodzą w skład złożzeń, co opisuje w swoich pracach Joanna Mleczko⁴⁵ czy zespół słowackich badaczy: J. Horecký, K. Buzássyová, J. Bosák⁴⁶, którzy złożenia z udziałem obcych członów określają jako *kvázikompozitá*, *intarnacionálne kompozitá* i *internacionálne zloženiny*.

Iwona Burkacka (2010: 232) zauważa, że wobec dyskusyjności ich klasyfikacji, kompozycje słowotwórcze z udziałem członów obcych, można dzielić ze względu na opis członów. W ten sposób postępują m. in. K. Waszakowa, Zofia Kurzowa czy Martin Ološtiak wraz z Martą Vojtekovą i Slavką Oriňákovą, którzy za kryterium podziału przyjmują stopień motywacji (Kurzowa, 1976; Waszakowa, 2005; Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019). To podejście pozwala wydzielić trzy rodzaje struktur (jednostek):

- struktury o pełnej motywacji (podstawy słowotwórcze, z których składa się złożenie są samodzielne słowotwórczo);

m.in. *alko-* od ‘alkohol’, *alter-* od ‘alternatywny’, *euro-* od ‘Europa’, ‘europejski’ lub ‘Unia Europejska’, *fono-* od ‘fonografia’ (Waszakowa, 2005: 76–82).

⁴⁵ Badaczka zalicza do internacjonalnych pierwszych członów złożzeń elementy takie jak: *авто-*, *аудио-*, *би-*, *био-*, *хроно-*, *хромо-*, *е-*, *еко-*, *евро-*, *фото-*, *гуа-*, *хетеро-*, *хомо-*, *хидро-*, *хинтер-*, *крио-*, *макро-*, *мега-*, *микро-*, *мини-*, *моно-*, *нео-*, *пара-*, *психо-*, *псевдо-*, *радио-*, *техно-*, *теле-*, *термо-*, *ултра-*, *вице-*, *видео-*, *уеб-* itd. (Mleczko, 2012: 79). W tym samym numerze czasopisma ukazał się inny artykuł badaczki, w którym opisuje niejednomyślność poglądów badaczy czeskich i bułgarskich w kwestii opisanych struktur (Mleczko, 2012a).

⁴⁶ Badacze wskazują na cząstki: *agro-*, *auto-*, *bio-*, *design-*, *disko-*, *eko-*, *elektro-*, *energo-*, *fono-*, *foto-*, *fyto-*, *geo-*, *helio-*, *hifi-*, *kino-*, *kozmo-*, *makro-*, *mikro-*, *mini-*, *mono-*, *moto-*, *multi-*, *opto-*, *pneu-*, *psycho-*, *radio-*, *retro-*, *sci-fi-*, *stereo-*, *šéf-*, *techno-*, *tele-*, *termo-*, *trafo-*, *video-* (por. Horecký et al., 1989: 251–252).

- struktury o niepełnej motywacji (złożenia z jednym członem związanym – niesamodzielnym);
- quasi-złożenia (złożenia o dwóch członach niesamodzielnym – związanych).

Terminy, które są zbudowane z dwóch lub więcej członów samodzielnych, zaliczane są do specyficznego typu złożzeń, nazywanych przez J. Furdika *kvázikompozitum (nepráve kompozitum)*. Badacz definiuje je jako „compositum zawierające afiksoid, tj. element, pod względem funkcjonalnym sytuujący się na granicy między podstawą słowotwórczą i formantem” (Furdik, 2004: 153).

Należy także przypomnieć, że określenie *człony związane* Martincová i Savický (1987: 130) wprowadzają jako określenia ekwiwalentne dla *radiksoidu*, natomiast pojęcie *człon niesamodzielny* to pojęcie stosowane jako ekwiwalent znaczeniowy na gruncie polskiego słowotwórstwa przez K. Waszakową. Badaczka dodatkowo dzieli je na złożenia z członami o pełnej postaci oraz na złożenia z członem o postaci skróconej (zdezintegrowanej), które z kolei wydają się pod względem swojej funkcji być zbieżne ze strukturami oznaczonymi przez bułgarskie językoznawstwo jako *сложностькратени дѣлу*. Jak widać zbieżność w nazewnictwie wydaje się być duża, nie ma to jednak odzwierciedlenia w klasyfikacji poszczególnych elementów. Przyczyny mogą być różnorodne, jednak najbardziej istotną przyczyną mogą się okazać względnie szybko postępujące zmiany w dzisiejszym świecie, które mają swoje odzwierciedlenie w języku i jego możliwościach słowotwórczych.

Brak porządku klasyfikacyjnego i definicyjnego, ale też terminologicznego, w pracach zarówno polskich, jak i bułgarskich autorów zauważa Natalia Długosz, próbując wyznaczyć złożenia bezafiksalne w medialnym dyskursie publicystycznym. Autorka, podobnie jak K. Waszakowa, przyczynę widzi m.in. w ciągłym kształtowaniu się modeli słowotwórczych i dynamice relacji motywacyjnych, jakie zachodzą pomiędzy wyrazami lub członami wyrazów motywowanych. Konstatuje, że „nie ma ani wśród polskich, ani bułgarskich językoznawców zgody co do sposobu interpretacji nowych wyrazów złożonych z komponentami obcymi” (Długosz, 2017: 29–35). Długosz decyduje się na włączenie członów m.in.: *eko-/eko-*, *euro-/ewpo-*, *homo-/xomo-*, *gej-/zeŭ-* w zakres złożzeń bezafiksalnych, postrzegając je jako derywaty pragmatyczne⁴⁷.

⁴⁷ Na podstawie rozumienia pragmatyki językowej przez Renatę Grzegorzczukową (Grzegorzczukowa, 2013: 12–13, cyt. za: Długosz, 2017:41). Natalia Długosz wykorzystuje ją jako „narzędzie dotarcia do aspektów znaczenia i funkcjonowania wyrazów złożonych, które nie są zawarte w kodzie językowym,

Wobec nieścistości nazewniczych i klasyfikacyjnych obcych części słowotwórczych, słowaccy lingwiści proponują nowe dla słowotwórstwa pojęcie *bazoid*, o których piszą:

„Komponenty o charakterze niewyrazowym (o oczywistym znaczeniu leksykalnym) w wyrazach złożonych nazwane będą bazoidami, a jednostki z takimi komponentami – odpowiednio bazoidalne leksemy kompozycyjne ew. *semicomposita*” (Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019: 17).

Autorzy za podstawowe kryterium delimitacyjne przyjmują semantykę. Pełne znaczenie leksykalne przypisują bazie (podstawie słowotwórczej), formanty są natomiast wykładnikami znaczenia „semikategorialnego” (Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019: 17–18). W myśl tej tezy bazoidem (sł. *bázoid*) będzie częśćka *inter-* w znaczeniu „internacionalny, międzynarodny” ale *inter-* występująca w funkcji przyimka „między” przez autorów charakteryzowana jest jako afiks (por. Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019: 28). Co istotne dla naszych badań, słowaccy lingwiści przyjmują za możliwą „kumulację bazoidów” z zastrzeżeniem, że może ona już dotyczyć kompozycji, dla wzoru: [bázoid] + [lexéma s bázoidom], np. *bio* + *psychológia* = *biopsychológia*, *hyper-* + *androgénny* – *hyperandrogénny* (...) (por. Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019: 28).

Problematykę kompozycji z elementami klasycznymi porusza się również w literaturze anglojęzycznej, w której spora część elementów pochodzenia obcego (w tym klasycznego) to tzw. *combining forms*, tworzące *neoclassical compounds*⁴⁸. To z nich do języka słowackiego został zaczerpnięty termin *neoklasické kompozitá*. Pisze się o nich w odwołaniu do komponentów typu *astro-*, *bio-*, *homo-*. Neoklasyczne kompozycje można rozumieć jako nazwy, które zawierają element pochodzenia greckiego lub łacińskiego, które nie występowały w języku oryginalnym, ale zostały stworzone w późniejszym okresie – głównie dla potrzeb terminologicznych (por. Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019: 22).

pozostając tym samym poza systemem lub też przejawiając potencjalną zdolność systemu do przywoływania elementów znaczenia, które mogą zaistnieć wyłącznie w określonej sytuacji komunikacyjnej”. Ponadto badaczka zaznacza, że konstrukcje tego typu cechuje okazjonalność i otwartość przejawiająca się w prostocie modelu słowotwórczego. Pozwala to na tworzenie przez użytkowników języka nowych złożzeń, jednak trudno określić ich status oraz ewentualną możliwość utrwalenia (Długosz, 2017: 41–42). Ze względu na badany zbiór terminologiczny i jego konwencjonalny charakter nie możemy przyjąć przedstawionego stanowiska za wiodące w ocenie statusu obcych części słowotwórczych i struktur z ich udziałem w jednowyrazowych terminach okulistycznych. Uznajemy jednak głos lingwistki za cenny w niniejszych rozważaniach na ten temat.

⁴⁸ Laurie Bauer, pochylając się nad złożeniami neoklasycznymi, analizuje nie tylko formę, ale i status, który uważa za nieoczywisty (Bauer, 2017: 148–167).

Problematykę istnienia klasycznych elementów słowotwórczych w terminologii medycznej podejmują także autorzy licznych artykułów specjalistycznych z zakresu medycyny ogólnej, jej poszczególnych specjalizacji, weterynarii czy kosmetologii. Są one tworzone w celu pragmatycznym, jakim jest ułatwienie nauki i komunikacji specjalistycznej poprzez jej zrozumienie. Autorzy tych prac, w dużym uproszczeniu, klasyfikują cząstki klasycznego pochodzenia jako sufiksy lub prefiksy (pomimo, że w odniesieniu do niektórych, pojawia się informacja o możliwym udziale w złożeniach). Wśród nich znajdują się elementy typu prefiksального: *a-*, *ad-*, *amfi-*, *anti-*, *auto-*, *dis-*, *sub-*, *ekzo-*, *extra-*, *hemi-*, *hetero-*, *hyper-*, *super-*, *homo-*, *meta-*, *multi-*, *pseudo-* i in. (por. Ekes 2016: 81–85; Landesberg 1975: 60–61), a także sufiksy charakterystyczne dla terminów medycznych: *-ectomy*, *-scopy*, *-stomy*, *-graphy* (por. Papoulas, Douvetzemis, 2015: 467), *-asis*, *-id*, *-oma*, *-osis*, *-itis* i in. (por. Soutis, 2006: 1305).

Analizowane terminy okulistyczne są jednostkami derywowanymi i konwencjonalnymi. Pewna część poddanych analizie terminów została stworzona w wyniku procesu, który możemy nazwać „nadbudowywaniem”. Dzieje się tak, gdy do jednego elementu obcego lub podstawy słowotwórczej dołączane są kolejne elementy. Tworzy się w ten sposób ciągle otwarte szeregi terminoelementów. Jest to cecha najbardziej zauważalna w zbiorze wyekscerpowanych bułgarskich i słowackich klinicznych terminów okulistycznych.

Moment powstania okulistycznych jednostek terminologicznych, podobnie jak jednostek medycznych innych specjalizacji, jest niemożliwy do określenia. Dzieje się to podczas procesu ciągłego i prawdopodobnie nieskończonego. Jednostki leksykalne stworzone na gruncie języków starożytnych dały początek werbalizacji nauki o ludzkim ciele. Następnie przez wieki poddawane były tłumaczeniom, procesom adaptacji i integracji językowej na gruncie poszczególnych języków narodowych, z których następnie były przekazywane do kolejnych, zmieniając swoją strukturę, czasem i znaczenie. Modyfikacji ulegała tym samym motywacja terminologiczna. Ponieważ badane terminoelementy, jak wspomnieliśmy, cechują się konwencjonalnością, tworząc tym samym powtarzalne i do pewnego stopnia sztuczne, zaczerpnięte z języków klasycznych twory, ich interpretacja słowotwórcza (podział na morfem słowotwórczy, człon kompozycji lub twór pomiędzy wymienionymi) na gruncie badanych języków nie ma w niniejszej analizie zastosowania. W pracy nie stosujemy szczegółowego podziału

etymologicznego (na greckie i łacińskie)⁴⁹, a jedynie podział strukturalno-funkcjonalny wzorowany na poglądach przedstawionych powyżej: terminoelementy w zależności od swojego położenia w strukturze terminu dzielimy na:

- *inicjalne (początkowe)*, gdy występują na początku jednostki terminologicznej i łączą się z podstawą lub innym terminoelementem;
- występujące w *mezopozycji*, gdy są ulokowane w środku wyrazu – dołączone do innego inicjalnego terminoelementu występując po nim lub przed innym elementem finalnym; mogą także występować w pozycji lewo- lub prawostronnej względem podstawy słowotwórczej (jeśli jest możliwa do wydzielenia), jednak nie jako element końcowy;
- *finalne (końcowe)*, gdy ich położenie zostało poświadczone jako ostatni element jednostki terminologicznej⁵⁰.

Terminoelementy w różnych terminach mogą występować w zmiennych pozycjach⁵¹. Poświadczone natomiast także grupy terminów, w której każda jednostka zawiera terminoelement w tej samej pozycji por. bg. *гониолеца, склерокератум, скиаскопия, кератотомия*; sł. *goniošošovka, sklerokeratitída, keratotómia, skiaskopia* i in.

⁴⁹ Jest to dodatkowa informacja w części analitycznej podana na początku analizy terminów z poszczególnymi terminoelementami.

⁵⁰ Jako terminoelement końcowy jest rozpatrywany także element o konkretnym znaczeniu + sufiks, np. bg. *-фак-ия* i sł. *-fak-ia*.

⁵¹ Użyte metaterminy, służące do określenia pozycji terminoelementu w terminie, są inspirowane terminologią stosowaną w opisie związków linearnych dwustronnych i wielostronnych w polskiej literaturze (Grochowski, 2018: 31–48).

5. Motywacja terminologiczna (problemy formy wewnętrznej)

Motywacja terminologiczna, lub inaczej motywacja językowa terminu, jest przez terminoznawców uznana za podstawowe zagadnienie związane z nominacją terminologiczną (por. Gajda, 1990: 89).

Motywacja językowa terminu to kwestia rozważana przez wielu językoznawców np. M. Popową (Попова, 1990, 2012) T. D. Kandelaki (Канделаки, 1977), I. Masára (2000), J. Horeckiego (Horecký, 1956) J. Dolník (Dolník, 1983). Początki badań nad motywacją terminologiczną sięgają bowiem pierwszej połowy XX wieku i są związane przede wszystkim z radziecką szkołą terminologiczną, w duchu której D. S. Lotte tworzył prace o istocie nazewnictwa naukowo-technicznego. Za istotę nazewnictwa rozumiał: (1) główne zasady selekcji i tworzenia nazw naukowo-technicznych, (2) zmiana znaczenia jako środek tworzenia nazw naukowo-technicznych, (3) tworzenie systemów nazewnictwa naukowo-technicznego. Prace D. S. Lottego były kontynuowane przez Tatjanę D. Kandelaki, która zajmowała się nie tylko porządkowaniem nazw w systemach nazewnictwa, zagadnieniami terminologii ogólnej i specjalistycznej, ale przede wszystkim motywacją nazw specjalistycznych (Felber, Budin, 1994: 70–71).

Współczesne badania nad motywacją językową terminu poruszają przynajmniej dwie podstawowe kwestie. Pierwsza ma wymiar teoretyczny i jest związana z systemowością zasobu leksykalnego, w której szczególne miejsce zajmuje cecha podwójnej systemowości terminu przejawiająca się m. in. w jego naturze językowej i związkach z pozostałymi jednostkami leksykalnymi. Druga kwestia odnosi się do zastosowania użytkowego terminu i dotyczy procedur językowych stosowanych przy tworzeniu, regulowaniu i standaryzacji systemów terminologicznych w dziedzinach specjalistycznych (Попова, 2012: 464–645).

Kwestię motywacji jako problemu *formy wewnętrznej* podkreślał już w swojej fundamentalnej dla rozwoju słowackiej terminologii pracy J. Horecký. W celu oznaczenia motywacji pisał o *przezroczystości znaczeniowej terminu*, sł. *významová priehľadnosť* (1965: 49), by później zmienić to na *motywacyjną przejrzystość* sł. *motivačná zreteľnosť* (1967: 130). Początkowo zjawisko to odnosił do terminów rodzimych, co było spowodowane bezpośrednim związkiem z potrzebą stworzenia

słowackiej terminologii narodowej. Badacz twierdził, że terminy powinny być motywowane tak jak pozostałe słowa, a nawet o stopień bardziej. I. Masár opisuje motywację jako właściwość terminu, która z perspektywy synchronicznej, wskazuje motyw i sposób jego utworzenia, czym ułatwia jego zrozumienie (Masár, 2000: 14).

M. Popowa z kolei zaznacza, że przezroczystość w odniesieniu do motywacji terminologicznej nie może dotyczyć tylko formy wewnętrznej, rozumianej jako konkretne znaczenie leksykalne wyrażenia. Pełny obraz motywacji musiałby być wyrażony nie tylko przez przezroczystość znaczeniową, ale i słowotwórczą (por. Попова, 2012: 466–467). Tak więc przezroczystość jest wynikiem zgody między formą wewnętrzną i zewnętrzną. Na równorzędność pomiędzy znaczeniem terminologicznym i formą dźwiękową terminu wskazuje T. D. Kandelaki (Канделаки, 1977: 111–113). Definicję tę konkretyzuje M. Popowa ustalając motywację jako zależność między znaczeniem a formą terminu – zależność między formą zewnętrzną i wewnętrzną (Попова, 2012: 470).

S. Gajda uważa podobnie. Motywacja stanowi właściwość planu wyrażenia znaku i ujawnia jego bezpośredni związek z planem treści, uświadamia racjonalność więzi obu stron znaku. Należy jednak uściślić, że teoretyk przez plan wyrażenia znaku i plan treści rozumie znaczone i znaczące, a więc tym samym wyraża dwuplanowość (dwuwarstwowość) terminu, o której wspomina także M. Popowa. Na związek między znaczeniem terminu, wyrażonym w definicji i strukturą formalną terminu wskazuje J. Dolník:

„(...) tej potrzebie [terminu ze zredukowaną, ale jednocześnie przejrzyste odzwierciedloną strukturą onomazjologiczną] odpowiadają te terminy, których forma wewnętrzna jest zgodna z logiczno-gnoseologiczną (pojęciową) strukturą znaczonego pojęcia. Jest więc naturalnym, że przy tworzeniu, ewentualnie rewidowaniu terminów dba się o to, aby w ich strukturach formalnych były zawarte cechy z definicji nazywanych pojęć” (Dolník, 1983: 13).

Motywacja jest przez terminoznawców uznana za jedną z cech terminu, choć, jak zaznaczył J. Dolník, powinna także być wymogiem dla jego stworzenia. Można ją oceniać na już funkcjonującym terminie, ale i brać pod uwagę w pracy terminologicznej, podczas formowania nowych jednostek terminologicznych lub postulowania zmian w poszczególnych systemach. P. Kynczewa z motywacją terminologiczną wiąże bezpośrednio *dokładność terminologiczną*. Według autorki odnosi się ona właśnie do odpowiedniego związku pomiędzy nazwą terminu

i znaczeniem terminologicznym, który warunkuje termin jako jednostkę zwięzłą i adekwatną do nazywanego pojęcia.

Sija Kolkowska pod pojęciem motywacji rozumie zależność terminoelementów od komponentów znaczenia terminologicznego. Ta zależność realizuje się w semantycznej odpowiedniości między komponentami formy językowej i ich znaczenia (wyrażonego w definicji) (Колковска, 1999: 98).

Za M. Popową przyjmujemy rozumienie motywacji terminologicznej aplikując je do naszej nadrzędnej jednostki opisu – obcego jednowyrazowego klinicznego terminu okulistycznego. Uznajemy, że motywacja to związek między znaczeniem terminu i formą terminu, a więc między dwiema płaszczyznami: semantyczną wyrażoną w definicji i strukturą formalną. Istotny jest w niniejszej definicji także powyższy postulat S. Kolkowskiej, ponieważ struktura analizowanych terminów jest podzielna na terminoelementy o określonym znaczeniu, które powinny mieć swój wykładnik w definicji, aby uznać termin za motywowany.

J. Horecký wprowadzając *przejrzystość znaczeniową* jako cechę terminu, wyznaczył typy motywacji. Najniższym jest, według lingwisty, stopień podstawowy (motywacja podstawowa) w słowach takich jak *woda*, *ziemia*, *ręka* (sł. *voda*, *zem*, *ruka*), dla których motywacją jest to, że są one używane od dawna i nie sprawiają problemu w zrozumieniu członkom odpowiedniej grupy społecznej i językowej. Jako wyższy stopień motywacji widzi natomiast motywację opartą na procesach metonimizacji i metaforyzacji oraz motywację w wyrazach derywowanych (Horecký, 1956: 45–46). S. Gajda odpowiednio do sposobów tworzenia terminów widzi trzy sposoby motywacji:

1) słowotwórczą, adekwatną do derywacji morfologicznej; 2) składniową, adekwatną do derywacji składniowej i 3) merytoryczną, adekwatną do derywacji semantycznej (Gajda, 1990: 89).

Zgodnie z powyższym podziałem typ motywacyjny, na którym skupia się uwaga w niniejszej pracy, to motywacja słowotwórcza, którą za Gajdą rozumiemy jako odpowiednik słowotwórczej techniki tworzenia terminów. Jak przedstawiliśmy powyżej, nasze jednostki opisu są terminami jednowyrazowymi, zbudowanymi z minimum dwóch terminoelementów, które mogą występować w różnych pozycjach w terminie. Występowanie właśnie tych terminoelementów, które mają określone znaczenie i łączą się w ustalony sposób czynią termin i motywację konwencjonalnymi,

a jej rekonstrukcja jest możliwa na podstawie rekonstrukcji znaczeń poszczególnych elementów⁵².

Ze względu na internacjonalność terminów poddanych analizie nie można również odrzucić stanowiska I. Masára, który twierdzi, że procesowi zapożyczania ulega nie tyle gotowa forma terminu, ale także jego motywacja (Masár, 2000: 42). Dla terminów tworzonych za pomocą słowotwórczej techniki nominacyjnej terminoelementy są nie tylko komponentami strukturalnymi, lecz także znaczeniowymi, co oznacza, że każdy terminoelement ma, lub przynajmniej powinien mieć, wykładnik. S. Gajda sugeruje, że skoro pojęcia dzielą się na podstawowe, pochodne i złożone, to tak samo można podzielić terminy na: 1) podstawowe, 2) pochodne i 3) złożone, przy czym taka odpowiedniość <termin: wyraz z języka ogólnego> nie zawsze zachodzi, a idealny termin powinien zawierać tyle terminoelementów, ile jest etapów dzielenia pojęć plus jeden, przy czym więzi między tymi terminoelementami powinny realizować więzi międzypojęciowe. np. *maszyna do pisania* (więź obiektu i funkcji) (Gajda, 1990: 91).

W ten sam sposób do badania motywacji podchodzi M. Popowa, twierdząc, że odpowiednim do tego celu jest podejście semazjologiczne. Wykorzystanie tego podejścia pozwala na ocenę, czy środki językowe w formie terminu wyrażają odpowiednio wybrane cechy nominacyjne konkretnych pojęć nominacyjnych. To znaczy, czy dają jakąś informację, a jeśli tak to, czy jest ona prawidłowa, czy nie. Autorka przedkłada konkretny model umożliwiający rozpatrywanie zjawiska motywacji terminologicznej przez pryzmat cech charakterystycznych dla wyznaczonych dwóch składowych formy i znaczenia terminu, wyróżniając:

- cechę motywującą (bg. мотивиращ признак) – reprezentant znaczenia terminu, każda cecha (sem) odwołująca do znaczącego elementu w formie zewnętrznej terminu;
- komponent motywowany (w naszym przypadku terminoelement) (bg. мотивиран компонент) przedstawiciel formy zewnętrznej terminu jako każdy znaczący (posiadający wartość nominacyjną) element formy, który ma związek z cechą motywującą, semem w znaczeniu terminu (Попова, 2012: 472).

⁵² Motywacja w przypadku analizowanych terminów klinicznych jest silnie konwencjonalna w przeciwieństwie do słów z języka ogólnego, w którym, jak zaznacza S. Gajda, motywowane słowa stanowią 2/3 zasobu leksykalnego języka ogólnego (Gajda, 1990: 90).

W wyznaczaniu rodzaju motywacji językowej terminu mają pomóc nie tylko cechy motywujące i komponenty motywowane, lecz także relacje między nimi. Dla obcych terminów okulistycznych odpowiednią jest opozycja jawna – ukryta *cecha motywująca*. Badaczka o terminach, w których cecha motywująca jest ukryta, pisze jako o terminach z ukrytą (diachroniczną) motywacją. W terminach motywowanych diachronicznie, podobnie jak w tych motywowanych synchronicznie, podstawa nazwania jest wyrażona cechą nominacyjną w zewnętrznej formie terminu. Jednak w przypadku motywacji diachronicznej, zewnętrzna forma nie przekazuje informacji, z perspektywy języka współczesnego, o znaczeniu terminologicznym (Поноба, 2012: 478). Struktura obcych klinicznych terminów okulistycznych istniejących w systemie języka bułgarskiego i słowackiego jest nieprzezroczysta i dopiero analiza etymologii może pomóc ją unaocznić. Poszukiwania motywacji ukrytej to rodzaj rekonstrukcji znaczenia danego terminoelementu występującego w formie zewnętrznej terminu. Motywacja diachroniczna przejawia się w analizowanych terminach przez związek między znaczeniem terminoelementu i znaczeniem ekwiwalentnym w definicji. Według J. Horeckiego termin ma najlepiej opisywać „wewnętrzną formę logiczną”. Z punktu widzenia nazewnictwa nie jest najistotniejsze, czy chodzi o słowo zaczerpnięte z języka ogólnego, czy wysoko wyspecjalizowaną, odrębną od języka ogólnego jednostkę terminologiczną. Słowacki lingwista widzi różnice między tymi dwoma typami nazw/terminów w stopniu, ewentualnie jasności motywacji, która jest podyktowana historycznym rozwojem danego słowa. Badacz tym samym potwierdza diachroniczny wymiar motywacji (Horecký, 1956: 42). Za motywowane uznamy więc takie terminy, w których znaczenie terminoelementu ma ekwiwalentny wykładnik w definicji.

Część terminoznawców uznaje terminy motywowane diachronicznie za niemotywowane lub nie przychyli się do opinii, uznając, że skoro nie zostały stworzone na gruncie danego języka, mają nieprzejrystą strukturę formalną i znaczeniową. S. Gajda nazywa je konwencjonalnymi i uważa, że stosuje się je jako pewnego rodzaju symbole, a zalety ich stosowania przejawiają się w unikaniu terminów fałszywie orientowanych polisemicznych lub synonimicznych (por. Gajda, 1990: 90). Z tego wynika, że termin konwencjonalny nie może być motywowany, tym samym zostaje zubożony o jedną podstawową cechę wyznaczaną przez wielu terminoznawców. Podążając tym tokiem rozumowania, większość zinternacjonalizowanej terminologii, głównie medycznej, a z zakresu nie tylko okulistyki, ale i innych specjalizacji klinicznych, należałoby uznać za niemotywowane, co równocześnie byłoby dużym

uproszczeniem badań terminoznawczych (szczególnie w kontekście terminologii medycznej o wysokim stopniu zinternacjonalizowania). Dlatego też polemizujemy z takim podejściem, twierdząc, że terminy konwencjonalne, za które uważamy analizowane w pracy jednostki, również mogą być motywowane, a motywacja przedstawia typ ukryty. Niemotywowanymi nazywamy tylko te terminy, w których definicji nie możemy wskazać wykładnika dla znaczenia danego terminoelementu w sposób ani eksplicytny, ani implicytny.

Jak zauważa S. Gajda, wśród lingwistów i terminoznawców istnieje spór o to, czy lepszy jest termin motywowany, opisowy, zawierający w swojej strukturze formalnej oznaczenia cech pojęcia naukowego, czy niemotywowany – oznaczający pojęcie bez wskazania jego cech (np. *chemia* lub med. *koma*). Według badacza ten antagonizm „rodzi niebezpieczny podział między międzynarodową terminologią prac ściśle naukowych a terminologią szkolną i popularnonaukową”. Sposób rozwiązania problemu, do którego się przychylamy, widzi w uczynieniu terminologii ściśle naukowej, w znacznym stopniu zinternacjonalizowanej, motywowaną dla szerokiego kręgu odbiorców. By to osiągnąć, należy zapoznać się z podstawowymi grecko-łacińskimi terminoelementami (Gajda, 1990: 103). Dodatkowo, sporządzenie wykazu takich terminoelementów wychodziłoby naprzeciw potrzebom odbiorców ściśle fachowej literatury oraz twórców terminów.

Według właściwości strukturalnie motywowanego komponentu można wyznaczyć motywację językową w oparciu o jego przynależność paradygmatyczną i cechy leksykalno-gramatyczne. Dla niniejszej pracy większe znaczenie ma podział pierwszy, dzięki któremu wspomniany komponent możemy charakteryzować według jego przynależności do odpowiedniej płaszczyzny językowego paradygmatu – morfologicznej, słowotwórczej, leksykalnej i syntaktycznej. W zgodzie z nimi M. Popowa wyznacza motywacje: a) afiksarno-słowotwórczą (bg. афиксно-словообразователна) b) leksykalno-słowotwórczą (bg. лексемно-словообразователна) i c) leksykalno-syntaktyczną (bg. плексемно-синтактична) (Попова 2012: 480-483). Klasyfikacja ta stanowi rozszerzenie dla klasyfikacji S. Gajdy. Odpowiednio komponentem motywowanym w motywacji afiksarno-słowotwórczej będzie afiks, w leksykalno-słowotwórczej podstawa słowotwórcza (ewentualnie rdzeń) a w leksykalno-syntaktycznej leksem – wyraz derywowany lub prosty w zestawieniu; w motywacji syntaktycznej będzie to zestawienie (Попова, 2012: 480-483). Komponentem w naszym rozumieniu jest terminoelement, który strukturalnie

może być afiksem, afiksoidem lub podstawą słowotwórczą (rdzeniem), tym samym motywację terminów przez nas analizowanych według tej cechy będziemy klasyfikować na granicy motywacji typu leksykalno-słowotwórczego i afiksarno-słowotwórczego, uznając każdy terminielement za wykładnik określonego znaczenia.

Motywacja analizowanych terminów jako nazw pojęć specjalistycznych podlega pewnym kategoriom pojęciowo-semantycznym. M. Popowa przyjmuje ten aparat metodologiczny w analizie ogólnej naukowo-technicznej terminologii, wyznaczając kategorię przedmiotów, procesów, stanów, trybów, właściwości, rozmiaru, jednostek miar, dziedziny nauki, zawodów; które przyjmujemy za badaczką. Postulujemy, aby analizowane terminy zbudowane za pomocą obcych elementów w dużej mierze mieściły się w kategoriach: stany (choroby), przedmioty (urządzenia), jednostki miary (sposobne zmierzyć odległości lub natężenia), czynność (zabiegi, operacje), dziedziny (specjalizacja kliniczna), zawód (lekarz specjalista) (por. Попова, 1990: 5).

6. Ramy teoretyczne pracy (synteza)

W podsumowaniu omówionych stanowisk na temat bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej warto zsyntetyzować najważniejsze tezy (wstępnie zweryfikowane i/lub sformułowane *a priori*), które w dalszej kolejności determinują wybory metodologiczne badania (por. rozdział 7.).

- 1) Terminy okulistyczne kategoryzowane są jako terminy medyczne, co znajduje odzwierciedlenie w ich definicjach. Definicja terminu jest podstawą do rozpoznania jednostki jako terminu okulistycznego w przypadku homonimii terminologicznej lub transterminologizacji.
- 2) Terminologia okulistyczna stanowi obszerny zbiór terminów: a) anatomicznych oraz b) klinicznych. Założone tutaj cele są osiągalne przy odpowiednim zawężeniu pola obserwacji do wybranej klasy terminów klinicznych.
- 3) Większość terminów okulistycznych, w tym bułgarskie i słowackie, ma charakter konwencjonalny, tzn. ich znaczenie, a najczęściej także forma, zostały ustalone w „drodze porozumienia” pomiędzy specjalistami w odpowiedniej dziedzinie medycyny.
- 4) Terminologia okulistyczna jest fenomenem wysoce zinternacjonalizowanym (w tym na gruncie języków bułgarskiego i słowackiego), m.in. wskutek dominacji języków klasycznych, tj. greki i łaciny w zakresie używanego źródłosłowu.
- 5) Istotna część elementów składowych terminów okulistycznych (ich terminoelementy) nie należą do zasobu leksykalnego i/lub morfemowego języka ogólnego bułgarskiego lub słowackiego.
- 6) Badane terminy bułgarskie i słowackie są formalnie oraz semantycznie ekwiwalentne wobec wysokiego stopnia internacjonalizacji współczesnej nauki, w tym jej aparatu pojęciowego i nazewniczego.
- 7) Okulistyczne terminy medyczne mieszczą się w odpowiednich kategoriach pojęciowych.

7. Podstawy metodologiczne pracy

Terminologia medyczna, do której zalicza się terminologia okulistyczna, jak już wspomniano, jest rozbudowanym systemem, w którym na podstawie kryteriów funkcjonalnych wyodrębnia się w terminologię: 1) (nomenklaturę) anatomiczną, 2) kliniczną oraz 3) farmakologiczną. Z trzech obszarów wybrano na przedmiot dociekań niniejszej rozprawy słabo dotąd zbadaną terminologię kliniczną, która obejmuje terminy nazywające pojęcia z zakresu 1) patoanatomii, 2) patofizjologii oraz 3) diagnostyki okulistycznej (por. rozdział 2.3.). Zakres obserwacji ograniczono do terminów klinicznych jednowyrazowych, a w szczególności do tzw. klasycyzmów, czyli jednostek zbudowanych z terminoelementów pochodzenia greckiego i/lub łacińskiego, które okazały się najbardziej liczną i reprezentatywną grupą. Ze względu na charakter materiału pomocne okazały się odwołania do jednostek rodzimych lub jednostek obcych wielowyrazowych, które jednak nie stanowiły obiektu badań *sensu stricto*.

Metodologia pracy bazuje na sprawdzonych założeniach lingwistycznie zorientowanego terminoznawstwa oraz leksykologii ogólnej i szczegółowej, językoznawstwa stosowanego i konfrontatywnego, a także słotwórstwa⁵³.

Analiza obejmuje terminy stosowane współcześnie, które zostały wyekscerpowane ze źródeł wydanych w okresie od 1980 do 2020 roku, a więc obrane w pracy podejście jest synchroniczne. Realizując postulat zbadania formy zewnętrznej (struktury zewnętrznej) terminu w relacji do formy wewnętrznej (ujawniającej motywację jako związek struktury formalnej ze znaczeniem terminologicznym), odwołujemy się jednak w pewnym zakresie do danych etymologicznych, a także historycznych z uwzględnieniem zmian zachodzących w terminologii. Po wstępnej analizie, w wyniku której izolowane były poszczególne elementy składowe terminu (morfemy i/lub leksemy w zależności od struktury: jedno- lub wielowyrazowej, zwane na gruncie terminoznawstwa *terminoelementami*) nastąpiła analiza etymologiczna, która jest pierwszym zaprezentowanym w pracy etapem.

Orzekanie o tendencjach nominacyjnych w zakresie jednowyrazowych klinicznych terminów okulistycznych jest trudne bez zbadania ich motywacji terminologicznej. Z tego względu ekscerpcja materiału obejmowała także definicje

⁵³ Zob. literaturę przedmiotu przywołaną w części teoretycznej niniejszej pracy.

terminów, mając na uwadze rozumienie terminu jako znaku językowego („etykiety”) pojęcia, a jego definicji – jako reprezentanta znaczenia terminologicznego. Analiza definicji polega na zidentyfikowaniu w niej elementów, na podstawie których można stwierdzić odpowiedniość semantyczną pomiędzy składnikami formy terminu a jego znaczeniem. Było to na tyle ważne, gdyż zestawienie cech formalnych terminu oraz cech jego struktury semantycznej umożliwia wskazanie na motywację terminologiczną⁵⁴. Np. w definicji terminu *микрофтальм* można wskazać składnik *очна ябълка* ‘gałka oczna’ (potocznie ‘oko’), który odpowiada terminoelementowi – *офтальм(o)*- o znaczeniu ‘oko’; podobnie w definicji słowackiego terminu *mikroftalmia* wyraz *oči* koreluje z *-oftalm(o)*-.

Odwołanie się do definicji terminu pełni ważną rolę w analizie konfrontatywnej terminów bułgarskich i słowackich. Na tej podstawie, jako *tertium comparationis*, można stwierdzić ekwiwalencję badanych jednostek terminologicznych w dwóch językach.

7.1. Korpus badawczy: charakterystyka źródeł

Na korpus badawczy niniejszej pracy składają się terminy okulistyczne oraz inne terminy medyczne, które w swojej strukturze pojęciowej i/lub strukturze formalnej zawierają element semantyczny ‘oko’ lub ‘wzrok’. Przyjęte w ten sposób kryterium selekcji materiału zostało zastosowane w pracy, a ekscerpca objęła takie źródła pisane jak: 1) słowniki specjalistyczne (medyczne i paramedyczne), a w szczególności okulistyczne oraz 2) publikacje naukowe (i paranaukowe), które tematycznie odpowiadają wybranej specjalizacji klinicznej, a także internetowe bazy danych.

Literatura podmiotu składa się z kilkunastu podstawowych pozycji, wśród których należy w pierwszej kolejności wyróżnić bogatą internetową bazę leków *Mediatelly*⁵⁵ (*Резултър на лекарствата/Databáza liekov*), która posiada kilka ekwiwalentnych wersji językowych, w tym bułgarską oraz słowacką. Baza rejestruje terminy nie tylko farmakologiczne, lecz także kliniczne (przede wszystkim oznaczające choroby, w których stosuje się określone leki). Wadą tego zasobu z punktu widzenia pracy jest jednak brak definicji terminów. Ze względu na przyjętą zasadę

⁵⁴ Za Siłą Kolkowską przyjmujemy, że motywacja terminu wyraża się w relacji semantycznej, która zachodzi pomiędzy komponentami formy językowej terminu a komponentami jego znaczenia (Колковска, 1999: 94–134).

⁵⁵ *Mediatelly*, <https://mediatelly.co/bg>; <https://mediatelly.co/sk> [dostęp: 10.05.2021].

obligatoryjności definicji jako czynnika umożliwiającego analizę i porównanie terminów, jednostkom pozyskanym z tego źródła uzupełniano opisy ich treści, poświadczając je w pozycjach terminograficznych i/lub innych specjalistycznych.

Wśród źródeł bułgarskojęzycznych dostarczających materiału badawczego należy wskazać słownik *Terminologia medica polyglotta, eponymica et acronimica* autorstwa Petji G. Aranudowej (TM – Арнаудова 2012: *Полиглотна, епонимна, акронимна медицинска терминология на седем езика*), który jest najnowszym wielojęzycznym wydaniem serii zapoczątkowanej w 1964 roku i zawiera około 155 000 terminów z zakresu wszystkich specjalizacji klinicznych oraz anatomii. (TM, IX). Ze wszystkich (łącznie czterech) części słownika, pierwsza zatytułowana *Основен общ речник* stanowiła podstawowe źródło materiału badawczego. Dużą zaletą słownika jest definiowanie każdego terminu, podanie łacińskiego ekwiwalentu oraz odpowiedników w języku angielskim, francuskim, niemieckim, hiszpańskim i rosyjskim.

Słownik specjalistyczny pod redakcją Iskry Maždrakowej *Терминологичен речник по офталмология* (TPO – Маждракова 1980) systematyzuje bułgarskie terminy wraz z ich ekwiwalentami w języku rosyjskim, łacińskim, angielskim, francuskim i niemieckim. Opracowanie terminograficzne obejmuje definicje zarejestrowanych w nim jednostek. Słownik ze względu na datę wydania nie zawiera najnowszych terminów, jednak przedstawia jednostki z interesującego nas obszaru tematycznego, tj. okulistyki.

Komplementarne znaczenie dla ekscerpcji słowackich jednostek terminologicznych miał *Lexikón medicíny*⁵⁶ wydawnictwa publikacji medycznych „Asklepios” w otwartym dostępie. Leksykon prezentuje najbogatszą bazę terminów medycznych w języku słowackim. Materiał, który oferuje wspomniana publikacja, jest uporządkowany alfabetycznie i zawiera terminy kliniczne oraz anatomiczne, jak również wszelkiego rodzaju skróty i skrótowce używane nie tylko w słowackiej, lecz także międzynarodowej praktyce medycznej, w tym i farmakologicznej. Słownik specjalistyczny w artykułach hasłowych rejestruje nie tylko definicje, lecz także ewentualne warianty oraz źródłosłowy klasyczne. Zdecydowaną zaletą źródła jest jego elektroniczna forma, która ułatwia bieżące aktualizowanie treści.

W toku ekscerpcji materiału konieczne było korzystanie z innych słowników internetowych, rejestrujących terminy medyczne wraz z definicją, jak np.: *Slovník*

⁵⁶ *Lexikón medicíny*, <http://www.datasolution.sk/index.php?page=enc> [dostęp: 09.07.2022].

optických a oftalmologických pojmov lub *Lekársky slovník online* portalu *môjslovník.sk*. Dodatkowo pomocnymi okazały się bułgarskie i słowackie słowniki wyrazów obcych (*ПЧД, SCSA, WebSCS, SCS.SK*) oraz słowniki jednojęzyczne (*PBE, TP. SSSJ, KSSJ*).

Gdy dane o terminie w źródłach leksykograficznych były niepełne, posilkowano się podręcznikami medycznymi oraz artykułami naukowymi w czasopismach medycznych. Na przykład czasopismem *Med Info*⁵⁷, w którym publikowane są artykuły medyczne o różnej tematyce (w tym okulistycznej)⁵⁸.

Pomocne w zgromadzeniu materiału okazały się strony internetowe o tematyce medycznej (blogi, medyczne słowniczk/glosariusze internetowe, artykuły na stronach internetowych klinik, przychodni, gabinetów okulistycznych, materiały wykładowe), których autorzy nie zawsze są znani lub ich dane bibliograficzne są niepełne. Są to źródła najłatwiej dostępne dla niespecjalisty, ale także z reguły najmniej wiarygodne. Terminy z nich wyekscerpowane dla potrzeb niniejszej pracy zostały zweryfikowane w pewnych źródłach, takich jak podręczniki o tematyce okulistycznej dla przyszłych lekarzy specjalistów. Najbardziej pomocne okazały się: *Учебник по очни болести за студенти по медицина и дентална медицина* (УОБ – Групчева, ред., 2010), *Дисморфични синдроми в офталмологията* (ДСО – Попова, 2018), *Очни болести. Ръководство за студенти от медицинските колежи* (Групчева, Трифонов, 2005), *Ochorenia spojovky a rohovky – vybrané kapitoly* (Fudrová, et al., 2016) *Vybrané kapitoly z oftalmológie* (VKO – Žiak, Halička, Molnárová, 2019) oraz *Oftalmológia pre všeobecných lekárov autorstva* (OVL – Mazal, Herle, 2012).

7.2. Zasady ekscerpacji materiału badawczego

Ekscerpacji materiału terminologicznego dokonano kilkietapowo. Pierwszy, początkowy, polegał na wybraniu poszczególnych jednostek terminologicznych z literatury o tematyce okulistycznej, pozwalającej na wyizolowanie bazowej liczby terminów, nazywających pojęcia z odwołaniem do kategorii ‘oko’, ‘wzrok’. Na tym etapie, oprócz wiedzy podstawowej, pomocnym okazał się także kontekst, pozwalający

⁵⁷ Poszczególne artykuły, z których czerpano materiał terminologiczny, zostały wskazane w bibliografii podmiotowej.

⁵⁸ Pomocne, jednak implicytnie, okazały się informacje ekscerpowane z publikacji ściślej wyspecjalizowanych jak *Български офталмологичен преглед* (*Bulgarian Review of Ophthalmology*) oraz *Česká a slovenská oftalmologie*, których językiem roboczym są angielski i czeski.

na adekwatny wybór jednostki będącej terminem okulistycznym i odróżnieniu go od terminu innej specjalizacji. Następnie stworzono listę takich terminów w języku słowackim i bułgarskim, którą na bieżąco uzupełniano. Ze względu na rosnącą liczbę ekscerpowanych jednostek podjęto decyzję o ich wstępnym podziale. Na podstawie kryterium strukturalnego wydzielono terminy 1) jednowyrazowe niederywowane, 2) jednowyrazowe derywowane lub złożone (zarówno z udziałem prefiksalnych i sufiksalnych elementów obcych oraz rodzimych), a także na 3) zestawienia, wśród których wyróżniono ich szczególny typ – eponimy. W grupie derywatów z udziałem obcych i rodzimych elementów słotwórczych wyróżniono kolejne dwie podgrupy. Przyjmując kryterium kategoryjne, dokonano podziału na rzeczowniki oraz przymiotniki. Na obecnym etapie traktujemy przymiotniki jako niesamodzielne wyrazy charakteru terminologicznego, które uznajemy za terminoelementy w skupieniach terminologicznych. Było to powodem wyłączenia ich z analizy. Następnie ze względu na dużą objętość materiału i niezadowalające opracowanie w literaturze międzynarodowych terminów jednowyrazowych podjęto decyzję o skupieniu się na terminach, prezentujących postać złożoną z udziałem obcych elementów interpretowanych jako terminoelementy. Wstępna analiza wykazała, że występują one: 1) w pozycji inicjalnej, 2) w mezopozycji oraz 3) w pozycji finalnej.

Dostępność bułgarskiego słownika okulistycznego pozwoliła na uzupełnienie etapu ekscerpcji materiału. Kolejny etap procedury badawczej polegał na wyborze interesujących nas bułgarskich terminów z obcymi terminoelementami w swojej strukturze formalnej, a następnie odszukaniu ich ekwiwalentów w źródłach słowackich. Niejednokrotnie także podczas rewizji materiału słowackiego napotymano na termin, dla którego następnie szukano odpowiednika bułgarskiego.

Łączenie ekwiwalentnych terminów bułgarskich i słowackich w pary odbywało się na dwóch płaszczyznach, pierwszej – wstępnej – na podstawie formy zewnętrznej (struktury formalnej). To podejście zostało uznane za relewantne ze względu na duże podobieństwo (często identyczność) form zewnętrznych interesujących nas terminów. Można wstępnie założyć, że badane terminy międzynarodowe zarówno na płaszczyźnie formalnej, jak i semantycznej są ekwiwalentne (por. Попова, 2012: 420). Cechą ostatecznie potwierdzającą lub wykluczającą ich ekwiwalencję była zbieżność, a co za tym idzie substytucyjność (wzajemna zamiennność) ich definicji.

Tworzenie roboczego korpusu terminów okulistycznych wykazało, że terminy międzynarodowe nazywają pojęcia referujące do chorób, stanów nieprawidłowych,

zaburzeń, diagnostyki, metod leczenia sprzętu itp. Z kolei większość terminów rodzimych (niederywowanych lub zestawień) to terminy anatomiczne.

7.3. Parametry analizy

Tendencje nominacyjne okulistycznych klinicznych terminów jednowyrazowych można obserwować na podstawie danych, które może dostarczyć analiza formy zewnętrznej i rozpoznanie motywacji terminów, jak dowodzą badania m.in. M. Popowej (Попова, 2012), I. Genew-Puhalewej (Генев-Пухалева, 2015), S. Kolkowskiej (Колковска, 1999), J. Dolníka (Dolník, 1983). Podejście obrane przez cytowanych autorów sprawdza się ponadto w konfrontacji językowej, która jest jednym z zadań niniejszej pracy. Badanie jednowyrazowych klinicznych terminów okulistycznych przebiegało w dwóch podstawowych krokach 1) zestawieniu wyekscerpowanych jednostek według ich formalnej ekwiwalencji i analiza formy zewnętrznej oraz 2) zbadaniu formy wewnętrznej w celu poświadczenia motywacji, na podstawie której można ustalić ekwiwalencję formy i znaczenia terminologicznego. Warto nadmienić, że analiza konfrontatywna miała szerszy zakres, implicytnie bowiem uczestniczyły w niej język polski, jako język ojczysty autorki pracy oraz jako język opisu (metajęzyk), a także język angielski, jako dominujący język w komunikacji naukowej współczesnego świata. *De facto* każda porównywana para terminów była roboczo zestawiana z jej polskim i/lub angielskim i łacińskim odpowiednikiem. Dlatego w części empirycznej wśród danych systemowych zaczerpniętych ze słowników uwzględniono leksykografię anglojęzyczną i konkretnie *Oxford Dictionary of English* (w wersji elektronicznej: *Oxford Learner's Dictionaries – OLD*).

Dla przejrzystości badań na pewnym etapie zaczęto grupować terminy, zawierające ten sam terminoelement w określonych pozycjach, co wpłynęło znacząco na kształt analizy i jej opisu, który dla każdego elementu składa się z trzech podstawowych części 1) prezentacja terminoelementu i jego znaczeń w słownikach, 2) przedstawienie wyekscerpowanych terminów bułgarskich i słowackich zawierających dany element wraz z komentarzem i 3) prezentacja formy wewnętrznej terminów (ich definicji) z uwagami i spostrzeżeniami odnośnie do wniosków.

7.3.1. Analiza wstępna: dane etymologiczne

Terminoelementy, wydzielone już na etapie wstępnej analizy, skupiające się w gniazda terminotwórcze, zostały wprowadzone do części analitycznej w postaci nagłówków poszczególnych segmentów. To przede wszystkim na podstawie kryterium strukturalno-formalnego wyizolowano 54 terminoelementy, co przyczyniło się do podziału części analitycznej.

Każdy terminoelement znajdujący się w nagłówku przedstawiony jest w wariancie łacińskim, zgodnie z powszechną praktyką w terminografii specjalistycznej⁵⁹. Analiza uwzględniała również dane etymologiczne, dlatego w tym samym miejscu znajdują się źródłosłowy w pisowni oryginalnej: greckiej i/lub łacińskiej.

Oprócz danych etymologicznych ważnymi dla analizy były dane leksykograficzne na temat znaczeń (uogólnionych i/lub konkretnych) wyizolowanych terminoelementów z języków klasycznych. W tym celu posłużono się słownikami: zarówno wspomnianym uniwersalnym anglojęzycznym (*OLD*), jak również dwujęzycznymi grecko-polskimi lub łacińsko-polskimi (*SŁPK I SŁPK II*, *SM*, *SGPJ SGPW*)⁶⁰, a także specjalistycznymi (*SENiT*, *SPNOM*). Było to niezbędne dla kolejnego etapu analizy – porównania terminów względem struktury formalnej i znaczeniowej, w tym zbadaniu i porównaniu motywacji terminologicznej.

7.3.2. Forma zewnętrzna

Właściwa analiza materiału badawczego w pierwszej kolejności skupia się na tzw. formie zewnętrznej. Pomimo że w tej części uwaga jest skoncentrowana na strukturze formalnej terminu, przyjmujemy postulat M. Popowej. Badaczka, wprowadzając termin *външна форма* (*forma zewnętrzna*), w jego spektrum pojęciowym umieszcza warstwę językową, rozumiejąc ją jednak jako bardziej złożoną strukturę, w której można wskazać elementy znaczące. Przy badaniu formy zewnętrznej należy brać pod uwagę jednostki istotne semantycznie w budowie terminu, tak więc w tej części analizy uwaga skupiona jest nie tylko na formie terminu jako całej

⁵⁹ Warianty łacińskie zostały zaczerpnięte głównie z *Terminologia medica polyglotta, eponymica et acronimica* (Арнаудова, 2012).

⁶⁰ Posiłowano się słownikami grecko- i łacińsko-polskimi z względu na ich większą dostępność zakładać, że hasła w tych słownikach opisują ogólnie przyjęte znaczenie elementu.

jednostce, ale przede wszystkim na terminoelemencie i jego znaczeniu, na podstawie którego został utworzony (Попова, 2012: 164).

Zjawisko wariantowości zauważalne w badanej terminologii sytuujemy w obrębie problemów formy zewnętrznej terminów, dlatego dyskusja na ten temat prowadzona jest w tej części analizy. Ponadto jest to miejsce na komentarz odnoszący się do pozycji terminoelementu w badanych terminach, (nie)prawidłowości z tym związanych, a także wysunięcie hipotez, które może potwierdzić (lub nie) kolejna część analizy – forma wewnętrzna, co może pozwolić wysunąć odpowiednie wnioski. Nie wszystkie badane bułgarskie i słowackie terminy mają swoje ekwiwalenty (formalne lub znaczeniowe), co uwidacznia tabelaryczna prezentacja materiału w parach językowych.

7.3.3. Forma wewnętrzna

Według M. Popowej, a także J. Horeckiego, terminu nie należy sprowadzać jedynie do formy zewnętrznej (formy językowej), a powinno się go rozumieć jako jednostkę wieloaspektową o określonej złożonej treści (Попова, 2012: 33). Drugi etap właściwej analizy polega więc na zbadaniu tzw. *formy wewnętrznej*, która pozostaje w ścisłej korelacji z formą zewnętrzną. Formę wewnętrzną, jak postulowano w części teoretycznej, wiążemy ze zjawiskiem motywacji językowej (por. także Genew-Puhalewa, 2015: 65–66 i cyt. tam literaturę). Kwestionujemy twierdzenie, że terminy zapożyczone nie mogą być motywowane (por. rozdział 5.). Podejmujemy próbę ukazania ich motywacji niejawnej (ukrytej) – diachronicznej (Попова, 2012: 465–495). Jak już zostało wspomniane powyżej, motywację terminu rozumiemy za S. Kolkowską jako zgodność komponentów formy językowej terminu i komponentów jego znaczenia (Колковска, 1999: 98). Implikuje to twierdzenie, że w definicji, w której jest wyrażone znaczenie terminologiczne, można odnaleźć motywację terminów, nawet zapożyczonych. W oparciu o postulat M. Popowej rozumiemy *formę wewnętrzną* jako relację, która zachodzi między strukturą formalną (i jej komponentami) a cechami nazywanego pojęcia (wyrażonymi w znaczeniu terminologicznym) (Попова, 1990: 12).

Definicja, którą nazywamy słownikową, przedstawia (lub powinna przedstawiać) najistotniejsze cechy pojęcia nazywanego terminem; jest wypracowana przez specjalistów z danej dziedziny i znajduje się w specjalistycznych lub uniwersalnych źródłach leksykograficznych. W przypadku braku definicji słownikowej

dane do analizy uzupełniano o opisy treści terminu zawarte w publikacjach specjalistycznych, tj. o definicje kontekstowe.

Relacja struktury terminu do jego znaczenia jest przedmiotem dyskusji w niniejszej części analizy. Wnioski skonstruowane na podstawie tej oraz poprzedniej części (forma zewnętrzna), pozwalają na szersze konstatacje na temat tendencji w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej.

CZEŚĆ II: ANALIZA BUŁGARSKICH I SŁOWACKICH JEDNOWYRAZOWYCH KLINICZNYCH TERMINÓW OKULISTYCZNYCH

Celem rozdziału jest przedstawienie wyników badania empirycznego, tj. analizy jednowyrazowych klinicznych terminów okulistycznych bułgarskich i słowackich zgodnie z postulowanymi w rozdziale siódmym zasadami. Prezentację poszczególnych fragmentów analizy zorganizowano wokół wyizolowanych terminoelementów (54), które zgodnie z tradycją filologiczną i leksykograficzną, zostały ułożone alfabetycznie⁶¹. Zrealizowano je w schemacie odwzorowującym następujące kroki analizy:

Tytuł: terminoelement (źródłosłów) > bg.: *odpowiednik bułgarski*; sł.: *odpowiednik słowacki*.

‘Znaczenia systemowe, zaczerpnięte z wybranych źródeł leksykograficznych’⁶².

Forma zewnętrzna: bg.: *forma terminoelementu w języku bułgarskim* (w tym warianty); sł.: *forma ekwiwalentu w języku słowackim* (w tym warianty)⁶³.

Tabela zestawiająca ekwiwalentne terminy bułgarskie i słowackie utworzone z udziałem danego terminoelementu:

bg.	sł.
<i>termin bułgarski</i>	<i>termin słowacki</i>

Dyskusja wokół formy zewnętrznej konfrontowanych terminów.

Forma wewnętrzna:

termin bułgarski – ‘fragment definicji terminu motywujący obecność danego terminoelementu w formie zewnętrznej; element definicji zaznaczony pogrubioną czcionką

⁶¹ Zarówno terminoelementy wyznaczające poszczególne części analizy, jak i terminy umieszczone w tabelach w części *forma zewnętrzna* zostały uporządkowane według kolejności alfabetycznej języka łacińskiego.

⁶² Wyekscerpowanych z polskich i angielskich źródeł leksykograficznych.

⁶³ W niektórych przypadkach terminoelement uczestniczy w procesie nominacji terminotwórczej w dwóch wariantach, co również zostało zasygnalizowane w odpowiednich częściach analizy. Często odzwierciedlają cechy językowe klasycyzmów, wraz z którymi zostały przejęte przez języki słowiańskie.

wskazuje odpowiedniość terminoelementu i elementu znaczenia terminologicznego wyrażonego w definicji’.

- *termin uzupełniający/dodatkowy* – powiązany z analizowaną jednostką pod względem semantycznym i/lub formalnym nie zawsze ujęty w tabeli, jednak ważny z punktu widzenia komentarza do formy wewnętrznej; lub termin, którego znaczenie terminologiczne pokrywa się ze znaczeniem analizowanego, pomagając tym samym w ocenie motywacji terminologicznej.

termin słowski – ‘fragment definicji, identycznie jak wyżej w odniesieniu do terminu bułgarskiego’.

- (por. wyżej)

(Niektóre wykładniki terminoelementu dla wskazania motywacji terminologicznej wymagają rozłożenia na mniejsze elementy semantyczne i/lub formalne).

Dyskusja wokół formy wewnętrznej.

Podsumowanie analizy.

a-* (gr. *ἀ-*) > bg.: *a-*; sł.: *a-

‘w złożonych wyrazach jest 1. *privativum*: znosi lub osłabia pojęcie wyrazu, 2. *intensivum*: wzmacnia pojęcie wyrazu (*SGPW*); gramatyczne określenie litery *α*, stosowanej jako przedrostek w słowach greckich, w celu nadania im wręcz przeciwnego znaczenia’⁶⁴; *a-* not; without (*OLD*)’

Forma zewnętrzna: bg.: *a(n)-*; sł.: *a(n)-*

bg.	sł.
<i>абулбия</i>	nie poświadczono
<i>аблефария</i>	<i>ablefaria</i>
<i>афакия</i>	<i>afakia</i>
<i>ахромазия/ахроматонсия</i>	<i>achromázia/achratopsia</i>
<i>аниридия</i>	<i>aniridia</i>
<i>акорея</i>	nie poświadczono
<i>алакримазия</i>	<i>alakrímia</i>
<i>аметропия</i>	<i>ametropia</i>
<i>анофтальмия/анофтальм</i>	<i>anoftalmus/anoftalmia</i>
<i>астигматизъм</i>	<i>astigmatizmus</i>
<i>атрофия</i> (por. <i>атрофия на очната ябълка, атрофия на зрителния нерв</i>)	<i>atrofia</i> (por. <i>atrofia zrkového nervu</i>)

Opisywany element posiada formę oboczną gr: *αv-* > bg.: *ан-* i sł.: *an-*, która znajduje się w pozycji lewostronnej względem elementu (rdzennego lub innego prefiksального) zaczynającego się od samogłoski.

Bułgarski termin *анофтальмия* posiada wariant *анофтальм* poświadczony w słowniku (*ТРО*), podobnie wariantowością wyróżniają się terminy *ахромазия* i *ахроматонсия*. W języku słowackim poświadczono paralelne terminy *anoftalmus* i *anoftalmia* oraz termin *achromázia*. Struktury formalne terminów bg. *алакримазия* i sł. *alakrímia* w pewnym stopniu się różnią (w bułgarskim terminie obecny jest czasownikowy sufix *-аз-*), przy czym odniesienie pojęciowe jest identyczne.

⁶⁴ *Alpha privativum*, w: *Encyklopedia Gutenberga*, <https://www.gutenberg.czyz.org/index.php?word=2043> [dostęp: 01.01.2020].

W zebranym materiale nie poświadczono słowackich ekwiwalentów względem bułgarskich np.: *абулбия*, *акорея*, a element występuje w pozycji inicjalnej⁶⁵.

Forma wewnętrzna:

bg.:

абулбия – ‘липса на очна ябълка, която най-често е оперативно отстранена’ (TPO);

анофталм(ия) – ‘вродена липса на едното или двете очи или рязко изразен микрофталм’ (TPO);

аниридия – ‘вродена липса на ирис, обикновено непълна, тъй като се откриват остатъци от корена на ириса’ (TPO);

акория – ‘вродена липса на зеница’ (TPO);

афакия – ‘липса на лещата на окото’ (TPO);

аметропия – ‘аномалия на рефракцията, при която има несъответствие между силата на пречупващия апарат и дължината на предно-задната ос на окото (...)’ (TPO);

- *аномалия* – ‘отклонение от закономерността при някакво явление, отклонение от общото правило, от нормата’ (РБЕ);

атрофия – ‘в медицината – загубване на жизнеспособността, изтъняване и намаляване на размерите на тъкани и органи поради продължително бездействие или недохранване’ (TP), por.:

- *атрофия вторична на папилата на зрителния нерв* – ‘атрофия на папилата, която настъпва след прекарано възпаление (...)’ (TPO);
- *атрофия на очната ябълка* – ‘състояние, което настъпва при тежко поражение на очната ябълка с увреждане на цилиарното тяло (...)’, *фтиза* (TPO);

ахромазия/ахроматопсия – ‘пълна цветна слепота, слепота на всички цветове’ (TPO);

⁶⁵ Element *an-* został poświadczony w mezopozycji w terminie *hemi(an)opia*. Forma zapisu oraz definicja sugerują jego nieobligatoryjność. Termin ten został omówiony w innej części, por. analizę terminów z terminoelementem *-op(s)ia*.

алакримазия – ‘вродена **липса** на сълзи’ (ТРО);

астигматизъм – ‘рефракционна **аномалия**, при която (...) падащите върху окоото успоредни лъчи не могат да се пречупят в една точка (гр. стигма – точка)’ (ТРО);

аблефария – ‘**липса** на клепач(и), съчетава се с недоразвита очна ябълка’ (ТРО);

sl.:

anofthalmus/anofthalmia – ‘vrodené **chýbanie** oka’ (SCS.SK)⁶⁶;

aniridia – ‘vrodené **chýbanie** dúhovky’ (VKO: 28);

afakia – ‘**chýbanie** šošovky v oku (vrodené alebo po operácii sivého zákalu, následkom úrazu) (SCSA);

ametropia – ‘**chyba** refrakcie, lomivosti oka’ (SCSA);

atrofia (terča zrkového nervu) – ‘atrofia znamená, že niektoré alebo všetky tieto vlákna odumrú a nemôžu ďalej prenášať vzruchy zo sietnice do mozgu. Príznakom atrofie optického nervu je zosvetlenie - nablednutie TZN takže má svetložltú až kriedovo bielu farbu (...)’ (VKO: 179);

achromázia/achromatopsia – ‘**porucha** zraku, pri ktorej sa nerozoznávajú farby; farbosleposť⁶⁷ / vrodená úplná farbosleposť’ (SCSA);

astigmatizmus – ‘**porucha** videnia spôsobená nerovnomerným zakrivením očnej rohovky: prejavy astigmatizmu’ (SSSJ);

ablefária – ‘vrodené alebo získané **chýbanie** mihalnice’ (SCSA);

alakrímia – ‘výrazné **zníženie** alebo vymiznutie sekrécie slz’ (LMA).

W przypadku większości terminów wskazany terminoelement jest wykładnikiem znaczenia adekwatnego względem tzw. *alfa privativum*, a więc przedrostka o znaczeniu wskazującym na zaprzeczenie czegoś, brak jakiejś cechy (Waszakowa, 2005: 70; Селимски, 2003: 106). Znaczenia te realizowane są za pomocą ekwiwalentnych wyrazów w języku bułgarskim: *lunca* i w języku słowackim *chýbanie*. W przypadku

⁶⁶ Poświadczono dwie formy zewnętrzne terminu: *anofthalmus* i *anofthalmia*. Definicję poświadczono jedynie dla terminu *anofthalmia*.

⁶⁷ *achromázia/achromatopsia*, w: *Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopédia*, <https://beliana.sav.sk/> [dostęp: 22.10.2022].

terminów bg. *аблефария*, *абулбия*, *анофталм(ия)*, *аниридия*, *акорея*, *афакия*, *алакримазия* i sł. *anoftalmus*, *aniridia*, *alakrímia*, *ablefária*, *anoftalmia*, *afakia* terminoelement, którego znaczenie zgodnie z definicją w *SEŁNiT*, to ‘zaprzeczenie’ lub ‘brak treści dalszego ciągu wyrazu’, dodany do terminu nazywającego ‘część anatomiczną oka i/lub wydzielinę z niej pochodzącą’ w konsekwencji wyraża zaprzeczenie istnienia, a więc brak danej struktury lub wydzieliny (w oku) (Селимски, 2003: 106).

W terminach bg. *аметропия* i sł. *ametropia* element *a-* motywuje semantykę ‘odbieganie od normy’, której wykładniki w definicji stanowią bg. *аномалия* i sł. *chyba*. Podobnie *аномалия* (gr. *an-* + *homalos* ‘равен, еднакъв’) jako wykładnik w bułgarskim terminie *астигматизъм* wyjaśnia zastosowanie *a-* w znaczeniu wykluczającym. W słowackiej definicji ekwiwalentnego terminu występuje wyraz *porucha*, który również koreluje ze znaczeniem ‘odbieganie od normy’.

Można wskazać na różnice w definiowaniu terminów bg. *ахромазия* (*ахромамонсия*) i sł. *achromázia* (*achromatopsia*). W słowackiej definicji pojawia się już wyżej wspomniany składnik *porucha*, co uzasadnia wybór terminoelementu w znaczeniu ‘odbieganie od normy, brak elementu lub funkcji’. W bułgarskiej definicji terminu występuje wyraz *сленота* – dalszy rozkład znaczenia tego wyrazu ujawnia semantykę ‘brak’ (wzroku), która odpowiada terminoelementowi *a-*. P. Arnaudowa (TM: 1) przedstawia budowę słowotwórczą terminu *achromatopsia* następująco: [*gr. a-priv. без-* + *gr. chroma цвят* + *gr. opsis зрение*].

W obu systemach terminologicznych zostały poświadczone terminy wielowyrazowe z udziałem terminoelementu, w którym można wyodrębnić alfę wykluczającą por. bg. *атрофия вторична на папилата на зрителния нерв*, *атрофия на очната ябълка* i sł. *atrofia terča zrkového nervu*. Tylko definicja słowacka (kontekstowa) wyjaśnia termin *atrofia* odnosząc definiowane pojęcie również do sfery pojęciowej związanej z okulistyką. Definicje terminów bułgarskich odnoszą się do szerszego pojęcia, w którym uwaga jest skupiana na obiekcie dotkniętym atrofią, w tym przypadku na nerwie wzrokowym/gałce ocznej. Znaczenie terminologiczne zawarte w definicji dotyczy terminu wielowyrazowego, w którym terminoelement może być wyodrębniony na wyższym poziomie abstrakcji (może nim być cały termin, a nie formant lub człon złożenia jak w przypadku terminów jednowyrazowych). Dlatego, aby potwierdzić motywację, należy poszukiwać wykładnika dla elementu *атрофия* (a nie *a-*), który jest widoczny w definicji tego terminu i ma postać frazy ‘загуба на’, której

znaczenie koreluje ze znaczeniem badanego terminoelementu i częściowo pokrywa się ze znaczeniem *alfa privativum*. Nie można jednak tego typu motywacji wyczytać z przedstawionej definicji terminów wielowyrazowych, a koniecznym okazuje się sięgnięcie do mniej eksplicytnych znaczeń. Terminy z *alfą wykluczającą* nazywają w bułgarskiej i słowackiej terminologii przede wszystkim stany nieprawidłowe.

aniso- (< gr. *ἄνισος*) > **bg.:** *аниз-*; **śl.:** *aniz-*

‘nierówny, nierówno podzielony’ (SGPW); por. *isos* ‘equal’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *аниз(o)-*; śl.: *aniz(o)-*

bg.	śl.
<i>анизоко́рия</i>	<i>anizokória</i>
<i>анизейко́ния</i>	<i>anizeikónia</i>
<i>анизометро́пия</i>	<i>anizometropia</i>
<i>анизофо́рия</i>	nie poświadczono

W języku słowackim oraz bułgarskim występują formy udźwięcznione względem źródłosłowu greckiego [s] > [z]⁶⁸. Samodzielne *izo-* (w formie udźwięcznionej) pochodzi od gr. *ῖσος* (*isos*): ‘równy, jednaki, ten sam, równo podzielony’, ‘ten sam, równy’ (SGPW). Badany element składa się więc z przedrostka *a(n)-* (*alfa privativum*) i przymiotnika *isos*. W obu badanych językach poświadczono wariant bg. *анизо-* i śl. *anizo-*, który dołączany jest do podstaw zaczynających się od spółgłoski (por. *SELNiT*). W języku bułgarskim i słowackim element występuje także w terminach innych specjalizacji medycznych i dyscyplin naukowych, np.: *анизорефлексия*, śl. *anizocytoza*, *anizogamia*, *anizotypia*, *anizonukleóza*, *anizochrómia*. Podczas gromadzenia materiału nie poświadczono słowackiego odpowiednika terminu bg. *анизофо́рия*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

анизоко́рия – ‘нееднаква големина на двете зеници’ (TPO);

⁶⁸ Przedostanie się do analizowanych języków formy udźwięcznionej świadczy o pośrednictwie łaciny i/lub języków zachodnioeuropejskich w procesie zapożyczania samego terminoelementu lub całych terminów.

анизейкония – ‘(...) **нееднакви** образи; характеризира се с големините на образите на един предмет върху двете ретини’ (*TPO*);

анизометропия – ‘разлика (по-голяма от 1 диоптър) в рефракцията на двете очи, поради което зрението им **не е еднакво** без корекция’ (*TPO*);

анизофория – ‘хетерофория, при която степента на **отклонение** на очните оси се изменя в зависимост от направлението на погледа’ (*TPO*);

sl.:

anizokória – ‘výskyt **nerovnako** veľkých zorníček (pupíl)’ (SCSA);

anizeikónia – ‘očná chyba spočívajúca vo vnímaní **nerovnako** veľkých obrazov na sietnici pri pozorovaní obidvoma očami’ (SCSA);

anizometropia – ‘stav, pri ktorom majú oči **nerovnakú** optickú lomivosť’ (SCSA).

W przytoczonych definicjach można wskazać ekwiwalentne wykładniki znaczenia badanego terminoelementu. W definicjach bułgarskich to przymiotnik *нееднакъв(-ва)*. W jednej z definicji pojawia się wyraz *отклонение*. Eksplicacja jego znaczenia ujawnia semantykę terminoelementu: ‘nierówność’ – czyli ‘odchylenie względem pewnej osi, powodujące nierówność’. W słowackich definicjach wyrazami potwierdzającymi motywację terminologiczną są zanegowany przysłówek i przymiotnik *nerovnako*, *nerovnaký*. W przytoczonych definicjach element grecki jest nośnikiem tego samego znaczenia, które podawane jest w słownikach (por. ‘nierówny’), a terminy z jego użyciem nazywają pojęcia związane z nieprawidłowością w odbiorze obrazu, czyli nieprawidłowe stany związane z obrazem widzianym przez ludzkie oko.

ankylo- (< gr. *ἄγκυλος*) > **bg.:** *анкило-*; **sl.:** *ankylo-*

‘zakrzywiony, zaokrąglony, łac. *curvus*’ (SGPW); *ankuloun* ‘to crook’, *ankulos* ‘crooked’ (OLD)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *анкило-*; **sl.:** *ankylo-*

bg.	sl.
<i>анкилоблефарон</i>	<i>ankyloblefaron/ankyloblefária</i>
<i>анкилосимблефарон</i>	nie poświadczono

Dla jednego terminu występującego w języku bułgarskim poświadczono dwa warianty słowackie: *ankyloblefaron/ankyloblefária*. Różniące się sufiksy w obu terminach mają wpływ na odmianę fleksyjną terminu, ale nie wpływają przy tym na zmiany znaczeniowe. Terminoelement może występować w innych terminach medycznych np. bg. *анкилоглосия*; sł. *ankyloprokcia, ankyloglossia* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

анкилоблефарон – ‘частично или пълно срастване на горния с долния клепач, вродено или след изгаряния и други увреждания на окото’ (TPO);

анкилосимблефарон – ‘частично или пълно срастване на горния с долния клепач и на клепачите с очната ябълка, в резултат на изгаряния, възпаления или вродено състояние’ (TPO);

sł.:

ankyloblefária – ‘čiasťočné alebo úplné zrastenie dolného a horného okraja viečka’ (SCS.SK).

Motywacja terminologiczna w przypadku powyższych terminów, po ekscerpcji ich definicji, nie jest jasna. Oznacza to, że nie można wskazać fragmentu definicji, który uzasadniałby wybór elementu *ankylo-* do formy zewnętrznej terminu jako wykładnika znaczenia podanego w słownikach. Jedynym składnikiem rozróżniającym przytoczone definicje terminów bułgarskich *анкилоблефарон* i *анкилосимблефарон* jest fragment ‘срастване (...) с очната ябълка’, co miałoby uzasadniać z kolei użycie etymonu *-сим-* (< gr. *συν-/συμ-*) w drugim terminie⁶⁹. Definicję słowacką terminu *ankyloblefária* można uznać za ekwiwalentną względem bułgarskiej *анкилоблефарон*, co skłania do podobnych wniosków – nie można w niej wskazać elementu, który motywowałby wybór nominatorów. Powyższe terminy mieszczą się w kategorii pojęciowej stan, oznaczając wadę anatomiczną.

⁶⁹ Element *-син(м)/-syn(m)-* został opisany w kolejnej części analizy.

auto- (< gr. *αὐτός*) > bg.: *asmo-*; sł.: *auto-*

‘sam’ (SGPW); *autos* ‘self’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *asmo-*; sł.: *aut(o)-*

bg.	sł.
nie poświadczono	<i>autokerato-refraktor</i>
<i>автокератометър</i>	nie poświadczono
<i>автокератопластика</i>	<i>autokeratoplastika</i>
<i>автоофталмоскопия</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>autorefrakto-keratometer</i> ⁷⁰
<i>авторефрактометър</i>	<i>autorefraktometer</i>

W zebranych materiale terminologicznym – zarówno bułgarskim, jak i słowackim – nie zostały poświadczone wszystkie ekwiwalentne względem siebie terminy. Dla słowackich terminów *autokerato-refraktor* i *autorefrakto-keratometer* nie poświadczono ekwiwalentnych terminów w języku bułgarskim.

Terminoelement *auto-* jest elementem rozpowszechnionym nie tylko w terminologiach, lecz także w języku ogólnym, por. np.: *autobus*, *autodyscyplina*, *autograf*, *autorefleksja*, *autysta* itp.

Forma wewnętrzna:

bg.:

автокератометър – ‘[уред] за прецизно определяне на роговичната кривина в диапазон от 2.4 и 3.3 мм’⁷¹;

автокератопластика – ‘кератопластика, извършена чрез завъртане или размяна на част от роговицата **на същото око** или на второто око на **същия индивид**’ (TPO);

автоофталмоскопия – ‘наблюдение **на собствените** ретинни съдове при транссклерално просветление с диафаноскоп (...)’, *ретинално съдово дърво* или *фигура на Пуркине* (TPO);

⁷⁰ Terminy *autokerato-refraktor*, *autorefrakto-keratometer* jako jedyne w zebranych materiale zostały poświadczone w pisowni z łącznikiem.

⁷¹ *Автореф / Керато / Тono / Пахиметър TONOREFT™ III*, <https://www.uniglass.bg/content/avtorefrakto-tono-pahimetr-tonoreftm-iii> [dostęp: 30.11.2021].

авторефрактометър – ‘уред за определяне на рефракцията на окото; позволява измерването на пречупвателната сила в диоптри на оптичните среди на окото: обща пречупвателна сила на окото или само на роговицата’⁷².

sl.:

autokerato-refraktor (VKO: 21) – nie poświadczono definicji⁷³;

autokeratoplastika (Fudrová et al., 2016: 42) – nie poświadczono definicji;

autorefraktometer – ‘základný **prístroj** na meranie refrakčných chýb’ (OVL: 9);

autorefrakto-keratometer – ‘(...) Meranie PD je **automatické** počas merania refrakcie; na meranie priemeru zreničky a dúhovky má **prístroj** zabudovaný špeciálny program (...)’⁷⁴ (VKO: 21).

W języku bułgarskim poświadczono definicje terminów z opisywanym terminoelementem, które nazywają pojęcia związane z badaniem, narzędziami pracy (urządzeniami) i czynnościami medycznymi (zabiegi).

W przypadku terminu bg. *автокератопластика* wykładnikiem znaczenia *авто-* ‘sam, sam sobie’ jest ‘на собствените’. Na przykładzie tej definicji nie można mówić o motywacji na poziomie eksplicytnym – jest ona widoczna implicytnie. Definicja dotyczy szczególnego typu zabiegu o nazwie *кератопластика*, podczas którego korzysta się z materiału biologicznego tej samej osoby, która poddana jest zabiegowi. Jest to więc materiał ‘własny, swój’. W ten sposób sprecyzowana definicja uzasadnia obecność elementu *авто-* w przytoczonym terminie.

Opisanego przez źródła leksykograficzne znaczenia terminoelementu nie można odnaleźć w definicjach terminów bg. *автокератометър*, *авторефрактометър* i sl. *autorefraktometer*, *autorefrakto-keratometer*. W definicjach wyróżniono składniki bg. *уред* i sl. *prístroj* oznaczające ‘sprzęt’, ponadto w opisie urządzenia *autorefrakto-keratometer* pojawia się przymiotnik ‘automatické’. Zatem terminoelement *авто-/auto-* jest jego skróconym wariantem – również w bułgarskim terminie (por. Waszakowa, 2005 i polski termin *refraktometr automatyczny*). W definicji przymiotnika *automatyczny* widoczna jest motywacja elementu *auto-*:

⁷² *Авторефрактометър с кератометър*, <https://www.troshev.bg/bg/aparatura/avtorefraktometar-s-keratometar/> [dostęp: 30.11.2021].

⁷³ Tu i dalej w ten sposób zaznaczamy brak poświadczenia definicji. Ma to miejsce w nielicznych przypadkach, gdy odnaleziono formę zewnętrzną terminu (podobną do formy terminu w drugim analizowanym języku), ale bez opisu treści pojęcia, które jest oznaczane tym terminem.

⁷⁴ *Lekárske prístroje a zdravotnícke pomôcky*, https://medihum.sk/sites/default/files/katalog/Medihum-katalog-2019_0.pdf. [dostęp: 04.04.2020].

‘działający **samoczynnie**, za pomocą odpowiedniego urządzenia’ (*SJP PWN*). Nie odnaleziono definicji dla terminu *autokerato-refraktor*. Można przypuszczać, że jego struktura zewnętrzna została utworzona analogicznie do wskazanego wyżej *autorefrakto-keratometer*.

bi- (< łac. *bis*) > bg.: *бу-*; sł.: *bi-*

‘przysłówek liczebnikowy oznaczający dwukrotnie, dwa razy (*SGPJ*); *bi-* ‘doubly, having two, related to Greek *di-* ‘two’’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *бу-/бин*; sł.: *bi-/bin-/bis-*

bg.	sł.
nie poświadczono	<i>binokulus</i>
<i>бихромазия</i>	nie poświadczono, por. <i>dichromázia/ dichromatopsia</i>
<i>бихромат</i>	nie poświadczono

Analizowany terminoelement może występować w formie obocznej *bin-* gdy jest dołączany do podstaw słowotwórczych (lub innych terminoelementów) zaczynających się od samogłoski. Taką formę poświadczono w przypadku terminów słowackich. Elementy *бу-/bi(n)-* występują w terminach medycznych (anatomicznych), a także chemicznych, np. bg. *биметал*, *бисулфон*, *биуценс*; sł. *bikarbonát*, *biceps*; w terminach z innych dziedzin i w języku ogólnym np. bg. *билингвизъм*, sł. *bilingvizmus*, *bisexual* i in. Przedstawione w powyższej tabeli terminy bułgarskie mają formę hybrydową – składają się z łacińskiego terminoelementu i greckiej podstawy, natomiast słowackie przedstawiają formę homogeniczną – „grecko-grecką”.

Forma wewnętrzna:

bg.:

бихромазия – ‘вид дисхроматопсия, неправилно или липсващо възприятие за един от основните три цвята’ (*ТРО*);

бихромат – ‘лице което има дихромазия’ (*ТРО*);

sl.:

dichromázia/dichromatopsia – ‘vrodená čiastočná farbosleposť’, obyčajne na červenú farbu⁷⁵ (SCSA);

binokulus – ‘obváz kryjúci obidve oči’ (SCSA).

Terminy bułgarskie przedstawione w tabeli są pokrewne słowotwórczo – *бихромат* jest derywatem wstecznym od *бихромазия*, oznaczającym nosiciela cechy, jaką jest wada wzroku, polegająca na niepostrzeganiu jednego ze spektrum barw (potrójnego). W definicji bułgarskiej, jako wykładnik znaczenia analizowanego terminoelementu, można wskazać fragment: (*липсващо възприятие*) **за един от основните три цвята**, którego parafraza ‘możliwość postrzegania tylko dwóch’ odpowiadałaby formie zewnętrznej terminu i użytym w niej elementowi inicjalnemu. W tym przypadku można uznać użycie *bi-* za poprawne, a jego znaczenie ‘podwójny’ za zachowane. W definicji słowackiej terminu ekwiwalentnego nie można wskazać wykładnika informującego o tym, że prawidłowe postrzeganie barw składa się z potrójnego spektrum. Definicja zawiera hiperonimiczny termin rodzimy *farbosleposť*. Na przykładzie tego terminu można zaobserwować brak odpowiedniości pomiędzy strukturą formalną i znaczeniową wyrażoną w definicji.

Poświadczony jedynie w źródle słowackim termin *binokulus* w swojej definicji zawiera składnik motywujący użycie elementu *bin*, por. ‘obidve oči’. Każdy z przedstawionych terminów nazywa pojęcia mieszczące się w różnych kategoriach pojęciowych: stan, osoba (nosiciel cechy) i przedmiot.

-bio- (< gr. *βίος*) > bg.: *-bio-*; sl.: *bio-*

‘życie’ (SEŁNiT); bios ‘(course of) human life’ > ‘organic life’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *-bio-*; sl.: *bio-*

bg.	sl.
<i>биомикроскоп</i>	<i>biomikroskop</i>
<i>биомикроскопия</i> , por. <i>офтальмобиомикроскопия</i>	<i>biomikroskopija</i>

⁷⁵ Podano terminy *dichromázia/dichromatopsia* w tym miejscu, ponieważ są ekwiwalentne znaczeniowo względem terminu bg. *бихромазия*, który z kolei jest synonimiczny względem *бихромат*.

<i>биомикроофтальмоскопия</i>	nie poświadczono, por. <i>oftalmoskopia</i>
-------------------------------	---

W zebranym materiale nie poświadczono jednocześnie wszystkich terminów z badanym terminoelementem. Nie odnaleziono ekwiwalentnego pod względem formy zewnętrznej terminu słowackiego dla bg. *биомикроофтальмоскопия*. Na podstawie definicji stwierdzono, że odpowiednikiem znaczeniowym będzie sł. *oftalmoskopia* (por. niżej), natomiast wariantem dla *биомикрооскопия* jest *офтальмобиомикрооскопия*. Element występuje w terminach z innych dziedzin oraz w języku ogólnym, w którym rozszerza swoje znaczenie. Słowaccy lingwiści podają aż osiem znaczeń elementu *bio*⁷⁶ (Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019: 59). Terminoelement w terminach okulistycznych został poświadczony w pozycji inicjalnej oraz w jednym terminie w mezopozycji.

Forma wewnętrzna

bg.:

биомикрооскопия/офтальмобиомикрооскопия – ‘микрооскопско изследване на **жива тъкан** в организма; микрооскопско изследване на **живото око** (...)’ (*TPO*);

por. także: *биомикрооскоп* – ‘усъвършенствано комбинирано фокално осветление в биомикрооскопията. Извършва се с апарат, наречен биомикрооскоп, който се състои от две части – осветителна система и наблюдателна система (бинокулярен микроскоп)’ (*УОБ*: 48–49);

биомикроофтальмоскопия – ‘оглеждане на очното дъно чрез **биомикрооскоп** с помоща на лещата на Хруби или други приспособители’ (*TPO*);

sl.:

biomikroskop – ‘binokulárny mikroskop umožňujúci skúmať **živé** tkanivá v tele’ (*SCSA*);

biomikroskopia – ‘vyšetrenie oka štrbinovou lampou’ (*VKO*: 24);

- *oftalmoskopia* – ‘fundoskopia, vizuálne vyšetrenie **očného** pozadia pomocou oftalmoskopu (...)’ (*LMA*);

⁷⁶ *bio*–: 1. ‘živý, týkajúci sa života, životný’, 2. ‘bio-logicky čistý, prírodný, vyrobený s použitím prírodných organických látok, preferujúci také produkty, vzťahujúci sa k ekologickému poľnohospodárstvu’, 3. ‘biometeorologický’, 4. ‘bioenergetický’, 5. ‘biogénny’, 6. ‘biostratigrafický’, 7. ‘biotronický’, 8. ‘bioelektrický’.

Wśród wyżej wymienionych, terminami ekwiwalentnymi formalnie są bg. *биомикроскоп* i sł. *biomikroskop*. Natomiast tylko w terminie słowackim można wskazać wykładnik znaczenia elementu *bio-*: *živé (tkanivá)*. Definicja kontekstowa terminu bułgarskiego nie wskazuje na odpowiedniość struktury formalnej i znaczenia. Jest powiązana z definicją terminu *биомикроскопия/офтальмобиомикроскопия*, w której występuje *жива (тъкан)*, korespondujący ze znaczeniem elementu *био-*. Należy zauważyć, że definicja terminu *биомикроскопия* składa się z trzech części (lub trzech odrębnych, lecz powiązanych semantycznie definicji). Pierwsza odnosi się do ogólnego badania żywej tkanki, druga do badania konkretnego narządu w żywym organizmie (oka), trzecia (opuszczona w analizie), w której definiens jest wyliczeniem części anatomicznych (żywego oka) możliwych do zbadania w trakcie czynności medycznych nazwanym przywołanym terminem. Świadczy to o tym, że forma *биомикроскопия*, nawet jeśli tak przedstawiona w słowniku, ma formę skróconą (z opuszczonym elementem inicjalnym) względem synonimu *офтальмобио-микроскопия*. Istnienie wariantu z *офтальмо-* wskazuje na nieścisłość. Widoczna jest w przypadku innego terminu złożonego z tych samych elementów lecz w innej kolejności *биомикроофтальмоскопия*. Mamy tutaj do czynienia z innym znaczeniem. W ten sposób skondensowana forma (*биоикроскопия* od *офтальмобиоикроскопия*) mogłaby wystąpić w profesjolekcie okulistycznym, jednak tego typu wariantywność w źródłach terminograficznych jest zjawiskiem niepożądanym.

W definicji słowackiego terminu *biomikroskopia* nie ma odwołania do pojęcia ‘życie’, lecz do pojęcia ‘oko, okulistyczny’, por. *vyšetrenie oka*. Nie pozwala to uznać w pełni trafności zastosowania badanego elementu w formie terminu. Drogą dedukcji wskazuje się analogię żywej tkanki z ludzkim okiem, w definicji nie ma jednak wykładnika, który można uznać za eksplicytny. Niemniej odwołanie do pojęcia okulistycznego sytuuje wspomnianą jednostkę w interesującym nas systemie terminów. Pozostałe terminy bg. *биомикроофтальмоскопия* i sł. *oftalmoskopia*, przyjmując ich definicje za *tertium comparationis*, można uznać za ekwiwalentne pod względem znaczeniowym. W definicji terminu bułgarskiego nie odnajdujemy fragmentu motywującego włączenie do struktury zewnętrznej elementu *bio-*. Struktura formalna i znaczeniowa ekwiwalentnego terminu słowackiego pokazuje, że element *био-* (oraz *микро-*) w bułgarskim wariantcie ma charakter opcjonalny. Pojęcia nazywane przez wyekscerpowane terminy sytuują się w kategoriach: czynność (badanie) oraz przedmiot.

-blepharo- (< gr. *βλέφαρον*) > **bg.:** -*блефаро-*; **śl.:** -*blefaro-*
‘powieka’(SGPW)

Forma zewnętrzna: **bg.:** -*блефар(о)-*; **śl.:** -*blefar(o)-*

bg.	śl.
<i>анкилоблефарон</i>	<i>ankyloblefaron/ankyloblefária</i>
<i>анкилосимблефарон</i>	nie poświadczono
<i>блефарит</i>	<i>blefaritída</i>
nie poświadczono	<i>blefaroadenitída</i>
nie poświadczono	<i>blefaroadenóm</i>
<i>блефарохалаза/блефарохалазис</i>	<i>blefarochalázia/ blefarochaláza</i>
nie poświadczono	<i>blefarodiaszáza</i>
<i>блефарофимоза</i>	<i>blefarofimóza</i>
<i>блефароконъюнктивит</i>	<i>blefarokonjunktivitída</i>
<i>блефаропластика</i>	<i>blefaroplastika</i>
<i>блефароптоза</i>	<i>blefaroptóza</i>
<i>блефарорафия</i>	<i>blefarorafia</i>
<i>блефароспазм</i>	<i>blepharospasmus</i>
<i>блефаростат</i>	nie poświadczono
<i>блефаротик</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>makroblefária</i>
nie poświadczono	<i>pachyblefarón</i>
nie poświadczono	<i>pachyblefaróza</i>

Opisywany element jest klasycyzmem i nie występuje ani w słowackim, ani w bułgarskim języku ogólnym, prawdopodobnie dlatego, że pochodzi od terminu anatomicznego. Podczas gromadzenia materiału terminologicznego nie poświadczono wszystkich terminów jednocześnie. Ujawniła się natomiast wariantowość terminów bułgarskich: *блефарохалазис* i *блефарохалаза*. Odnaleziono również dwa terminy słowackie o nieznaczenie różniące się strukturze zewnętrznej *blefarochalázia* i *blefarochaláza*. Terminoelement poświadczono w pozycji inicjalnej (w większości zebranych terminów), w mezopozycji: śl. *pachyblefaróza* oraz w pozycji finalnej: bg. *анкилоблефарон*, śl. *ankyloblefaron*, *pachyblefarón*.

Forma zewnętrzna:

bg.:

анкилоблефарон – ‘частично или пълно срастване на горния с долния **клепач**, вродено или след изгаряния и други увреждания на окото’ (ТРО);

анкилосимблефарон – ‘частично или пълно срастване на горния с долния **клепач** и на клепачите с очната ябълка, резултат на изгаряния, възпаления или вродено състояние’ (ТРО);

блефарит – ‘възпаление на **клепачния ръб**’ (ТРО);

блефарохалаза – ‘кожата на **клепачите** е разтегната, изтъняла и увиснала, отпусната като дупликатура с множество гънки (...)’ (ТРО);

блефарохалазис – ‘увисване на отпуснатата кожа на горния **клепач** като торбичка над ръба на клепача (...)’ (ТМ);

блефарофимоза – ‘ненормално стеснение на **клепачните** цепки в хоризонтално направление без срастване на клепачните ръбове’ (ТМ);

блефароконюнктивит – ‘възпаление на мигления ръб на **клепачите** и конюнктивита (...)’ (ТРО);

блефаропластика – ‘пластична операция на **клепач** с цел промяна на формата, големината, положението и функцията му; възстановяване на клепач или част от него’ (ТРО);

блефароптоза – ‘спадане на горния **клепач**’ (ТРО);

блефарорафия – ‘временно или трайно пълно или частично оперативно скъсване на **клепачната цепка** чрез зашиване на горния и долния **клепач**’ (ТРО);

блефароспазм – ‘неволно затваряне на **клепачите** вследствие спазъм на m. orbicularisoculi, резултат на нервно дразнене. Блефароспазмът е тоничен и преходен (клоничен)’ (ТРО);

блефаростат – ‘инструмент, използващ се при очни операции за обездвижване на **клепачите** и разширяване на **клепачната цепка**’ (ТРО);

блефаротик – ‘непроизводни периодични съкращения на кръговия мускул на **клепачите** (...)’, *блефароспазм клоничен* (ТРО);

sl.:

ankyloblefária – ‘čiasťočné alebo úplné zrastenie dolného a horného okraja **viečka**’ (SCS.SK);

blefaritída – ‘obojsťranný chron. exacerbujúci zápal **mihalnicových okrajov**’ (LMA);

blefaroadenitída – ‘zápal žliaz na okraji **mihalníc** (...)’ (LMA);

blefaroadenóm – ‘žľazový nádor na **mihalnici**’ (LMA);

blefarochalázia – ‘ochabnutie orbicularis oculi a kože **mihalníc** s previsom chabej kože na hornej a niekedy aj dolnej **mihalnici** (...)’ (LMA);

blefarochaláza – ‘koža tváre podobne ako ostatná koža na tele, časom stráca tonus. V oblasti **mihalníc** sa tento proces prejaví prolapsom nadbytočnej kože a prípadne aj tuku pred hornú mihalnicu (prepadnutie **mihalníc**)’ (VKO: 198);

blefarodiasťaza – ‘abnormálne veľká medzera medzi **mihalnicami** s neschopnosťou ich úplne zavrieť’ (LMA);

blefarofimóza – ‘zúženie očnej šťrbiny’ (LMA);

blefarokonjunktivitída – ‘zápal **mihalnice** a spojovky’ (LMA);

blefaroplastika – ‘plastická operácia **mihalnice**’ (LMA);

blefarorafia – ‘operačné zošitie **očného viečka**’ (Web SCS);

blefaroptóza – ‘**ptóza viečok** (blefaroptóza) je porucha pohybu horného **viečka** smerom nahor’⁷⁷;

blefarospazmus – ‘(...) je poškodenie epitelu odhaľujúce tieto nervové vlákna spojené s veľkou bolestivosťou, svetloplachosťou a reflexným zovretím **mihalníc** (reflexný blefarospazmus)’ (VKO: 135);

makroblefária – ‘**hypertrofia mihalníc**’ (LMA);

pachyblefarón – ‘zhrubnutie **mihalnice**’ (LMA);

pachyblefaróza – ‘zhrubnutie **mihalníc** následkom zápalu’ (LMA).

⁷⁷ P. Žiak, *Pre koho je operácia očných viečok (blefaroplastika) vhodná?*, <https://www.estheticon.sk/novinky/pre-koho-je-operacia-ocnych-viecok-blefaroplastika-vhodna> [dostup: 09.12.2021].

W analizowanych terminach element grecki zachowuje swoje znaczenie ‘powieka’ lub ‘dotyczący powieki’. W definicjach korelują z nim terminy anatomiczne, odpowiednio: bg. *клепач* i sł. *mihalnica* lub *očné viečko* (ewentualnie w postaci elipsy *viečko*), które uzasadniają motywację przedstawionych terminów. W niektórych definicjach, jako korelujące z podanym znaczeniem elementu, zostały wskazane terminy wielowyrazowe, w których jeden z członów – w postaci przymiotnika – jest derywatem od wspomnianego powyżej terminu anatomicznego por. bg. *клепачният рѣб*, *клепачната џепка* > *клепач* i sł. *mihalnicové okraje* > *mihalnica*. Derywaty te również poświadczają odpowiedniość struktury zewnętrznej i znaczenia terminologicznego. Poświadczono także jeden termin słowacki *blefarofimóza*, w definicji którego nie można odnaleźć cechy motywującej użycie *blefaro-*. Na podstawie bułgarskiej definicji ekwiwalentnego terminu można wnioskować, że zwężenie szczeliny oka powiązane jest z powiekami. Nie jest to jednak informacja eksplicytnie zawarta w definicji, która wydaje się niepełna. Należałoby zasugerować uzupełnienie jej o właściwy składnik, który mógłby motywować użycie terminoelementu. Poświadczone terminy nazywają pojęcia z kategorii stan (chorobowy/nieprawidłowy, wymagający interwencji medycznej).

bu- (< gr. *βοῦς*, Gen. *βοός*) > bg.: *бy-*; sł.: *bu-*

‘wół’, w złożeniach ‘wielki, ogromny’ (*SELNiT*)

Forma zewnętrzna: bg.: *бy-*; sł.: *bu-/bus-*

bg.	sł.
<i>буфталм</i> por. <i>бивољско око</i>	nie poświadczono, por. <i>hydroftalamus</i>

Podany terminoelement występuje w jednym terminie okulistycznym w prepozycji, a leksykony terminologiczne nie poświadczają go w innych terminach medycznych. Może występować w formie wariantu *бyс-/bus-*, ale nie odnaleziono go w terminologii okulistycznej.

Forma wewnętrzna:

bg.:

буфталм (биволско око) – ‘уголемяване на очната ябълка, вследствие на повишено очно налягане в детска възраст, когато стените ѝ са еластични и се разтягат’ (*ТРО*);

W podanej definicji terminu bułgarskiego można wskazać wykładnik znaczenia terminoelementu *бу-*: ‘wielki’ por. *уголемяване*, natomiast jego rodzimy odpowiednik, mający postać kalki *биволско око*, również koreluje z podanym znaczeniem słownikowym. Ponadto definicja zawiera odwołanie do terminu wariantywnego *хидрофталм*. Nie poświadczono terminu słowackiego w ekwiwalentnej formie zewnętrznej (z użyciem elementu *bu-*), istnieje jednak adekwatna względem odpowiednika bułgarskiego forma zewnętrzna z terminoelementem *hydro-*, por. sł. *hydroftalmus*. Formy wewnętrzne obu terminów zawierających wspomniany terminoelement zostały skomentowane w części poświęconej terminoelementowi *-oftalm(o)-*.

-chorioid- /choroid- (< gr. *χorioειδής*) > **bg.:** *хорюид-/хорюид-*; **śl.:** **-chorioid- /choroid-**

χόριον ‘błona płodowa, łożysko’, ‘wewnętrzna błonka jajka’, ‘otrzewna’ (*SGPJ*); por. -*oeidēs*; related to *eidos* ‘form’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *хорюид-/por. хорюид-*; **śl.:** *chorioid(o)-/por. choroid-*

bg.	śl.
nie poświadczono	<i>cyklochorioiditída</i>
<i>хориоидектомия</i>	por. <i>choroidectomy</i>
<i>хориоидит</i>	<i>choroiditída</i>
<i>хориоретинит</i>	<i>chorioretinitída</i>
nie poświadczono	<i>chorioidopatia</i>
<i>хорюидермия</i>	<i>choroiderémia</i>
nie poświadczono	<i>neurochorioiditída</i>

Terminoelement w obu analizowanych językach występuje jako *compositum*, złożone z dwóch mniejszych terminoelementów: *chorion-* i *-eidis*. Ponadto odznacza się wariantowością. W formach zewnętrznych terminów poświadczono: *xopoud(o)-* i *xopoud(o)-* oraz *chorioid(o)-* / *choroid(o)-* oraz po jednym paralelnym terminie z użyciem formy skondensowanej bg. *xopuo-* i sł. *chorio-*. Terminoelement, niezależnie od wariantu, może odnosić się do czegoś związanego z naczyniówką oka lub błoną naczyniówkową komór mózgu: *choroideus* – ‘naczyniówkowy’ i *choroidea* – ‘błona naczyniowa gałki ocznej’ (por. *SPNOM*). Sam terminoelement *chorion-* nie tworzy na gruncie okulistyki żadnego terminu.

Zróźnicowanie wariantów jest spowodowane kilkuetapowym kształtowaniem się terminologii anatomicznej. Forma terminu obecnie funkcjonującego w języku bułgarskim – *xopouidea* – jest transliteracją przyjętej przez PNA, a następnie NH, formą *choroidea*⁷⁸ – sł. *choroidea* (Mellová et al., 2010: 175). Wcześniejsze formy to: zatwierdzona przez BNA *Chorioidea* i *Chorioides* przez JNA. Nieściskość i wariantowość terminoelementów jest więc uzależniona od czasu, w którym dany termin został ukształtowany. W przypadku jednego terminu poświadczono formę skondensowaną: bg. *xopuopетинум* i sł. *chorioretinitida*.

W obu językach poświadczono terminy, w których terminoelement występuje w pozycji inicjalnej, choć w dwóch poświadczonych terminach słowackich przyjmuje także mezopozycję.

Forma wewnętrzna:

bg.:

хориоидектомия – ‘оперативна интервенция, прилагана при наличие на малки тумори на **хориоидеята** в единствено око. Състои се в изрязване на тумора с част от околната **съдовица**, понякога със слоеве от надлежащата склера’ (*TPO*);

хориоидит – ‘възпаление на **хориоидеята** на окото. Обикновено възпалителният процес обхваща и ретината и тогава се касае за хориоретинит’ (*TPO*);

хориоретинит – ‘възпалително заболяване на **хориоидеята** с въвличане и на ретината в процеса (...)’ (*TPO*);

⁷⁸ W językach bułgarskim i słowackim przyjęto również ekwiwalenty rodzime: bg. *съдовица* (Ванков, Давидов, 1993: 219) i sł. *cievovka* (Mellová et al., 2010: 175).

хоройдермия – ‘наследствена очна болест, която води до дегенерация на **хориокапилярите**, пигментния епител а ретината и фоторецепторите на окото; проявите са от прогресираща загуба на зрението вследствие пълна **хоройдна** и ретинална атрофия’ (ТМ)

sl.:

cyklochorioiditída – ‘zápal corpus ciliare a **cievovky**; iridocyklitída’ (LMA);

choroidectomy – ‘chirurgické odstránenie al. deštrukcia plexus choroideus bočnej komory mozgu’ (LMA);

choroiditída – ‘zápal **cievovky**. Ide o najčastejšiu chorobu **cievovky**. V dôsledku tesnej anatomickej a metabolickej súvislosti sú tieto zápalы vždy spojené aj so zápalom sietnice (chorioretinitída)’ (LMA);

chorioretinitída – ‘zápalы **cievovky** a sietnice’ (LMA);

chorioidopatia – ‘nešpecifikované ochorenie **cievovky**’ (LMA);

choroiderémia – ‘pokračujúci zánik **cievovky** (...)’ (LMA);

neurochoioiditída – ‘zápal **chorioidey** a zrkového nervu’ (LMA);

We wskazanych definicjach w języku bułgarskim wyróżniono wykładniki znaczenia terminoelementu, które w przypadku wszystkich poświadczonych definicji, mają postać terminów anatomicznych lub wyrazów terminologicznych w postaci derywatu przymiotnikowego od terminu anatomicznego. W większości definicji bułgarskich zaznaczony termin to *хоройдея*. W definicji terminu *хоройдектомия* występuje wariant rodzimy *съдовица* (por. *naczyniówka*). Użycie wariantu międzynarodowego i rodzimego w treści tej samej definicji może świadczyć o ich wymienności, także w komunikacji specjalistycznej. Z drugiej jednak strony tego typu zróżnicowane użycie odpowiedniego wariantu może być wynikiem preferencji nominatora.

W definicji jednego terminu bg. *хоройдермия* nie poświadczono składnika oznaczającego *stricte* naczyniówkę, natomiast poświadczono inny, złożony, którego struktura zewnętrzna składa się z interesującego nas terminoelementu, por. *хориокапиляри*. W tej samej definicji poświadczono przymiotnik z badanym terminoelementem w zestawieniu *хоройдна атрофия*.

Ekwiwalentne bułgarskim (pod względem struktury zewnętrznej) terminy słowackie są definiowane przy użyciu terminu rodzimego *cievovka*. W jednej definicji pojawia się termin międzynarodowy *choroidea* (por. sł. *neurochoioiditída*),

Zaprezentowano także termin łaciński *choroidectomy*, który mimo podobieństwa formalnego do bg. *хорюидектомия*, nie odnosi się do terminologii okulistycznej, nie ma nawet słowackiego odpowiednika, co jest zastanawiające w obliczu istnienia wielu innych terminów z udziałem zaadaptowanego terminoelementu *-ektómia*. Definicja odnosi termin łaciński do pojęć z zakresu neurochirurgii, podczas gdy termin bułgarski o ekwiwalentnej strukturze zewnętrznej mieści się w strukturze pojęciowej związanej z okiem. Istnieją inne przypadki, gdy ekwiwalentne pod względem formalnym terminy nazywają pojęcia z różnych dziedzin (por. sł. *keratektómia* i bg. *кератектомия*).

Zarówno w języku bułgarskim, jak i słowackim istnieje szereg terminów z elementem inicjalnym *хорюид-/хорюид-*, które są terminami z zakresu klinicznej terminologii neurologicznej, jednak terminy przedstawione powyżej (za wyjątkiem jednego) należą do systemu terminów okulistycznych, a opisywany terminoelement prezentuje znaczenia ‘błona naczyniowa oka’ lub ‘odnoszący się do naczyńki/błony naczyniowej gałki ocznej’.

-chroma- (< gr. *χρῶμα*, Gen. *χρώματος*) > bg.: *-хрома-*; sł.: *chroma-*
barwa (SEŁNiT) *khrōma* ‘colour’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *-хрома(m(o)-*; sł.: *-chroma(t(o)-*

bg.	sł.
<i>ахромазия/ахроматонсия</i>	<i>achromázia/ achromatopsia</i>
<i>бихромат</i>	nie poświadczono
<i>бихромазия/дихромазия</i>	nie poświadczono
<i>хроматонсия</i>	<i>chromatopsia</i>
<i>дисхроматонсия</i>	<i>chromatodyzopsia/dyschromatopsia</i>
nie poświadczono	<i>euchromatop(s)ia</i>
nie poświadczono	<i>hemiachromatopsia</i>
<i>монохромазия, монохроматизъм</i>	<i>monochromázia/ monochromatopsia</i>

Materiał terminologiczny nie zawiera poświadczenia słowackich ekwiwalentów dla terminów bg. *бихромазия* i *бихромат*, a także bułgarskiego względem sł. *hemiachromatopsia* i *chromatodyzopsia* (por. terminoelement *-op(s)ia*). Poświadczo natomiast liczne warianty. Terminoelement może występować w terminach okulistycznych w formie pochodnej od mianownika *-хрома-/chroma-* lub dopełniacza *хромат(o)-/chromat(o)-* i, w obu wariantach, jest budulcem także dla terminów innych specjalizacji, np. bg. *хроматография*, *хромоцистоскопия*, *хроматин* i sł. *hyperchromatôza*, *chromatín*, *chromatofôbia*, *chromatografia* i in. Jak pokazują zgromadzone w tabeli terminy, terminoelement może występować zarówno w pozycji inicjalnej, jak i mezopozycji.

Forma wewnętrzna:

bg.:

ахромазия/ахроматопсия – ‘пълна **цветна** слепота, слепота на всички **цветове**’ (*TPO*);

бихромат – ‘лице което има дихромазия’ (*TPO*);

бихромазия/дихромазия – ‘вид дисхроматопсия, неправилно или липсващо възприятие за един от основните три **цвята** (...)’ (*TPO*);

дисхроматопсия – ‘общ термин за нарушения на **цветното** зрение, особено за придобитите му дефекти’ (*TM*);

хроматопсия – ‘оцветено **виждане** на предметите предимно в даден **оттенък**, най-често като страничен ефект на лекарствено въздействие’ (*TPO*);

монохромазия/монохроматизъм, – ‘тотална **цветна** слепота, при която всички **цветове** се виждат ахроматично черно-бели (...)’, *конусчева цветна слепота* (*TPO*);

sl.:

achromázia/achromatopsia – ‘porucha zraku, pri ktorej sa nerozoznávajú **farby**; **farboslepost**’ (EB)/ vrodená úplná farboslepost’ (SCSA);

chromatopsia – ‘farebné videnie, stav, keď objekty vyzerajú viac sfarbené ako zodpovedá skutočnosti’ (*LMA*);

chromatodyzopsia – ‘**farboslepot**a, neschopnosť rozpoznávať **farby**’ (*LMA*);

- **dyschromatopsia** – ‘**farboslepost**’, daltonizmus’ (LMA);

euchromatop(s)ia – ‘správne **farebné** videnie, rozpoznávanie **farieb**, normálny **farbocit**’ (LMA);

hemiachromatopsia – ‘strata **farebného** videnia v polovici zorného poľa’ (LMA);

monochromázia/monochromatopsia – ‘porucha videnia, nerozlišovanie žiadnej farby al. vnímanie len **jednej** základnej farby, farboslepost’, **jednofarebnost**’ (SSSJ).

W przedstawionych powyżej definicjach można wskazać elementy, które odpowiadają za obecność elementu *χroma-* i *chroma-* w ich formie zewnętrznej, i są wykładnikiem jego znaczenia.

Wszystkie przytoczone definicje nazywają sposób widzenia lub niewidzenia barw. Wyróżniono więc wyrażenia rzeczownikowe, które są tłumaczeniem pochodzącego z greki elementu *χρώμα*: sł. *farba*, por. *pri ktorej sa nerozoznávajú farby*, bg. *цвят*, por. *всички цетове, (три) цвятai*, i przymiotnikowe, zawierające derywaty odrzeczownikowe od wyrazu *kolor*, por. bg. *цветна слепота, оцветено виждане, цветното зрение*, sł. *farebné videnie*. *Farba* w języku słowackim jest także członem złożenia w ekwiwalencie rodzimym dla terminu międzynarodowego *achromázia*: **farboslepost/farboslepota** oraz w złożeniu **farbocit** i **jednofarebnost**’.

Bułgarski termin *бихромат*, w definicji którego nie poświadczono żadnego elementu powiązanego formalnie z *цвят* ‘barwa’, jest derywatem wstecznym od terminu *бихромазия*. Na podstawie podobieństwa formalnego oraz odwołania w tekście definicji do terminu strukturalnie i znaczeniowo nadrzędnego, uznaje się jego definicję za wystarczającą, choć można zasugerować jej rozwinięcie: *бихромат* – ‘лице което има дихромазия, окото му възприема неправилно или не възприема един от три цвята’. Terminoelement realizuje znaczenie podane przez słowniki, a terminy z jego udziałem nazywają nosiciela cechy lub stan.

-cyclo- (< gr. κύκλος) > **bg.:** -цикло-; **sł.:** -cyklo-

‘koło, okrąg, pierścień’; ‘ruch po okręgu’; ‘obie’, ‘zjawisko periodyczne’ (SPNOM);

kyklos ‘circle’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: -цикл(o)-; sł.: -cykl(o)-

bg.	sł.
<i>циклоанемизация</i>	nie poświadczono
<i>циклектомия</i>	<i>cyklektómia</i>
<i>циклит</i>	<i>cyklitída</i>
nie poświadczono	<i>cyklochorioiditída</i>
nie poświadczono	<i>cyklodamia</i>
<i>циклодиализа</i>	<i>cyklodialýza</i>
<i>циклодиатермия</i>	<i>cyklodiatermia</i>
nie poświadczono	<i>cykloelektrolýza</i>
<i>циклофория</i>	<i>cyklofória</i>
<i>циклокератит</i>	<i>cyklokeratitída</i>
<i>циклокриотерапия</i>	<i>cyklokryoterapia</i>
<i>циклоплегия</i>	<i>cykloplégia</i>
<i>иридоциклоретракция</i>	<i>iridocykloretrakcia</i>
<i>электроциклография</i>	nie poświadczono

Zebrany materiał nie wskazuje na równoległe występowanie opisywanego terminoelementu w porównywanych systemach terminologicznych. Terminoelement w analizowanych jednostkach znajduje się przeważnie w pozycji inicjalnej, a także w jednym terminie – bułgarskim – w mezopozycji. Został poświadczony także w terminach z innego zakresu niż okulistyczny, głównie chemii czy psychologii (i psychiatrii), por. bg. *циклоалкан*, *циклоартенол*, *циклофрения*, *циклотимия*; sł. *cykloalkény*, *cykloartenol*, *cyklofrénia*, *cyklotýmia* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

циклектомия – ‘операция за изрязване на **цилиарното тяло** при тумор в него’ (TPO);

циклит – ‘възпаление на **ресничестото тяло** на окото (*corpusciliare*)’ (TPO);

циклоанемизация – ‘вид антиглаукомна операция, при която чрез частично разрушаване и изключване от функцията на **цилиарното тяло** (...) се цели намаляване на продукцията на вътреочната течност (...)’ (TPO);

циклодиализа – ‘при глаукома: хирургично създаване на отвор между предната очна камера и субарахноидното пространство с цел да се облекчи налягането вътре в окото’ (TM);

циклодиатермия – ‘диатермия, при която коагулатите се нанасят върху склерата в областта на **цилиарното тяло** (...)’ (TPO);

циклофория – ‘вид хетерофория с **въртеливо отклонение** около предно-задната ос навътре (*инциклофория*) и навън (*ексциклофория*) на едното око, когато е изключен стремежът за сливане’ (TPO);

циклокератит – ‘възпаление на **ресничестото тяло** на окото (*corpus ciliare*) и роговицата’ (TPO);

циклокриотерапия – ‘лечение на глаукомата чрез криоапликация в областта на **цилиарното тяло** с цел да се намали продукцията на вътреочна течност’ (TPO);

циклоплегия – ‘парализа на **цилиарния мускул**, респ. на акомодацията’ (TPO);

иридоциклектомия – ‘оперативно изрязване на част от ириса и **цилиарното тяло** за отстраняване на тумор (...)’ (TPO);

електроциклография – ‘електрофизиологичен метод, при който се регистрира акционният потенциал на **цилиарното тяло**’ (TPO);

sl.:

cyklektómia – ‘chirurgické odstránenie (excízia) **vráskovca**’ (LMA)

cyklitída – ‘zápal **vráskovca** spojený s exsudáciou do sklovca (...). Súčasne býva postihnutá aj dúhovka (iridocyklitída)’ (LMA);

cyklochorioiditída – ‘zápal **corpus ciliarea** cievovky; **iridocyklitída**’ (LMA);

cyklodamia – ‘znížená akomodácia zraku’ (LMA);

cyklodialýza – ‘operatívne oddelenie úponu **vráskovca** (a koreňa dúhovky) (...)’ (LMA);

- **cyklodiatermia** – ‘prerušenie **corpus ciliare** diatermiou pri th.glaukómu s cieľom zmenšiť tvorbu komorovej vody’ (LMA);

cykloelektrolýza – ‘elektrolýza **riasnatého telesa**’ (LMA);

cyklofória – ‘patologické postavenie očného bulbuu, pri ktorom nastáva **rotácia** okolo optickej osi smerom k nosu (cyclophoria interna) alebo spánku (c. externa)’ (LMA);

cyklokeratitída – ‘zápal rohovky a **riasnatého telesa**’ (LMA);

cyklokryoterapia – ‘zmrazenie **riasnatého telesa**; metóda th. glaukómu’ (LMA);

cykloplégia (Piovarči, 2007) – nie poświadczono definicji;

keratoiridocyklitída – ‘súčasný zápal rohovky, dúhovky a **riasnatého telesa**’ (LMA);

Interesujący nas w niniejszej części terminoelement jest definiowany jako część anatomiczna na poziomie denotacyjnym lub konotacyjnym związany z kołem lub okręgiem (okrągłymi lub pierścieniowymi strukturami). W treściach wybranych definicji słowackich i bułgarskich wyróżniono terminy, które oznaczają część anatomiczną oka: łac. *Corpus ciliare*. Termin w językach bułgarskim i słowackim ma swoje rodzime ekwiwalenty, por. bg. *речническо тяло* i sł. *teleso vráskovcové, vráskovec, riasnaté teliesko* oraz bg. *цилиарно тяло*, który ma formę hybrydy. W definicjach terminów bułgarskich wskazane ekwiwalenty są używane zamiennie. W definicjach terminów słowackich potwierdzono formę zuniwerbizowaną *vráskavec* (pochodzącą od *teleso vráskovcové*), termin *riasnate teliesko* oraz wspomniany wyżej termin łaciński. Terminy opatrzone tymi definicjami są nazwami stanów (chorób) bądź czynności (zabiegi medyczne), które dotyczą *ciała rzęskowego*. Ich związek ze znaczeniem elementu może być metaforyczny – ciało rzęskowe, otaczając tęczęwkę, ma formę okręgu.

W obu językach poświadczono także terminy *циклофория* i *cyklofória*. Nazywają one stan ułożenia gałki ocznej, która jest zrotowana względem swojej osi. Wykładnikami znaczenia terminoelementu *цикло-/cyklo-* w tych terminach są więc bg. *въртеливо* (*отклонение*) i sł. *rotácia* (*okolo optickej osi*). W tym wypadku

terminoelement uczestniczy w kształtowaniu formy wewnętrznej ze swoim znaczeniem ‘ruch po okręgu’ lub ‘obieg’.

W definicji terminu bg. *циклодиализа* nie poświadczono składnika powiązanego znaczeniowo z okręgiem lub obiegiem, ani żadnego z wariantów terminu anatomicznego nazywającego ciało rzęskowe. Pojawiające się w treści definicji terminy okulistyczne występują razem z terminami z zakresu neurologii, por. (...) *между предната очна камера и субарахноидното пространство. Субарахноидно пространство*, czyli *jama podpajęczyńkowa*, łac. *cavitas (cavum) subarachnoidea* (Банков, Давидов, 1993: 175; SM) nie jest częścią anatomiczną oka, lecz mózgowia⁷⁹.

Podobną procedurę nazywa termin wielowyrazowy *циклодиализа на Хайне*, którego definicja jest następująca:

‘вид антиглаукоматозна операция, при която чрез отслабяване на част от **цилиарното тяло** от склерата се цели създаването на комуникация между камерния ъгъл и супрахориоидалното пространство за отток на вътреочната течност’ (TM)

W tej definicji pojawia się termin *супрахориоидално пространство*, a więc *przestrzeń nadnaczyniówkowa*⁸⁰. W obliczu pozornego strukturalnego podobieństwa wyrazów terminologicznych *субарахноидното пространство* i *супрахориоидалното пространство* można zasugerować błąd terminografa. Termin *циклодиализа на Хайне* wydaje się względem terminu słowackiego terminem nadrzędnym wielowyrazowym, w stosunku do którego *циклодиализа* jest formą skondensowaną. Zakładając błędność przedstawionej definicji, która wynika z niepoprawnie użytego terminu w jej treści, można uznać, że definicja terminu *циклодиализа* w rzeczywistości powinna zawierać wykładnik znaczenia terminoelementu *цикло-* tworząc termin ekwiwalentny słowackiemu *cyklodialýza*. Terminy z zaprezentowanym terminoelementem oprócz stanów mogą nazywać czynności (zabiegi operacyjne).

⁷⁹ Definicja informuje o tym, że jest to nazwa procedury medycznej dotyczącej jaskry. Jakikolwiek wydrążenie otworu pomiędzy przednią komorą oka a przestrzenią podpajęczyńkową w celu zmniejszenia ciśnienia w oku nie należy do standardowych czynności.

⁸⁰ Połączenie jej z przednią komorą oka jest czynnością wykonalną.

-cysto- (< gr. κύστις, Gen. κύστεως) > bg.: -*цисто-*; sł.: -*cysto-*
 κύστις ‘woreczek, pęcherz, torbiel; κυρτός nabrzmiały, wydęty, wypukły. Nazwa
 zamkniętej struktury wypełnionej najczęściej płynem’ (SPNOM); *kustis* ‘bladder’
 (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *цист(о)-*; sł.: *cyst(o)-*

bg.	sł.
<i>δακρυοцистит</i>	<i>dakryocystitída.</i>
nie poświadczono	<i>dakryocystektázia</i>
nie poświadczono	<i>dakryocystektómia</i>
nie poświadczono	<i>dakryocystoblenorea</i>
nie poświadczono	<i>dakryocystoblenostáza</i>
<i>δακρυοцистоцеле</i>	<i>dakryocystokéla</i>
<i>δακρυοцисториностомия</i>	<i>dakryocystorinostómia</i>
<i>δακρυοцистомия</i>	<i>dakryocystotómia</i>
nie poświadczono	<i>fakocystektómia</i>
nie poświadczono	<i>fakocystitída</i>

W toku pozyskiwania materiału nie wszystkie terminy zostały poświadczone paralelnie, ale te, które udało się wyekscerpować z materiału źródłowego, wskazują na regularną i jednokierunkową tendencję w budowaniu terminów okulistycznych z terminoelementem *-цисто-/cysto-*. Pozycja niniejszego terminoelementu w terminach okulistycznych jest zawsze środkowa (mezopozycja), nie poświadczono go w pozycji inicjalnej lub finalnej. Dodatkową właściwością jest łączliwość tego elementu z innym, na przykład *δακρυο-/dakryo-* lub *φακο-/fako-*. Element występuje w wielu terminach z zakresu innej specjalizacji, np. *хомоцистинурия*, *цистиноза*, *encefalocystokéla*, *cholecystogastrotomia*, w których, jak widać, może występować także w pozycji inicjalnej.

Forma wewnętrzna:

bg.:

δακρυοцистит – ‘възпаление на сълзната торбичка’ (ТРО);

δακρυοцистоцеле (ДСО: 36)– nie poświadczono definicji;

дакриоцисториностомия – ‘оперативна интервенция, при която се създава комуникация между **сълзната торбичка** и носната кухня, когато е непреходим носно-сълзният канал’ (TPO);

дакриоцистотомия – ‘оперативно отваряне на **сълзната торбичка** при флегмонозен дакриоцистит за евакуиране гнойното съдържимо (...)’ (TPO).

sl.:

dakryocystektázia – ‘rozšírenie **slzného vaku**’ (LMA);

dakryocystektómia – ‘odstránenie, vybratie **slzného vaku**’ (SCS.SK);

dakryocystitída – ‘zápal **slzného vaku**’ (LMA);

dakryocystoblenorea – ‘zápal **slzného vaku** spojený s výtokom hnisu’ (LSO);

dakryocystoblenostáza – ‘stáza hlienu, hnisu v **slznom vaku**’ (LMA);

dakryocystokéla – ‘vakovité rozšírenie **slzného vaku**’ (LMA);

dakryocystorinostómia – ‘chirurgické spojenie **slzného vaku** s nosovou dutinou’ (LMA);

dakryocystotómia – ‘chirurgické preťatie **slzného vaku**’ (LMA);

fakocystektómia – ‘chirurgické odstránenie časti **šošovkového puzdra** pre kataraktu’ (LMA);

fakocystitída – zápal v okolí **šošovkového puzdra**’ (LMA);

W bułgarskich i słowackich terminach z elementem *уцм(о-)/cyst(o-)* z łac. *cystis* jako wykładniki terminoelementu pojawiają się ekwiwalentne terminy bg. *торбичка* i sł. *vak* oraz *puzdro*. W przypadku terminów okulistycznych, chodzi o zawężone znaczeniowo specjalistyczne terminy anatomiczne bg. *сълзната торбичка* i sł. *slzný vak* oraz sł. *šošovkové puzdro*, por. pol. *woreczek łzowy* i *torebka soczewki* (SM), które uległy w przytoczonych przykładach kondensacji. Terminoelement w badanych terminach, w przypadku połączenia z terminoelementem *дакрио-/dakryo-*, pochodzi od terminu anatomicznego *Dacryocystis*, natomiast w połączeniu z *фако-/fako-* – od *Phacocystis*. Terminoelement w powyższych terminach oznacza prawidłową strukturę anatomiczną, tak jak zostało podane w definicji terminograficznej, a w połączeniu z innymi terminoelementami tworzy nazwy zabiegów i stanów nieprawidłowych.

dakryo- (< gr. *δάκρυον*) > **bg.:** *дакρυο-*; **sl.:** *dakryo-*

‘łza’, łac. ‘lacrima’ (SGPW)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *дакρυ(о)-*; **sl.:** *dakry(o)-*

bg.	sl.
nie poświadczono	<i>dakryoadenektómia</i>
<i>дакриоаденит</i>	<i>dakryoadenitída</i>
nie poświadczono	<i>dakryoblenorea</i>
nie poświadczono	<i>dakryografia</i>
nie poświadczono	<i>dakryohemoragia</i>
<i>дакриома</i>	<i>dakryóm</i>
<i>дакриопс</i>	<i>dakryops</i>

Dostępne źródła nie pozwoliły na poświadczenie wszystkich terminów jednocześnie, przy czym braki dotyczą tylko terminologii bułgarskiej. Element *дакρυ(о)-/dakry(o)-* pochodzi od terminu anatomicznego i nie występuje w języku ogólnym.

W poświadczonych terminach przyjmuje pozycję inicjalną. Ze względu na to, że termin prezentuje pojęciowe odniesienie do okulistyki, mało prawdopodobnym jest aby występował w terminach z innych specjalizacji.

Forma wewnętrzna:

bg.:

дакриоаденит – ‘възпаление на **съзната жлеза**’ (TPO);

дакриома – ‘ретенционна киста на **съзната жлеза** с туморовидно подуване от насъбрани сълзи, резултат от запушване на **съзното каналче**’ (TM);

дакриопс – ‘обилно **съзене** от очите често с подуване на **съзен канал** от голямото количество сълзи’ (TM).

sl.:

dakryoadenektómia – ‘chirurgické vyňatie **slznej žľazy**’ (LMA);

dakryoadenitída – ‘zápal **slznej žľazy**, dakryoadenitída, je ochorením sekréčnej časti **slzných ciest**’ (VKO: 82);

dakryoblenorea – ‘hnisavý zápal **slznej žľazy** (...)’ (LMA);

dakryografia – ‘znázornenie **slzných vývodných ciest** pomocou kontrastnej látky’ (LMA);

dakryohemoragia – ‘vylučovanie krvavých **slz**, krvavé **slzenie**’ (LMA);

dakryóm – ‘nádorovité zdureníe vyvolané obštrukciou **slzovodov**’ (LMA);

dakryops – ‘retenčná cysta slznej žľazy v temporálnom uhle pod hornou mihalnicou následkom zrastov al. obliterácie (konkrementom) vývodných slzných ciest’ (LMA).

W bułgarskich definicjach terminów z elementem *дакрио-*: *дакриоаденит* i *дакриома* występuje wykładnik znaczenia podanego terminoelementu w postaci terminu anatomicznego – *слзна жлеза*, natomiast w terminie *дакрионс* – poświadcza się zarówno derywat od leksemu *слза*, dokładniej *deverbativum* (*обилно*) *слзене*, ale także termin anatomiczny *слзен канал*. To potwierdza, że składnikami, dzięki którym zachodzi odpowiedniość między strukturą formalną i znaczeniową, mogą być inne terminy anatomiczne, powiązane pojęciowo z terminem *слза*. W przypadku omówionych terminów można stwierdzić, że znaczenie, którego wykładnikiem jest badany terminoelement, to nie tylko ‘łza’, ale i ‘związane ze łzą i/lub łzawieniem’.

W słowackich terminach z elementem *dakryo-*, np. *dakryoadenektómia*, *dakryoadenitída*, *dakryoblenorea*, występuje, podobnie jak w powyżej opisanych bułgarskich, wielowyzrazowy termin anatomiczny *slzná žľaza* (ekwiwalent bg. *слзна жлеза*). W pozostałych jednostkach odnajdujemy inne terminy anatomiczne por. *slzovod*, *slzná cesta*, a także rodzimy termin nadrzędny uwzględniony w definicji słownikowej analizowanego źródłosłowu *slza*. Wszystkie podane wykładniki znaczenia są potwierdzeniem istnienia motywacji terminologicznej w przywołanych jednostkach terminologicznych.

-ektomia (< gr. *ἐκτομή*) > **bg.:** *-ектомия*; **sl.:** *-ektómia*

‘odcięcie, wycięcie; pozbawienie’ (SGPJ)

Forma zewnętrzna: bg.: *-ектомия*; sl.: *-ektómia*

bg.	sl.
<i>циклектомия</i>	<i>cyklektómia</i>

nie poświadczono	<i>dakryocystektómia</i>
nie poświadczono	<i>fakocystektómia</i>
<i>иридектомия</i>	<i>iridektómia</i>
<i>хориоидектомия</i>	nie poświadczono
<i>кератектомия</i>	<i>keratektómia</i>
nie poświadczono	<i>oftalmektómia</i>
<i>склеректомия</i>	<i>sklerektómia</i>
<i>тарзектомия</i>	nie poświadczono
<i>трабекулектотомия</i>	<i>trabulektómia</i>

Badany terminoelement ma złożoną budowę (zarówno czasownik *ἐκτέμνω*, jak i rzeczownik odczasownikowy *ἐκτομή*), ponieważ na gruncie greki jest produktem derywacji (składa się z przedrostka *εκ-/ek-* ‘na zewnątrz’ + *-τομία/-tómia* > *τομή* ‘ciąć’). Podobnie słowiańskie, por. bg. *из-режа* i pol *wy-ciąć*. Słowackie derywaty w znaczeniu słownikowym *ektómia* utworzone są od innych podstaw słotwórczych: *ektómia* ‘operatívne vybratie, odstránenie orgánu’ (SCSA).

W słowackim i bułgarskim systemie terminologicznym nie poświadczono wszystkich terminów jednocześnie. Element występuje w terminach z innych specjalizacji klinicznych, gdzie nazywa czynności operacyjne polegające na wycięciu organu lub jego części, np.: bg. *холецистектомия*, *апендектомия*, *хистеректомия*, *фалектомия*; sł. *cholecystektómia*, *apendektómia*, *hysterektómia*, *falektómia* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

циклектомия – ‘операция за **изрязване** на цилиарното тяло при тумор в него’ (TPO);

иридектомия – ‘**изрязване** на част от ириса на окото с цел образуване на нова зеница при помътняване на роговицата (...)’ (TPO);

хориоидектомия – ‘(...) **изрязване** на тумора с част от околната съдовица, понякога със слоеве от надлеждащата склера’ (TPO);

кератектомия – ‘**отнемане** на предна част на роговицата’ (TPO);

склеректомия – ‘изрязване на ивици от склерата при операции против глаукома и др.’ (ТРО);

тарзектомия – ‘оперативна интервенция с изрязване на тарза на клепачите, когато последният е засегнат от болестен процес’ (ТРО);

трабекулектомия, синусотрабекулектомия, субсклерална склеректомия – ‘(...) състои се в субсклерално изрязване на ивица от подлежащите склерни или роговични слоеве заедно с трабекулума’ (ТРО);

sl.:

cyklektómia – ‘chirurgické odstránenie (excízia) vráskovca’ (LMA);

dakryocystektómia – ‘odstránenie, vybratie slzného vaku’ (SCS.SK);

fakocystektómia – ‘chirurgické odstránenie časti šošovkového puzdra pre kataraktu’ (LMA);

iridektómia – ‘očná operácia, pri ktorej sa vyberá ohraničená časť dúhovky (...)’ (LMA);

keratektómia – ‘operačné vyňatie povrchovej vrstvy pokožky’ (LMA);

oftalmektómia – ‘chirurgické vybratie oka, enukleácia oka’ (LMA);

sklerektómia – ‘chirurgické odstránenie skléry’ (LMA);

trabekulektómia – ‘(...), ktorá sa uskutočňuje vytvorením priameho prístupu z prednej komory do subkonjunktiválnych a orbitalných tkanív’ (VKO: 140).

W większości bułgarskich definicji wskazano wykładniki znaczenia elementu *-ектомия* w formie rzeczowników odczasownikowych: *изрязване* (od czasownika *изрязвам*). Jako derywat prefiksalny na poziomie semantycznym oraz formalnym odpowiada on zawartemu w definicji słownikowej polskiemu ekwiwalentowi **wycinać**. Oprócz *изрязвам* odpowiednikiem znaczeniowym jest wyszczególnione w definicji terminu *кератектомия* deverbativum *отнемане* (od czasownika *отнемам* ‘usunąć’).

W definicjach słowackich terminów wyróżniono rzeczowniki odczasownikowe: *odstránenie*, *vyňatie* oraz czasownik (w formie bezosobowej) *vybrať*, które potwierdzają trafność formy językowej względem nazywanego pojęcia w większości wskazanych jednostek z terminoelementem *-ektómia*. Dla terminu *trabekulektómia*, który nie został poświadczony w żadnym źródle terminograficznym, podana została definicja

kontekstowa. W jej treści nie wyróżniono żadnego fragmentu, który zawierałby wykładnik znaczenia terminoelementu. Czynność, o której mowa w definicji ‘vytvorenie priameho prístupu z prednej komory do subkonjunktiválnych a orbitalnych tkanív’, odbywa się poprzez nacięcie odpowiednich tkanek, aby umożliwić przepływ cieczy wodnistej. Jest to jednak wiedza wysokospecjalistyczna, a wykładnik nie jest eksplicytny.

Dodatkową uwagę należy poświęcić terminowi *keratektómia*, którego definicja nie jest okulistyczna, przeciwnie do definicji bułgarskiego ekwiwalentu (pod względem formy zewnętrznej) – *кератектомия*. Analiza definicji i terminoelementów, z których się składa – *kerat-* ‘rogówka/związany z rogówką’ i *ektomia* ‘wycinać’ – sugeruje trafność formy zewnętrznej terminu bułgarskiego. Jak jednak można przeczytać w źródłach specjalistycznych, „rogówka składa się z pięciu warstw (...). Nabłonek jest najbardziej zewnętrzną warstwą rogówki.” (Lens, Coyne Nemeth, Ledford, 2010). Definicja słowacka, która zawiera inny nieokulistyczny termin – *pokožka* (pol. *nabłonek*) – nie jest więc definicją okulistyczną, a między terminami bułgarskim i słowackim, które z pozoru są pod względem formy zewnętrznej podobne, nie zachodzi pełna ekwiwalencja.

Podsumowując, element tworzy terminy o znaczeniu ‘zabieg operacyjny, polegający na wycięciu [tkanki/organu, lub ich fragmentu]’, a jego znaczenie jest poszerzone o to właśnie medyczne, względem definicji ze źródeł leksykograficznych.

elektro- (< łac. *electricus*) > bg.: *електро-*; sł.: *elektro-*

z gr. *ἤλεκτρον* ‘bursztyn, jasność’ (SEŁNiT) ‘connected with electricity’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *електро-*; sł.: *elektro-*

bg.	sł.
<i>електронистагмография</i>	<i>elektronystagmografia</i>
<i>електроокулограма</i>	<i>elektrookulogram</i>
<i>електроокулография</i>	<i>elektrookulografia</i>
<i>електроретинограма</i>	<i>elektroretinogram</i>
<i>електроретинография</i>	<i>elektroretinografia</i>
<i>електроциклография</i>	nie poświadczono

W terminologii słowackiej nie został poświadczony jeden termin, ekwiwalentny pod względem formy zewnętrznej bułgarskiemu *електроциклография*. Pomiedzy niektórymi jednostkami występuje zależność formalno-znaczeniowa np. bg. *електроокулограма*, *електроокулография* i sł. *elektrookulogram*, *elektrookulografia*. Terminoelement w obu terminologiach został poświadczony w pozycji inicjalnej.

Forma wewnętrzna:

bg.:

електронистагмография – ‘кривата, записана при **електронистагмография**, представляваща позитивни и негативни колебания от **изоелектрическата** линия (...)’, *двигателна електрическа окулография (TPO)*;

електроокулограма – ‘кривата, записана при **електроокулография**. Представлява монофазна крива, негативна или позитивна, в зависимост от това накъде се отклонява очната ябълка’ (*TPO*);

електроокулография – ‘обективен метод за регистрация на постоянния **потенциал** на окото и неговите вариации в периокулярното **електрическо поле** при движение на очната ябълка (...)’ (*TPO*);

електроретинограма – ‘крива, записана при **електроретинография**. Представлява комплексна полифазна крива(...)’ (*TPO*);

електроретинография – ‘обективен метод за регистрация на акционния **потенциал** на ретината като сумарна реакция на светлинно дразнене (...)’ (*TPO*);

електроциклография – ‘електрофизиологичен метод, при който се регистрира акционният **потенциал** на цилиарното тяло’ (*TPO*);

sl.:

elektronystagmografia – ‘záznam pohybov oka, ktoré vyvolávajú výchylky pokojového **potenciálu** medzi rohovkou a sietnicou’ (*LMA*);

elektrookulogram – ‘záznam pohybov oka, ktoré vyvolávajú výchylky pokojového **potenciálu** medzi rohovkou a sietnicou’ (*LMA*);

elektrookulografia – ‘slúži na meranie kľudového **potenciálu** medzi prednou a zadnou časťou oka (rohovkou vpredu a RPE a Bruchovou membranou na zadnom pole

oka). Rohovka má **elektricky** pozitívny náboj (5mV) a zadný pól oka je **elektricky** negatívny (...)’ (VKO: 54);

elektroretinogram – ‘záznam zmien **potenciálu** prebiehajúceho radiálne sietnicou po osvetlení. Ide o **elektrofyziologicalkú** reakciu sietnice na svetelný podnet, ktorá sa prejavuje sledom akčných potenciálov (...)’ (LMA);

elektroretinografia – ‘vyšetrovacía metóda založená na snímaní zmien **potenciálov** sietnice’ (LMA);

Wykładnikami znaczenia powyższego terminoelementu są w przywołanych definicjach wyrazy, które w różny sposób są semantycznie i formalnie powiązane z pojęciem ‘elektryczny’. Niektóre z wyszczególnionych terminów, oprócz związku formalnego, wykazują też właściwości subordynacji, np. terminy bg. *електроретинография* i sł. *elektroretinografia* nazywają badanie, którego wynikiem jest zapis nazywany przez terminy: bg. *електроретинограма* i sł. *elektroretinogram*. W niektórych bułgarskich terminach (por. *электроциклография*, *електроретинография*, *электроокулография*) ze znaczeniem terminoelementu koreluje *потенциал* jako termin fizyczny (por. *potencjał* ‘w fizyce: wielkość charakteryzująca stan pola elektrycznego, magnetycznego lub grawitacyjnego w danym punkcie’ (SJP PWN)). Podobnie w definicjach terminów słowackich można wskazać ekwiwalentny *potenciál*. Nie są to jednak wyrazy pokrewne z badanym terminoelementem na poziomie słowotwórczym. Składniki, które można przyjąć za eksplicytnie wskazujące na motywację terminologiczną i mające związek formalny, można wyróżnić w definicjach terminów bg. *електронистагмография*, *электроокулография* i sł. *elektrookulografia*, *elektroretinogram*, por. *изоелектричката линия*, *електрическо поле*, *elektrofyziologicalky*, *elektricky*. W przypadku, gdy terminy łączą relacje podrzędności i nadrzędności semantycznej, za uzasadnione można uznać odwołania do terminu nadrzędnego, np. *електроретинограма* – ‘крива, записана при *електроретинография*’. Jeśli w terminie nadrzędnym występuje terminoelement *электро-/elektro-*, dla którego wykładnik znaczenia istnieje w definicji, podobną funkcję może pełnić także w definicji terminu od niego derywowanego.

Znaczenie niniejszego terminoelementu ulega zawężeniu względem słownikowego, ponieważ dotyczy on stanów/potencjałów elektrycznych wytwarzanych przez ludzkie oko, w różnych sytuacjach. Wszystkie wskazane bułgarskie i słowackie

terminy okulistyczne z jego udziałem w formie zewnętrznej oznaczają metodę badawczą lub zapis wyników, osiągniętych za pomocą tej metody.

en- (< gr. *ἐν*) > **bg.:** *ен-*; **śl.:** *en-*

‘w, między, przy’ (*SELNiT*);

Forma zewnętrzna: **bg.:** *ен-*; **śl.:** *en-*

bg.	śl.
<i>енофталм</i>	<i>enoftalmus</i>

Badany element występuje w jednym terminie okulistycznym paralelnie poświadczonym w obu analizowanych językach. Jest obecny także w terminach z zakresu innych specjalizacji medycznych, por. *bg.* *енхондром*; *śl.* *enkopréza*, *encheiréza*, *enchondróm* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

енофталм – ‘хлътване на очната ябълка **навътре** в орбитата’ (*TPO*);

śl.:

enoftalmus – ‘oko **vpadnuté do** ocnice v dôsledku úbytku očnicového obsahu’ (*SCS*);

Stwierdza się odpowiedniość formy zewnętrznej i wewnętrznej terminów bułgarskiego i słowackiego. Składnik greckiego *en-* o znaczeniu ‘w, do wewnątrz’ posiada swój wykładnik w postaci *śl.* *vpadnuté do* i *bg.* *навътре*. Jak pokazują przedstawione definicje, paralelne terminy w obu analizowanych językach opisują stany, w których ułożenie gałki ocznej jest bardziej do wewnątrz niż określa to norma.

endo- (< gr. *ἐνδον*) > **bg.:** *ендо-*; **śl.:** *endo-*

‘wewnątrz’ (*SELNiT*); *endon* ‘wśród, w środku’ (*SGPW*)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *ендо-/енмо-*; **śl.:** *endo-*

bg.	śl.
<i>ендофталмит</i>	<i>endoftalmitída</i>

W zebranym materiale pojawia się jeden termin z badanym terminoelementem, który występuje w obu językach⁸¹. Nie poświadczono go w bułgarskim ani słowackim języku ogólnym, co świadczy o jego nieproduktywności poza terminologią medyczną. Występuje natomiast w terminach medycznych i biologicznych, np. bg. *ендомиокардит*, *ендолимфа*, *ендокринология*; sł. *endokrinológia*, *endoproteza*, a także w złożeniach, np. bg. *ендогенна инфекция*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

ендоофталмит – ‘гнојно възпаление на ретината, увеята и **вътреочното** съдържимо при екзогенна или ендогенна инфекция (...)’ (TPO);

sł.:

endoftalmítida – ‘(...) pri nedodržaní sterility hrozí ťažký **vnútroočný** zápal s vysokým rizikom straty zraku’ (VKO: 154).

Powyżej przedstawione definicje pokazują, że wykładnik znaczenia terminoelementu *endo-* można wskazać zarówno w słowackiej: *vnútroočný* (zápal), jak i bułgarskiej por. *вътреочното съдържимо*. Wyeksplikowane człony złożenia *vnútro-* i *вътре-* są realizacją podanego znaczenia terminoelementu.

eso- (< gr. *ἔσω/εἴσω*) > **bg.:** *езо-*; **sł.:** *eso-*

‘wewnątrz’ (*SELNiT*); ‘wewnątrz, w środek, w środku, w głąb’ (*SGPW*); *esō* ‘within’, from *es*, *eis* ‘into’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *езо-*; sł.: *eso-/ezo-*

bg.	sł.
<i>езотропия</i>	<i>ezotropia</i>
<i>езофория</i>	<i>ezofória</i>
nie poświadczono	<i>ezohyperforia</i>

⁸¹ W terminologii bułgarskiej z zakresu innej specjalizacji poświadczono także formę *енто-* w terminie *ентодерма*, łac. *entoderma*.

W materiale terminologicznym nie poświadczono jednego terminu bułgarskiego ekwiwalentnego formalnie względem słowackiego *ezohyperforia*. Terminoelement w bułgarskim i słowackim systemie terminologicznym występuje w formie z udźwięcznioną spółgłoską względem źródłosłowu [s] > [z]. W obu językach w pozycji inicjalnej. Występuje także w terminach z zakresu innych specjalizacji, które poświadczono tylko w terminologii słowackiej, np. *ezokatafória*, *ezofylaxia*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

езотропия – ‘отклонение на едното око **навътре**, когато е изключен стремежът за сливане’ (*TPO*);

езотропия (*конвергентно кривогледство*) – ‘очните оси конвергират, една от тях е отклонена **навътре** от фиксационната точка’ (*TPO*);

sl.:

izotropia – ‘uchýlenie škúliaceho oka smerom **dovnútra**’ (*Web SCS*);

ezofória – ‘1. odchýlka očnej osi **nazálnym smerom** (latentné, skryté, zbievavé škúlenie z porušenej rovnováhy vnútorných očných svalov); 2. odchýlka smerom nahor; 3. stáčanie oka okolo pozdĺžnej osi’ (*LMA*);

ezohyperforia – ‘latentné škúlenie s uchýľovaním pravého oka **dovnútra** a nahor’ (*LMA*).

W definicjach zaprezentowanych terminów pojawiają się wyrazy, które realizują znaczenie elementu *eso-* ‘do wewnątrz, w środek’, a tym samym potwierdzają zasadne zastosowanie go w powyższych terminach. W treści definicji terminu *ezofória* poświadczono frazę *odchýlka (...) nazálnym smerom*, która służy do oznaczenia podobnego kierunku: nos umieszczony jest w kierunku ‘do wewnątrz’ twarzy względem osi oka. Wyekscerpowane terminy – zarówno w języku bułgarskim, jak i słowackim – nazywają poszczególne postaci zeza, w których oko odchyła się do środka lub do wewnątrz. Jest to eksplicytnie opisane w jednej definicji – por. (...) *e отклонена навътре от фиксационната точка*. Znaczenie terminoelementu uważa się za zgodne ze słownikowym, jednakże różnorodność zapisu niektórych form terminów oraz brak ich poświadczenia mogą wskazać na nikłą potrzebę użycia terminów z badanym elementem, a w konsekwencji brak normalizacji w ich zapisie i stosowaniu. Terminy

z tym terminoelementem nazywają pojęcia mieszczące się w kategoriach stan (jako stan nieprawidłowy lub choroba)

exo- (gr. *ἔξω*) > **bg.:** *екзо-*; **śl.:** *exo-*

‘na zewnątrz, poza, daleko’(SGPW); *ex* ‘out of’ (OLD)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *екз(о)-/екс(о)-*; **śl.:** *ex(o)-*

bg.	śl.
<i>екзофория</i>	<i>exofória</i>
<i>екзофталмометрия</i>	<i>(Hertelova) exoftalmometria</i>
<i>екзофталмометър</i>	<i>exoftalmometer</i>
<i>екзофталм</i>	<i>exoftalmus</i>
<i>екзотропия</i>	<i>exotropia</i>

W bułgarskiej terminologii okulistycznej, i szerzej – medycznej, grecko-łaciński element *exo-* konsekwentnie występuje w wariacie *екзо-*, pomimo powszechności obocznego *ексо-* w wyrazach terminologicznych i determinologizowanych, por. *ексодус*, *брексит/брекзит*, *грексит/грекзит*. Konsekwencja w tym zakresie świadczy o normalizacji, a także o harmonizacji z terminologią języków zachodnich (wariant nieudźwiczniony, np. w terminach z terminologii chrześcijańskiej jest wynikiem bezpośrednich kontaktów językowo-kulturowych z Bizancjum i Grecją i/lub Slavia Orthodoxa). W języku słowackim poświadczono jedną postać elementu *exo-*. Jest on wykorzystywany do tworzenia terminów zarówno w języku ogólnym, jak również w terminach innych nauk i specjalizacji, np.: *exodus*, *exogénny*, *exosféra* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

екзофория – ‘отклонение на едното око **навън**, когато е изключен стремежът за сливане’ (ТРО);

екзофталмометрия – ‘метод за определяне позицията на очната ябълка спрямо орбитните ръбове’ (УОБ);

екзофталмометър – ‘метод [специален уред] за измерване изпъкналостта на очните ябълки’⁸²;

екзофталм – ‘силно изпъкване напред на очната ябълка спрямо орбиталния ръб’ (*ТРО*);

екзотропия – ‘(или дивергентен страбизъм) – при отклонение на страбичното око **навън** (темпорално)’ (*УОБ*: 52);

sl.:

exofória – ‘odchýlka osi oka **temporálnym smerom**; heterofória’ (*LMA*);

(Hertelova) exoftalmometria – ‘meria vzdialenosť centra rohovky od okraja očnice’⁸³

exoftalmometer – ‘prístroj na meranie exoftalmu; Hertelov exoftalmometer’ (*LMA*);

exoftalmus – ‘vysunutie oka z očnice, **vysunuté oko**’ (*SCSA*);

exotropia/– ‘oko sa uchýľuje smerom **von**’, *divergentný strabizmus* (*OVL*: 26).

W większości przytoczonych definicji można wskazać wykładniki znaczenia analizowanego terminoelementu. W języku bułgarskim są to przysłówki *напред*, *навън* oraz rzeczownik *изпъкналост* o znaczeniu ekwiwalentnym. W języku słowackim wykładniki znaczenia terminoelementu mają formę przysłówka *von*, przymiotnika *vysunuté* oraz rzeczownika odczasownikowego od *vysunút* we fragmencie: *posúvaním dostať von* i *vysunutie*. W wyrazach *vysunuté* i *vysunutie* dodatkowo należy podkreślić prefiks *vy-*, który nadaje znaczenie ‘pohyb alebo smerovanie deľa’ (*SSJ*), w tym przypadku korelując ze znaczeniem ‘w kierunku na zewnątrz’. W pozostałych terminach bg. *екзофталмометрия* i sl. *exoftalmometria*, *exofória* nie odnajdujemy wyrazu i/lub fragmentu o cechach semantycznych podobnych znaczeniu terminoelementu. W definicjach powyższych terminów mowa o zmianie pozycji oka. Definicja terminu sl. *exoftalmometer* odnosi się do innego terminu, który pozostaje w związku semantyczno-formalnym *exoftalm* i nie zawiera tym samym żadnego

⁸² *Екзофталмометрия*, <https://www.oftalmolog.bg./очна-диагностика/екзофталмометрия/> [dostęp: 28.01.2022].

⁸³ *Ochranné a prídatné časti oka (orbita)*, <https://www.upjs.sk/public/media/22904/orbita.pdf> [dostęp: 28.01.2022].

wykładnika elementu *exo-*. Jednak, jak wspomniano wyżej, zawiera je termin, do którego referuje.

Podsumowując, nie można potwierdzić motywacji terminologicznej dla wszystkich przedstawionych terminów. Tam gdzie jest to możliwe, element grecki zachowuje znaczenie poświadczone w źródłach leksykograficznych, a terminy w których jest obecny nazywają stan – nieprawidłowy, chorobliwy.

foto-* (< gr. *φῶς*, Gen. *φωτός*) > bg.: *foto-*; sł.: *foto-

‘światło’ (*SELNiT*); *phōs*, *phōt-* ‘light’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *foto(o)-*; sł.: *fot(o)-*

bg.	sł.
<i>фотофталмия</i>	<i>fotoftalmia</i>
<i>фотофобия</i>	<i>fotofobia</i>
<i>фотокератит</i>	<i>fotokeratitis</i>
<i>фотокоагулация</i>	<i>fotokoagulacja</i>
<i>фотометър (на Цок-Хайзиус-Мадокс)</i>	<i>fotometer</i>
<i>фотопсия</i>	<i>fotopsia</i>
<i>фотоптометър (на Фьостер)</i>	<i>fotoptometer</i>
<i>фоторетинит</i>	<i>fotoretinitis</i>
<i>фоторецептори</i>	<i>fotoreceptory</i>
<i>фотосеркляж</i>	nie poświadczono

Forma elementu, która wykorzystywana jest jako budulec terminów okulistycznych (i nie tylko okulistycznych), zgodnie z tradycją nominacyjną pochodzi od formy dopełniacza: *φῶς*, Gen. *φωτός*. Opisywany element jest produktywny w terminach z innych dziedzin, por. sł. *fotobunka*, *fotobalneoterapia*, *fotoasimilacja*, *fotoaktywacja*, bg. *фототерапия* i in. W przypadku terminów okulistycznych przyjmuje pozycję inicjalną.

Forma wewnętrzna:

bg.:

фотофталмия – ‘лъчево увреждане на епитела на роговицата и конюнктивата у хора, работещи с електрожен, кислороден, кварцова лампа, с незащитени със специални очила очи’ (ТРО);

фотофобия – ‘повишена чувствителност на окото към светлината; светлостобоян, страх от светлина (...)’ (ТРО);

фотокератит – ‘болестно състояние на очите, причинено от излагането на недостатъчно защитените очи на ултравиолетовите лъчи от естествени или изкуствени източници’ (Лавила Камара, 2013а);

фотокоагулация – ‘коагулация на белтъците на тъканите (в частност на ретината) под действието на светлина с различна дължина на вълната’ (ТРО);

фотометър (на Щок-Хайзиус-Мадокс) – ‘уред за измерване на фотията’ (ТРО);

фотопсия – ‘субективно светлинно възприятие под формата на светлинни искри, блясъци, петна и др. вследствие на болестно дразнене на ретината (...)’ (ТРО);

фотооптометър (на Фьостер) – ‘апарат за изследване адаптацията на тъмно’ (ТРО);

фоторетинит – ‘изгаряне на жълтото петно в очното дъно, най-често от слънчеви лъчи (при наблюдение на слънцето без защитни средства). Увреждания на макулата могат да се получат от облъчване с лазер, ксенон и др. лъчи (...)’ (ТРО);

фоторецептори – ‘(...) В резултат на функционалната им специализация и диференциация в тях се извършват първичните **фотохимични** реакции и трансформацията на светлинната енергия в нервно възбуждение’ (ТРО);

фотосеркляж – ‘редове от фотокоагулати, направени по ретината с цел профилактика или лечение на отлепване на ретината’ (ТРО);

sl.:

fotoftalmia – ‘oftalmia vyvolaná intenzívnym svetlom (...)’ (LMA);

fotofóbia – ‘chorobný **strach zo svetla** (najmä slnečného), svetloplachosť; **pocit odporu k silnému svetlu** vyvolaný niektorými liekmi’ (SCSA);

fotokeratitída – ‘poškodenie rohovky vyvolané expozíciou **slnečného žiarenia**’ (LMA);

fotokoagulácia – ‘bezkontaktná metóda liečby očných chorôb pomocou **laserového** prístroja spojená s koagulačným efektom (zastavujúcim krvácanie)’ (SCSA);

fotometer – ‘zariadenie na meranie intenzity **svetla** prepusteného roztokom skúmanej látky so súpravou filtrov (...)’ (LMA);

fotopsia – ‘vnímanie neskutočných **svetelných javov** pri očnej chorobe’ (SSSJ);

fotoptometer – ‘zariadenie na zisťovanie zrakovej ostrosti meraním najmenšieho množstva **svetla**, ktoré umožní rozpoznanie objektu, napr. Försterov f.’ (LMA);

fotoreceptory – ‘sietnica alebo retina je bohato inervovaná vnútorná vrstva oka, obsahujúca **svetlocitlivé bunky** (...)’⁸⁴;

W większości definicji słowackich można wskazać element, który uznaje się za wykładnik znaczenia terminoelementu *foto-* w terminach: *fotopsia*, *fotoreceptory* i *fotofóbia*, *fotoftalmia*, *fotometer*, *fotoptometer*. Są to połączenia wyrazowe zawierające rodzimy leksem występujący w definicji słownikowej: *światło* lub inne składniki definicji powiązane z tym leksemem na poziomie pojęciowym, por. *svetelných javov*, *svetlocitlivé bunky*, *strach zo svetla*, *odpor k svetlu*. W definicjach bułgarskich terminów możemy wskazać wykładniki motywujące: *фотокоагулация*, *фотопсия*, *фотофобия*, widoczne we fragmentach: *действието на светлината*, *светлинно възприятие*, *светлинната енергия*, *чувствителност на окото към светлината* – wszystkie odnoszą się do pojęcia ‘światło’. W definicjach terminów *фоторецептори* i *фотосеклаж* można wskazać terminy, których forma zewnętrzna także zawiera terminoelement *фото-*, np. *фотокоагулати*, *фотохимични реакции*. W tym przypadku struktura zewnętrzna i definicja zawierają wspólny międzynarodowy element. W definicjach terminów bg. *фоторетинит*, *фотоофталмия* i sł. *fotokoagulácia* występują wyrazy lub grupy nominalne formalnie i/lub semantycznie związane z elementem ‘światło’, np. bg. *слънчеви лъчи*; *лъчево* (увреждане); sł. *laserového prístroja*⁸⁵.

⁸⁴ Sietnica, <https://www.vasesosovky.sk/slovník-pojmov/sietnica.html> [dostęp: 07.12.2021].

⁸⁵ Por. *LASER* ang. light amplification by stimulated emission of radiation (*OLD*).

W terminach bg. *фотокератит* i sł. *fotokeratitida* pojawiają się frazy *ултравиолетовите лъчи* i *slnečné žiarenie*, które na poziomie struktury znaczeniowej, są powiązane ze światłem (słonecznym). Ta zbieżność pozwala więc uznać przedstawione fragmenty definicji za wykładniki znaczenia terminoelementu i potwierdzić motywacją terminologiczną obu wskazanych jednostek.

W definicji bg. *фотометър* (на Щок-Хайзуис-Мадокс) nie występuje element motywujący użycia *foto-* w formie zewnętrznej, natomiast w definicji bg. *фотооптометър* wykładnikiem znaczenia *foto-* jest przeciwieństwo ‘światła’ czyli ‘ciemność’: (адаптация) на тъмно.

Terminoelement tworzy terminy, które można umieścić w zakresie pojęciowym stan, narzędzie i czynność.

gonio- (< gr. *γωνία*) > **bg.:** *гонио-*; **sł.:** *gonio-*
‘ką’ (SELNiT)

Forma zewnętrzna: bg. *гонио-*; sł. *gonio-*

bg.	sł.
<i>гониобиомикроскопия</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>goniofotografia</i>
<i>гониопластика</i>	<i>gonioplastika</i>
<i>гониопунктура</i>	<i>goniopunktúra</i>
<i>гониоскоп</i>	nie poświadczono
<i>гониоскопия</i>	<i>gonioskopia</i>
nie poświadczono	<i>goniospáza</i>
<i>гониосинехия</i>	<i>goniosynechia</i>
<i>гониолеща</i>	<i>goniošošovka</i>
<i>гониотомия</i>	<i>goniotomia</i>

Jak wynika z ekscerpacji materiału, a o czym już wspominaliśmy, nie wszystkie terminy występują paralelnie w obu analizowanych systemach terminologicznych. Omawiany element w przedstawionych terminach okulistycznych znajduje się wyłącznie w pozycji inicjalnej, co wydaje się być jego cechą charakterystyczną.

Terminoelement występuje w mezopozycji w terminie z zakresu specjalizacji kardiologicznej, który poświadczono tylko w języku słowackim por. *stetogoniometer*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

гониобиомикроскопия – ‘обективен метод за изследване на иридо-корнейния **ЪГЪЛ** с помощта на биомикроскопа; за избягване на пълното вътрешно отражение на отразените **от ЪГЪЛА** лъчи се използва специален уред – *гониоскоп*’ (*TPO*);

гониолеца – ‘контактна леща, която се поставя върху роговицата и дава възможност да се огледа камерният **ЪГЪЛ** (...)’ (*TPO*);

гониопунктура – ‘пункция на камерния **ЪГЪЛ** през трабекулума и склерата навън към субконюнктивното пространство, (...)’ (*TPO*);

гониопластика – ‘лечението на първична глаукома със затворен **ЪГЪЛ** се осъществява главно чрез лазерна иридотомия или лазерна гониопластика’ (Лавила Камара, 2013b);

гониоскопия – ‘изследване, при което се оглежда предният очен сегмент и камерния **ЪГЪЛ** на окото чрез специална контактна леща (**гониоскоп**)’ (Стойчев, 2021);

гониосинехия – ‘сраствания в камерния **ЪГЪЛ** между корена на ириса и елементите на ъгъла (...)’ (*TPO*);

гониотомия – ‘лечението [на вродената глаукома] е оперативно – **гониотомия**, трабекулотомия’ (*УОБ*:129);

sl.:

goniofotografia – ‘fotografické snímkovanie **uhla** prednej očnej komory’ (*LMA*);

goniošošovka – ‘gonioskopia popisuje použitie goniošošoviek (...) na získanie pohľadu na iridokorneálny **uhol** alebo anatomický **uhol** formovaný medzi očnou rohovkou a dúhovkou’⁸⁶;

gonioplastika – ‘plastická operácia pri glaukóme s otvoreným **uhlom**’ (*LMA*);

⁸⁶*Gonioskopia*, <http://sestra.sk/Gonioskopia>, [dostup: 31.03.2022].

goniopunktúra – ‘zriedkavá filtrujúca operácia glaukómu. Pozostáva z incízie z vnútra oka cez jasnú rohovku tesne nad limbom do Schlemmovho kanála a prednej (...)’ (LMA);

gonioplastika – ‘plastická operácia pri glaukóme s otvoreným **uhlom**’ (LMA);

gonioskopia – ‘vyšetrenie dúhovkorohovkového **uhla** pomocou špeciálneho zrkadlového systému vmontovaného do kontaktnej šošovky a štrbinovej lampy’ (LMA);

goniospáza – ‘operácia glaukómu opísaná Cairnsom (1974). Jej podstata spočíva v napnutí koreňa dúhovky tenkým stehom. Tento ťah sa prenáša na trabekulum, čo v prípade blokády vnútornou stenou vyvoláva otvorenie Schlemmovho kanála (...)’ (LMA);

goniosynechia – ‘väzivový zrast, adhézia dúhovky k rohovke v **uhle** prednej očnej komory’ (LMA);

goniotómia – ‘nastrihnutie **uhla** prednej očnej komory, th. výkon pri glaukóme’ (LMA);

W definicjach poświadczonych w terminologii bułgarskiej (za wyjątkiem jednej) wyróżniono wyraz *ъгъл*, który koresponduje ze znaczeniem terminoelementu *гонио-*. Funkcjonuje on jako terminoelement w anatomicznym terminie wielowyrazowym *иридокорнеен ъгъл, камерен ъгъл* lub w terminie klinicznym, który oznacza konkretny typ jaskry: *глаукома със затворен ъгъл*. We wszystkich terminach *ъгъл* nazywa jednak tę samą część anatomiczną. W bułgarskim materiale poświadczono także jeden termin (*гониотомия*), którego definicja nie zawiera tego składnika, a jedynie informacje o rodzaju zabiegu operacyjnego. W takiej definicji nie potwierdzamy żadnego wykładnika znaczenia terminoelementu *гонио-* w budowie zewnętrznej tej jednostki.

Materiał bułgarski pozwolił na zaprezentowanie dwóch zbliżonych pod względem struktury zewnętrznej terminów: *гониобиомикроскопия* i *гониоскопия*. Podobną różnicę można wskazać pomiędzy powyżej analizowanymi terminami *биомикроскопия* i *биомикрофоталмоскопия*. Definicje pokazują jednak, że nie są to terminy tożsame pod względem znaczenia terminologicznego. Struktura zewnętrzna terminu nazywającego badanie *гониобиомикроскопия* jest rozbudowana o dodatkowe terminoelementy (*-био-* i *-микро-*), które pojawiają się w strukturze terminu nazywającego sprzęt, przy pomocy którego, wykonuje się to badanie – *биомикроскоп*.

To właśnie tym składnikiem (terminem *биомикроскоп*), a także innymi relewatywnymi, opis treści terminu *гониобиомикроскопия*, różni się od definicji terminu *гониоскопия*. Z tego względu uznaje się terminoelementy znajdujące się w mezopozycji terminu *гониобиомикроскопия* za komplementarne. Wspólną treścią obu definicji jest termin *гониоскоп*, który wskazany jest jako urządzenie/specjalna soczewka do wykonywania tego typu badania.

W materiale słowackim poświadczono sześć definicji, które w swojej treści zawierają słowacki ekwiwalent terminoelementu *gonio-*: *uhol*. Są to terminy: *goniošošovka*, *gonioplastika*, *gonioskopia*, *goniosynechia*, *goniotomia*. W definicjach terminów *goniopuntura* i *goniospáza* nie poświadczono wykładnika znaczenia wskazanego terminoelementu. Definicje tych terminów wskazują na ‘operacje przeciwjaskrowe’⁸⁷. Użycie terminoelementu *gonio-* w terminach oznaczających przeciwjaskrowy sugeruje, że tzw. kąt przesaczenia – otwarty lub zamknięty – ma w nich ważne znaczenie (por. Flammer, 2004: 7). Nie jest to jednak informacja eksplicytne. Takie uzasadnienie ma charakter rozważania z odwołaniem do literatury wysoko specjalistycznej.

Zarówno definicje terminów bułgarskich, jak również słowackich potwierdzają, że znaczenie, jakie nadaje wskazany terminoelement, jest znaczeniem *stricte* okulistycznym, związanym z okulistyczną częścią anatomiczną, z tzw. kątem przedniej komory oka. Terminy z użyciem omawianego terminoelementu nazywają więc patologie i czynności wykonywane lub związane ze wspomnianą częścią gałki ocznej.

-grafia (< gr. γράφω) > bg.: -графия; sł.: -grafia

γράφω ‘kreślić, rysować, malować, opisywać’, *graphe* ‘obraz, rysunek, malowidło’

(SGPJ); -*graphia* ‘writing’ -*graphos* ‘written, writing’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: -*графия*; sł.: -*grafia*

bg.	sł.
<i>мейбография</i>	<i>meibografia</i>
<i>електронистагмография</i>	<i>elektronystagmografia</i>
<i>електроокулография</i>	<i>elektrookulografia</i>

⁸⁷ Jaskra jest chorobą niejednorodną. Oprócz jaskry wrodzonej, dziecięcej i młodzieńczej można wyróżnić także jaskrę otwartego lub zamkniętego kąta (Flammer, 2004: 7).

<i>електроретинография</i>	<i>elektroretinografia</i>
<i>электроциклография</i>	nie poświadczono
<i>флебоорбитография,</i> <i>орбитофлебография</i>	nie poświadczono

W toku ekscerpcji materiału nie poświadczono wszystkich terminów paralelnie. Braki dotyczą w tym przypadku języka słowackiego. W słowackiej terminologii okulistycznej nie poświadczono ekwiwalentów dla terminów *электроциклография* oraz dla bułgarskiego terminu, który występuje w trzech wariantach: *флебоорбитография/орбитофлебография/ флебография на орбитата*. Termino-
element tworzy terminy także innych specjalizacji medycznych i dziedzin działalności ludzkiej, np.: *хореография, топография, фотография, коронарография, томография*, i in; sł.: *choreografia, topografia, fotografia, koronarografia, tomografia* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

мейбография – ‘показва броя и **структурата** на Мейбомиевите жлези в клепача, които произвеждат липидния слой на сълзите; резултатът е автоматично изчисление на съотношението между *атрофични* и *работещи* жлези’ (Митова, 2019: 75);

електронистагмография – ‘кривата, **записана** при електронистагмография, *двигателна електрическа окулография* (...)’ (ТРО);

электроокулография – ‘обективен **метод за регистрация** на постоянния потенциал на окото и неговите вариации в периокулярното електрическо поле при движение на очната ябълка (...)’ (ТРО);

електроретинография – ‘обективен **метод за регистрация** на акционния потенциал на ретината като сумарна реакция на светлинно дразнене’ (ТРО);

электроциклография – ‘електрофизиологичен **метод, при който се регистрира** акционният потенциал на цилиарното тяло’ (ТРО);

флебоорбитография – ‘**рентгенография** на венозната система на орбитата след вкарване на рентгеноконтрастно вещество (...), *орбитофлебография, флебография на орбитата*’ (ТРО);

sł.:

meibografia – ‘V niektorých prípadoch dopĺňame vyšetrenie o **meranie kvality** slzného filmu (...) natáčame video Vašich slz na oku a **prístroj meria**, ako dlho vydrží nepoškodený. Stav a počet Meibomských žliazok v hornom aj dolnom viečku **mapujeme** pri infračervene meibografii (...)’⁸⁸;

elektronystagmografia – ‘**zaznam** pohybov oka, ktoré vyvolávajú výchylky pokojového potenciálu medzi rohovkou a sietnicou. Elektródy sa kladú na spánky a registrujú sa pohyby obidvoch očí súčasne’ (LMA);

elektrookulografia – ‘**slúži na meranie** kľudového potenciálu medzi prednou a zadnou časťou oka (...)’ (VKO: 54);

elektroretinografia – ‘**vyšetrovacia metóda založená na snímaní** zmien potenciálov sietnice’ (LMA);

Wyekscerpowane definicje wskazują na różne techniki nominacyjne użyte przy tworzeniu jednostek z terminoelementem *-графия/-grafia*. Motywacja użycia badanego elementu jest najlepiej widoczna w definicjach terminów bg. *электрооулография*, *электроциклография*, *электроретинография* oraz sł. *elektroretinografia*. Można w nich wskazać składniki *метод за регистрация* i *vyšetrovacia metóda založená na snímaní*. Przedstawiony fragment bułgarskiej definicji jest nośnikiem informacji o tym, że terminy zakończone na *-grafia* są nazwami pewnej metody, której celem jest rejestracja. W przypadku terminów okulistycznych można wnioskować, że chodzi o metodę (badawczą), której celem jest rejestracja wyników badania.

Podobnie w definicji słowackiego terminu *elektroretinografia* wyróżniono fragment *vyšetrovacia metóda založená na snímaní*, który dostarcza kilku informacji: 1) termin z badanym elementem jest nazwą metody; 2) jest to okulistyczna metoda badawcza oraz 3) jej wynikiem jest pewien fotograficzny kadr lub inna grafika. Przytoczony fragment wydaje się w pełni oddawać znaczenie elementu *-grafia*. Podobnie w terminie sł. *meibografia*, w którym można wskazać wykładnik znaczenia analizowanego terminoelementu. Jest to jednak definicja kontekstowa, niepoświadczona w specjalistycznym źródle terminograficznym, więc składniki, które mogą argumentować użycie badanego elementu, znajdują się w różnych miejscach

⁸⁸ *Kontrola pri kontaktných šošovkách*, <https://www.optikafontana.sk/sluzby/kontrola-pri-kontaktnych-sosovkach> [dostęp: 19.02.2022].

w strukturze tekstu, por. *meranie kvality, prístroj meria, mapujeme*. Te składniki definicji dostarczają informacji o tym, że terminem *meibografia* nazywa się badanie oraz dokumentowanie wyników wykonane przez specjalne urządzenie. Jednocześnie w ten sposób są najczęściej kategoryzowane pojęcia oznaczane terminami z elementem *-grafia*⁸⁹. W definicji bułgarskiego ekwiwalentu *мейбография* wyróżniono wykładnik *показва структурата*, który może implikować znaczenie ‘изследване, което показва’ lub ‘метод, който показва’. *Структура* jest również możliwa do przedstawienia graficznie, ale nie jest to informacja zawarta w definicji eksplicytnie.

W terminie *електронистагмография* wyróżniono z kolei wykładnik *кривата, записана*, co pokrywa się z definicją słownikową elementu *-graphia*. Realizuje on znaczenie słownikowe. Podobnie w definicji terminu sł. *elektronystagmografia*, gdzie fragment *záznam pohybov* wskazuje na zgodność ze znaczeniem słownikowym.

W definicji sł. *elektrookulografia* nie wyróżniono eksplicytnego wykładnika znaczenia terminoelementu *-grafia*. Można wskazać jednak fragment *slúži na meranie*, co sugerowałoby użycie elementu *-metria* zamiast *-grafia*. W badanym materiale są to jednak na tyle zbieżne znaczenia, że można konstatować o uzasadnionym wyborze nominatorów.

W definicjach bułgarskich terminów *флебоорбитография, орбитофлебография, флебография на орбитата* można wskazać inny termin (nadrzędny względem opisywanego), który w swojej budowie zewnętrznej również zawiera badany terminoelement – *рентгенография* – a tym samym uwidacznia motywację terminologiczną.

Podsumowując, dla powyżej analizowanego elementu można zaproponować definicję: terminoelement, który nadaje znaczenie ‘metoda badawcza, dokumentująca/obrazująca wyniki badania okulistycznego’. Takie znaczenie jest węższe względem definicji słownikowych.

⁸⁹ Wyraz sł. *mapovanie*, pomimo że występuje i w języku ogólnym, w terminologii medycznej przyjmuje specjalistyczne znaczenie, które zarazem ujawnia motywację zastosowania badanego terminoelementu *-grafia* w powyższym terminie, por. *mapovanie* – ‘odborné skúmanie, pozorovanie určitých vecí, javov, procesov a zaznamenávanie výsledkov meraní, vyšetrení, odberov vzoriek a pod. na mape; lek. *m. elektrickej aktivity mozgu dvojrozmerný popis rozloženia elektrického poľa vznikajúceho v dôsledku spontánnej činnosti mozgu*’(SSSJ).

hetero- (< gr. ἕτερος) > **bg.:** *хетеро-*; **sl.:** *hetero-*

‘jeden lub drugi z dwóch, inny, odmienny, różny’ (SGPJ); *heteros* ‘other’ (OLD)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *хетеро-*; **sl.:** *hetero-*

bg.	sl.
<i>хетерохромия (на ириса)</i>	<i>heterochrómia (iridis)</i>
<i>хетерофория</i>	<i>heterofória</i>
<i>хетерометрония</i>	<i>heterometropia</i>
<i>хетеротрония</i>	<i>heterotropia</i>

W toku ekscerpcji materiału poświadczono cztery paralelnie występujące terminy. Badany element występuje również w języku ogólnym oraz w terminach z zakresu innych dziedzin nauki, np. *bg. хетеросексуалност, хетерогенен*, *sl. heterogénny, heteromorfia, heterosexuál* i in. W terminach z zakresu okulistyki terminoelement występuje w pozycji inicjalnej.

Forma wewnętrzna:

bg.:

хетерохромия на ириса – ‘нееднакво оцветяване на двата ириса или на различни части на ириса на едното око (...),’ *разноцветие на ирисите (ТРО)*;

хетерофория – ‘скрито, латентно **кривогледство**, съдружно кривогледство с наличие на бинокулярно зрение (...)’ (ТРО);

хетерометрония – ‘състояние, при което степента на рефракция в двете очи е **различна**’ (ТРО);

хетеротрония – ‘разстройство в мускулното равновесие на очедвигателния апарат и бинокулярното зрение с трайно **отклонение на едното око**, когато са открити двете очи’ (ТРО);

sl.:

heterochrómia (iridis) – ‘rôzne zafarbenie dúhoviek oboch očí’ (SCSA);

heterofória – ‘skryté škúlenie, latentný strabizmus’ (SCSA);

heterometropia – ‘nerovnaká lomivosť oboch očí’, *rôznozrakosť* (SCSA);

heterotropia – ‘(...) Je to vlastne **porucha paralelného postavenia** bulbov (...)’ (OVL:27);

Dwie definicje zarówno terminów bułgarskich, jak również słowackich zawierają wykładnik znaczenia *хетеро-/hetero-*: sł. *rôzne zafarbenie, nerovnaká (lomivost)* i bg. *нееднакво оцветяване, различна рефракция, отклонение на (...)*. W paralelnych terminach bg. *хетерофория* i sł. *heterofória* nie wyróżniono żadnego elementu, który motywowałby użycie badanego elementu. W definicjach została zawarta treść o szczególnym typie schorzenia, a także przedstawiony został rodzimy odpowiednik: bg. *кривогледство*, sł. *škúlenie*.

W materiale bułgarskim poświadczono również termin *разногледство* (jako wariant terminu *кривогледство*), którego użycie w definicji mogłoby motywować termin *heteroforia*. Wykładnikiem dla znaczenia badanego elementu byłby wtedy człon *разно-*. Terminu *разногледство* nie poświadczono jednak w żadnym źródle terminografii specjalistycznej, a jedynie w źródle internetowym⁹⁰. Istotny w niniejszej analizie jest także termin pochodzenia greckiego *strabismus*: ‘gr. *strabos* изкривен, извит, извъртян, от gr. *strepho* въртя, извивам, изкривявам’ (TM), na podstawie którego został stworzony wariant *кривогледство*. *Разногедство* ma natomiast cechy kalki strukturalnej od terminu łacińskiego *heteroforia*, w którym element inicjalny jest nośnikiem tego samego znaczenia co człon *разно-*.

Dla terminu *heterotropia* poświadczono definicję kontekstową, wyekscerpowaną z tekstu specjalistycznego. Według tego źródła, termin *heterotropia* jest używany zamiennie z wariantem o skróconej strukturze *tropia*. Termin *heterotropia* jest wymiennie stosowany z terminem rodzimym, ale nadrzędnym: *škúlenie* lub wspomnianym już *strabismus*. W tej samej definicji wskazano fragment *porucha paralelného postavenia*, który uznaje się za wykładnik znaczenia terminoelementu w wariacie *heterotropia*. Istnienie więcej niż jednego terminu międzynarodowego względem jednego terminu rodzimego, a także stosowanie zamiennie terminów semantycznie nadrzędnym i podrzędnym, jest argumentem świadczącym o braku normalizacji terminologii dotyczącej nazewnictwa nieprawidłowości funkcjonowania mięśni ocznych (potocznie *zeza*) w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej. W przypadku terminów nazywających pozostałe pojęcia związane z okulistyką,

⁹⁰ Петър Димков за кривогледите деца, <https://www.24zdrave.bg/Article/7407528>, [dostęp: 18.12.2022].

uznajemy je za motywowane terminologicznie z eksplicytnym wykładnikiem znaczenia badanego terminoelementu.

hemo- (< gr. *αἷμα*, Gen. *αἵματος*) > bg.: *хемо-*; sł.: *hemo-*
 ‘haem z gr. *αἷμα* ‘krew’ (*SELNiT*), ‘connected with blood’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *хемо(o)*; sł.: *hem(o)-*

bg.	sł.
<i>хемофталмия/хемофталм</i>	<i>hemoftalmia /hemoftalmus</i>

W badanym materiale wyekscerpowano zaledwie jeden termin z badanym elementem, który zarówno w terminologii bułgarskiej, jak i słowackiej posiada swój wariant. Element pochodzi od terminu medycznego, który oznacza wydzielinę ludzką, więc nie występuje w języku ogólnym por. bg. *хеморагия* i sł. *hemorágia*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

хемофталм – ‘просмукване на стъкловидното тяло с **кръв** от разкъсан кръвоносен съд на ириса, цилиарното тяло или ретината’(*TPO*);

хемофталм(ия) – ‘**кръвоизлив** вътре в окото’ (*TM*);

sł.:

hemoftalmia – ‘vnútročné krvácanie’ (*LMA*);

hemoftalmus – ‘masívne **krvácanie** do očnej gule (...); pritom môže uniknúť časť sklovca a jeho miesto vyplní **krv**’ (*LMA*);

W terminologii słowackiej poświadczono oddzielne definicje dla terminu *hemoftalmia* i *hemoftalmus*. W obu terminach natomiast można wskazać wykładnik znaczenia badanego terminoelementu. Definicje pochodzą z tego samego źródła, co mogłoby wskazywać na to, że terminy dla których zostały ustalone, są rozróżniane przez terminografię. Należy zaznaczyć, że znaczenia terminologiczne wspomnianych jednostek są w dużym stopniu zbieżne. Definicja terminu *hemoftalmus* jest rozszerzona względem definicji terminu *hemoftalmia*, przede wszystkim o wyrażenie intensyfikujące *masívne krvácanie*, które wydaje się być składnikiem redundantnym.

Potwierdza się motywację terminologiczną obu badanych terminów, jednak wątpliwym wydaje się zasadność rozdzielenia ich form zewnętrznych, które można skondensować do jednego wariantu, powalającego na normalizację użycia. Struktury formalne terminów różnią się jedynie sufiksami o kategorialnym znaczeniu, które dodawane są do terminów oznaczających stan.

W języku bułgarskim poświadczono jedną definicję dla terminu zapisanego w sposób uwidaczniający oboczność jego struktury formalnej: *хемопталм(ия)*. Dla porównania podano także definicję z *TPO*, w którym przedstawiono jedynie formę *хемопталм*. W oparciu o formy zewnętrzne, a także definicje w języku bułgarskim, które zostały wyekscerpowane z wiarygodnych źródeł, można stwierdzić pełną ekwiwalencję z wariantami słowackimi (*hemoftalmia* i *hemoftalmus*). Ponadto istnieją podobne oboczności w przypadku innych terminów z sufiksami *-ia/-us*, np. *anoftalmus* i *anoftalmia* (por. także bg. *анофтальмия* i *анофтальм*). Warianty definiowane są jednakowo w każdym z analizowanych języków.

hyper- (< gr. ὑπέρ) > bg.: *xunep-*; sł.: *hyper-*

‘przez, po, nad, ponad, powyżej’ (SGPW); ‘over, beyond’(OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *xunep-*; sł.: *hyper-*

bg.	sł.
nie poświadczono	<i>ezohyperforia</i>
<i>хиперфлуоресценция</i>	<i>(patologická) hyperfluorescencia</i>
<i>хиперфория</i>	<i>hyperfória</i>
<i>хиперметропия</i>	<i>hypermetropia</i>
<i>хипертелоризъм</i>	<i>hypertelorismus</i>
<i>хипертропия</i>	<i>hypertropia</i>

Badany element został poświadczony w zaprezentowanych terminach, w większości w pozycji inicjalnej. Jest on często występującym budulcem nie tylko z innych specjalizacji medycznych, lecz także z innych dziedzin naukowych czy wyrazach z języka ogólnego, np. *хиперакузис*, *хипералгезия*, *хипербола*, *хиперболизирам*, *хемихиперплазия*, *хемихипертхидроза*; sł. *hyperaktivita*, *hypermoderný hypertenzia*, *polyhypermonorea*, *hemihypertrofia*, *pseudohypertrofia* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

хиперфория – ‘състояние на нарушено мускулно бинокулярно равновесие, при което при закриване на едното око същото око се отклонява **нагоре** (...)’ (ТРО);

хиперметропия – ‘рефракционно състояние на окото, при което без участие на акомодацията фокусът на диоптрийната му система се намира зад ретината; **далекогледство, свръхгледство, хиперопия**’ (ТРО);

хипертелоризъм – ‘раздалечени една от друга орбити със слабост на конвергенцията, дивергенция на очните оси, понякога микрофталмия’ (ТРО);

por także: **хипертелоризъм** – ‘ненормално голямо разстояние между два органа или части на тялото, което обикновено е вродено състояние; най-често се отнася за *очен хипертелоризъм* – **увеличено** интраорбитално **разстояние**’ (ТМ);

хиперфлуоресценция – ‘(...) **по-интензивно** светене в очното дъно при флуоресцеинова ангиография (...)’ (ТРО);

хипертропия – ‘при отклонение на окото **нагоре**’ (УОБ:131);

sl.:

ezohyperforia – ‘latentné škúlenie s uchyľovaním pravého oka dovnútra a **nahor**’ (LMA);

hyperfória – ‘odchylné postavenie jedného z očných bulbov, ktorý sa otáča **smerom hore**’ (LSO);

hypermetropia – ‘refrakčná chyba oka, **d’alekozrakost’**’ (SCSA);

hypertelorizmus – ‘vývojová chyba lebky charakterizovaná splošteným čelom, vysokým temenom, **zväčšenou vzdialenosťou** medzi očnicami a posunom očí do strán’ (LSO);

hypertropia – ‘trvalá odchýlkajednéhoal. Obidvochočnýchbulbov **smerom nahor** (...), **(hyper)deviácia**’ (LMA);

patologická hyperfluorescencia (VKO: 45). – nie poświadczono

W większości poświadczonych definicji bułgarskich można wskazać składniki, które realizują znaczenie terminoelementu *хипер*–: *отклонява се нагоре, по-интензивно, нагоре*. Wliczać w to można również przekłady samego terminoelementu, które są widoczne w ekwiwalentach rodzimych terminu *хипер(метр)опия*, por. *далекогледство, свръхгледство*, a które są kalkami strukturalnymi greko-łacińskich ekwiwalentów.

W definicji terminu *хипертелоризъм*, wyekscerpowanej z TPO, nie poświadczono wykładnika znaczenia elementu *хипер*–. Przywołano więc dodatkowo definicję z innego źródła terminografii medycznej, w której taki wykładnik się znajduje, por. *увеличено (...) разстояние*, korespondujące ze znaczeniem ‘ponad [normę]’. Znaczenie terminologiczne zawarte w drugiej definicji jest zbieżne ze znaczeniem terminu słowackiego o ekwiwalentnej formie zewnętrznej. Drugi termin nazywa pojęcie dotyczące okulistyki, jednak niezawężające się tylko do wspomianej dziedziny. Ta sama definicja pokazuje, że termin *хипертелоризъм*, używany najczęściej w celu nazwania wady rozwojowej oczu, jest skondensowanym terminem utworzonym od wielowyrazowego *очен хипертелоризъм* (por. Попова, 2012: 47–48). Można przypuszczać, że skoro jest to najbardziej frekwencyjna odmiana tego schorzenia, na normalizację terminu w tej formie miała wpływ zasada ekonomii języka.

W definicjach słowackich terminów okulistycznych również poświadczono wykładniki znaczenia analizowanego terminoelementu: *smerom hore, nahor, zväčšenou vzdialenosťou*. Poświadczono także definicję dla terminu *hypermetropia*, w której (podobnie jak w definicji ekwiwalentnego terminu bułgarskiego) nie można wskazać wyrażenia argumentującego użycie badanego elementu w strukturze formalnej,

W powyższej analizie można wskazać znaczenia jakościowe – odnosząc się np. do intensywności zjawiska w terminach *хиперфлуоресценция/hyperfluorescencia* – lub może realizować znaczenie lokalizacyjne i odnosić się do realnej odległości, jak w przypadku terminów *хипертелоризъм/hypertelorismus* i *хиперметропия /hipermetropia*, w których chodzi o odległość fiksacji promieni świetlnych od siatkówki, może też odnosić się do kierunku (w górę) por. *хиперфория/hyperfória, хипетропия/hypertropia, hyperdeviácia*, w każdym przypadku nazywając stan (sposób widzenia lub ułożenia gałek ocznych).

hypo- (< gr. ὑπό) > bg.: xuno-; sł.: hypo-

‘pod czym, spod czego, pod, przedmiot znajdujący się pod, u stóp, u podnóża’ (SGPW);

hypo ‘under’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg. *xuno-*; sł.: *hypo-*

bg.	sł.
nie poświadczono	(patologická) hypofluorescencia
хипофория	hypofôria
(очна) хипопигментация	hypopigmentácia
хипопион	hypopyon
хипотелоризъм	hypotelorismus
хипотония/хипотензия	hypotónia oka
хипотропия	hypotropia

W trakcie ekscerpcji materiału nie poświadczono paralelnie wszystkich terminów w obu językach. Dla bułgarskiego terminu *хипотония* wyekscerpowano wariant *хипотензия*, prezentujący budowę hybrydową, łączącą terminoelement grecki z łacińskim. Terminoelement w wyekscerpowanych jednostkach terminologicznych został poświadczony w pozycji inicjalnej. Występuje także w terminologii z zakresu innych specjalizacji, dziedzin oraz w wyrazach z języka ogólnego, np. *хипоксемия*, *хипоменорея*, *хипостазирам*, *хипомеза*; sł. *hypofýza*, *hypoglykémia*, *hypoxia*, *hypofunkcia* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

хипофория – ‘отклонение на едното око **надолу**, когато е изключен стремежът за сливане’ (ТРО);

(очна) хипопигментация (Видинова, 2019: 83) – nie poświadczono definicji;

хипопион – ‘гноен ексудат в предната камера на окото, която по силата на гравитацията се утаява **долу**’ (ТРО);

хипотелоризъм – ‘означава **по-малко от нормалното** за възрастта междузенично разстояние – под 41 mm за деца и под 54 mm за възрастни индивиди’ (ДСО: 116);

хипотония/хипотензия – ‘оочното на лягане е **по-ниско** от 14 mmHg. Резултат е на редица общи и очни заболявания или травми (...)’ (ТРО);

хипотропия – ‘в зависимост от посоката на отклонение на страбичното око може да бъде (...) при отклонение **надолу**’ (УОБ: 131);

sl.:

(patologická) hypofluorescencia (VKO: 45) – nie poświadczono definicji;

hypofória – ‘tendencia jedného z očných bulbov otáčať sa **smerom dole**’ (LSO);

hypopigmentácia – ‘amelanóza, depigmentácia, hypomelanóza; abnormálne **znížená** pigmentácia následkom zníženej tvorby melanínu’ (LMA);

hypopyón – ‘nahromadenie hnisu **na dne** prednej očnej komory’ (SCS.SK);

hypotelorismus – ‘vývojová chyba lebky charakterizovaná **zmenšenou vzdialenosťou** medzi očnicami a posunom očí do stredu’ (LMA);

hypotónia – ‘hypotónia, **znížený tlak**; zníženie svalového napätia’ (LMA)

- *hypotonia bulbi* – ‘**znížený** vnútroočný tlak < 0,8 – 0,9 kPa’ (< 8 – 10 mmHg) (...)’, *hypotónia oka* (LMA)⁹¹

hypotropia – ‘úchylka očného bulbu v zmysle trvalého škúlenia vo vertikálnej rovine **smerom nadol**’ (LMA).

We wszystkich bułgarskich terminach (jednowyrazowych) badany element realizuje znaczenie słownikowe. Dodatkowo można w nich wskazać wyrazy korespondujące ze znaczeniem elementu *хипо-*: *долу, по-ниско, надолу, по-малко (от нормалното)*’, *надолу*⁹².

W materiale słowackim nie udało się poświadczyć definicji wszystkich podanych terminów. Brakuje w nim definicji terminu *patologická hypofluorescencia* (analogicznie do przedstawionego powyżej z elementem *hyper-*: *patologická hyperfluorescencia*).

W celu zachowania analogii przedstawiono definicję dla słowackiego terminu *hypotónia*, która jednak nie jest definicją okulistyczą. Jako termin podrzędny w tym

⁹¹ Nie poświadczono terminu słowackiego. Podany termin łaciński istnieje w słowackim źródle terminograficznym jako jednostka podrzędna terminowi *hypotónia*.

⁹² Poświadczono również definicję dla terminu *хипопигментация*, która jest jednocześnie treścią wyekscerpowaną z tekstu specjalistycznego. Dokumentuje ona występowanie terminu *хипопигментация* w systemie terminologii okulistycznej, jednakże tylko w formie zewnętrznej przedstawiającej termin wielowyrazowy por. *очна хипопигментация*.

samym źródle przedstawiony został *hypotonia bulbi*, który pojęciowo bezpośrednio odnosi się do narządu wzroku. Oznacza to, że właściwy termin okulistyczny jest wielowyrazowy, a podane w bułgarskiej terminografii jednostki *хипотония* i *хипотензия*, definiowane z odniesieniem do dziedziny okulistyki, stanowią kondensację strukturalną terminu *хипотония/хипотензия на око/очната ябълка*.

W powyższych definicjach oraz definicji dwóch pozostałych terminów *hypotropia*, *hypofória* i *hypopigmentácia* wskazano frazy, które motywują zastosowanie elementu *hypo-*: *smenom dole, snížený, na dol* oraz *na dne*. Należy przy tym zaznaczyć, że termin *hypopigmentácia*, jak wynika z definicji, nie jest terminem okulistycznym. Poświadczono także definicję terminu *patologická hypofluorescencia*, w której interesujący nas terminoelement *hypofluorescencia*, jest definiowany kontekstowo jako termin wielowyrazowy. W definicji nie można jednak odnaleźć motywacji dla zastosowania elementu *hypo-*. Tam gdzie wskazanie odpowiedniości użycia terminoelementu było możliwe, stwierdza się, że badany element zachowuje znaczenie podane w słowniku, a terminy z jego użyciem są motywowane terminologicznie i nazywają stany nieprawidłowe i chorobowe.

-irido- (< gr. *ἶρις*, Gen. *ἱριδος*) > bg.: **-upudo-**; sł.: **-irido-**

‘tęczówka, dotyczący tęczówki’ (tęczówka oka, w pawich piórach) (SPNOM);
nowołacińskie ‘tęczówka’ (SELNiT); *iris* ‘rainbow, iris’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: **-upud(o)-**; sł.: **-irid(o)-**

bg.	sł.
nie poświadczono	<i>iridauxéza</i>
<i>иридектомия</i>	<i>iridektómia</i>
<i>ириденклејзис</i>	<i>iridenkléza</i>
nie poświadczono	<i>iridémia</i>
<i>иридеремия</i>	<i>iriderémia</i>
<i>иридохориоидит</i>	por. <i>iridochoroiditis</i>
<i>иридоциклектomia</i>	nie poświadczono
<i>иридоциклит</i>	<i>iridocyklitída</i>
<i>иридоциклоретракция</i>	<i>iridocykloretrakcia</i>
<i>иридодеза/иридеза</i> , por. <i>ири(до)деза</i>	nie poświadczono

<i>иридодонеза</i>	<i>iridodonéza</i>
<i>иридодиализа</i>	<i>iridodialýza</i>
<i>иридокапсулектомия</i>	nie poświadczono
<i>иридоцеле, пролапс на ирис.</i>	<i>iridokéla</i>
nie poświadczono	<i>iridokinéza</i>
<i>иридоколобома/колобома на ириса</i>	<i>iridokolobóm</i>
nie poświadczono	<i>iridoparalýza</i>
<i>иридоплегия</i>	<i>iridoplégia</i>
nie poświadczono	<i>iridoptóza</i>
<i>иридорафия</i>	nie poświadczono
<i>иридорексис</i>	<i>iridorexia</i>
<i>иридосхиза</i>	<i>iridoschíza</i>
nie poświadczono	<i>iridoschizma</i>
<i>ириdotomia</i>	<i>iridotómia</i>
<i>ирит</i>	<i>iritída</i>
<i>ирис-ретрактор</i>	nie poświadczono
<i>кератоиридоциклит</i>	<i>keratoiridocyklitída</i>
nie poświadczono	<i>keratoiridoskop</i>
nie poświadczono	<i>keratoiritis</i>

W zebranym materiale nie wszystkie terminy występują paralelnie. Brak ekwiwalentów dotyczy zarówno terminologii słowackiej, jak również bułgarskiej. Niektóre terminy w języku bułgarskim zostały poświadczone w dwóch wariantach: jedno- i wielowyrazowym, np. *иридоцеле/пролапс на ирис*, *иридоколобома/колобома на ирис*. W przypadku pierwszej pary relacja formalna nie jest widoczna, w drugim – odwrotnie. Wariant jednowyrazowy uznajemy za uniwerbizm od formy wielowyrazowej. W bułgarskim materiale poświadczono także dwa warianty terminu *иридодеза* i *иридеза* (w innym źródle przedstawione jako wariantywne *ири(до)деза*). Ostatnia forma zewnętrzna (zapis z nawiasami) zwraca uwagę na możliwość posługiwania się obydwoma wariantami i nieobligatoryjność użycia części -до-. Nie można ustalić preferowanego, zwłaszcza że nie odnaleziono ekwiwalentu słowackiego. Forma zewnętrzna analizowanego terminoelementu pochodzi od terminu anatomicznego łac. *iris*, pol *tęczówka*, sł. *iris/dúhovka*, bg. *ирис/дъгъвица*.

Poświadczono jeden termin zapisany w szczególny sposób *ирус-перпактор* bez poświadczenia ekwiwalentu słowackiego. Trudno jest więc stwierdzić, na ile jest to wynik preferencji nominatora, a na ile termin odzwierciedlający pewną systemowość. Tym bardziej, że w tym samym źródle, z którego został zaczerpnięty, nie poświadczono żadej innej jednostki o podobnej formie zewnętrznej.

Terminoelement utworzony od klasycznego terminu anatomicznego może występować zarówno w pozycji inicjalnej, jak również mezopozycji. Bierze udział w procesach nominacyjnych wielu terminów okulistycznych.

Forma wewnętrzna:

bg.:

иридектомия – ‘изрязване на част от **ириса** на окото с цел образуване на нова зеница (...)’ (*TPO*);

ириденклејзис – ‘приклещване включване на част от **ириса** в направен склерата разрез за създаване на отливен път (...)’ (*TPO*);

иридеремия – ‘вродена липса на **ирис**’ (*TM*);

иридохориоидит – ‘възпаление на **ириса** и хориоидеята’ (*TPO*);

иридоциклектомия – ‘оперативно изрязване на **част от ириса** и цилиарното тяло за отстраняване на тумор (...)’ (*TPO*);

иридоциклит – ‘възпаление едновременно на **ириса** и на цилиарното тяло, вид преден увеит’ (*TPO*);

иридоциклоретракция – ‘антиглаукоматозна нефистулираща операция (...) Показания – закритоъгълна глаукома, когато **ирисовият корен** блокира трайно отливните пътища и тенцията не се повлиява от миотици’ (*TPO*);

иридодеза/иридеза – ‘лигатура на част от **ириса**, изтеглена през разрез, направен в роговицата’ (*TPO*);

иридодонеца – ‘ненормално трептене на **ириса** при движения на очите, обикновено при сублуксация на на лещата (...)’ (*TPO*);

иридодиализа – ‘отделяне, откъсване на **ириса** от мястото на прикрепването му към цилиарното тяло, обикновено вследствие травма’ (*TPO*);

иридокапсулектомия – ‘изрязване на **ириса** в централната зона със срязване на подлежащата мембрана, образувана от резорбиралата се леща и капсулата ѝ’ (ТРО);

иридоцеле/пролапс на ирис – ‘изпадане, избутване, пролапс на **част от ириса** през дефект на роговицата (...)’ (ТРО);

иридоколобома/колобома на ириса – ‘вроден или придобит дефект, липса на част от **ириса**’ (ТРО);

иридоплегия – ‘парализа на мускулите на **ириса** с резултат неподвижност на зеницата’ (ТРО);

иридорафия – ‘оперативно налагане шев на **ириса**’ (ТРО);

иридорексис – ‘травматично разкъсване на **ириса**’ (ТРО);

иридосхиза – ‘отсояване на предния лист на **ириса** с поява на аТРОфични зони и дупки в него у възрастни хора (...)’ (ТРО);

иридотомия – ‘срязване на **ириса** за образуване на отворстие’ (ТРО); **ирис-ретрактор** – ‘инструмент, придърпващ ириса в хода’ (ТРО);

ирит – ‘възпаление на ириса’ (ТРО);

кератоиридоциклит – ‘отличителна особеност на този патологичен процес е бързото прогресиране на възпалителната реакция и в кратки срокове може да се разпространи към други структури на очната ябълка. Възможно е развитие на кератоиридоциклит, кератосклерит и т.н.’ (Шиндаров, 2019);

sl.:

iridauxéza – ‘rozšírenie **dúhovky**’ (LMA);

iridektómia – ‘očná operácia, pri ktorej sa vyberá ohraničená časť **dúhovky**. I. môže byť totálna alebo periférna (bazálna)’ (LMA);

iridenkléza – ‘fistulujúca operácia glaukómu s prerušením **dúhovky** a vloženíм získaného laloka **dúhovky** blízko limbu pod spojovkou, kade môže odtekať komorová voda’ (LMA);

iridémiа – ‘krvácanie do **dúhovky**’ (LMA);

iriderémiа – ‘vrodený nedostatok **dúhovky**’ (LMA);

*iridochoroiditis*⁹³ – ‘zapal **dúhovky** a cievovky’ (LMA);

iridocyklitída – ‘zapal **dúhovky** a vráskovca (...)’ (LMA);

iridocykloretrakcia – nie poświadczono definicji (LMA);

iridodonéza – ‘vlnivý pohyb, chvenie sa **dúhovky** pri pohyboch očného bulbu’ (LMA);

iridodialýza – ‘odtrhnutie koreňa **dúhovky** od vráskovca’ (LMA);

iridokéla – ‘prepadnutie **dúhovky**’ (LMA);

iridokinéza – ‘pohyby **dúhovky**’ (LMA);

iridokolobóm – ‘defekt **dúhovky**’ (LMA);

iridoparalýza – ‘ochrnutie zvieráča alebo rozširováča **dúhovky**’ (LMA);

iridoplégia – ‘náhla obrna zvieráča **dúhovky** s rozšírením zrenice’ (LMA);

iridoptóza – ‘prolaps **dúhovky**’ (LMA);

iridorexia – ‘trhlina **dúhovky**’ (LMA);

iridoschíza – ‘rásťep **dúhovky**’ (LMA);

iridoschizma – ‘natrhnutie **dúhovky**’ (LMA);

iridotómia – ‘preťatie **dúhovky**’ (LMA);

iritída – ‘zápaločnej **dúhovky**’ (SCSA);

keratoiridocyklitída – ‘súčasny zápal rohovky, **dúhovky** a riasnatého telesa’ (LMA);

keratoiridoskop – ‘druh mikroskopu na vyšetrenie rohovky a **dúhovky**’ (LMA);

keratoiritis – ‘keratoiritída, zápal rohovky a **dúhovky**’ (LMA).

W materiale bułgarskim poświadczono jeden termin, którego struktura zewnętrzna nie odzwierciedla w pełni znaczenia terminologicznego, por. termin *кератоиридоциклит*. Definicja tego terminu jest kontekstowa, eksplikuje bowiem znaczenie wielowyrazowego terminu *бактериален кератит*. Termin, który pojawia się w treści, jest tylko częścią znaczenia terminologicznego i jest wprowadzony w celu oznaczenia ewentualnego powikłania po chorobie, nazwanego terminem nadrzędnym.

⁹³ Poświadczony został jedynie termin łaciński, funkcjonujący w okulistycznej terminologii słowackiej.

Przedstawiona definicja terminu *кератоупидоциклит* informuje jedynie o tym, że schorzenie nazwane tym terminem jest chorobą zapalną (por. terminoelement *-itis*).

W pozostałych definicjach, poświadczonych w języku bułgarskim można wskazać powtarzające się fragmenty odpowiadające znaczeniu terminoelementu *упидо-*. Są to przeważnie terminy anatomiczne *упус*. W definicji terminu *уridoциклопeтpакция* wskazano składnik *уpисовият корен*, który również jest terminem anatomicznym.

W poświadczonych definicjach słowackich w adekwatny sposób wskazano składniki definicji, terminy anatomiczne, dzięki którym odpowiedniość między formą zewnętrzną i wewnętrzną jest zachowana, np. *dúhovka*. Odnotowano także jeden termin *iridocykloretrakcia*, dla którego nie odnaleziono definicji.

Dla występującego w języku bułgarskim terminu *уpидoxopуouдum* nie poświadczono słowackiego, który byłby ekwiwalentny pod względem formy zewnętrznej. W źródle terminograficznym można jednak wskazać termin łaciński *iridochoroiditis*, który pełni rolę zastępczą dla niewskazanego ekwiwalentu rodzimego.

Należy odnotować, że bułgarskie terminy definiowane są z udziałem obcego wariantu terminu – *упус*, podczas gdy słowackie w całości za pomocą rodzimego odpowiednika *dúhovka*. Wszystkie terminy z jego użyciem nazywają choroby tęczówki (oraz ewentualnie innych narządów), zabiegi operacyjne wykonywane na tęczówce lub instrumenty, które używane są w zabiegach wykonywanych na tej części anatomicznej.

-itis (< łac. -itis, Gen. -itidis < gr. -ίτιδα) < bg.: -um; sł.: -itída

a disease of (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: -um; sł.: -itída

bg.	sł.
<i>блефарит</i>	<i>blefaritída</i>
<i>циклит</i>	<i>cyklitída</i>
<i>дакриоцистит</i>	<i>dakryocystitída</i>
<i>хориоидит</i>	nie poświadczono
<i>хориоретинит</i>	<i>chorioretinitída</i>
<i>ирит</i>	<i>iritída</i>
<i>каналікулит</i>	<i>kanalikulitída</i>

<i>кератит</i>	<i>keratitída</i>
<i>кератосклероувеит</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>keratoscleritis</i>
<i>конюнктивит</i>	<i>konjunktivitída</i>
<i>мейбомит</i>	nie poświadczono
<i>невропапилит</i>	<i>neuropapilitída</i>
<i>невроретинит</i>	<i>neuroretinitída</i>
<i>ретинит</i>	<i>retinitída</i> ⁹⁴
<i>склерит</i>	<i>skleritída</i>
<i>тарзит</i>	nie poświadczono
<i>тентонит/периофталмит</i>	<i>tenonitída</i>
<i>увеит</i>	<i>uveitída</i>

Dla jednego z bułgarskich terminów – *тентонит* – poświadczono wariant *периофталмит*. W tabeli nie umieszczono wszystkich wyekscerpowanych jednostek z analizowanym terminoelementem, ze względu na ich dużą liczbę. Niektóre, z innym terminoelementem analizowanym w pracy, zostały włączone do opisu w odpowiedniej części. Przedstawione jednostki są przykładowymi, które pomagają wskazać tendencje w nazywaniu pojęć okulistycznych. Element został poświadczony jedynie w postpozycji. Nazywa pojęcia związane z procesem zapalnym, więc występuje tylko w terminologii medycznej, jednak z różnych specjalizacji.

Forma wewnętrzna:

bg.:

блефарит – ‘възпаление на клепачния рѣб’ (TPO);

циклит – ‘възпаление на ресичестото тяло на окото (corpus ciliare)’ (TPO);

дакриоцистит – ‘възпаление на сълзната торбичка’ (TPO);

хороидит – ‘възпаление на хороидеята на окото (...)’ (TPO);

хориоретинит – ‘възпалително заболяване на хориоидеята с въвличане и на ретината в процеса (...)’ (TPO);

⁹⁴ W przypadku tego terminu zachowana wydaje się całość formy łacińskiego morfemu rdzennego. Dodano jedynie sufix -a urabiający rodzaj żeński, dodatkowo pod wpływem samogłoski nastąpiło udźwięcznienie [t] do [d].

ирит – ‘възпаление на ириса’ (TPO);

каналликулит – ‘възпаление на сълезните каналчета от процес, преминал от конюнктивата – трахома, гъбичката и др.’ (TPO);

кератит – ‘възпаление на роговицата от различно естество’ (TPO);

кератосклероувеит – ‘склерокерато увеит склерит в комбинация с възпаление на роговицата и увеята’ (TPO);

конюнктивит – ‘възпаление на конюнктивата’ (TPO);

мейбомит – ‘възпаление на мейбомиевите жлези’ (TPO);

невроретинит – ‘едновременно възпаление на папилата и ретината’ (TPO);

невропапилит – ‘възпаление на предния отдел на зрителния нерв с диска му’ (TPO);

ретинит – ‘възпаление на ретината, често терминът се употребява неточно и за процеси, които строго погледнато не са възпалителни’ (TPO);

склерит – ‘възпаление на склерата (...)’ (TPO);

тарзит – ‘възпаление (остро или хронично) на тарза, най-често предадено по съседство от конюнктивата, клепачната кожа или тарзалните жлези’ (TPO);

тенонит – ‘сериозно, по-рядко гнойно възпаление на теноновата капсула, свързано с ревматизъм (...) *периофталмит*’ (TPO);

увеит, иридоциклохориоидит – ‘възпаление на цялата съдова обвивка на окото (на трите части на увеята)’ (TPO);

sl.:

blefaritída – ‘obojstranný chronický exacerbující **zápal** mihalnicových okrajov’ (LMA);

cyklitída – ‘zápal riasinkového telesa v oku’ (Web SCS);

dakryocystitída – ‘zápal slzného vaku (...)’ (LMA);

chorioretinitída – ‘zápaly cievovky a sietnice’ (LMA)

iritída – ‘**zápal** očnej dúhovky’ (SCSA);

kanalikulitída – ‘**zápal** slzného kanálíka’ (LMA);

keratitída – ‘**zápal** rohovky’ (LMA);

keratoscleritis – ‘keratoskleritída, **zápal** rohovky a bielka’ (LMA);

konjunktivitída – ‘**zápal** očných spojiviek’ (SCSA);

neuropapilitída – ‘**zápal** zrkového nervu a jeho papily’ (SCS.SK);

neuroretinitída – ‘**zápal** očnej papily zrkového nervu a sietnice (LMA);

retinitída – ‘**zápal** sietnice. Izolovaná r. vzniká hematogénne cez cievy sietnice’ (LMA);

skleritída – ‘**zápal** očného bielka’ (LMA);

tenonitída – ‘**zápal** šľachy’ (SSJ);

uveitída – ‘**zápal** uvey’ (SCSA).

Wskazane powyżej znaczenia terminologiczne jednostek bułgarskich, jak i słowackich, są zbieżne. Każdy termin zawierający w budowie zewnętrznej *-um/-itída* ma w swojej definicji element semantyczny ‘zapalenie’ bg. *възпаление*, sł. *zápal*, który odpowiada analizowanemu terminoelementowi. Terminy nazywające stan zapalny danego organu czy tkanki realizują schemat struktury: (okulistyczna) część anatomiczna (+ kolejna część)⁹⁵ + terminoelement oznaczający stan zapalny. Nie jest to każdy stan chorobowy, a jedynie ten, którego podłożem jest proces zapalny, również o zróżnicowanej etiologii.

O niezasadnym użyciu terminoelementu informuje definicja terminu bg. *ретинит*, por. ‘възпаление на ретината, често терминът се употребява неточно и за процеси, които строго погледнато не са възпалителни.’

Szczególną uwagę zwracają definicje terminów bg. *ментонит* (*непуофталмум*) i sł. *tenonitída*, ponieważ pomimo podobieństwa ich form zewnętrznych, formy wewnętrzne się różnią. Bułgarski termin nie tylko posiada swój synonim, lecz także jest definiowany okulistycznie jako ‘възпаление на теноновата капсула’, a więc zapalenie części gałki ocznej. Z kolei znaczenie terminologiczne jednostki słowackiej odnosi się do treści nieokulistycznej i oznacza ‘zapalenie ścięgna’.

⁹⁵ Przed końcowym elementem *-um/-itída* może znaleźć się więcej niż jeden terminoelement por. bg. *конюнктив-ум*, *хорио-ретин-ум* i sł. *konjunktiv-itída*, *chorio-retin-itída*.

Nie odnaleziono słowackiego terminu, który prezentowałby pełną ekwiwalencję (kongruencję) względem bułgarskiego. Dodatkowo w języku słowackim nie poświadczono ekwiwalentu dla terminu bułgarskiego *неуофтальмит*, co świadczy o węższym zasobie jednostek terminologicznych w okulistyce słowackiej.

-kerato- (< gr. *κέρας*, Gen. *κέρατος*) > bg.: *-керато-*; sł.: *-kerato-*
‘róg’ (SEŁNiT)

Forma zewnętrzna: bg.: *-керат(o)-*; sł.: *-kerat(o)-*

bg.	sł.
<i>циклокератит</i>	<i>cyklokeratitída</i>
nie poświadczono	<i>fotokeratitída</i>
<i>кератектазия</i>	<i>keratektázia</i>
<i>кератектомия</i>	<i>keratektómia</i>
<i>кератит</i>	<i>keratitída</i>
<i>кератоцеле</i>	<i>keratocele/keratokéla</i>
<i>кератофакия</i>	<i>keratofakia</i>
<i>кератоглобус</i>	<i>keratoglobus</i> , por. <i>megalokornea</i>
nie poświadczono	<i>keratohémia</i>
nie poświadczono	<i>keratohelkóza</i>
nie poświadczono	<i>keratoiridoskop</i>
nie poświadczono	<i>keratokonometria</i>
<i>кератоконус</i>	<i>keratokónus</i>
nie poświadczono	<i>keratokonometer</i>
nie poświadczono	<i>keratoleukóm</i>
<i>кератомалация</i>	<i>keratomalácia</i>
<i>кератомикоза</i>	<i>keratomykóza</i>
<i>кератопатия</i>	<i>keratopatia</i>
<i>кератопахиметрия</i>	por. <i>pachymetria</i>
<i>кератопластика</i> ,	<i>keratoplastika</i>
<i>кератопротеза</i>	<i>keratoprotéza</i>
<i>склерокератит</i>	<i>keratoskleritída/sklerokeratitída</i>

<i>кератоскопия</i>	nie poświadczono
<i>кератоскоп</i>	<i>keratoskop</i>
nie poświadczono	<i>keratotorus</i>
<i>кератотомия</i>	<i>keratotómia</i>
<i>склерокератоувеит</i>	nie poświadczono

Zgromadzony materiał, zarówno słowacki, jak i bułgarski, wskazuje, że nie wszystkie terminy z opisywanym terminoelementem występują w obu terminologiach równocześnie. Badany element pochodzi od terminu anatomicznego oznaczającego rogówkę por. bg. *роговица*, sł. *rohovka*, łac. *Cornea*, który z kolei pochodzi od słowa oznaczającego ‘róg’. Terminy tworzone już na gruncie łaciny były więc kalkami semantycznymi. Zaprezentowano dwa warianty terminów dla jednego pojęcia *keratoskleritída* i *sklerokeratitída* – jest to termin złożony z tych samych terminoelementów, jednakże występujących w innej pozycji. Inne terminy wykazujące wariantywność to *keratocele* i *keratokéla*, przy czym różnicą wydaje się być stopień adaptacji nie tylko fonetycznej i ortograficznej, lecz także gramatycznej (terminy poświadczą się w dwóch różnych rodzajach – rodzaju nijakim i żeńskim). Terminoelement może występować zarówno w pozycji inicjalnej, jak również w mezopozycji, w której poświadczono go w kompozycjach z innymi terminoelementami, również tymi, które pochodzą od terminów anatomicznych, w terminach oznaczających zapalenie kilku części anatomicznych oka jednocześnie por. *-um/-itída*. Podobnie w pozycji inicjalnej mezopozycji terminoelement występuje w terminach z innych specjalizacji, w których prezentuje znaczenie ‘rogowa warstwa naskórka’, por. bg. *акрокератоза*, *ангиокератома*, *хиперкератоза*, *дискератоза* i sł. *akeratóza*, *akrokeratóza*, *angiokeratóm*, *dyskeratóm*, *hyperkeratóza* i in.

Forma wewnętrzna

bg.:

циклокератит – ‘възпаление на ресничестото тяло на окото (corpusculare) и на **роговицата**’ (ТМ);

кератектазия – ‘вж. разтягане на **роговицата**’ (ТРО);

кератектомия – ‘отнемане на предна част на **роговицата**’ (ТРО);

кератит – ‘възпаление на **роговицата** от различно естество’ (ТРО);

кератоцеле – ‘изпъкване (херния) на десцеметовата мембрана през дефект на **роговицата**, най-често при язва, когато всички напред разположени слоеве на роговицата са разрушени’ (ТРО);

кератофакия – ‘метод за усилване рефракцията на **роговицата** чрез интракорнейна хомотрансплантация на съответно моделирана роговична ламела’ (ТРО);

кератоглобус – ‘разновидност на кератоконус, при която профилът на **роговицата** е част от сфера, но по-изпъкнала от нормално (...)’ (ТРО);

кератоконус – ‘генетично обусловено заболяване, проявяващо се в пубертета с деформация на **роговичната кривина**, която става по-изпъкнала, най-често централно конична роговица’ (ТРО);

кератомалация – ‘помътняване, инфилтриране и разпадане на **роговицата** при хипо- и авитаминоза А’ (ТРО);

кератомикоза – ‘вж. микоза на **роговицата**’ (ТРО);

- **микоза** – ‘микотично заболяване: всяка от многобройните болести или инфекции на част от тялото, причинена от патогенни гъбички, като най-чести са дерматомикозите’ (ТМ);

кератомилеза – ‘оперативен метод за намаляване рефракцията на **роговицата** (...)’ (ТРО);

кератопатия – ‘заболяване на **роговицата** от невъзпалително естество, с неясна генеза, проявяващо се с дразнене, едем на **роговицата** (...)’ (ТРО);

кератопахиметрия – ‘метод за измерване на дебелината на **роговицата** и дълбочината на предната камера на живо око’ (ТРО);

кератопластика – ‘операция, състояща се в присаждане на **роговичен материал** от друг индивид на същия вид, но с различен генетичен произход на мястото на патологично променена **роговица**’, **алопластика на роговицата**, **хомопластика** (ТРО);

кератопротеза – ‘изкуствена **роговица**, изработена от прозрачна, биологично поносима пластмаса’ (...)

склерокератит – ‘най-често усложнение на преден дълбок склерит, при което **роговицата** в съседство се обхваща от възпалителен инфилтрат (...)’ (ТРО);

кератоскоп – nie poświadczono definicji (ДСО: 18);

кератоскопия – ‘метод за обективно изследване на **роговицата** чрез получаване на огледален образ на предната **роговична повърхност** (напр. чрез диска на Плачи до - Placido)’ (ТРО);

кератотомия – ‘надрязване или срязване на **роговицата** по определен начин с цел промяна на рефракцията (...)’ (ТРО);

склерокератоувеит – ‘най-често се касае за преден склерит, който по съседство се разпространява към **роговицата** и съдовицата’ (ТРО);

sl.:

cyklokeratitída – ‘zápal **rohovky** a riasnatého telesa’ (LMA)

fotokeratitída – ‘poškodenie **rohovky** vyvolané expozíciou slnenčého žiarenia’ (LMA);

keratektázia – ‘keratoektázia, chorobné vykľnutie **rohovky**’ (LMA);

keratektómia – ‘operačné vyňatie povrchovej vrstvy pokožky’ (LMA);

- **PRK (fotorefrakčná keratektómia)** – ‘spočíva v mechanickom odstránení epitelu rohovky, následne sa excimerovým laserom (...) odstráni časť povrchových vrstiev strómy **rohovky** (...)’ (VKO: 68–69);

keratitída – ‘zápal **rohovky**’ (LMA);

keratocele/keratokéla – ‘prietrž rohovky, guľovité vykľnutie **rohovky**, syn. Descemetokéle’ (LMA)

keratofakia – ‘refrakčná keratoplastika a iná rekonštrukcia **rohovky**: keratofakia’⁹⁶

keratoglobus – ‘megalogornea’ (LMA);

⁹⁶ Zoznam zdravotných výkonov pre klasifikačný systém diagnosticko-terapeutických skupín ZZV-DRG-2018. (Verzia pre rok 2018), https://www.slov-lex.sk/chronologicky-register-opatreni/prilohy/SK/OP/2017/45/vyhlasene_znenie_64fbee94-9f98-4f1a-b2c7-4ffc75e0055.pdf [dostup: 22.03.2022].

- **megalokornea** – ‘abnormálna veľkosť **rohovky** u dospelých (...)’ (LMA);

keratohémia – ‘prítomnosť uložení krvi v **rohovke**’ (LMA);

keratohelkóza – ‘vredovatenie **rohovky**’ (LMA);

keratoiridoskop – ‘druh mikroskopu na vyšetrenie **rohovky** a dúhovky’ (LMA);

keratokonometria – ‘meranie zakrivenia **rohovky**’ (LMA);

keratokonometer – ‘prístroj na meranie zakrivenia **rohovky**’ (LMA);

keratokónus – ‘kužeľovitá rohovka, chron. choroba **rohovky** charakterizovaná zmenou jej zakrivenia’ (LMA);

keratoleukóm – ‘biele opacity v **rohovke**’ (LMA);

keratomalácia – ‘zmäknutie rohovky, vzniká napr. u detí pri avitaminóze A (...)’ (LMA);

keratomykóza – ‘plesňové ochorenie **rohovky**’ (LMA);

keratomileuza – ‘keratoplastika, prikt. sa odstraňujú rezy **rohovky**, žiaduceho tvaru a zakrivenia na sústruhu po zmrazení, kt. sa potom prišívajú späť na zvyšnú rohovku s cieľom odstrániť zrkovú chybu’ (LMA);

keratopatia – ‘bližšie nešpecifikované nezápalové ochorenie **rohovky**’ (LMA);

kertopachymetria – por. *pachymetria*;

- **pachymetria** – ‘meranie hrúbky **rohovky**’ (VKO: 22);

keratoplastika – ‘chirurgická náhradaskalenej **rohovky**’ (LMA);

keratoprotéza – ‘náhrada **rohovky**’ (LMA);

keratoskleritída/sklerokeratitída – ‘zápal **rohovky** a bielka’ (LMA).

keratoskop – ‘prístroj na kvalit. vyšetrenie zakrivení **rohovky**’ (LMA);

keratotorus – ‘klenbovitá protrúzia **rohovky**’ (LMA);

keratotómia – ‘rez **rohovkou**’ (LMA);

W zdecydowanej większości poświadczonych definicji przedstawionych terminów z elementem *-keramo-/-kerato-* pojawia się wykładnik znaczenia, które prezentuje. Są nimi bułgarskie i słowackie rodzime ekwiwalenty terminów

anatomicznych bg. *роговица* i sł. *rohovka*. W dwóch definicjach w języku bułgarskim występują składniki, w których interesujący nas terminoelement jest członem innego, wchodzącego w skład terminu wielowyrazowego, i występuje jako derywat od terminu podstawowego np. *роговичната кривина* i *роговичен материал*. W drugim przypadku (w definicji terminu *кератопластика*) wyróżniono także termin *роговица*, w powiązanim pojęciowo terminem wielorazowym. Definicja bułgarskiego terminu *кератомикоза*: ‘микоза на роговица’, choć niepełna, zawiera informację, że sam termin *микоза* jest terminem ogólnym i nadrzędnym, nie ma znaczenia okulistycznego, którego nabiera dopiero wchodząc w skład terminu wielowyrazowego.

W słowackim materiale terminologicznym nie poświadczono ekwiwalentnego pod względem struktury terminu dla bg. *кератонахиметрия*. Można jednak w tym miejscu odwołać się do części, w której analizowany jest terminoelement *-метрия/-metria*. Wskazano tam bułgarskie synonimy dla powyższego: *нахиметрия/нахометрия/кератонахиметрия*, dla których ekwiwalentnym okazał się słowacki termin *pachymetria* (bez poświadczonych wariantów). Można więc sądzić, że terminoelement *kerato-* w przypadku omawianych terminów jest nieobligatoryjny.

Poświadczono także dwa ekwiwalentne pod względem struktury zewnętrznej terminy, których definicje odwołują się do pojęć z zakresu dwóch różnych specjalizacji medycznych. Bułgarski termin nazywa zabieg medyczny jakim jest wycięcie wierzchniej warstwy rogówki: ‘отнемане на предна част на роговицата’, natomiast definicja terminu słowackiego traktuje o wycięciu wierzchniej warstwy naskórka: ‘operačné vyňatie povrchovej vrstvy pokožky’. W innych źródłach (Waring, 2009: 700) odnajdziemy potwierdzenie znaczenia okulistycznego w języku bułgarskim.

Oznacza to, że w ramach badanych systemów terminologicznych, istnieją dwa terminy o ekwiwalentnej strukturze formalnej. Nie można jednak w ich przypadku stwierdzić kongruencji, ponieważ odnoszą się do różnych pojęć w ramach innych specjalizacji medycznych, przy czym znaczenie okulistyczne wydaje się w źródłach anglojęzycznych bardziej rozpowszechnione. Znaczenia dermatologicznego nie poświadczoo. Terminoelement w podanych terminach ma znaczenie ‘dotyczący rogówki oka’ i nazywa zabiegi operacyjne, przedmioty i stany patologiczne.

makro- (< gr. *μακρός*) > bg.: *макро-*; sł.: *makro-*

‘duży, wielki’ (*SELNiT*); *makros* ‘long, large’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *макр(о)-*; sł.: *makr(o)-*

bg.	sł.
nie poświadczono	<i>makroblefária</i>
<i>макрофталм</i>	nie poświadczono
<i>макронсия</i>	<i>makrop(s)ia</i>
<i>макростереойдометър</i>	nie poświadczono

W zgromadzonym materiale występuje paralelny dla obu porównywanych języków termin bg. *макронсия* i sł. *makrop(s)ia*, przy czym w języku słowackim mamy do czynienia z jego dwoma wariantami: *makropia* i *makropsia*. Element *makro-* występuje w terminach z innych specjalizacji medycznych oraz z innych dziedzin naukowych (biologia, genetyka, fizyka, chemia, geografia i in.), np. bg. *макромастия*, *макроглосия*, *макроскопия*, *макроцефалия*, *макрофаг*, *макроструктура*, *макроцефалия*, *макросоциология*; sł. *makroorganizmus*, *makroangiopatia*, *makrochelia*, *makrofag*, *makroštruktúra*, *makrocefália*, *makrosociológia*, i in. W przedstawionych terminach okulistycznych przyjmuje pozycję inicjalną.

Forma wewnętrzna:

bg.:

макрофталм – ‘очна ябълка с уголемени размери’, *мегалопталм*, *голямо око* (*TPO*);

макронсия – ‘виждане на предметите по-големи от действителните, *мегалонсия*’ (*TPO*);

макростереоейдометър – ‘модификация на стереоейдометъра на Монже. Използува се централният сноп лъчи. Получава се изключване на рефракционната аномалия’ (*TPO*);

sł.:

makroblefária – ‘**hypertrofia** mihalnic’ (*LMA*)

- *hypertrofia* – ‘lek. **nadmerné zväčšenie**’ (*KSSJ*)

makrop(s)ia – ‘megalopia, porucha vnímania, charakterizovaná tým, že videné predmety sa zdajú byť **väčšie ako sú v skutočnosti**’ (LMA);

W trakcie analizy materiału odnotowano definicje dla wszystkich jednostek terminologicznych (bułgarskich oraz słowackich) przedstawionych w powyższej tabeli. Dla terminu bg. *макропсия* i sł. *makrop(s)ia* przywołano definicje, w których wskazano leksemy lub frazy traktowane jako wykładnik znaczenia *макро-/makro-*, por. *с уголемени размери, предметите по-големи, väčšie ako sú v skutočnosti*. W definicji słowackiego terminu *makroblefária* wyróżniono termin z terminoelementem opisanym powyżej, por. *hyper-* w *hypertrofia*. Jego użycie w definicji wskazuje na to, że termin jest nazwą pojęcia odwołującego się do zaburzenia rozmiaru (‘zbyt duży’). Można więc uznać ten termin za motywowany, ponieważ terminoelementy *makro-* i *hyper-* pozostają w związku semantycznym. W terminologii bułgarskiej został poświadczony także termin *макростереоейдометър*, w którym nie odnajdujemy wykładnika o strukturze znaczeniowej odpowiadającej badanemu elementowi *макро-*. Wykładniki znaczeniowe w wymienionych powyżej terminach wpisują się w znaczenie słownikowe elementu, które zostaje jednak poszerzone o pewną względność odnośnie do normy. Znaczenie terminoelementu można więc opisać jako ‘większy niż normalnie’. Terminy ze wskazanym elementem nazywają zarówno stany (w przeważającej ilości), jak również przedmioty.

-metria (< gr. *-μετρία*) > bg.: *-метрия*; sł.: *-metria*

‘mierzę’ (SEŁNiT) ‘mierzyć, wymierzyć, odmierzyć’ (SGPJ)

Forma zewnętrzna: bg.: *-метрия*; sł.: *-metria*

bg.	sł.
<i>адаптометрия</i>	<i>adaptometria</i>
<i>екзофталмометрия</i>	<i>(hertelova) exoftalmometria</i>
<i>кампиметрия</i>	<i>kampimetria</i>
<i>кератометрия</i>	<i>keratometria</i>
<i>микроскотометрия</i>	nie poświadczono
<i>офтальмодинамометрия</i>	<i>oftalmodynamometria</i>
<i>офтальмотонометрия</i>	<i>oftalmotonometria</i>
nie poświadczono	<i>optometria</i>

<i>пахиметрия/пахометрия/ кератопахиметрия</i>	<i>pachymetria</i>
<i>периметрия</i>	<i>perimetria</i>
<i>пупилометрия</i>	<i>pupilometria</i>
<i>рефрактометрия</i>	<i>refraktometria</i>

W toku ekscerpacji materiału nie udało się poświadczyć wszystkich terminów paralelnie w analizowanych językach. Odnotowano natomiast trzy warianty jednego terminu bułgarskiego, por. *пахиметрия*, *пахометрия* i *кератопахиметрия*. Ekwiwalentny termin w terminologii słowackiej poświadczone tylko w jednym wariantcie. Element odnotowano jedynie w pozycji finalnej. Podobnie występuje w wielu innych nazwach i terminach, np.: *хронометрия*, *геометрия*, sł. *chronometria*, *geometria* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

адаптометрия – ‘измерване на зрителната адаптация’ (ТРО);

екзофталмометрия – ‘метод за определяне позицията на очната ябълка спрямо орбитните ръбове’ (УОБ: 52);

кампиметрия – ‘метод за изследване на зрителното поле чрез проекцията му върху плосък екран’ (ТРО);

кератометрия – ‘метод за измерване на роговичния диаметър, напр. с кератометър на Весели’ (ТРО);

микроскопометрия – ‘изследване на много малки скотоми в зрителното поле’ (ТРО);

офталмодинамометрия – ‘измерване на кръвното налягане в артериите на ретината със специален апарат (офталмодинамометър)’ (ТРО);

офталмотонометрия – ‘метод за измерване на вътреочното налягане’ (ТРО);

пахиметрия/пахометрия/кератопахиметрия – ‘метод за измерване на дебелината на роговицата и дълбочината на предна камера на живо око’ (ТРО);

периметрия – ‘метод за изследванена периферното зрение, при който зрителното поле се проектира върху полусферична повърхност’ (TPO);

пупилометрия – ‘метод за измерване диаметъра на зеницата’ (TPO);

рефрактометрия – ‘обективно определение и измерване на рефракцията с помощта на специални апарати’ (TPO);

sl.:

adaptometria – ‘adaptometria, **meranie rýchlosti**, ktorou sa oko prispôsobuje zmenám intenzity svetla’

(Hertelova) exoftalmometria – ‘meria vzdialenosť centra rohovky od okraja očnice (priemer: 17 mm)’⁹⁷;

kampimetria – ‘jednoduchá **metóda merania** zorného poľa na rovnej tabuli (...)’ (LMA);

keratometria – ‘vyšetrenie zakrivenia rohovky’. (...) je **meranie** zakrivenia rohovky’ (VKO: 22);

oftalmodynamometria – ‘**meranie** tlaku v cievach sietnice (...)’ (LMA);

oftalmotonometria – ‘**meranie** vnútroočného tlaku’ (LMA);

optometria – ‘**meranie** lámavosti svetelných lúčov v oku, meranie a hodnotenie ostrosti zraku, stanovenie defektu a určenie korekcie defektu pomocou okuliarov’ (SCS.SK);

perimetria – ‘vyšetrenia zorného poľa’ (VKO: 32);

pachymetria – ‘**meranie** hrúbky rohovky’ (VKO: 22);

refraktometria – ‘vyšetrenie refrakcie’⁹⁸ (VKO: 21).

W większości przedstawionych definicji wyrazami i frazami odzwierciedlającymi semantykę elementu *-метрия* są te, które pozostają z nim w związku formalnym, por. *метод за измерване*, *измерване* i które są jednocześnie poświadczaniem znaczenia ‘związany z mierzeniem’ (por. Waszakowa, 2003: 88).

⁹⁷ *Ochranné a prídavné časti oka (orbita)*, <https://www.upjs.sk/public/media/22904/orbita.pdf> [dostup: 28.01.2022].

⁹⁸ Por. także: „v oftalmológii pod pojmom refrakcia rozumieme hodnotu odchýlky lomivej schopnosti oka od normy. Refrakcia závisí od **pomeru** lomivosti všetkých lomných prostredí oka (rohovka, šošovka) k dĺžkeočnej gule” (VKO: 21).

W definicjach niektórych terminów, np. *камниметрия, периметрия*, możemy wskazać składnik *метод за изследване*. W terminie *екзофталмометрия* wyróżniono frazę *метод за определяне*, która również pozwala na uznanie terminu za motywowany, (poszerza jednak jego znaczenie do ‘medyczna procedura badawcza’ lub ‘badanie na podstawie mierzenia’). Warto także zwrócić uwagę, że nadrzędny element obecny we frazach *метод за (...)* implikuje ponadto skojarzenie z procedurą badawczą.

W większości definicji słowackich można wskazać ekwiwalentne znaczeniowo, względem opisanych powyżej bułgarskich, a także powiązane formalnie z badanym elementem leksemy i frazy, np. *metóda merania, meranie*, a także czasownik *merat’*, dzięki którym zachodzi korelacja między formą zewnętrzną i wewnętrzną terminu. Podobnie jak w przypadku definicji bułgarskich w nielicznych przypadkach, jako wykładnik znaczenia *-metria*, pojawia się leksem *vyšetrenie* (również rozszerzający znaczenie elementu o ‘metoda badawcza’, ‘badanie na podstawie mierzenia’). Znaczenie terminoelementu w przedstawionych jednostkach ulega zmianie względem słownikowego. Jest zarazem potwierdzeniem tego, podanego przez K. Waszakową. Wszystkie terminy okulistyczne przedstawione w niniejszej części z końcowym elementem *-метрия/-metria* realizują znaczenie ‘badanie związane z mierzeniem’ i/lub ‘badanie na podstawie mierzenia’.

-meter (< gr. μέτρον) bg.: -метър; sł.: -meter

‘miara, mierzona długość wielkość’ (SGPJ) *-meter* ‘a device that measures and records the amount of electricity, gas, water, etc. that you have used or the time and distance you have travelled, etc.’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *-метър*; sł.: *-meter*

bg.	sł.
<i>адаптометър</i>	<i>adaptometer</i>
<i>автокератометър</i>	nie poświadczono
<i>авторефрактометър</i>	<i>autorefraktometer</i>
nie poświadczono	<i>oftalmodynamometer</i>
nie poświadczono	<i>oftalmoeikonometer</i>
nie poświadczono	<i>oftalmofakometer</i>
<i>офталмометър</i>	<i>oftalmometer/keratometer</i>

<i>оптометър</i>	<i>optometer</i>
<i>периметър</i>	<i>perimeter</i>
<i>пахиметър/пахометър/ кератопахиметър</i>	nie poświadczono
<i>пупилометър</i>	<i>pupilometer</i>
<i>рефрактометър</i>	<i>refraktometer</i>
<i>тонометър</i>	<i>tonometer</i>

W zebranym materiale nie poświadczono w sposób paralelny wszystkich terminów. Zaprezentowano natomiast trzy warianty bułgarskiego terminu *пахиметър*, *пахометър* i *кератопахиметър*, przy czym w słowackim systemie terminologicznym nie odnotowano żadnego ekwiwalentu. Poświadczono także wariantowość terminu słowackiego: *oftalmometer* i *keratometer*. Bułgarski termin (*офталмо*)*тонометър* podano w zapisie z nawiasem, który wydaje się podkreślać nieobligatoryjność terminoelementu *oftalmo-*. Termin został poświadczony także w wersji *тонометър*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

адаптометър – ‘апарат за измерване на зрителната адаптация’ (TPO);

автокератометър – ‘[уред] за прецизно **определяне** на роговичната кривина в диапазон от 2.4 и 3.3 мм’⁹⁹;

авторефрактометър – ‘уред за **определяне** на рефракцията на окото. Позволява измерването на пречупвателната сила в диоптри на оптичните среди на окото: обща пречупвателна сила на окото или само на роговицата’ (TPO);

офталмометър – ‘оптичен уред за **измерване** радиусите на кривината на пречупващите повърхности на окото (...)’ (TPO);

оптометър – ‘уред за **измерване** на най-близката точка на ясно виждане’ (TPO);

периметър – ‘уред за **изследване** на зрителното поле, при което ретината се проецира на полусферична повърхност’ (TPO);

⁹⁹ Автореф / Керато / Тono / Пахиметър TONOREFT™. <https://www.uniglass.bg/content/avtoref-kerato-tono-pahimetr-tonoreftm-iii> [dostęp: 30.11.2021].

пахиметър/пахометър/керапахиметър – ‘уред за измерване дебелината на роговицата и дълбочината на предната камера на живо око’ (TPO);

пупилометър – ‘прибор за измерване диаметъра на зеницата’ (TPO);

рефрактометър (на Хартингер) – ‘апарат за обективно изследване на клинична рефракция (....)’ (TPO);

тонометър, рог.:

- **тонометър на Голдман (Goldmann)** – ‘вид апланационен тонометър за индиректно измерване на вътреочното налягане’ (TPO);
- **тонометър на Маклаков (Maklakoff)** – ‘вид апланационен тонометър за индиректно измерване на вътреочното налягане’ (TPO);
- **тонометър на Шюотц (Schiötz)** – ‘вид импресионен тонометър за индиректно измерване на вътреочното налягане’ (TPO);

sl.:

adaptometer – ‘prístroj na meranie času potrebného na adaptáciu sietnice’ (LMA);

autorefraktometer – ‘základný prístroj na meranie refrakčných chýb’ (OVL: 9);

oftalmodynamometer – ‘1. prístroj na meranie tlaku v cievach sietnice; 2. prístroj na meranie konvergenzie očí pri pohľade na blízky bod’ (LMA);

oftalmoeikonometer – ‘prístroj na určovanie refrakcie očí a relat. veľkosť a tvar očných obrazov’ (LMA);

oftalmofakometer – ‘oftalmofakometer, prístroj na meranie mohutnosti očnej šošovky’ (LMA);

oftalmometer – ‘keratometer, prístroj na meranie zakrivenia prednej plochy rohovky v jednotlivých meridiánoch a zistenie lomivej sily v danom meridiáne’ (LMA)

optometer – ‘prístroj na meranie zrakovej ostrosti’ (SCS.SK);

perimeter – ‘prístroj na zisťovanie rozsahu zorného poľa oka’ (SCSA);

pupilometer – ‘prístroj na meranie zreníc’ (SCSA);

refraktometer – ‘1. **prístroj na meranie** (porovnávanie) indexu lomu (...) 2. optický **prístroj, ktorým sa meria** index lomu optických prostredí; umožňuje objektivne stanoviť’ (LMA)

tonometer – ‘**prístroj na nepriame meranie** krvného tlaku; očný t. **prístroj na meranie** vnútroočného tlaku’ (SCSA);

W zebranym materiale nie udało się poświadczyć paralelnie wszystkich definicji terminów. W bułgarskich terminach jako składniki korelujące pod względem znaczeniowym i formalnym z terminoelementem *-метрия* można wskazać *уред за измерване* oraz *апарат за измерване*. Ponadto poświadczone także inne fragmenty, które odpowiadają znaczeniu ‘badanie’ lub ‘określanie, ustanawianie’ por. *уред за изследване*, *уред за определяне*. Składnik *уред за изследване* można traktować jako wyrażenie hiperonimiczne względem pozostałych, ponieważ wyniki badań mogą być „mieralne”, a także określane za pomocą specjalnego aparatu. Można więc uznać, że wszystkie powyższe wyrażenia występujące w bułgarskich definicjach realizują znaczenie słownikowe z OLD ‘device that measures and records’.

Szczególną uwagę zwracają terminy *тонометър на Голдман*, *тонометър на Маклако*, *тонометър на Шуотца*, które w swoim znaczeniu terminologicznym zawierają pojęcie ‘mierzenie’. Nie poświadczone definicji dla terminu nadrzędnego *тонометър*, jednak każda z definicji przytoczonych jednostek wielowyrazowych zawiera w sobie fragment, informujący, że jest to konkretny rodzaj urządzenia (tonometru), służącego do mierzenia, por. ‘*тонометър за индиректно измерване*’. Jest to wystarczające, aby uznać trafność formy zewnętrznej przywołanych terminów względem ich znaczenia terminologicznego.

W większości definicji słowackich odnajdujemy ekwiwalentne względem bułgarskich frazy: *prístroj na meranie*, *prístroj na určovanie*, *prístroj, ktorým sa meria*. W definicji terminu *perimeter* poświadczone *prístroj na zisťovanie rozsahu*. Wyraz sł. *rozsah*, ‘zasięg’ jest również pojęciem mierzalnym, dodatkowo jego wartości można wyrazić w jednostkach miary, dlatego to – oraz powyższe wyrażenia – można uznać za zapewniające odpowiedniość między komponentami struktury formalnej i znaczeniowej terminów z terminoelementem *-metria*¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Należy jednak zwrócić uwagę, że dla słowackiego terminu *oftalmometer* jako synonimiczny, w definicji, został poświadczony termin *keratometer*, który koresponduje znaczeniowo z terminem anatomicznym występującym w definicji: *rohovka*, por. ‘meranie (...) plochy’. Wobec tej nieścisłości pełną motywację terminologiczną można potwierdzić tylko dla terminu *keratometer*. Uznanie

Dla terminu *tonometer* poświadczono dwa znaczenia, przy czym tylko jedno okulistyczne. W obu wyróżniono fragment *prístroj na meranie* jako wykładnik dla znaczenia terminoelementu.

Biorąc pod uwagę powyższą analizę, odpowiednia definicja dla badanego elementu to ‘terminoelement finalny w terminach nazywających przyrządy do mierzenia’, który w terminach motywowanych sytuuje je w kategoriach ‘narzędzie’ lub ‘metoda’.

-mikro- (< gr. μικρός) > bg.: -микро-; sł.: -mikro-

‘odnosi się do czegoś bardzo małego, występującego w małej skali (SGPJ); mikros
‘small’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: -микро(o)-; sł.: -mikr(o)-

bg.	sł.
<i>биомикроскоп</i>	<i>biomikroskop</i>
<i>биомикроскопия, por. офтальмобиомикроскопия</i>	<i>biomikroskopia</i>
<i>биомикроофтальмоскопия</i>	nie poświadczono
<i>микроангинит</i>	nie poświadczono
<i>микроангиопатия</i>	<i>mikroangiopátia</i>
<i>микрофакия</i>	<i>mikrofakia</i>
nie poświadczono	<i>mikrokória</i>
<i>микрокорнея</i>	<i>mikrokornea,</i>
<i>микрофтальм</i>	<i>mikroftalmus/mikroftalmia</i>
<i>микropsия</i>	<i>mikropsia</i>
<i>микроскотометрия</i>	nie poświadczono
<i>микрострабизъм</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>mikroteleopsia</i>

terminoelementu *oftalmo-* za hiperonimiczny względem wszystkich pozostałych terminoelementów związanych formalnie i/lub znaczeniowo z okulistycznymi terminami anatomicznymi (i na tej podstawie uznanie terminu *oftalmometer* za motywowany) byłoby daleko idącą nadinterpretacją, która jednocześnie przeczyłaby cechom terminu jakimi mają być m. in. jednoznaczność i dokładność. W języku bułgarskim nie poświadczono tego typu wariantowości, jednak w jego definicji odnajdujemy zarówno wykładnik dla znaczenia elementu *офтальмо-* jak i *-метрия*.

W okulistycznej terminologii słowackiej nie poświadczono ekwiwalentnych terminów dla bg. *микроскотометрия*, *микрострабизъм*, natomiast w terminologii bułgarskiej nie odnaleziono odpowiedników dla sł. *mikrokória* i *mikroteleopsia*¹⁰¹. Element występuje także w terminach innych dziedzin i w języku ogólnym por. bg. *микробиолог*, *микровълни*, *микроелемент*, sł. *mikrofon*, *mikroorganizmus*, *mikroregión*, *mikroskop* i in. W terminach okulistycznych może występować zarówno w pozycji inicjalnej, jak również mezopozycji, przy czym wariant pierwszy ma większą frekwencję.

Forma wewnętrzna:

bg.:

биомикроскоп – ‘усъвършенствано комбинирано фокално осветление в биомикроскопията. Извършва се с апарат, наречен биомикроскоп, който се състои от две части – осветителна система и наблюдателна система (бинокулярен микроскоп)’ (УОБ:48);

биомикроскопия/офталмобиомикроскопия – ‘микроскопско изследване на жива тъкан в организма; микроскопско изследване на живото око (...)’ (ТРО);

биомикрофоталмоскопия – ‘оглеждане на очното дъно чрез биомикроскоп с помоща на лещата на Хруби или други приспособители’ (ТРО);

микроангиит – ‘възпаление на малките артерии, при което по крайните съдови разклонения се виждат бели ексудативни фиброзираны маншони, асоцииращи с останалите белези на периферен хориоидит; **микроартериит при хроничен периферен хориоидит**’ (ТРО);

микроагиопатия – ‘в патогенезата ѝ се открояват две основни групи от промени, водещи до повишена пропускливост на съдовете и исхемия’ (УОБ: 106);

микрофакия – ‘вродено състояние, при което лещата е обикновено **малка**, с **по малък радиус** на кривината на повърхностите ѝ (...); **сферофакия**, **микрофакия**, **сферична малка леща**’ (ТРО);

¹⁰¹ Dla wariantywnych terminów z terminoelementem *bio-/био-* por. część w którym analizowane są terminy z tym terminoelementem.

микрокорнея – ‘вродено състояние, при което роговицата е с **по-малки** от нормата **размери** (хоризонта лен меридиан по-малък от 9 mm) (...); **малка роговица** (ТРО);

микropsия – ‘виждане на предметите с **по-малки** от действителните **размери** поради патологични процеси в макулата (оток) с раздалечаване на фоторецепторните клетки’ (ТРО);

микроскотометрия – ‘изследване на **много малки** скотоми в зрителното поле. Прави се с **малки** тест-обекти или от голямо разстояние око-екран’ (ТРО);

микрострабизъм – ‘кривогледство с **малък** ъгъл на отклонение по-малък от 5°, с хармонична аномална кореспонденция и амблиопия на отклоненото’ (ТРО);

микрофталм – ‘състояние на развита и хармонично оформена очна ябълка със **значително намалени размери** и обем понякога достигаща до грахово зърно (...)’, **нанофталм** (ТРО);

sl.:

biomikroskop – ‘binokulárny **mikroskop** umožňujúci skúmať **živé** tkanivá v tele’ (SCSA);

biomikroskopia – ‘vyšetrenie oka štrbinovou lampou’ (VKO: 24);

mikroangiopatia – ‘oba faktory spolu so zúžením lúmenu ciev spôsobujú spomalenie a zhoršenie prietoku krvi v sietnici’ (VKO: 146);

mikroforkia – ‘**abnormálne malá** šošovka’ (LMA);

mikrokória – ‘**mimoriadne malá** zrenice’ (LSO);

mikrokornea – ‘**nápadne malá** rohovka’ (LSO);

mikroftalmia – ‘**abnormálne malé** oči’¹⁰²;

mikropsia – ‘zrková chyba spôsobujúca, že videné predmety sa **zdajú menšie**, ako sú v skutočnosti (op. makropsia)’ (SCSA);

mikroteleopsia – ‘van Bogaertov výraz pre osobitnú formu mikropsie: predmety sa zdajú nielen **zmenšené**, ale aj v diaľke’ (LMA);

¹⁰² Warburg Micro syndrom, <https://www.genetickesyndromy.sk/syndromy/warburg-micro-syndrom> [dostup: 10.12.2021].

W bułgarskich i słowackich terminach występujących także z terminoelementem *-био-/-bio-* nie można wskazać żadnego składnika definicji, który eksplicytnie odpowiadałby za trafność formy zewnętrznej terminu względem jego znaczenia. W definicjach terminów *биомикроскоп*, *биомикроскопия/офтальмобиомикроскопия*, *биомикрофоталмоскопия* i sł. *biomikroskopia* można wskazać inne terminy z tym samym terminoelementem. Na podstawie analizy pozostałych komponentów, z których składają się przywołane w pracy jednostki, można przypuszczać, że są to nazwy urządzeń do badania lub nazwy badań bardzo małych elementów/zjawisk, niewidocznych ludzkim okiem. Jednak żadna z definicji przedstawionych terminów o tym nie traktuje.

Definicja, w której nie można odnaleźć odpowiednika semantycznego dla elementu *микро-* w terminie *микроангиопатия*, jest definicją kontekstową, a materiał badawczy pokazuje, że jest to termin ogólnomedyczny, nazywający powikłania w małych naczyniach krwionośnych. Forma terminu *микроангиопатия*, pomimo że tak przedstawiona w źródłach terminologicznych, jest skondensowaną formą terminu wielowyrazowego *микроангиопатия на окото*. Również kontekstowo definiowany jest termin słowacki *mikroangiopatia*. Treść definicji pokazuje, że pojęcie nazwane przedstawionym terminem należy do obszaru okulistyki, jednak, podobnie jak w terminologii bułgarskiej, słowacki termin jest skróconym terminem od wariantu wielowyrazowego, w którym również nie można wskazać wykładnika dla znaczenia *-mikro*.

W pozostałych przedstawionych definicjach w języku bułgarskim można wskazać fragmenty, które argumentują użycie *микро-* w podanych egzemplifikacjach, por. *малките артерии*, *малка, с по малък радиус*, *с по-малки от нормата размери*, *с по-малки от действителните размери*, *много малки, с малък ъгъл, със значително намалени размери*. Większość z nich realizuje znaczenie terminoelementu, poszerzone o pewną względność w stosunku do normalnych rozmiarów/wielkości.

Zdecydowana większość definicji terminów słowackich również poświadcza istnienie wykładnika znaczenia *-mikro-*. Widoczne jest to w następujących przypadkach: *mimoriadne malá*, *nápadne malá*, *abnormálne malé*. Znaczenie elementu jest dodatkowo intensyfikowane tutaj przez przysłówki i przymiotniki. Za wykładnik uznaje się również fragment *predmety (...) zmenšené* w terminie *mikroteleopsia*. Definicja tego terminu dodatkowo wskazuje na jego miejsce w systemie terminów

okulistycznych, traktując termin *mikroteleopsia* jako podrzędny w stosunku do *mikropsia*.

mono- (< gr. *μόνος*) > bg.: *моно-*; sł.: *mono-*

‘pojedynczy, sam jeden’ (*SELNiT*); *monos* ‘alone’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *моно-*; sł.: *mon(o)-*

bg.	sł.
<i>монохромазия/ онохроматизъм</i>	<i>monochromázia, monochromatopsia</i>
<i>монохромат</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>monokulus</i>

W analizowanym materiale terminologicznym nie odnotowano po jednym terminie bułgarskim i słowackim. Zarówno w terminologii bułgarskiej, jak również słowackiej możemy wskazać wariantywne formy terminu bg. *монохромазия/ онохроматизъм* i sł. *monochromatopsia/monochromázia*. Występowanie dwóch form może świadczyć o braku systematyzacji i normalizacji procesu nominacji terminologicznej. W obu analizowanych językach można poświadczyc użycie elementu w terminach z innych dziedzin, ale powiązanych z medycyną – biologia, farmakologia, optyka, por. bg. *монокъл, монотерапия*, sł. *monokel, monoterapia*. A także w terminach z innych specjalizacji medycznych por. bg. *мононуклеоза*, sł. *mononukleoza* czy w terminach z zakresu techniki, por. bg. *моноскоп*, sł. *monoskop* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

монохромазия, онохроматизъм – ‘тотална цветна слепота, при която всички цветове се виждат **ахроматично черно-бели** (...)’, *конусчева цветна слепота* (*TPO*);

- ***ахроматичен*** – ‘който пропуска светлината, без да я разлага на съставните ѝ цветове’ (*TP*);

монохромат – ‘човек, който страда от **монохромазия** (не различава цветовете и предметите му се виждат **черно-бели**)’ (*TPO*).

sl.:

monochromázia, monochromatopsia – ‘porucha videnia, nerozlišovanie žiadnej farby al. vnímanie len **jednej** základnej farby, farboslepost’, **jednofarebnost’** (SSSJ);

monokulus – ‘človek s **jedným** vidiacim okom’ (LSO);

W bułgarskim terminie *монохромазия/монохроматизъм* nie można wskazać składnika będącego wykładnikiem znaczenia elementu *моно-*. W definicji pojawia się fraza z terminem, którego forma zewnętrzna zawiera element *alfa privativum* por. *се виждам ахроматични*. Informacja podana podczas analizy elementu *бу-/bi-* o trójspektralnym widzeniu barw przez oko ludzkie, kieruje naszą uwagę w stronę terminów *дихромазия/бихромазия, трихромазия* i *ахромазия*. Wszystkie te terminy tworzą własny podsystem i są wynikiem nominacji pojęć odnoszących się do zaburzeń obioru barw. Całkowite zaburzenie spektrum widzenia kolorów, a więc widzenie „na szaro”, (czyli w jednym odcieniu lub jednej gamie kolorystycznej) nazwane jest terminem *монохромазия* (УОБ: 30). Motywacja terminologiczna jest widoczna w definicji terminu słowackiego por. *vnímanie len jednej (farby)*, a dodatkowo w jego rodzimym ekwiwalencie **jednofarebnost’**. Bułgarski termin *монохромат* jako derywat wsteczny od *монохромазия* lub/i *монохроматизъм* nie posiada w swojej definicji eksplicytnego uzasadnienia zastosowania badanego elementu. W strukturze formalnej terminu zawiera jednak odwołanie do pojęcia semantycznie nadrzędnego *монохромазия*. Definicja terminu słowackiego *monokulus* zawiera w swojej treści frazę, dzięki której można uznać odpowiedniość formy zewnętrznej terminu z jego definicją, por. s **jedným** vidiacim okom. Znaczenie elementu jest więc w podanych definicjach zbieżne z jego znaczeniem słownikowym, a terminy z jego użyciem nazywają stany prawidłowe lub nie

-ophtalmo- (< gr. *ὀφθαλμός*) > **bg.:** *-офталмо-*; **sl.:** *-oftalmo-*

‘żrenica w oku, oko, twarz, wzrok, siła wzroku, oblicze’ (SGPW);

Forma zewnętrzna: **bg.:** *-офталм(о)-*; **sl.:** *-oftalm(o)-*

bg.	sl.
<i>автоофталмоскопия</i>	nie poświadczono

<i>биомикроофтальмоскопия</i>	nie poświadczono, por. <i>oftalmoskopia</i> ¹⁰³
<i>буфталм/„бивољско око”</i>	nie poświadczono
<i>хидрофталм</i>	<i>hydroftalamus</i>
<i>криптофталм/криптофталмия</i>	nie poświadczono
<i>ксерофталмия</i>	nie poświadczono
<i>лагофталм/„заешко око”</i>	<i>lagoftalmus</i>
<i>мегалофталм/макрофталм</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>oftalmatrofia</i>
nie poświadczono	<i>oftalmektómia</i>
nie poświadczono	<i>oftalmencefalón</i>
<i>офтальмия</i> ¹⁰⁴	<i>oftalmitída</i>
nie poświadczono	<i>oftalmoblenorea</i>
nie poświadczono	<i>oftalmocentéza</i>
<i>офтальмобиомикроскопия</i>	nie poświadczono, por. <i>biomikroskopia</i>
<i>офтальмодиафаноскоп</i>	<i>oftalmodiafanoskop</i>
nie poświadczono	<i>oftalmodiastimeter</i>
nie poświadczono	<i>oftalmodonéza</i>
nie poświadczono	<i>oftalmodynamografia</i>
<i>офтальмодинамометрия</i>	<i>oftalmodynamometria</i>
nie poświadczono	<i>oftalmodýnia</i>
nie poświadczono	<i>oftalmoeikonometer</i>
nie poświadczono	<i>oftalmofakometer</i>
nie poświadczono	<i>oftalmoftíza</i>
<i>офтальмохроноскопия</i>	<i>oftalmochromoskopia</i>
<i>офтальмология</i>	<i>oftalmológia</i>
nie poświadczono	<i>oftalmomalácia</i>
<i>офтальмология</i>	<i>oftalmológia</i>
<i>офтальмометрия</i>	<i>oftalmometria</i>
<i>офтальмометър</i>	<i>oftalmometer</i>
<i>офтальмомиаза</i>	<i>oftalmomyiáza</i>

¹⁰³ Por. terminoelement -*био/-bio-*.

¹⁰⁴ Łac. *ophthalmia* podawane jest w haśle słownikowym z odwołaniem do *ophthalmia*, bg. *офтальмия*. W bułgarskiej terminologii okulistycznej nie poświadczą się formy z sufiksem *-um*, o znaczeniu ‘stan zapalny’ (*ТМ*).

<i>офтальмоплегия</i>	<i>oftalmoplégia</i>
<i>офтальморазия</i>	<i>oftalmorágia</i>
<i>офтальморексис</i>	<i>oftalmorexia</i>
<i>офтальмореография</i>	nie poświadczono
<i>офтальмоскоп</i>	<i>oftalmoskop</i>
<i>офтальмоскопия</i>	<i>oftalmoskopia</i>
<i>офтальмотонометрия</i>	<i>oftalmotonometria</i>
<i>офтальмотонус</i>	nie poświadczono
<i>панеофтальмит/панеофтальмия</i>	<i>panoftalmitída/panoftalmia</i>
<i>периофтальмит</i>	nie poświadczono
<i>синофтальмия</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>synoftamos</i> (por. <i>syn-</i>)

Wymieniony element jest najbardziej charakterystyczny dla niniejszej analizy – stanowi nadrzędny znaczeniowo budulec wielu terminów z zakresu okulistyki. Pomimo jego fundamentalnego charakteru, nie wszystkie terminy z jego użyciem poświadczono paralelnie w porównywanych językach. Element ten występuje przede wszystkim w nazwie samej specjalizacji: bg. *офтальмология* i sł. *oftalmológia* (pol. okulistyka), której terminologia jest przedmiotem niniejszych badań. Badany terminoelement stanowi podstawę dla największej liczby terminów spośród wszystkich analizowanych w niniejszej pracy¹⁰⁵. Terminy, w których *-офтальмо-/oftalmo-* występuje w mezopozycji, zostały poświadczone w mniejszej liczbie. Element ten, pochodzący od terminu anatomicznego, jest nośnikiem znaczenia specjalistycznego i nie występuje w terminach z innych specjalizacji czy dziedzin naukowych.

Forma wewnętrzna:

bg.:

автоофтальмоскопия – ‘наблюдение на собствениите **ретинни съдове** при **трансклерално** просветление с диафаноскоп (...)’, *ретинално съдово дърво или фигура на Пуркине (ТРО)*;

¹⁰⁵ Ze względu na bardzo dużą liczbę terminów wyekscerpowanych z tym terminoelementem, zarówno ze źródeł bułgarskich, jak i słowackich, w tej części umieszczono przykłady, pozwalające na wyciągnięcie wniosków na temat tendencji nominacyjnych.

биомикр офталмоскопия – ‘оглеждане на **очното дъно** чрез биомикроскоп с помоща на лещата на Хруби или други приспособители’ (ТРО);

буфталм/„биволско око“ – ‘уголемяване на **очната ябълка**, вследствие на повишено **очно** налягане в детска възраст (...)’ (ТРО);

хидрофталм – ‘уголемяване на очната ябълка вследствие на повишено очно налягане в детска възраст (...)’, **буфталм, биволско око** (ТРО);

криптофталм/криптофталмия – ‘вродена липса на клепачи и клепачна цепка и наличие на малка деформирана **очна ябълка**’ (ТРО);

ксерофталмия – ‘ксероза на конюнктивата и роговицата’ (ТРО);

- **ксероза епителна на конюнктивата и роговицата** – ‘дегенеративни изменения в тъканите на конюнктивата и роговицата (...)’ (ТРО);
- **ксероза паренхимна на конюнктивата и роговицата** – ‘(...) цикатрициални промени в подепителната тъкан’ (ТРО);

лагофталм – ‘**окото** не може да се покрие от клепачите и клепачната цепка остава в различна степен отворена (...)’, **„заешко око“** (ТРО);

мегалофталм – ‘**очна ябълка** с уголемени размери’, **макрофталм, голямо око** (ТРО);

офталмобиомикроскопия – ‘микроскопско изследване на **жива тъкан** в организма; микроскопско изследване на живото **око** (...)’ (ТРО);

офталмодиафаноскоп – ‘уред за извършване на диафаноскопия (...), **диафаноскоп**’ (ТРО);

офталмохромоскопия – ‘спектрална офталмоскопия, при която чрез използване на различни цветни филтри се получават допълнителни сведения за измененията в **очното дъно** в хроматична светлина’ (ТРО);

офталмодинамометрия – ‘измерва не на кръвното налягане в артериите на **ретината** със специален апарат (офталмо динамометър)’ (ТРО);

офталмология – ‘наука, която се занимава с изучаване на **окото** в норма и патология (...), **окулистика**’ (ТРО);

офталмометрия – ‘метод за определяне пречупвателната сила на даден **роговичен меридиан**’ (ТРО);

офтальмометър – ‘оптичен уред за измерване радиусите на кривината на пречупващите повърхности на **окото** (...)’ (ТРО);

офтальмомиаза – ‘дължи се на проникване в **тъканите на окото** и клепачите на ларви от различни мухи (...)’ (ТРО);

офтальмоплегия – ‘едновременна парализа на всички или на няколко черепно-мозъчни двигателни нерви на **окото**, т. е. едновременна парализа на единични **мускули на двете очи** или на няколко **мускула на едното око** (...)’ (ТРО);

офтальморазия – ‘кръвотечение от **окото**, от **очната ябълка**’ (ТМ);

офтальморексис – ‘разкъсване, пукване, руптура на **очната ябълка**’ (ТРО);

офтальмореография – ‘метод за изследване хемодинамиката на **окото**, основан на отчитане промените в електрическия импеданс на **очната ябълка** (...)’ , *реоофтальмография, офтальмоплетизмография, електроплетизмография на окото* (ТРО);

офтальмоскоп – ‘апарат за оглед на **очното дъно** (...)’, *очно огледало* (ТРО);

офтальмоскопия – ‘обективен метод за оглеждане на **очното дъно** с офтальмоскоп или с по-сложна апаратура’ (ТРО);

офтальмотонометрия – ‘метод за измерване на **вътреочното** налягане’ (ТРО);

офтальмотонус – ‘хидростатично налягане на вътреочното съдържимо върху **очните обвивки** (...)’ (ТРО);

панофталмит/панофталмия – ‘възпаление на всички структури или тъкани на **окото**, обикновено остро гнойно възпаление на всички очни съдове и обвивки (...)’ (ТМ);

периофталмит – ‘сериозно, по-рядко гнойно възпаление на теноновата капсула, свързано с ревматизъм, колагеноза, огнищна инфекция, алергия и др. (...)’ *тенонит* (ТРО);

синофталмия – ‘състояние, несъвместимо с живота, при което части от двете **очи** се съединяват в средната линия’, *циклопия* (ТРО);

sl.:

hydroftalamus – ‘zvážšenie **očnej gule** nahromadením tekutiny’ (SCSA);

lagoftalmus – ‘nedovretie **mihalníc**, porucha *n. facialis*’ (VKO: 25);

oftalmatrofia – ‘atrofia **očného bulbu**’ (LMA);

oftalmektómia – ‘chirurgické vybratie **oka**, enukleácia **oka**’ (LMA);

oftalmencefalón – ‘**zrakové** dráhy a **zrakové** mozgové centrá’ (LMA);

oftalmoblenorea – ‘kvapavkový zápal **očnej spojivky** (SCSA);

oftalmocentéza – ‘chirurgické nabodnutie **oka**’ (LMA);

oftalmodiafanoskop – ‘prístroj na vyšetrenie vnútra **bulbu** alebo Sietnice presvietením (translumináciou)’ (LMA);

oftalmodiastimeter – ‘prístroj na vyšetrenie vhodnej vzdialenosti na umiestenie šošoviek na obidve **oči**’ (LMA);

oftalmodonéza – ‘tras, chvenie **očí**’ (LMA);

oftalmodynamografia – ‘prístrojova registrácia tlaku v cievach **sietnice**’ (LMA);

oftalmodynamometria – ‘1. meranie tlaku v cievach sietnice (...); 2. meranie svalovej sily **extrabulbárnych svalov oka**’ (LMA);

oftalmodýnia – ‘oftalmalgia, bolesti **očí**’ (LMA);

oftalmoeikonometer – ‘prístroj na určovanie refrakcie **očí** a relat. veľkosť a tvar očných obrazov’ (LMA);

oftalmofakometer – ‘prístroj na meranie mohutnosti **očnej šošovky**’ (LMA);

oftalmoftíza – ‘zmraštenie **očnej gule**’ (LMA);

oftalmológia – ‘náuka **o oku** a jeho chorobách, **očné lekárstvo**’ (LMA);

oftalmochromoskopia – ‘pre exaktnú diagnostiku drúz **zrakového nervu** je potrebné použiť špeciálne vyšetrovacie techniky akými sú napríklad oftalmochromoskopia’¹⁰⁶;

oftalmomalácia – ‘zmäknutie, rozpad **oka**’ (LMA);

¹⁰⁶ J. Čmelo, 2008, *Prechodné zahmlievanie - výpady videnia*, <https://www.zzz.sk/zariadenie/2322-centrum-pre-neurooftalmologiu-doc-mudr-jozef-cmelo-phd-mph> [dostup: 18.01.2022].

oftalmometria – ‘meranie zakrivenia **rohovky**’ (LMA);

oftalmometer – ‘keratometer, prístroj na meranie zakrivenia prednej plochy **rohovky** (...)’ (LMA);

oftalmomyiáza – ‘postihnutie **oka** mušími larvami’ (LMA);

oftalmoplégia – ‘obrna **oko**hybných svalov’ (LMA);

oftalmorágia – ‘krvácenie do vnútra **oka**’ (LMA);

oftalmorexia – ‘roztrhnutie **očného bulbu**’ (LMA);

oftalmoskop – ‘prístroj na vizuálne vyšetrenie **očného pozadia** (...)’ (LMA);

oftalmoskopia – ‘fundoskopia, vizuálne vyšetrenie **očného** pozadia pomocou oftalmoskopu (...)’ (LMA);

oftalmotonometria – ‘meranie **vnútroočného** tlaku’ (LMA);

panoftalmitída/panoftalmia – ‘hnisavý zápal celého **oka**’¹⁰⁷ ;

synoftalmos – ‘jedinec s jedným **okom**’ (LSO);

W większości definicji odnotowanych w terminologii bułgarskiej pojawia się element semantyczny odpowiadający terminoelementowi *офтальмо-*. Jest to termin anatomiczny *око*, który często jest także terminoelementem w większej jednostce wielowyrazowej, pojawiającej się w analizowanych definicjach, np. *тъканите на окото, изучаване на окото*. Stanowi, podobnie jak derywaty odrzeczownikowe (np.: *очната ябълка, очното дъно, очните обвивки*), wykładnik znaczenia badanego elementu. Poświadczono także definicję z rodzimym wyrazem terminologicznym *вътреочен*, obecnym w terminie wielowyrazowym *вътреоchnото налягане*. Okulistyczne terminy anatomiczne: *роговичен меридиан, артерии на ретината, тъкани на конюнктивата и роговицата, тенонова капсула, ретинни съдове* nazywają elementy budowy anatomicznej oka, dlatego można uznać je za motywujące użycie *-офтальмо-* w terminie.

Podobnie w języku słowackim w większości definicji potwierdzono składniki dokładnie odpowiadające znaczeniu terminoelementu. Oprócz tych zawierających wykładnik *oko*, pojawiają się terminy anatomiczne, które nazywają wewnętrzne struktury gałki ocznej, np. *rohovka, sietnica* i in. Ponadto za wykładniki uznajemy także

¹⁰⁷ Variola, <https://www.vzbb.sk/biozbrane/sk/clanky/variola.php> [dostęp: 31.01.2022].

terminy wielowyrazowe zawierające derywaty od terminu *oko* lub jego klasycznego odpowiednika *bulbus (oculi)*: *okohybne (svaly)*, *extrabulbárne (svaly)*, *vnútroočný (tlak)*, *očné pozadie*, *očná guľa*, *očný bulb*.

W jednej definicji w języku bułgarskim nie poświadczono elementu wskazującego na użycie etymonu *офталмо-/oftalmo-* w ich strukturze zewnętrznej: *офталмодиафаноскоп*. Należy jednak zaznaczyć, że termin bułgarski, jak pokazuje źródło terminograficzne *TPO*, występuje również bez omawianego elementu *офталмо-* jako *диафаноскоп*, co oznacza, że nie jest on obligatoryjny.

Uwagę zwracają ponadto terminy bg. *хидрофталм*, *буфталм*, *биволко око* i sł. *hydroftalamus*. Wszystkie trzy terminy bułgarskie są względem siebie ekwiwalentne, natomiast tylko dla bg. *хидрофталм* i sł. *hydroftalamus* można poświadczyc pełną ekwiwalencję (kongruencję) na podstawie definicji. Dla dwóch pozostałych wariantów w terminologii bułgarskiej nie poświadczono anipodobieństwa formalnego, ani ekwiwalencji semantycznej, co wskazuje na większą różnorodność nominacyjną w języku bułgarskim, ale też większą precyzję w terminologii słowackiej (w myśl zasady – „jeden termin dla jednego pojęcia”).

Powyższa analiza pokazuje, że badany terminoelement bierze udział w akcji nominacyjnym pojęć mieszczących się w wielu kategoriach semantyczno-pojęciowych: stan (choroba), przedmiot (urządzenia do diagnostyki), czynność (badanie), a także nauka i dział (specjalizacja). Wynika również z tego, że element *-офталмо-/oftalmo-* odnosi się do oka nie tylko jako całej struktury, lecz także jego poszczególnych części anatomicznych.

-op(s)ia (< gr. ὄψις) > bg.: -on(c)ия sł.: -op(s)ia

‘obserwowanie, patrzenie’, ‘wzrok’ (SGPW); *ōps* ‘eye’ (OLD).

Forma zewnętrzna: bg.: *-ония/-онсия*; sł.: *-opia/-opsia*

bg.	sł.
nie poświadczono	<i>achloropsia</i> (por. <i>achlopoblepsia</i>)
<i>ахрома-tonсия</i>	<i>achromatopsia</i>
nie poświadczono	<i>aglaucopsia</i>
nie poświadczono	<i>akyanopsia</i> (por. <i>akyanoblepsia</i>)
<i>амблиопия</i>	<i>amblyopia</i>

<i>астенопия</i>	<i>astenopia</i>
<i>хроматопсия</i>	<i>chromatopsia</i>
<i>цианопсия/цианопия</i>	<i>cyanopsia/kyanopsia</i>
<i>деутеранопия</i>	<i>deuteranop(s)ia</i>
<i>диплопия</i>	<i>diplopsia/ambliopia</i>
<i>дисхроматопсия</i>	<i>dyschromatopsia/chromatodyzopsia</i>
nie poświadczono	<i>dysmegalopsia/dysmorfopsia</i>
nie poświadczono	<i>dysmetropsia</i>
nie poświadczono	<i>dysopsia</i>
nie poświadczono	<i>euchromatop(s)ia</i>
nie poświadczono	<i>erytropia.</i>
<i>фотопсия</i>	<i>fotopsia</i>
<i>хемералопия</i>	<i>hemeralopia</i>
<i>хемианопсия/ хемианопия/ хемиопия</i>	<i>hemi(an)opsia</i>
nie poświadczono	<i>hemiachromatopsia</i>
<i>хлоропсия/хлоропия</i>	nie poświadczono
<i>квадрантопсия</i>	<i>por. kvadrantová anopsia</i>
<i>циклопия</i>	<i>kykloopia</i>
<i>макропсия /мегалопсия</i>	<i>makrop(s)ia/ megalopia</i>
<i>метаморфопсия</i>	<i>metamorfopsia</i>
nie poświadczono	<i>mikroteleopsia</i>
<i>микрופсия</i>	<i>mikropsia</i>
<i>миопия</i>	<i>myopia</i>
<i>никталопия</i>	<i>nyktalopia</i>
nie poświadczono	<i>oxyopia (por. oxyblepsia)</i>
<i>полиопия</i>	<i>polyopia</i>
<i>протанопия</i>	<i>protanop(s)ia</i>
<i>стереоамблиопия</i>	<i>stereoamblyopia</i>
nie poświadczono	<i>stereopsia</i>
<i>ксантопсия</i>	<i>xantopsia/xantopia</i>

Jak wynika z powyższej tabeli, nie wszystkie terminy występują równolegle w obu konfrontowanych językach. W niektórych terminach stwierdzono obecność

terminoelementu *-ония/-opia* lub jego wariantu *-онсия/-opsia*, ale zdarzają się również terminy, które występują w postaci dwóch wariantów, jak np. *protanop(s)ia*, co jest widoczne w zapisie słowackim oznaczanym jako *LMA* i co zostało podane w nawiasie. Z kolei w słowniku *TPO* preferowany jest zapis dwóch wariantów elementu osobno, np. *хеміанонсія/хеміанонія/хеміонія*. Niektóre terminy występują w różnych wariantach, gdzie inicjalne człony, tworząc terminy synonimiczne, nie pozostają w formalnej korelacji, jak np. *макронсія* i *мегалонсія*, *achloroblepsia* i *deuteranopia* czy *amblyopia* i *diplopia* itd. W terminologii słowackiej poświadczono warianty *chromatodyzopsia* i *dyschromatopsia*, w przypadku których poszczególne elementy wydają się zamienione miejscami, jednak, jak pokazuje poniższy wykaz definicji, ich znaczenie terminologiczne jest takie samo.

Ponadto uwagę zwraca termin sł. *kvadrantová anopsia* jako wielowyrazowy ekwiwalent formalny dla jednowyrazowego bg. *квадрантонсія*. Na podstawie tego zestawienia można przypuszczać, że termin bułgarski uległ kondensacji. Prawdopodobnie termin bułgarski na podobieństwo złożonych terminów z greki nie uległ multiwerbizacji, podczas gdy słowacki już tak. W słowackiej terminologii pojawia się termin *cyanopsia*, którego definicja odnosi do wariantywnego zapisu *kyanopsia*, który z kolei przypomina zapożyczenie fonetyczne (co przemawiałoby za przynależnością właśnie tej formy do słowackiego systemu terminów okulistycznych). Nie poświadczono artykułu hasłowego dla tej formy zewnętrznej, wskazano natomiast termin o znaczeniu przeciwnym, o bardzo podobnej strukturze, jednak z użyciem alfy zaprzeczającej por. sł. *akyanopsia*, a także z użyciem wariantywnego i synonimicznego terminoelementu *-blepsia* por. *akyanoblepsia*¹⁰⁸.

Element jest definiowany jako ‘końcówka słowotwórcza dodawana do nazwy narządu lub innego przedrostka oznaczająca zabieg lub procedurę obserwacji, patrzenia na’ i występuje jedynie w pozycji finalnej. Pomimo że jest to terminoelement powiązany ze znaczeniem ‘widzenie’, występuje nie tylko w terminach okulistycznych. Uczestniczy w nominacji pojęć z zakresu neurologii, por. np. bg. *палинонсія* sł. *palinopsia* lub terminów nazywających badania np. bg. *бионсія* i sł. *biopsia* i in.

¹⁰⁸ Z gr. *βλέπω* ‘patrzę, poznaję’ (*SELNiT*) *βλέψις*, *βλέψεως* ‘widok, patrzenie’ (*SGPJ*). Podobną wariantywność można zaobserwować w przypadku terminów sł. *achloropsia* i *achloroblepsia*; *akyanopsia* i *akyanoblepsia*, *oxyopia* i *oxyblpsia*. Terminoelement występuje także w terminie *parablepsia* (*LMA*) bez wariantu z użyciem *-op(s)ia*. W bułgarskiej terminologii okulistycznej nie poświadczono tego typu oboczności.

Forma wewnętrzna:

bg.:

ахроматопсия – ‘пълна **цветна слепота**, слепота на всички цветове’ (ТРО);

амблиопия – ‘намалено, отслабено **зрение** без видими обективни патологични промени в очното дъното да го обяснят, и без промени в зрителния нерв, които впоследствие да доведат до атрофия на папилата’ (ТРО);

астенопия – ‘изморяване на окото поради несъответствие между обременяване и функционални възможности при продължително гледане или работа на близко’ (ТРО);

хроматопсия – ‘оцветено **виждане** на предметите предимно в даден оттенък, най-често като страничен ефект на лекар ствено въздействие’ (ТРО);

цианопсия/цианопия – ‘вид хроматопсия, при която предметите **се виждат** оцветени в синьо (...)’ (ТРО);

деутеранопия – ‘пълната **липса на възприемане** на съответен цвят се нарича дихромазия, която бива съответно протанопия (за червения цвят), деутеранопия (за зелено) и тританопия (за виолетово)’ (УОБ: 30);

диплопия – ‘двойно **виждане**, виждане на два образа от един предмет най-често при гледане с двете очи при парализи и парези на очедвигателните мускули (...)’ (ТРО);

дисхроматопсия – ‘общ термин за нарушения на цветното зрение, особено за придобитите му дефекти’ (ТМ);

фотопсия – ‘субективно **светлинно възприятие** под формата на светлинни искри, блясъци, петна и др. вследствие на болестно дразнене на ретината. Спада към ентоптичните явления’ (ТРО);

хемералопия– ‘вродено или придобито смущение в адаптацията към тъмно, при което болният не вижда в полумрак или при слабо и нощно осветление; *нощна слепота*, „*кокоша слепота*“, *дневно зрение*’ (ТРО);

хемианопсия/хемианопия/хемиопия – ‘отпадане на половината от **зрителното поле**, *половин слепота*’ (ТРО);

хлоропия/хлоропсия – ‘виждане предметите, оцветени в зелено’ (ТРО);

квадрантопия – ‘отпадане на един квадрант от зрителните полета’ (ТРО);

циклопия – ‘(...) малформация, при която съществува само едно око. Централно разположено’ (ТРО);

макропия/мегалопсия – ‘виждане на предметите по-големи от действителните’ (ТРО);

метаморфопсия – ‘възприемане на предметите, изкривени и неправилни поради промяна в положението на фоторецепторните клетки’ (ТРО);

микropsия – ‘виждане на предметите с по-малки от действителните размери поради патологични процеси в макулата (оток) с раздалечаване на фоторецепторните клетки’ (ТРО);

миопия – ‘клинична рефракция, при която фокусът на диоптричната система на окото се намира пред ретината’ (ТРО);

никталопия – ‘намаляване зрението през деня, докато в полумрак или слабо нощно осветление болният вижда по-добре; способност да се вижда при отслабено осветление (нощно зрение); смущение на адаптацията на светло, дневна слепота, нощно зрение’ (ТРО);

полиопия – ‘симптом, явяващ се при начално помътняване на лещата – болният започва да вижда умножени различни светлинни източници’ (ТРО);

протанопия – ‘вид разстройство в цветното зрение, слепота за червен цвят, смущение тип Далтон (Dalton) (...)’ (ТРО);

стереоамблиопия – ‘намалена острота на дълбочинното зрение’ (ТРО);

ксантопия – ‘състояние, при което всички предмети изглеждат жълти виждане в жълто’ (ТРО);

sl.:

achloropsia – ‘neschopnost’ vidiet’ zelenú farbu’ (SCSA);

achromatopsia – ‘porucha **zraku**, pri ktorej sa nerozoznávajú farby; farbosleposť¹⁰⁹ / vrodená úplná farbosleposť’ (SCSA);

aglaukopsia – ‘neschopnosť **rozpoznať** zelenú farbu, zelená **slepota**’ (LMA);

akyanopsia – ‘neschopnosť **vidieť** modrú farbu, **akyanoblepsia**’ (SCSA);

amblyopia – ‘tupo**zrakosť**, slabo**zrakosť**, funkčné oslabenie centrálnej zrakovéj ostrosti, bez zjavných patol. zmien. Väčšinou jednostranná, výnimočne obojstranná (...)’ (LMA);

astenopia – ‘slabo**zrakosť**, nezreteľné **videnie**; rýchla **zraková** unaviteľnosť’ (LMA);

chromatopsia – ‘farebné **videnie**, stav, keď objekty vyzerajú viac sfarbené ako zodpovedá skutočnosti’ (LMA);

cyanopsia/kyanopsia – ‘porucha **vnímania** farieb, **videné** predmety sa javia ako modro sfarbené;’ (LMA);

deutanop(s)ia – ‘syn. protanop(s)ia, tritanop(s)ia, farebná slepota pre zelenú farbu; jedinec **nevníma** strednú časť farebného spektra’ (LMA);

diplop(s)ia – ‘dvojité **videnie**, zdvojené videnie jedného jediného predmetu’ (LMA);

- **ambiopia** – ‘zdvojené **videnie**; diplopia’ (LMA);

dyschromatopsia – ‘farbosleposť, daltonizmus’ (LMA);

- **chromatodyzopsia** – ‘farboslepota, neschopnosť **rozpoznávať** farby’ (LMA);

dysmegalopsia/dysmorfopsia – ‘porucha **vnímania** veľkosti predmetov; dysmorfopsia’ (LMA);

dysmetropsia – ‘porucha **vizuálneho hodnotenia** rozmerov alebo veľkosti objektu.’ (LMA);

dysopsia – ‘dyzopsia, **zraková** porucha’ (LMA);

euchromatop(s)ia – ‘správne **farebné** videnie, rozpoznávanie **farieb**, normálny **farbocit**’ (LMA);

¹⁰⁹ *achromázia/achromatopsia*, w: *Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopédia*, <https://beliana.sav.sk/> [dostup: 22.10.2022].

erytropia – ‘do červena zafarbené **videnie**’ (LMA);

- **erytropsia** – červené **videnie**, forma chromatopsie’ (LMA);

fotopsia – ‘**vnímanie** neskutočných svetelných javov pri očnej chorobe’ (SSSJ);

hemeralopia – ‘etymologicky nesprávne označenie šeroslepoty, „vlčia tma“, znížená schopnosť **vidieť** za šera pri normálnom **videní** za svetla (...)’ (LMA)

hemi(an)opsia – ‘výpad polovice **zorného poľa** obidvoch očí (...)’ (LMA);

hemiachromatopsia – ‘**strata** farebného **videnia** v polovici zorného poľa’ (LMA);

kvadrantová anopsia – ‘výpad **zorného poľa** v rovnomenných štvrtinách **zorného poľa** obidvoch očí’ (LMA);

kyklopia – ‘vrodená malformácia tváre charakterizovaná slynutím obidvoch **očných dutín** v jedinú s jedným **okom**’ (LMA);

makrop(s)ia/megalopia – ‘porucha **vnímania**, charakterizovaná tým, že videné predmety sa zdajú byť väčšie ako sú v skutočnosti’ (LMA);

metamorfopsia – ‘**skreslené videnie** predmetov. Ide o **zrakové** fenomény tzv. anortoskopických zrakových klamov zjavujúcich sa vtedy, keď sa pohyblivý objekt pozoruje štrbinou’ (LMA);

mikroteleopsia – ‘van Bogaertov výraz pre osobitnú formu mikropsie: predmety sa zdajú nielen zmenšené, ale aj v diaľke’ (LMA);

mikropsia – ‘**zraková chyba** spôsobujúca, že **videné** predmety sa zdajú menšie, ako sú v skutočnosti (op. makropsia)’ (SCSA);

myopia – ‘porucha **zraku**, pri ktorej sa obraz vytvára pred sietnicou, v dôsledku čoho človek **vidí** nejasne všetky predmety vzdialenejšie ako 5 m, **krátkozrakosť**’ (SCSA);

nyktalopia – ‘znížená schopnosť **vidieť** vo dne pre precitlivosť sietnice, kým v súmraku je **videnie** dobré’ (LMA);

oxyopia – ‘abnormálne ostré **videnie**, *oxyblepsia*’ (LMA);

polyopia – ‘**zraková** porucha, pri ktorej jeden predmet je **vnímaný** viac krát’ (LSO);

protanop(s)ia – ‘porucha farbocitu, neschopnosť vnímať červenú farbu, resp. jej zamieňanie’ (LMA);

stereoamblyopia – ‘porucha priestorového **videnia**’ (LMA);

stereopsia – ‘schopnosť priestorového, trojrozmerného **videnia** obidvoma očami’ (LMA);

xantopsia/xantopia – ‘žlté **videnie** (predmetov) pri predávkovaní niektorými liekmi pri niektorých typoch žltacky’ (LMA);

Przedstawione terminy definiowane są różnorodnie – schemat definicji rzadko się powtarza, ponadto w pewien sposób niekonsekwentnie. W niektórych przypadkach dla terminów wariantywnych poświadczono jedną definicję, w innych dwie (dla każdego osobno). Niekonsekwencja ta dotyczy głównie terminografii słowackiej. Forma zewnętrzna, w szczególności zapis, który pojawia się w słowackiej literaturze podmiotu np. *protanop(s)ia*, sugeruje, aby terminoelementy *-onія/-opia* i *-oncия/-opsia* uznać za ekwiwalentne znaczeniowo.

Ze względu na obiekt badań, interesującym nas fragmentem podanej powyżej definicji analizowanego terminoelementu jest przede wszystkim znaczenie pierwsze oraz drugie: ‘obserwowanie, patrzenie, wzrok’ oraz informacja: ‘końcówka słowotwórcza (...) oznaczająca zabieg lub procedurę obserwacji, patrzenia na’. Można więc uznać, że taką wartość semantyczną realizują następujące bułgarskie i słowackie terminy: *амблиопия, дисхроматопсия, диплопия, хлоропсия/хлоропия, хроматопсия, макропсия/мегалопсия, микропсия* i sł. *amblyopia, astenopia, dysmetropsia, dystopsia, erytropia, chromatopsia, xantop(s)ia, metamorfopsia, mikropsia, myopia, oxyopia, stereoamblyopia, stereopsia*. Elementy definicji skorelowane z tym znaczeniem to bg. *зрение, виждане*, sł. *videnie, zraková* (porucha, chyba), *schopnosť vidieť/videnia, schopnosť rozozn(av)at’*, a także jako człon złożenia rodzimego w postaci kalki strukturalnej: *-zrakost’* w *slabozrakost’*. Ponadto bg. *възприемане* i sł. *vnímania* (por. pol. *obserwowanie* lub *patrzenie*).

W definicjach niektórych terminów elementy o znaczeniu ‘wzrok’, ‘patrzenie’ lub ‘oglądanie’ mogą występować z zaprzeczeniem, wskazując na brak czynności (całkowitą lub częściową) jaką jest widzenie. Zaburzenia widzenia mogą dotyczyć nieprawidłowości w polu widzenia, odbieraniu barw, odbieraniu światła itp., które w definicjach nazwane są: bg. *липса на възприемане, намалено зрение, нарушение на*

зрението; sł. *porucha vnímania, porucha vizuálneho hodnotenia, zraková chyba, nezreťelné videnie, porucha priestorového videnia*. Definicje innych terminów zawierają fragmenty, których znaczenia są przeciwne do znaczenia terminoelementu podanego przez SGPW i OLD, oznaczając ‘niemożność widzenia’ – ślepotę. Takie składniki można wskazać zarówno w ekwiwalentach rodzimych, jak również w treści definicji, por. bg. *цветна слепота, нощна слепота, кокоша слепота, слепота за червен цвят*, sł. *zelená slepota, šeroslepota* itp. W terminach, w których występuje element o znaczeniu ‘zaburzenie widzenia’ lub ‘ślepotą’, innym terminoelementem poprzedzającym *-on(c)я/-op(s)ia*, jest analizowana powyżej *alfa privativum a(н)-/a(n)-* lub *δυσ-/dys-* o znaczeniu ‘zaprzeczenie, odstępstwo, chorobę’. W terminach nazywających zaburzenia widzenia barw, alfa wykluczająca jest użyta na początku wyrazu przed nazwą koloru. W takim wypadku, nawet jeśli końcowy element niesie znaczenie ‘widzenie’, termin o podanej konstrukcji nazywa częściową ślepotę lub zaburzenia odbioru danej barwy: por. sł. *akyanopsia, aglaukopsia, achloropsia*. Taka kombinacja terminoelementów pozwala uznać termin za motywowany i stwierdzić odpowiedniość pomiędzy strukturą formalną terminu i treścią jego definicji, zarówno w terminologii bułgarskiej, jak również słowackiej. Pomimo różnic w strukturze zewnętrznej terminów sł. *achloropsia* i *aglaukopsia*, ich znaczenia są takie same. Oba terminy są definiowane jako stan niemożności widzenia koloru zielonego, jednak w jednym wariantcie w mezopozycji występuje element *χλωρ-* od gr. *χλωρός* ‘zielony blady’ (*SELNiT*), natomiast w drugim *-glauc(o)-* z łac. *glaucus* ‘niebieskawy, niebieskoszary’, gr. *γλαυκός* ‘błyszczący’. Taki sposób funkcjonowania form nie służy ułatwianiu komunikacji specjalistycznej. Aby ją poprawnie zinterpretować, potrzebne są kompetencje medyczne i lingwistyczne w zakresie filologii klasycznej. Powyższe terminy jako przejaw niepożądanego synonimii w terminologii powinny zostać ujednolicone.

W terminach bg. *никталопия, хемералопия* sł. *hemeralopia, nyktalopia* terminoelement *-opia* został poprzedzony elementem *-al-* od gr. *ἄλωπός* ‘ślepy’ (*SPNOM*). Według tego samego źródła *nyctalopia* to ‘objaw patologiczny polegający na upośledzeniu widzenia przy słabym oświetleniu’, natomiast *hemeralopia* oznaczana jest jako ‘zjawisko polegające na niemożności patrzenia przy jasnym świetle’. Pomimo że w definicjach terminów bg. *хемералопия, никталопия* i sł. *hemeralopia, nyktalopia* można wskazać składniki (w tym terminy wielowyrazowe) korelujące semantycznie z elementem *-on(c)я/-op(s)ia* lub jego negację, to definicje im przypisane prezentują

znaczenia przeciwne względem podanych przez *SELNiT*. Podobne znaczenie terminów słowackich prezentują także *SSJ* i *SCSA*. Rozbieżność tłumaczy *TM*, w którym według artykułu hasłowego dla *hemeralopia*, termin ten zgodnie z literaturą bułgarską, francuską, niemiecką i rosyjską prezentuje znaczenie ‘рязко намаляване на зрението при понижено осветление (полумряк), *нощна слепота*’, natomiast według literatury angloamerykańskiej oraz hiszpańskiej (a także, jak podaje słownik, według etymologii terminu) jest to ‘невъзможност да се вижда ясно при ярка светлина, по добре зрение при намалено светкение, *дневна слепота*’. Adekwatnie odwrotność znaczeń podaje artykuł hasłowy dla terminu *nyctalopia*. Oznacza to, że terminologia słowacka ustanowiła i znormalizowała terminy *hemeralopia* i *nyctalopia* na podstawie tych samych źródeł, co bułgarska, podczas gdy w polskiej terminologii okulistycznej, podążając za znaczeniem etymologicznym, ustaliły się znaczenia tożsame z istniejącymi w literaturze angielskiej i amerykańskiej. Jest to jedyna para terminów w zebranym materiale, względem której tak znaczna rozbieżność w znaczeniu została wskazana przez źródło terminograficzne. Jest to szczególny przypadek homonimii „międzyterminologicznej”, który również powinien zostać ujenolicony.

Z definicji bułgarskiego terminu *муония* nie można odczytać znaczenia elementu *-opia*. W definicji słowackiego terminu *mikroteleopsia* wyróżniono z kolei termin *mikropsia*, którego budowa zewnętrzna też zawiera terminoelement *-opsia*. Można wykazać odpowiedniość pomiędzy formą terminu a definicją w przypadku *mikropsia* – przymiotnik *zrakový* w *zraková chyba* motywuje zastosowanie badanego elementu. Terminoelement w obu językach tworzy terminy, które nazywają przede wszystkim stany (sposób widzenia, odbioru obrazu przez ludzkie oko).

-opto- (< łac. *opticus*) > bg.: *onmo-*; sł.: *opto-*

‘dotyczący widzenia’ (*SELNiT*) *optice, optices* ‘optyka’ (*SLPK II*)

Forma zewnętrzna: bg.: *onmo-*; sł.: *opto-*

bg.	sł.
<i>оптометър</i>	<i>optometer</i>
nie poświadczono	<i>optometria</i>
<i>оптомун</i>	<i>optotyp</i>
nie poświadczono	<i>pseudooptogram</i>

Zebrany materiał terminologiczny pozwolił na wyekscerpowanie czterech terminów w terminologii słowackiej i dwóch w bułgarskiej. W terminach okulistycznych poświadczono go zarówno w pozycji inicjalnej, jak również mezopozycji. Pojęcia okulistyczne nazywane terminami z użyciem tego terminoelementu zazębiają się z pojęciami z obszaru fizyki optycznej.

Forma wewnętrzna:

bg.:

оптометър – ‘уред за измерване на най-близката точка на ясно **виждане**’ (*TPO*);

оптомун – ‘знаци (букви, цифри и др.), които имат строго определени размери и служат за точно **определяне на зрителната острота** на пациента на принципа на *angulus minimum separabile et visibile*’ (*TPO*);

sl.:

optometer – ‘prístroj na meranie **zrakovej ostrosti**’ (*SCS.SK*);

optometria – ‘meranie lámavosti svetelných lúčov v oku, meranie a hodnotenie **ostrosti zraku**, stanovenie defektu a určenie korekcie defektu pomocou okuliarov’ (*SCS.SK*);

optotyp – ‘tabuľky s nerovnako veľkými písmenami, číslicami alebo obrázkami na meranie **ostrosti zraku**’ (*SCSA*);

pseudooptogram – ‘obraz sietnice utvorený vyblednutím **zrakového** purpuru vplyvom svetla, pri chýbaní tyčiniek, snímaný len čapíkmi’ (*LMA*).

Zarówno w definicjach bułgarskich, jak i słowackich odnajdujemy objaśnienie znaczenia badanego elementu. W definicjach słowackich funkcję wykładnika pełnią derywaty od słowa *wzrok* sl. *zrak* < *zrakový*, por. *ostrost' zraku*, *zraková ostrost'*, *zrakový purpur*. W języku bułgarskim można wskazać *зрителна острота* oraz ogólniejsze *виждане*, które w kontekście również odnosi się do ostrości wzroku.

W przypadku dwóch terminów poświadczonych paralelnie u obu językach bg. *оптометър*, *оптомун* i sl. *optometer*, *optotyp* można mówić o zawężeniu znaczenia terminoelementu względem znaczenia słownikowego. Element odnosi się do jednego

z aspektów widzenia – ostrości¹¹⁰. W przypadku terminu odnotowanego tylko w materiale słowackim – *pseudooptogram* – nazywa on pojęcie związane ze sposobem widzenia przez ludzkie oko z zaburzeniami. Znaczenie w tym wypadku odnosi się do czynności widzenia, a więc znaczenia elementu podanego przez słownik. Nie obserwuje się na przykładzie tego terminu przesunięć semantycznych. Terminy z tym elementem nazywają przedmioty (narzędzia) lub stany nieprawidłowe.

ortho- (< gr. ὀρθός) > bg.: *opmo-*; sł.: *orto-*

‘wyprostowany, prosty, trafny’ (*SELNiT*); ‘słusznie, prawdziwie’ (*SGPJ*) *orthos*
‘straight, right’ (*OLD*).

Forma zewnętrzna: bg.: *opm(o)-*; sł.: *ort(o)-*

bg.	sł.
<i>ортофория</i>	<i>ortofória</i>
<i>оптомтика</i>	<i>ortoptika</i>

Zebrany materiał terminologiczny pozwolił na wyekscerpowanie dwóch paralelnych pod względem struktury formalnej terminów w językach bułgarskim i słowackim. Element tworzy terminy z innych specjalizacji medycznych np.: bg. *ортонедия, ортодонция*; sł. *ortopedia, ortodoncia* oraz w terminach z innych dziedzin np.: bg. *ортоения, ортография*; sł. *ortoepia, ortografia* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

ортофория – ‘нормално мускулно равновесие, при което положението на очните ябълки при покой и изключване възможността за бинокулярно сливане е свършено **правилно** и устойчиво (...)’ (*ТРО*);

оптомтика (*ДСО*: 307) – nie poświadczono definicji;

sł.:

ortofória – ‘poloha očí, pri ktorej sú obidve osi súbežné pri pohľade **dopredu**’ (*SCSA*);

¹¹⁰ Można także mówić o zaburzeniach odbioru barw lub przezierności widzenia (np. przymglenie).

ortoptika – ‘sústava špeciálnych cvičení na nápravu porúch binokulárneho videnia, najmä škulfavosti’ (SCSA);

W bułgarskiej definicji terminu *ортофория* możemy wskazać trzy elementy, które poświadczają odpowiedniość formy zewnętrznej i definicji: *нормално*, *равновесие* i *правилно*. W definicji słowackiej występuje element *súbežné*, którego znaczenie odnosi się do ‘majúci rovnaký smer’ (KSSJ). Termin jest motywowany, ponieważ brak odchylení gałek ocznych, przy patrzeniu wpród (na wprost), jest ‘stanem prawidłowym’.

W definicji terminu sł. *ortoptika* nie można wyróżnić składnika poświadczającego odpowiedniość formy i znaczenia terminu. Zakładając jednak, że leksem *porucha* jest nośnikiem znaczenia ‘odstępstwo od normy, pewnej prawidłowości do której się dąży’, por. *porucha*: ‘chyba v činnosti nejakého mechanizmu’ lub ‘nepriaznivá zmena normálneho stavu, funkcie’ (KSSJ), można potwierdzić istnienie cechy motywującej. Terminoelement poświadczony w powyższych bułgarskich i słowackich terminach realizuje dodatkowo znaczenie ‘prawidłowy’, a pojęcia, które nazywa, mieszczą się w kategorii stan i nauka/dział, por. sł. *ortooptika*.

-osis/-asis (< łac. *osis/asis*) > bg. -oza/-aza; sł.: -óza/-áza

‘stan, choroba’ z gr. νόσος ‘choroba, zaraza, cierpienie, choroba nieszczęście, zjawisko, proces’ (SPNOM)

Forma zewnętrzna: bg.: -oza/-aza; sł.: -óza/-áza

bg.	sł.
<i>дистихуаза</i>	<i>distichia/distichiáza</i>
<i>мадароза</i>	<i>madaróza</i>
<i>полиоза</i>	<i>polióza</i>
nie poświadczono	<i>retinóza</i>
<i>трихуаза</i>	<i>trichiáza</i>

W toku ekscerpacji materiału nie poświadczono wszystkich terminów jednocześnie. Brakuje terminu adekwatnego słowackiemu *retinóza*. Element odnotowano wyłącznie w pozycji finalnej.

Forma wewnętrzna:

bg.:

дистихиаза – ‘смущение в развитието на миглите, при което на нормалното място, правилно подреде ни, се намира втори ред мигли, обикновено по-тънки, обърнати към очната пбълка’ (ТРО);

мадароза, – ‘дефинитивно изпадане на миглите вследствие дълготраещ язвен блефарит и др.’, *изпадане на миглите* (ТРО);

полиоза – ‘преждевременно побеляване на миглите, често съчетано с побеляване на веждите’ (УОБ: 70);

трихиаза – ‘порочно израстване на миглите назад към окото вместо напред, причиняващи дразнене на конюнктивата и роговицата’ (ТРО);

sl.:

distichia/distichiáza – ‘vrodená **anomália** mihalníc s dvoma radmi rias. Vnúťorný rad mihalníc môže byť obrátený dovnútra proti očnému bulbu a vyvolávať jeho iritáciu; por. trichiáza’ (LMA);

madaróza – ‘úplná **strata** rias’ (LMA);

polióza (Piovarči, 2007: 526) – nie poświadczono definicji;

retinóza – ‘degeneratívna, nezápalová **choroba** sietnice’ (LMA);

trichiáza – ‘je stav keď riasy rastú smerom do vnútra oka. **Stav** môže byť spôsobený jazvou **po úraze** alebo **zápale** prípadne tumorom na okraji mihalnice’ (VKO: 86).

Znaczenie terminoelementu podane przez źródła leksykograficzne odwołuje się do choroby lub innej nieprawidłowości. Tym samym terminy z tym elementem umieszczone są w kategorii *stan*. W definicji terminu sł. *retinóza* i *trichiáza* wyróżniono wykładniki identyczne znaczeniowo względem podanych w definicji słownikowej: *choroba* i *stav (po úraze alebo zápale)*. W definicji bg. *дистихиаза*, jako odpowiedni znaczeniu terminoelementu, wskazano w definicji wyraz *смущение*. W definicji jednostki sł. *distichiáza* (*distichia*) można wskazać termin *anomália*, który może być rozumiany jako obcy ekwiwalent rodzimego *porucha*, por. *anomália* ‘nepravidelnost’ (KSSJ). Inne

komponenty korelujące ze znaczeniem terminoelementu to nazwy stanów w postaci rzeczowników odczasownikowych, które w sposób bardziej precyzyjny wskazują na daną nieprawidłowość, por. bg. *побеляване, (порочно) израстване, изпадане, дразнене* (widoczne także w rodzimym ekwiwalencie terminu bg. *мадароза – изпадане на миглите*) i sł. *strata*. Ponadto w definicji bg. *мадароза* w roli wykładnika wyróżniono także terminoelement *-um* w terminie *язвен блефрит* (jako potwierdzenie nieprawidłowego, zapalnego, stanu powiek).

Wobec powyższego można stwierdzić pełną zgodność znaczenia leksykograficznego badanego terminoelementu ze znaczeniem, jakie realizuje w bułgarskich i słowackich terminach okulistycznych.

pan- (< gr. *πᾶν*) > bg.: *пан-*; sł.: *pan-*

‘cały, wszystek, całkowity’ (SGPJ) *pan* ‘all’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *пан-*; sł.: *pan-*

bg.	sł.
<i>панофталмит/панофталмия</i>	<i>panoftalmitida/panoftalmia</i>
<i>панфундоскопия</i>	<i>panfundoskopia</i>
<i>панувеит</i>	<i>panuveitida</i>

W zebranym materiale paralelnie występują wszystkie terminy w obu analizowanych językach. Poświadczono wariantywność terminów bg. *панофталмит* i *панофталмия* oraz sk *panoftalmitida* i *panoftalmia*, które wykazują podobieństwo pod względem struktury formalnej, różnicę stanowią sufiksy.

Terminoelement wstępuje także w języku ogólnym lub w terminach z zakresu innych specjalizacji medycznych i dziedzin działalności ludzkiej, np. bg. *паневропеизъм, панславизъм, пандемия*; sł. *paneuropeizmus, panslavizmus, pandémia, pankreatitida* i in.

Forma wewnętrzna:

bg;

панофталмит/панофталмия – ‘възпаление на **всички структури** или тъкани на окото, обикновено остро гнойно възпаление на **всички** очни съдове и обвивки (...)’ (ТМ);

панфундоскопия – ‘метод за биомикроскопия на очното дъно с използването на **панфундоскоп**, който представлява контактна оптика за индиректна офталмоскопия. Дава възможност за оглед на **широка зона** от очното дъно’ (ТРО);

панувеит – ‘засяга **цялата увея** и се развива, когато има условия за генерализиране на процеса’ (УОБ: 100).

sl.:

panoftalmitída – ‘hnisavý zápal **celého oka**’¹¹¹;

panoftalmia – ‘hnisavý zápal **všetkých vrstiev** oka je sprevádzaný silnou až neznesiteľnou bolesťou oka a okolia (...)’ (OVL: 35);

panfundoskopia – ‘vyšetrenie očného pozadia **panfundoskopicky** a oftalmoskopom’¹¹²;

panuveitída – ‘difúzna uveitída či panuveitída značí zápal **všetkých častí cievnatky**’¹¹³.

Jak pokazuje powyższa analiza zarówno w języku bułgarskim, jak i słowackim udało się przywołać definicje wszystkich zgromadzonych terminów z badanym elementem, przy czym jedna w języku bułgarskim i dwie w słowackim są definicjami kontekstowymi, zaczerpniętymi ze źródeł innych niż terminograficzne. W przypadku paralelnych terminów bg. *панфундоскопия* i sl. *panfundoskopia* nie odnajdujemy elementu poświadczającego zgodność formy i definicji. W definicji bułgarskiej wyróżniono składnik *широка зона*, który tylko pośrednio referuje znaczenie elementu podanego przez słowniki.

¹¹¹ Variola, <https://www.vzbb.sk/biozbrane/sk/clanky/variola.php> [dostęp: 31.01.2022].

¹¹² <https://bmedic.sk/ambulancia-bmedic/sluzby/ocna-ambulancia/> [dostęp: 20.01.2022].

¹¹³ *Zápal uveálnej časti oka*, <https://lekar.sk/clanok/zapal-uvealnej-asti-oka> [dostęp: 20.01.2022].

W bułgarskiej literaturze podmiotu poświadczono jedną definicję dla dwóch terminów *панофталмит/панофталмия*, których formy zewnętrzne uznajemy za wariantywne. W słowackim źródle okulistycznym poświadczono osobne definicje dla jednostek *panoftalmia* i *panoftalmitída*. Obie zawierają wykładniki znaczenia badanego terminoelementu, które pozwalają uznać formę terminu za trafną. W pozostałych prezentowanych terminach możemy wskazać składniki w postaci przymiotników i zaimków uogólniających, motywujące użycie badanego źródłosłowu, np.: *цялата увея, всички структури, всички очни съдове, zápal všetkých vrstiev, zápal všetkých častí*. Terminy, w strukturze których uczestniczy badany element, nazywają przede wszystkim stany i czynności (badanie).

para- (< gr. *παρά*) > bg.: *напа-*; sł.: *para-*

‘obok, wzdłuż, przy’, ale również ‘chorobliwy, chory, odmienny’ (*SELNiT*), ‘outside, beyond’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *напа-*; sł.: *para-*

bg.	sł.
<i>напатрахома</i>	<i>paratrachóm</i>

Element *para-*, jak podają słowniki, ma więcej niż jedno znaczenie, jednak praktycznie nie tworzy dużego gniazda terminotwórczego. Występuje zarówno w języku ogólnym, jak również specjalistycznym, por. np. bg. *напарлѐгия, параморфизъм, парамнезия*; sł. *paraplegia, parašutistický*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

напатрахома — ‘сборно понятие, включващо в себе си няколко заболявания, **наподобяващи** трахома (...)’ (*ТРО*)

sł.:

paratrachóm — ‘toto ochorenie sa vyskytuje u detí vo forme paratrachoma neonatarum (inkluzórna blenorea novorodencov **imitujúca** kvapavkový zápal spojoviek novorodencov)’ (Fudrová et al., 27).

W przypadku terminów ekwiwalentnych, jednocześnie występujących w języku słowackim i bułgarskim bg. *napampaxoma* sł. *paratrachóm*, można stwierdzić trafność formy zewnętrznej względem definicji. W obu przypadkach wykładnikami dla znaczenia terminoelementu są imiesłowy przymiotnikowe czynne bg. *наподобяващи* i sł. *imitujúca*, które można uznać za realizację znaczenia ‘występujące obok’. Jest to spójne ze znaczeniem elementu. Terminy z podanym elementem należą do kategorii pojęciowej nazywającej stan.

peri-* (< gr. *περί*) > bg.: *nepu-*; sł.: *peri-

‘w koło, nadmiernie, w okolicy’ lub ‘obok, przed, przy, na’ (*SELNiT*); ‘wokół, dookoła’ (*SGPJ*); ‘around’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *nepu-*; sł.: *peri-*

bg.	sł.
<i>периметрия</i>	<i>perimetria</i>
<i>периметър</i>	<i>perimeter</i>
<i>периофталмит</i>	nie poświadczono
<i>перитомия</i>	<i>peritomia</i>

Terminy przedstawione powyżej, za wyjątkiem jednego w języku słowackim, występują w obu językach jednocześnie jako struktury ekwiwalentne. Dwa z terminów są ze sobą powiązane pod względem znaczenia i formy: bg. *периметрия* i *периметър* oraz sł. *perimetria* i *perimeter*. Element inicjalny, który jest przedmiotem analizy, występuje także w terminach z zakresu innych specjalizacji medycznych, np. bg. *перибронхит*, *перикардум* i sł. *peribronchitída*, *perikarditída* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

периметрия – ‘метод за изследване на **периферното** зрение, при който зрителното поле се проецира върху полусферична повърхност’ (*ТРО*);

- *периферен* – ‘който се намира в периферията, който е **част от външната, крайната страна** на нещо’ (*РБЕ*);

периметър – ‘уред за изследване на зрителното поле, при което ретината се проецира на полусферична повърхност’ (ТРО);

периофталмит – ‘серовозно, по-рядко гнойно възпаление на теноновата капсула, свързано с ревматизъм, колагеноза, огнищна инфекция, алергия и др. (...)’ (ТРО);

перитомия – ‘отваряне на конюнктивата **близо до** лимба, за да се получи достъп до очевдвигателните мускули и задната склера’ (ТРО);

sl.:

perimetria – ‘vyšetrenie zorného poľa’ (VKO: 32);

perimeter – ‘prístroj na zisťovanie rozsahu zorného poľa oka’ (SCSA);

peritómia – ‘kruhovitě odstřihnutí spojovky **okolo** rohovky’ (Web SCS).

W definicjach terminów bg. *перитомия* i sl. *peritómia* wskazano wykładniki znaczenia badanego terminoelementu: *близо до*, *okolo*. W terminach bg. *периметрия*, *периметър* i sl. *perimetria*, *perimeter* fragmentem kluczowym, na podstawie którego stwierdza się trafność struktury terminu względem znaczenia terminologicznego, jest termin wielowyrazowy: bg. *зрително поле*, sl. *zorné pole* (pol. *pole widzenia*), który nazywa ‘zakres przestrzeni, jaki jest w stanie widzieć ludzkie oko’, a więc to, co można zobaczyć dookoła. Nie jest to eksplicytnie wskazanie znaczenia podanego przez przywołane źródła leksykograficzne, jednak w bułgarskiej definicji terminu *периметрия* odnajdujemy inną jednostkę terminologiczną, zbudowaną przy użyciu tego samego terminoelementu: *периферното зрение*. Dopiero definicja przymiotnika (wyrazu terminologicznego) *периферен*, w której pojawiają się wyrażenia ‘част от външната, крайната страна’, może odpowiadać za motywację terminologiczną, ponieważ jest semantycznie bliska znaczeniom podawanym przez źródła leksykograficzne. Jeśli jednak uznać, że termin *perimetria* jest ‘badaniem tego, co jest widoczne peryferyjnie’, można przypuszczać, że element *peri-* jest formą skróconą od wyrazu peryferyjny, por. bg. *периферен* i sl. *periférny*.

W bułgarskiej terminologii okulistycznej poświadczono także termin *периофталмит*, w którym nie można wskazać wyrażenia odpowiedzialnego za motywację terminologiczną. Można jedynie wskazać cechę motywującą dla terminoelementu użytego w *тентоним* (w treści definicji, pojawia się termin anatomiczny: *тенонова капсула*). Terminy z analizowanym terminoelementem

nazywają zarówno stan (chorobowy, zapalny), jak i narzędzia (do diagnostyki) oraz czynność (badanie za pomocą tych narzędzi).

-phak- (< gr. φακός) > **bg.:** -*фак*-; **śl.:** -*fak*-

‘soczewica’ (SELNiT)

Forma zewnętrzna: bg.: -*фак*(o)-/-*фак*ия; śl.: -*fak*(o)-/-*fak*ia

bg.	śl.
<i>афакия</i>	<i>afakia</i>
<i>епикератофакия</i>	<i>epikeratofakia</i>
<i>факит</i>	<i>fakitida</i>
nie poświadczono	<i>fakoanafylaxia</i>
nie poświadczono	<i>fakocystektomia</i>
nie poświadczono	<i>fakocystitida</i>
<i>факоемулсификация</i>	<i>fakoemulzifikacia</i>
nie poświadczono	<i>fakoeryza</i>
<i>факофрагментация</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>fakoglaukóm</i>
nie poświadczono	<i>fakokéla</i>
nie poświadczono	<i>fakolýza</i>
nie poświadczono	<i>fakomalácia</i>
<i>факоматоза</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>fakopatia</i>
nie poświadczono	<i>fakoplanéza</i>
nie poświadczono	<i>fakoskleróm</i>
nie poświadczono	<i>fakoskotazmus</i>
<i>кератофакия</i>	<i>keratofakia</i>
<i>микрофакия</i>	<i>mikrofakia</i>
<i>псевдофакия</i>	<i>pseudofakia</i>
<i>сферофакия/микрофакия</i>	<i>sférofakia</i>

W toku ekscerpcji materiału nie dla wszystkich jednostek odnaleziono ich ekwiwalent formalny. Terminoelement odnotowano zarówno w pozycji inicjalnej, jak

również finalnej (jako pozycję finalną traktujemy element *-фак/-fak-* wraz z sufiksem *-ia/-ия*). Element poświadczono tylko w terminach okulistycznych i optycznych, związanych pojęciowo z soczewką.

Forma wewnętrzna:

bg.:

афакия – ‘липса на **лещата** на окото’ (ТРО);

епикератофакия – ‘хирургична интервенция, при която **лещичка** от донорна роговица се зашива върху деепителизира на предварително роговица на пациента с цел корекция на афакия’ (ТРО);

факит – ‘възпаление на **лещата** окото’ (ТМ)

факоемулсификация – ‘вариант на екстракапсуларната екстракция на **лещата**’ (...)’ (ТРО);

факофрагментация – ‘механично раздробяване на **лещата** със специални апарати (факофрагментатори) в окото’ (ТРО);

факоматоза – ‘група заболявания, при които се засягат различни органи и дават многообразна клинична картина. Тук спадат ангиоматозата на ретината и малкия мозък на фон Хипел и Линдау, неврофиброматозата на Реклингхаузен (...)’ (ТРО);

кератофакия – ‘метод за усиляване рефракцията на роговицата чрез интракорнейна хомотрансплантация на съответно моделирана роговична ламела’ (ТРО);

микрофакия – ‘**сферофакия, микрофакия, сферична малка леща** – вродено състояние, при което **лещата** е обикновено малка, с по малък радиус на кривината на повърхностите ѝ (...)’ (ТРО);

псевдофакия – ‘състояние, при което естествената **леща** на окото е отстранена и заместена с артифициална’ (ТРО);

сферофакия – ‘вродено състояние, при което **лещата** е обикновено малка, с по-малък радиус на кривината на повърхностите ѝ’ (ТРО);

sl.:

afakia – ‘neprítomnosť šošovky oka následkom úrazu (perforačné poranenia, kontúzia bulbu) (...)’ (LMA);

epikeratofakia¹¹⁴ – nie poświadczono definicji;

fakitída – ‘zápal očnej šošovky’ (LMA);

fakoanafylaxia – ‘hypersenzitivita na proteíny šošovky vyvolaná únikom materiálu zo šošovkového puzdra’ (LMA);

fakocystektómia – ‘chirurgické odstránenie časti šošovkového puzdra pre kataraktu’ (LMA);

fakocystitída – ‘zápal v okolí šošovkového puzdra’ (LMA);

fakoemulzifikácia – ‘je metóda modernej chirurgie katarakty, pri ktorej je tvrdšie jadro šošovky emulzifikované ultrazvukom a následne odsaté z oka’ (VKO: 119)

fakoeryza – ‘odstránenie šošovky pri katarakte odsatím pomocou prístroja zvaného eryzifak; Barraquerova operácia’ (LMA);

fakoglaukóm – ‘štrukturálne zmeny v šošovke vyvolané glaukómom’ (LMA);

fakokéla – ‘prietrž šošovky; dislokácia očnej šošovky z jej pôvodného miesta’ (LMA);

fakolýza – ‘uvoľnenie a vybratie očnej šošovky’ (LMA);

fakomalácia – ‘zmäknutie šošovky; mäkká katarakta’ (LMA);

fakopatia – ‘nešpecifikované ochorenie šošovky’ (LMA);

fakoplanéza – ‘abnormálna pohyblivosť očnej šošovky’ (LMA);

fakoskleróm – ‘zákal očnej šošovky, tvrdá, jadrová katarakta’ (LMA);

fakoskotazmus – ‘skalenie očnej šošovky’ (LMA);

keratofakia¹¹⁵ – nie poświadczono definicji;

mikrofakia – ‘abnormálne malá šošovka’ (LMA);

¹¹⁴ Zoznam zdravotných výkonov pre klasifikačný systém diagnosticko-terapeutických skupín ZZV-DRG-2018, s. 40, https://www.slov-lex.sk/chronologicky-register-opatreni/prilohy/SK/OP/2017/45/vyhlasene_znenie_64fbee94-9f98-4f1a-b2c7-4ffcb75e0055.pdf [dostup: 08.04.2022].

¹¹⁵ Ibidem, s. 40 [dostup: 08.04.2022].

pseudofakia – ‘artefakické oko, oko s implantovanou umelou vnútroočnou šošovkou’ (LMA);

sférofakia – ‘gul’atý tvar očnej šošovky. Môže sa vyskytnúť pri ektopii šošovky (...)’, *lentiglobus* (LMA).

Terminoelement utworzony od greckiego wyrazu *φακός*, o znaczeniu ‘soczewica’, użyty w terminach okulistycznych prezentuje znaczenie ‘soczewka’ – podobne zapożyczenie semantyczne obserwuje się na gruncie języka łacińskiego, w którym *lens* określa zarówno soczewicę, jak i soczewkę oka (skąd znaczenie to zostało zaimportowane do pozostałych języków europejskich). Okulistyczna terminologia anatomiczna przeszła kilka etapów rozwoju i została ustalona w poszczególnych językach narodowych przy zachowaniu pierwotnej motywacji terminologicznej (por. Кънчева, 2009: 31–33). Z tego powodu w niniejszej analizie za podstawowe znaczenie badanego terminoelementu uznaje się znaczenie ‘soczewka oka’ i to właśnie dla tego znaczenia jako komponentu motywowanego był poszukiwany wykładnik w powyższych treściach definicji.

W większości definicji odnotowanych terminów zarówno tych, w których terminoelement występuje w pozycji końcowej np. bg. *афакия, енукератофакия, микрофакия, псевдофакия* i *сферофакия* i sł. *afakia, mikrofakia, pseudofakia, sférofakia*, jak również początkowej, np. bg. *факоемулсификация, факофрагментация, факум* i sł. *fakitída, fakoemulzifikácia, fakomalácia* wyróżniono leksemę *леуца* i *šošovka*, które są rodzimymi odpowiednikami gr. *φακός*. Stanowią więc one część definicji, potwierdzającą odpowiedniość między strukturą formalną i znaczeniową terminu. Można wyróżnić także terminy słowackie por. *fakoanafylaxia, fakocystektómia* i *fakocystitíd*, których definicja zawiera wielowyrazowy termin anatomiczny *šošovkové puzdro*¹¹⁶.

W terminie *enukeratoфакия* poświadczono formę deminutywną *леуичка*, która w tej definicji nie oznacza soczewki oka, a coś na jej kształt, np. sztuczną soczewkę nakładaną na rogówkę (w oku bez zmian patologicznych rogówka jest częścią zewnętrzną względem soczewki). Podobne znaczenie realizuje wyraz *ламела*, wyróżniony w definicji terminu *кератофакия*, ponieważ oznacza błonę, której funkcją

¹¹⁶ Wydaje się to odpowiednim składnikiem definicji terminów, które oprócz terminoelementu *fako-*, zawierają także *-cyst-* por. *fakocystektómia, fakocystitíd*. Wtedy termin anatomiczny sł. *fakocysta*, łac., *Phacocystis* jest motywowany. *Šošovkové puzdro* nie jest wykładnikiem znaczenia badanego elementu w terminie *fakoanafylaxia*.

jest pokrycie rogówki. Proces nominacyjny tego zabiegu oparty jest więc na skojarzeniu – analogii kształtów i funkcji w ramach metaforyzacji w terminologii anatomicznej (Кънчева, 2009: 31), skąd został importowany także do terminologii klinicznej.

W terminologii bułgarskiej poświadczono także termin *φακοματoза*, który definiowany jest jako zespół chorób. W jego definicji nie odnajdujemy jednak żadnego fragmentu, dzięki któremu można wskazać odpowiedniość znaczenia terminoelementu i treści definicji.

Podsumowując, znaczenie terminoelementu w przypadku terminów okulistycznych można uznać za przeniesione i rozszerzone. Odnosi się nie tylko do realnej soczewki oka, lecz także do sztucznego tworu, który wykazuje podobieństwo w zakresie funkcji lub kształtu. Niezależnie od pozycji terminoelementu terminy z nim utworzone nazywają stan chorobowy, metodę zabiegu operacyjnego lub metodę leczniczą.

-phoria (< gr. φορέω/φέρω) > bg.: -φορiя; sł.: -fória

‘nosić’ (SElNiT) νόσος ‘nosić dźwigać’ ‘być unoszonym, być w ruchu’ (SGPJ)

pherein ‘to bear’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: -φορiя; sł.: -fória

bg.	sł.
<i>анафорiя</i>	nie poświadczono
<i>циклофорiя</i>	<i>cyklofória</i>
<i>декстeроциклофорiя</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>excyklofória</i>
<i>екзофорiя</i>	<i>exofória</i>
<i>езофорiя</i>	<i>ezofória</i>
<i>хетeрофорiя</i>	<i>heterofória</i>
<i>хипeрфорiя</i>	<i>hyperfória</i>
<i>хипофорiя</i>	<i>hypofória</i>
<i>инциклофорiя</i>	<i>incyklofória</i>
<i>катафорiя</i>	<i>katafória</i>

Zebrany materiał terminologiczny pokazuje, że nie wszystkie terminy występują w obu językach paralelnie. Badany terminoelement występuje także w terminach z innych dziedzin oraz w języku ogólnym, por. sł. *ekfória* oraz (med.) bg. *еуфория* i sł. *eufória*¹¹⁷, przy czym niezależnie od specjalizacji, do której należy, przyjmuje pozycję finalną.

Forma wewnętrzna:

bg.:

анафория – ‘вид хетерофория, при която има стремеж на очите да извършват едновременно свързани **обръщания** нагоре’ (*ТРО*);

циклофория – ‘вид хетерофория с въртливо **отклонение** около предно-задната ос навътре (**инциклофория**) и навън (**ексциклофория**) на едното око, когато е изключен стремежът за сливане’ (*ТРО*);

декстрорфория – ‘вид хетерофория, при която има стремеж на очите да извършват едновременно свързани **обръщания** надясно’ (*ТРО*);

екзофория – ‘**отклонение** на едното око навън, когато е изключен стремежът за сливане’ (*ТРО*);

хетерофория – ‘скрито, латентно кривогледство, съдружно кривогледство с наличие на бинокулярно зрение. Нарушение в **мускулното** бинокулярно **равновесие**, което се проявява само при изключване стремежа към сливане (фузията). Бива: екзофория, езофория, циклофория, хиперфория, хипофория, анафория, катафория’ (*ТРО*);

хиперфория – ‘състояние на нарушено мускулно бинокулярно равновесие, при което при закриване на едното око също то око се отклонява нагоре’ (*ТРО*);

хипофория – ‘отклонение на едното око надолу, когато е изключен стремежът за сливане. Виж хетерофория’ (*ТРО*);

катафория – ‘вид хетерофория, при която има стремеж на очите да извършват едновременно свързани обръщания надолу’ (*ТРО*);

¹¹⁷ Zarówno słownik SSSJ jak i *TP* podają dwie definicje terminów *еуфория* i *eufória*: jedna – terminologiczna i druga – definiująca leksem jako wyraz w języku ogólnym, przy czym znaczenia podane w definicjach są pokrewne. Możliwe więc, że jest to termin, który uległ determinologizacji.

sl.:

cyklofória – ‘patologické postavenie očného bulbu, pri ktorom **nastáva rotácia** okolo optickej osi smerom k nosu (cyclophoria interna) alebo spánku (c. externa)’ (LMA);

excyklofória – ‘**odchýlka** osi oka smerom von’ (LMA);

exofória – ‘**odchýlka** osi oka temporálnym **smerom**’ (LMA);

ezofória – ‘1. **odchýlka** očnej osi nazálnym smerom (latentné, skryté, zbiehavé škúlenie z porušenej rovnovážných očných svalov); 2. odchýlka smerom nahor; 3. **stáčanie** oka okolo pozdĺžnej osi’ (LMA);

heterofória – ‘latentné (skryté) škúlenie; porucha svalovej rovnováhy, resp. binokulárnej fixácie. Ide o poruchu fixačného reflexu **okohybných** svalov, odchýlka osi oka, ktorá sa koriguje fúziou (...)’ (LMA);

hyperfória – ‘**odchýlka** osi oka smerom nahor’ (LMA);

hypofória – ‘**odchýlka** osi oka smerom nadol’ (LMA);

incyklofória – ‘**stáčanie** očnej osi smerom dovnútra’ (LMA);

katafória – ‘permanentné **stočenie** zrkových osí oboidvoch očí nadol po odstránení splyvavých zrkových podnetov’ (LMA);

Wszystkie terminy z elementem *-фория/-fória* są nazwami różnych postaci zez. Nadrzednym terminem dla zgromadzonych i przedstawionych powyżej jednostek jest bg. i sl. *heterofória*. Jest to eksplicytnie zaprezentowanie w definicji bułgarskiego terminu *хетерофория*, por. (...) *Бива: екзофория, езофория, циклофория, хиперфория, хипофория, анафория, катафория*.

Terminy, które są definiowane jako odrębne w słowackich źródłach terminologicznych, tj. *excyklofória* i *incyklofória*, zostały w bułgarskiej terminologii włączone do definicji terminu *циклофория* jako jednostki podrzędne znaczeniowo. To duża rozbieżność, biorąc pod uwagę wymóg precyzji znaczeniowej w terminologii.

Znaczeniem terminoelementu jest ‘nosić’. W przytoczonych definicjach można wskazać leksemy i frazy, które są zbliżone do tego znaczenia, ponieważ odnoszą się do siły mięśni, do których przyczepiona jest gałka i to od nich uzależnione są jej ruchy. Mięśnie te więc „niosą” gałkę oczną poruszając nią i w tym sensie za wykładniki możemy uznać takie elementy z przytoczonych definicji jak: bg. *мускулно равновесие*,

обръщания надясно, отклонение i sł. *odchýlka*, *stáćanie*, *stoćenie smerom* (...), *okoľnybnych svalov* (jako termin anatomiczny specyfikujacy rodzaj mięśnia), *nastáva rotácia*.

Można więc podsumować, że leksemy o znaczeniu ‘odchylenie’ lub ‘obracanie’ potwierdzają motywację terminologiczną wskazanych terminów. Badany terminoelement w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej wykazuje znaczenie zawężone (bardziej wyspecjalizowane), które można opisać jako ‘obracanie, odchylenie za pomocą mięśni’.

poly- (< gr. *πολύ*) > **bg.:** *поли-*; **sł.:** *poly-*

‘liczny, wielki’ (*SELNiT*), ‘wokół, dookoła’ (*SGPJ*), *polus* ‘much’, *polloi* ‘many’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *поли-*; **sł.:** *poly-*

bg.	sł.
<i>поликория</i>	<i>polykória</i>
<i>полиопия</i>	<i>polyopia</i>

Badany terminoelement poświadczono w dwóch terminach paralelnie występujących w językach bułgarskim i słowackim. Może także występować w znaczeniu podanym powyżej w innych terminach naukowych oraz wyrazach z języka ogólnego, a także w terminach odnoszących się ściśle do obszaru wiedzy z zakresu chemii por. np. *bg. полимер, полистирен, поликарбонат* i *sł. polystyrén, polymér, polykarbonát*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

поликория – ‘рядко срещана вродена аномалия на ириса. Вместо една съществуват две, три или повече зеници (...)’ (*TPO*);

полиопия – ‘симптом, явяващ се при начално помътняване на лещата – болният започва да вижда **умножени** различни светлинни източници’ (*TPO*);

sl.:

polykória – ‘väčší počet zreníc v jednom oku (vrodená vývojová chyba)’ (LSO);

polyopia – ‘zraková porucha, pri ktorej jeden predmet je vnímaný **viac krát**’ (LSO);

We wszystkich definicjach poświadczonych w obu językach można wskazać wykładniki znaczenia elementu *поли-/poly-*. W bułgarskiej definicji terminu *поликория* składnik odpowiedzialny za zgodność formy z definicją ma postać frazy: *две, три или повече*. W pozostałych definicjach można wskazać leksemy: *умножени*, *väčší počet*, *viac krát*, które również wpisują się w ramy znaczeniowe podane przez powyższe źródła leksykograficzne. Jeden z odnotowanych terminów w terminologii bułgarskiej *полиопия едноочна* jest w rzeczywistości terminem wielowyrazowym. Został przedstawiony w tej części, ponieważ jego definicja zawiera składnik odpowiadający za włączenie w strukturę formalną nadrzędnego członu elementu *поли-*, a dodatkowy człon ma służyć zaakcentowaniu, że nieprawidłowość jaką jest zwielokrotnione widzenie jest wadą, a nie możliwością widzenia obuocznego (które w przypadku prawidłowej ostrości nie powoduje podwojenia). Termin ekwiwalentny w języku słowackim został poświadczony w postaci jednowyrazowej – *polyopia*. Analizowany terminoelement tworzy terminy, których znaczenie terminologiczne jest spójne z podanym przez powyższe źródła leksykograficzne, a przedstawione jednostki nazywają przede wszystkim stan (patologiczny w anatomii oraz nieprawidłowość w odbiorze obrazu przez oko).

pseudo- (< gr. *ψευδος*) > **bg.:** *псевдо-*; **sl.:** *pseudo-*

‘kłamstwo, oszustwo’ (SEŁNiT), *pseudēs* ‘false’, *pseudos* ‘falsehood’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *псевдо-*; sl.: *pseudo-*

bg.	sl.
<i>псевдофакия</i>	<i>pseudofakia</i>
nie poświadczono	<i>pseudoglaukóm</i>
<i>псевдоглюком/псевдоретинообластом</i>	nie poświadczono
<i>псевдохипопион</i>	<i>pseudohypopyón</i>
<i>псевдонеурит</i>	<i>(hypermetropická) pseudoneuritída</i>

nie poświadczono	<i>pseudopapilitída</i>
<i>псевдоптеригиума</i>	<i>pseudopterygium</i>
<i>псевдоптоза</i>	<i>pseudoptóza</i>
<i>псевдоретинит</i>	nie poświadczono
<i>псевдорозетка</i>	<i>pseudorozeta</i>
<i>псевдострабизъм</i>	<i>pseudostrabismus</i>

Nie poświadczono wszystkich terminów bułgarskich i słowackich ekwiwalentnie. Bez swoich formalnych odpowiedników pozostały terminy sł. *pseudoglaukóm* i bg. *псевдоретинит*, natomiast dla terminu *псевдоглиом* wyeksцерpowano termin synonimiczny. Poddany analizie terminoelement jest budulcem terminów z różnych dziedzin: biologii, medycyny, architektury, historii, weterynarii itp. (por. Ološtiak, Vojteková, Oriňáková, 2019: 167).

Forma wewnętrzna:

bg.:

псевдофакия – ‘состояние, при което естествената леща на окто е отстранена и заместена с **артифициална**’ (TPO);

псевдоглиом/псевдоретинобластом – ‘група заболявания, с които се прави диференциална диагноза при **съмнение за ретинобластом**. Общият симптом е левкорията, която може да се дължи на прекаран организиран енд офталмит, абсцес на стъкловиното тяло (...)’ (TPO);

псевдохипопион – ‘резорбцията на т. нар. вителин във втория стадий на вители формената дегенерация на макулата. Започва отгоре надолу, при което се оформя ниво (...) и **прилика** с хипопион’ (TPO);

псевдоневрит – ‘состояние на папилата при високостепенна хиперметропия, когато тя е с **неясни граници**, хиперемирана, като промените не показват динамика’ (TPO);

псевдоптеригиума – ‘представлява адхезия на конюнктивата за роговицата, възникваща след нараняване’ (Лавила Камара, 2013a);

псевдоптоза – ‘состояние, характеризиращо се с **увисване** на горния клепач, **което не е свързано с увреждане** на мускулите на клепачите.

Обикновено псевдоптозата се коригира след премахване на предизвикващите ги фактори¹¹⁸;

псевдоретинит – ‘вродено състояние с възпалителна етиология. Фини точковидни пигментации на ретината с най-голяма интензивност в задния полюс. Може да се съчетава с катаракта’, *рубеолен пигментен псевдоретинит (TPO)*;

псевдорозетка – ‘подреждане на клетки на ретинобластом в няколко реда около кръвоносен съд (...)’ (TPO);

псевдострабизъм – ‘очните оси **изглеждат** неуспоредни, но е налице бинокулярно зрение (...)’, *лъжливо (мнимо) кривогледство (TPO)*;

sl.:

pseudofakia – ‘artefakické oko, oko s implantovanou **umelou** vnútroočnou šošovkou’ (LMA);

pseudoglaukóm – ‘(...) typickým príznakom je tzv. pseudoglaukóm, kedy dochádza k zvyšovaniu očného tlaku pri pohľade smerom k zmenenému svalu (obvykle nahor) (...)’ (VKO: 80);

pseudohypopyón – ‘nahromadenie nádorových alebo iných buniek na dne prednej očnej komory, **napodobňujúce** typický zápalový výpotok’ (Web SCS);

(hypermetropická) pseudoneuritída – ‘**nepravá** hypermetropická neuritída, obraz napodobuje stázu papily zrkovitého nervu pri ďalekozrakosti’ (LMA);

pseudopapilitída – ‘**nepravá** papilitída, obraz **napodobňujúci** zapálenú papilu zrkovitého nervu’ (LSO);

pseudopterygium – ‘je poúrazový, prípadne pozápalový zrast medzi rohovkou, spojovkou alebo sklérrou. Vyskytuje sa po poleptaní alebo popálení rohovky’ (VKO: 92);

pseudoptóza – ‘poklesnutie mihalnice z iných dôvodov, ako je obrna (napr. opuch mihalnice)’ (LSO);

pseudorozeta – ‘nádor sa rýchlo rozširuje v dreňovej dutine a postupuje Haverskými kanálkami a postihne celú kosť. Nachádzame početné ložiská nepravidelnej

¹¹⁸ Псевдоптоза, <https://medpedia.framar.bg/симптоми/псевдоптоза> [dostup: 22.01.2022].

pruhovitej nekrózy. Iba okolo malých ciev je zachované nádorové tkanivo (pseudorozety)’(Galbavý, 2011: 74);

pseudostrabizmus – ‘**zdanlivé** škúlenie (pseudostrabizmus) sa môže javiť napr. pri hypertelorizme (oči sú od seba viac vzdialené) alebo pri epikante, kedy kožný záhyb horného viečka prekryva bielko vo vnútornom kútiku. Tým vzniká pri rôznych smeroch pohľadu **dojem** asymetrie (...)’ (Kvapilová, 2016).

W wyekscerpowanych definicjach (w przypadku bułgarskich 4 na 9 i słowackich 6 na 8) nie poświadczono składnika, który można zaklasyfikować jako wykładnik znaczenia elementu *псевдо-/pseudo-*. W pozostałych można jednak wskazać w treści takie cechy motywujące jak: *съмнение, изглеждат, неясни граници*, które naprowadzają na znaczenie słownikowe etymonu. W definicji terminu *псевдофакция* został użyty przymiotnik *артифичиална* (z łac. *ars, artis* ‘sztuka, metody sztuczne’ (...)) a więc ‘nieprawdziwy > oszukany’ *ŚLPK I*), który koreluje ze znaczeniem terminoelementu.

W definicji terminu *псевдохунорнон* występuje komponent *прилика*, który, realizując znaczenie ‘podobny, przypominający, ale nie rzeczywisty/prawdziwy’, również koresponduje ze znaczeniem elementu. Podobnie jak fragment w definicji terminu *псевдоптоза*: *увисване на горния клепач, което не е свързано с увреждане*, który opisuje zmianę patologiczną, która nie jest skutkiem najbardziej prawdopodobnej przyczyny, a powstała nieprawidłowość jest ‘podobna’ do tych znanych ze standardowych, procedur.

W części definicji słowackich można wskazać składniki, które motywują użycie elementu *pseudo-* w strukturze zewnętrznej terminów, por. *artefakické oko, nepravá neuritída, obraz napodobňujúci zdanlivé škúlenie*. Poświadczono jeden termin wielowyrazowy *hypermetropická pseudoneuritída* jako potencjalny ekwiwalent względem bg. *псевдопетинум*, jednak analiza wykazuje, że są one tylko częściowo zbieżne.

Ze względu na brak możliwości poświadczenia okulistycznej definicji terminu sł. *pseudorozeta* (adekwatnego pod względem struktury formalnej do terminu bg. *псевдопозетка* poświadczonego w terminografii) zaprezentowano definicję kontekstową i nieokulistyczną (ortopedyczno-onkologiczną). Mimo to w przytoczonej treści nie odnajdujemy, podobnie jak w definicji bułgarskiej, wykładnika znaczenia *pseudo-*. Powyższa analiza wskazuje, że znaczenie badanego komponentu jest szersze

od podawanego przez źródła leksykograficzne, które można interpretować jako ‘wrażenie’ lub ‘robiący (dający) wrażenie, upodabniający się do, wyglądający jak [coś]’. Terminy z termioelementem *ncevдо-/pseudo-* nazywają w zebranych materiale stany chorobowe i nieprawidłowe.

-retino- (< łac. *retina* < *rete*) > bg.: -ретино-; sł.: -retino-

(łacina z okresu klasycznego) *rete retis* ‘siatka’; (łacina z okresu nowożytnego) *retina* ‘siatkówka’ (*SElNiT*), *rete* ‘net’ (*OLD*).

Forma zewnętrzna: bg.: -ретин(o)-; sł.: -retin(o)-

bg.	sł.
<i>електроретинограма</i>	<i>elektroretinogram</i>
<i>електроретинография</i>	<i>elektroretinografia</i>
<i>хориоретинит</i>	<i>chorioretinitida</i>
<i>невроретинит</i>	<i>neuroretinitida</i>
<i>псевдоретинообластом</i>	nie poświadczono
<i>ретинит</i>	<i>retinitida</i>
<i>ретинобластом(а)</i>	<i>retinoblastom</i>
<i>ретинохориоидит</i>	<i>retinochoroiditida</i>
<i>ретиноцитома</i>	<i>retinocytom</i>
<i>ретинодиализа</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>retinografia</i>
nie poświadczono	<i>retinomalacia</i>
nie poświadczono	<i>retinóza</i>
<i>ретиноклейзис</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>retinopapilitida</i>
<i>ретинопатия</i>	<i>retinopatía</i>
<i>ретинопексия</i>	<i>retinopexia</i>
<i>ретиноскхиза</i>	<i>retinoschiza</i>
<i>ретиноскопия</i>	<i>retinoskopia/oftalmoskopia</i>
<i>ретинофот</i>	nie poświadczono

Badany terminoelement, подобно на описваните по-горе *-oftalmo-* или *-blepharo-*, произлиза от анатомически термин, в този случай от лат. *Retina* (бг. *рeтина*, сл. *сетница*) и принадлежи изключително до системата терминологии окulistическa. Показано две варианти на един от термините, появяващи се в български език, т.е. *рeтинобластом(a)*, който може да се появява както с морфем на граматичен -а, така и -ø, но подобна вариативност не е показана в случая на термин *псевдоретинобластом*. За термина *ретинскопия* е показан синонимичен член *oftalmo-*. Терминоеlement може да се появява както в начална, така и в межположна.

Вътрешна форма:

бг.:

електроретинограма – ‘крива, записана при електроретинография. Представява комплексна полифазна крива на следните вълни (...) отрязва биоелектрическата система на **ретината** (...)’ (TPO);

електроретинография – ‘обективен метод за регистрация на акционния потенциал на **ретината** като сумарна реакция на светлинно дразнене (...)’ (TPO);

хориоретинит – ‘възпалително заболяване на хориоидеята с възпаление и на **ретината** в процеса (...)’ (TPO);

невроретинит – ‘едновременно възпаление на папилата и **ретината**’ (TPO);

псевдоретинобластом – ‘група заболявания, с които се прави диференциална диагноза при съмнение за ретинобластом. Общият симптом е левкорията, която може да се дължи на прекаран организиран ендоталмит, абсцес на стъкловинното тяло (...)’ (TPO);

ретинит – ‘възпаление на **ретината**, често терминът се употребява неточно и за процеси, които строго погледнато не са възпалителни’ (TPO);

ретинобластом(a) – ‘злокачествен тумор, произлизащ от нервните клетки на **ретината** (...)’, **глиом на ретината** (TPO);

ретинохориоидит – ‘група заболявания, при които има възпаление на **ретината** и хориоидеята’ (TPO);

ретиноцитома (ДСО: 261) – nie poświadczono definicji;

ретинодиализа – ‘разкъсване на **ретината** от ora serrata вследствие директна травма или операция, хипоплазия на периферията на ретината’, дезинсерция на ретината (ТРО);

ретиноклейзис – ‘включване на **ретината** в предварително оперативно приготвен склеро-хориоидален разрез при тежки форми на отлепване на ретината’ (ТРО);

ретинопатия – ‘означение на заболявания на **ретината**, които нямат възпалителен произход в смисъла на патологичната анатомия, напр. retinopathia diabetica, retinopathia hypertonica’ (ТРО);

ретинопексия – ‘свързване, прилепване на **ретината** към подлежащите тъкани – хориоидея и склера (...)’ (ТРО);

ретиносхиза – ‘разцепване, разслояване на **ретината**, вследствие на което се образува проминираща киста в очното дъно с прозрачна вътрешна стена (...)’ (ТРО);

ретиноскопия – ‘обективен метод за изследване на клиничната рефракция на окото, скиаскопия’ (ТРО);

ретинофот – ‘апарат за наблюдение и фотографиране на очното дъно (...)’ (ТРО);

sl.:

elektroretinogram – ‘záznam zmien potenciálu prebiehajúceho riadiálne sietnicou po osvetlení. Ide o elektrofyziologickú reakciu **sietnice** (...)’ (LMA);

elektroretinografia – ‘vyšetrovacia metóda založená na snímaní zmien potenciálov **sietnice**’ (LMA);

chorioretinitída – ‘zápaly cievovky a **sietnice**’ (LMA);

neuroretinitída – ‘zápal očnej papily, zrkového nervu a **sietnice**’ (LMA);

retinitída – ‘zápal **sietnice** (retiny)’ (SCSA);

retinoblastóm – ‘malígný nádor **sietnice**’ (SCSA);

retinochoroiditída – ‘zápal **sietnice** a cievnatky’ (LSO);

retinocytóm – ‘zrelá forma nádoru **sietnice**’ (LSO);

retinografia – ‘fotografický obraz očného pozadia’ (LSO);

retinomalácia – ‘zmäknutie **sietnice**’ (LSO);

retinóza – ‘degeneratívna, nezápalová choroba **sietnice**’ (LMA);

retinopapilitída – ‘zápal **sietnice** a papily zrkového nervu’ (LSO);

retinopatia – ‘degeneratívne zmeny **sietnice** z poruchy výživy tkaniva sietnice a poškodenia jej ciev’ (LSO);

retinopexia – ‘chirurgické pripevnenie **sietnice** (po jej odlúčení)’ (LMA);

retinoschíza – ‘rozštiepenie **sietnice**’ (LSO);

retinoskopia/oftalmoskopia – ‘vyšetrenie **sietnice** očným zrkadlom’ (LSO).

W większości zaprezentowanych definicji, zarówno w terminach słowackich, jak również bułgarskich poświadczono wykładnik znaczenia badanego terminoelementu, który występuje w formie terminu anatomicznego bg. *ретина* sł. *sietnica*. W trzech przytoczonych definicjach w języku bułgarskim i jednej w słowackim nie odnaleziono takiego wykładnika, por. bg. *псевдоретинобластом*¹¹⁹, *ретиноскопия*, *ретинофом* i sł. *retinografia*. W przypadku terminów bg. *ретинофом* i sł. *retinografia* wyróżniono komponenty (terminy anatomiczne), które są pośrednio odpowiedzialne za motywację *оочното дъно* i *očné pozadie* (pol. *dno oka*, łac. *Fundus*), ponieważ nazywają część oka, w której znajduje się siatkówka (ale także np. *plamka żółta*). W przypadku terminu *ретиноскопия* zostały podane dwie definicje: jedna ze słownika okulistycznego, druga – z ogólnomedycznego. Dopiero w drugiej można wskazać powiązanie ze znaczeniem elementu *ретино-*, który z kolei ma związek ze znaczeniem pochodzącym z łaciny nowożytnej ‘siatkówka’. Element w znaczeniu ‘siatka’ nie został potwierdzony w żadnej definicji. Może to świadczyć o tym, że *Retina* jako derywat od *rete* i jako termin będący wynikiem błędnego tłumaczenia został w takiej formie rozpowszechniany i zaakceptowany przez anatomów i terminotwórców na całym świecie¹²⁰. Należy także zwrócić uwagę, że w dwóch badanych systemach

¹¹⁹ Dalsza analiza znaczenia terminu *псевдоретинобластом* pokazuje, że jest on pojęciowo powiązany z terminem *ретинобластом*, w definicji którego można wskazać wykładnik znaczenia terminoelementu.

¹²⁰ Według K. W. Zielińskiego nazwa nadana siatkówce oka (niemająca struktury sieci) wywodzi się najprawdopodobniej z dokonanego przez Galena (ok. 131–201 n.e.) błędnego tłumaczenia na łacinę greckich traktatów medycznych, m.in. Herofilosa z Chalcedonu (ok. 335–280 r. p.n.e.). Użyte w nich gr. słowo (*amphiblestron*), miało kilka znaczeń: 1. ‘niewód (rodzaj sieci rybackiej)’; 2. ‘odzież, szata’; oraz

terminologicznych – bułgarskim i słowackim – w definiowaniu terminów anatomicznych z elementem *-ретина(o)-/-retin(o)-* można wskazać różne preferencje dotyczące użycia rodzimego i międzynarodowego ekwiwalentu. W definicjach terminów słowackich preferowany jest termin rodzimy *sietnica*, podczas gdy w definicjach bułgarskich – termin międzynarodowy *ретина* (pomimo że istnieje także rodzimy, funkcjonujący jako kalka semantyczna – *мрежница*). Terminy tworzone za pomocą tego terminoelementu nazywają stany, czynności, ale również narzędzia.

-scop (< gr. σκοπέω) > bg.: -skon; sł.: -skop

‘patrzę, oglądam’ (*SELNiT*); ‘rozważać, badać’ (*SGPJ*)

Forma zewnętrzna: bg.: -skon; sł.: -skop

bg.	sł.
<i>амблиоскоп</i>	<i>amblyoskop</i>
<i>аномалоскоп</i>	<i>anomaloskop</i>
<i>биомикроскоп</i>	<i>biomikroskop</i>
<i>центрископ</i>	<i>centriskop</i>
nie poświadczono	<i>ciliariskop</i>
nie poświadczono	<i>cheiroskop</i>
<i>диплоскоп</i>	<i>diploskop</i>
<i>зониоскоп</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>keratoiridoskop</i>
<i>кератоскоп</i>	<i>keratoskop</i>
<i>офтальмодиафаноскоп/диафаноскоп</i>	<i>oftalmodiafanoskop</i>
<i>офтальмоскоп</i>	<i>oftalmoskop</i>
<i>стереоскоп</i>	<i>stereoskop</i>

W zebranych materiale nie odnaleziono jednego terminu słowackiego ekwiwalentnego względem bg. *зониоскоп* oraz trzech terminów bułgarskich ekwiwalentnych strukturalnie względem słowackich *ciliariskop*, *cheiroskop*

3. ‘to, co otacza ciało szkliste w oku’ < gr. *amphi*- 1. w pobliżu; 2. wokół + *blestron* – część szklista gałki ocznej>. Galen sądził, że funkcją siatkówki jest odżywianie. Niewykluczone, że skojarzenie z siecią rybacką nasunęło się Galenowi w związku z faktem, że po rozcięciu gałki ocznej siatkówka okleja soczewkę niczym sieć otacza złowioną rybę (por. *SPNOM*).

i *keratoiridoskop*. Badany terminoelement przyjmuje jedynie pozycję finalną, także w terminach z innych dziedzin, por. bg. *иконоскоп*, *колоскоп*, sł. *ikonoskop*, *koloskop* i in.

Forma wewnętrzna:

bg.:

амблиоскоп – ‘лежи в основата на всички съвременни **ортоптични апарати**. При монокулярно зрение **се вижда** само един от обектите в апарата, при едновременно зрение **се виждат** двата обекта самостоятелно, а при бинокулярно съществува сливане (...)’, *апарат на Уърт (Worth)*, *амблиоскоп на Уърт (TPO)*;

аномалоскоп, пор.:

- **аномалоскоп на Нагел (Nagel)** – ‘най старият и останал класически **апарат за изследване** аномалиите на цветоусещанет’ (*TPO*);
- **аномалоскоп спектрален** – ‘уред за **изследване** на вродени и придобити смущения в цветоусещането (...)’ (*TPO*);

биомикроскоп – ‘е основен **инструмент** в офталмологичната практика, както и задължително **оборудване** на всеки очен кабинет’ (Групчева, Трифонов, 2005: 42);

центрископ – ‘уред за **проверка** на центъра на стъклата в очилата с оглед точността на центровката’ (*TPO*);

диплоскоп – ‘апарат за **изследване** характера на зрението монокулярно, едновременно, бинокулярно (...)’, *сепаратор на Реми (Remy)* (*TPO*);

гониоскоп – ‘уред за **оглед** на камерния ъгъл и очното дъно’ (*TPO*);

кератоскоп (*ДСО*: 18) – nie poświadczono definicji;

офтальмодиафаноскоп – ‘уред за **извършване** на диафаноскопия (...), *диафаноскоп*’ (*TPO*);

офтальмоскоп – ‘апарат за **оглед** на очното дъно. (...)’, *очно огедало* (*TPO*);

стереоскоп – ‘апарат за **диагностика** и лечение на разс TPO йствата на бинокулярното зрение’ (*TPO*);

sl.:

amblyoskop (Worthov) – ‘prístroj na stereoskopické **videnie**, používa sa na napravovanie amblyopie’ (LMA);

anomaloskop – ‘prístroj na zisťovanie farbecitu, najmä farbosleposti’ (SCSA);

biomikroskop – ‘binokulárny mikroskop **umožňujúci skúmať** živé tkanivá v tele’ (SCSA);

- **mikroskop** – ‘prístroj na **zväčšovanie** a presné **meranie** veľmi malých, obyč. voľným okom neviditeľných organizmov a predmetov (...)’ (SSSJ);

centriskop – ‘prístroj na **centrovanie** šošoviek v okuliarových rámoch zohľadňujúci rozostup pupíl pacienta’¹²¹;

ciliariskop – ‘prístroj na **vyšetrenie** oblasti vráskovca’ (LMA);

cheiroskop – ‘prístroj, ktorý sa používa na **terapiu porúch** binokulárneho **videnia** a nácvik správnej lokalizácie a fúzie (...)’ (LMA);

diploskop – ‘prístroj na **diagnostiku** porúch symetrického postavenia očí pri pohľade nablízko a pri nácviku správneho pomeru akomodácie a konvergencie (...)’ (LMA);

oftalmodiafanoskop – ‘prístroj na **vyšetrenie** vnútra bulbu alebo Sietnice presvietením (translumináciou)’ (LMA);

oftalmoskop – ‘prístroj na **vizuálne vyšetrenie** očného pozadia (...)’ (LMA);

keratoiridoskop – ‘druh mikroskopu na **vyšetrenie** rohovky a dúhovky’ (LMA);

keratoskop – ‘prístroj na **kvalitné vyšetrenie** zakrivení rohovky (...)’ (LMA).

stereoskop – ‘prístroj na **diagnostiku** a terapiu porúch stereoskopie (stereopsie). Patrí sem napr. Brewsterov-Holmesov stereoskop, ktorý sa používa na diagnostiku a nácvik, upevňovanie a kontrolu binokulárneho videnia’ (LMA).

W zebranyh materiale nie poświadczono definicji dla jednego terminu bułgarskiego – *кепамоскон*. Na podstawie znaczenia analizowanego terminoelementu

¹²¹ *Centriskop*, w: *Slovník optických a oftalmologických pojmov*, <https://www.optikmorvay.sk/ocna-optika/slovník-optických-a-oftalmologických-pojmov/> [dostęp: 05.11.2021].

wyekszerpowanego ze źródeł leksykograficznych oraz definicji zebranych terminów można wnioskować, że znaczenie specjalistyczne elementu *-скоп/-skop* byłoby możliwe do sparafrazowania w następujący sposób: ‘urządzenie aparat do badania i/lub oglądania i/lub terapii’. W definicji terminów *гониоскоп* i *офтальмоскоп* można wskazać składniki *апарат/yped за оглед*, które w pełni oddają znaczenie ‘przyrząd do oglądania’. Znaczenie ‘oglądam’ jest podane w definicji słownikowej, można więc uznać wspomnianą frazę za wykładnik znaczenia terminoelementu.

W terminach bg. *аномалоскоп* i *дуплокоскоп* odpowiedniość między strukturą formalną terminu i definicją wyznacza *апарат за изследване*. Wyraz bg. *изследвам* ‘badać’ również jest włączone w znaczenie elementu *-skop*.

W pozostałych definicjach można wskazać fragment: *апарат за проверка*, który pośrednio odnosi się do znaczenia słownikowego, ponieważ ‘sprawdzanie’ może odbywać się za pomocą oględzin, które mogą być badaniem. Nie jest to dokładne znaczenie ‘urządzenie do oglądania’, jednak na tyle zbliżone, aby potwierdzić motywację. Podobnie w definicji *офтальмодиафаноскоп: апарат за извършване на диафаноскопия* ukazuje się związek pojęciowy z badaniem, do którego jest przeznaczony, tym samym motywując użycie badanego elementu.

W definicji terminu *амблиоскоп* wyróżniono dwa istotne składniki: *оптичен апарат*, który zbudowany jest za pomocą jednostek obcych, por. łac. *opticus* ‘dotyczący widzenia’ (*SEENiT*), ale także czasownik rodzimy opisujący funkcję wspomnianego aparatu: *се виждам*. Zarówno wskazana fraza z użyciem przymiotnika, jak również czasownik motywują użycie terminoelementu *-скоп*. Z kolei w definicji kontekstowej terminu *биомикроскоп* został wyróżniony fragment *инструмент в офтальмологичната практика*, który implicytnie sugeruje, że jest to przyrząd do badania (okulistycznego).

W terminologii słowackiej, podobnie jak w bułgarskiej, widoczna jest niejednorodność formalna wykładników. Składniki przedstawionych definicji korelujące ze znaczeniem badanego terminoelementu to ‘prístroj na (...) videnie’ w terminie *amblyoskop*. Znaczenie ‘przyrząd do badania’ realizuje fraza o strukturze ‘prístroj na vyšetrenie’ w definicji terminu *ciliariskop*, *keratoskop* i *oftalmodiafanoskop*. W definicji terminu *keratoiridoskop* widnieje ponadto informacja o rodzaju urządzenia. Niejako połączeniem dwóch znaczeń jest składnik jednej z definicji *prístroj na vizuálne vyšetrenie*, który w swojej strukturze semantycznej odwołuje się zarówno do

czasownika ‘badać’, jak i ‘oglądać (widzieć)’. Wszystkie wskazane fragmenty pozytywnie wpływają na ocenę trafności formy terminu z użyciem *-skop* i ich znaczeń.

W definicji bg. *cmemeoskon* i sł. *diploskop*, *stereoskop* wyróżniono ekwiwalentne znaczeniowo składniki *anapam za diagnostika* i *prístroj na diagnostiku*, ponieważ *diagnostyka* to pojęcie semantycznie oraz konotacyjnie powiązane z pojęciem *badanie*, co może stanowić uzasadnienie dla wykorzystania tego elementu w budowie zewnętrznej terminu i pozwala uznać wskazane formy za trafne.

Definicję terminu *centriskop*: ‘prístroj na centrovanie’ uznaje się za niepełną. W strukturze terminu można wydzielić terminoelementy *centri-* i *skop-* jednak pojawiający się w definicji *prístroj* nie odpowiada w pełni znaczeniu badanego elementu, ponieważ brakuje w nim informacji o przeznaczeniu wspomnianego urządzenia.

Frazę *prístroj na zisťovanie farbocitu* wyróżnioną w definicji terminu *anomaloskop*, uważa się za niewystarczający wykładnik dla elementu *-skop*, ponieważ składnik *zisťovanie* nie sugeruje, że chodzi o ‘badanie’ lub ‘oglądanie’. ‘Sprawdzać’ można także za pomocą jednostek miary lub wagi – subiektywne badanie za pomocą wzroku nie jest jedyną możliwością.

W słowackiej terminologii poświadczono także termin *cheiroskop*, którego definicja informuje, że jest to przyrząd do terapii: *prístroj (...) na terapiu porúch*. Jest to termin nazywający urządzenie służące do leczenia. Podobnie można wnioskować z definicji terminu *amblyoskop*: ‘napravovanie amblyopie’ przy warunku uznania pojęcia *napravovanie* za spójne semantycznie z pojęciem *terapia*. W definicji terminu *cheiroskop* za odpowiednik znaczenia badanego terminoelementu uznano fragment: *binokulárneho videnia*, w którym *videnie* jest zgodne ze znaczeniem ‘patrzę, oglądam’. Jednostka ta nazywa urządzenie, którego przeznaczeniem jest umożliwić ‘patrzenie’ przez pacjenta, a nie przez lekarza badającego oko.

Bułgarska terminologia sugeruje rozpatrywanie terminu *буомикроскоп* jako terminu okulistycznego, słowacka natomiast traktuje go jako termin medyczny nieprzypisany do żadnej specjalizacji lub biologiczny. Jego definicja słownikowa nie odnosi się do okulistyki, nie ma w niej także informacji o charakterze (i przeznaczeniu) przedmiotu nazywanego tym terminem. Brakuje więc składnika, który pojawiał się w poprzednich definicjach np. *prístroj*. Można jednak wyróżnić termin *mikroskop*, a więc nadrzędny semantycznie względem słowackiego *biomikroskop*, w definicji którego odnajdujemy już cechę motywującą znaczenie terminoelementu *-skop*. Nie ma

w tym terminie jednak żadnej wskazówki świadczącej o tym, że jest to termin okulistyczny (por. terminoelement *-bio-*).

Pomimo niejednorodności wskazanych komponentów i przyjęcia definicji dla terminoelementu *-skop* ‘przyrząd do badania; por. ‘przyrząd, instrument do badania, obserwowania czegoś’ (Waszkowa, 2005: 88), można zasugerować jej rozszerzenie o parafrazę ‘przyrząd do diagnostyki i/lub terapii’. Wyrazy ‘diagnostyka’ i ‘terapia’ wykazują związek zarówno z badaniem, jak i obserwowaniem, pozostawiając możliwość włączenia nowych znaczeń, z nim związanych, mieszczących się w sferze pojęciowej medycyny, biologii i specjalizacji pokrewnych.

-scopia (<gr. σκοπία < -σκοπ(ῶ) -ία) bg.: -скопия, sł.: -skopia

‘patrzę, oglądam’ (*SELNiT*); ‘rozważać, badać’ (*SGPJ*)

Forma zewnętrzna: bg.: -скопия; sł.: -skopia

bg.	sł.
<i>автоофтальмоскопия</i>	nie poświadczono
<i>биомикроскопия</i>	<i>biomikroskopia</i>
<i>биомикроофтальмоскопия</i>	nie poświadczono
<i>гониобиомикроскопия</i>	nie poświadczono
<i>гониоскопия</i>	<i>gonioskopia</i>
<i>кератоскопия</i>	nie poświadczono
<i>офтальмохроноскопия</i>	<i>oftalmochromoskopia</i>
<i>офтальмоскопия</i>	<i>oftalmoskopia</i>
<i>панфундоскопия</i>	<i>panfundoskopia</i>
<i>ретиноскопия</i>	<i>retinoskopia</i>
<i>скиаскопия</i>	<i>skiaskopia</i>

Nie poświadczono wszystkich terminów w obu analizowanych językach. W języku bułgarskim poświadczono dwa podobne pod względem formy zewnętrznej terminy. Składają się z tego samego elementu inicjalnego i finalnego, ale różnią się jednym z elementów występujących w mezopozycji *-офтальмо-*, por. *биомикроофтальмоскопия* i *биомикроскопия* (por. także *офтальмобиомикроскопия* w *-bio-*). W języku słowackim nie poświadczono terminu ekwiwalentnego formalnie dla

биомикроофтальмоскопия, подобnie jak dla terminów bg. *гониобиомикроскопия* *автоофтальмоскопия* i *кератоскопия*. Terminoelement w pozycji końcowej został odnotowany w terminach medycznych, por. bg. *колоноскопия*, *колпоскопия*, *хистероскопия*, sł. *kolonoskopia*, *kolposkopia*, *hysteroskopia*, a także w terminie hiperonimicznym, nazywającym badania endoskopowe: bg. *ендоскопия*, sł.: *endoskopia*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

автоофтальмоскопия – ‘наблюдение на собствените ретинни съдове при транссклерално просветление с диафаноскоп (...)’, *ретинално съдово дърво или фигура на Пуркине*’ (TPO);

биомикроскопия – ‘микроскопско **изследване** на жива тъкан в организма; микроскопско **изследване** на живото око (...)’ (TPO);

биомикроофтальмоскопия – ‘оглеждане на очното дъно чрез биомикроскоп с по мощта на лещата на Хруби или други приспособления’ (TPO);

гониобиомикроскопия – ‘обективен **метод за изследване** на иридокорнейния ъгъл с помощта на биомикроскопа. За избягване на пълното вътрешно отражение на отразените от ъгъла лъчи се използва специален уред – гониоскоп’ (TPO);

гониоскопия – ‘изследване, при което се оглежда предният очен сегмент и камерния ъгъл на окото чрез специална контактна леща (**гониоскоп**)’ (Стойчев, 2021);

кератоскопия – ‘метод за обективно **изследване** на роговицата чрез получаване на огледален образ на предната роговична (...)’ (TPO);

офтальмохромоскопия – ‘спектрална **офтальмоскопия**, при която чрез използване на различни цветни филтри се получават допълнителни сведения за измененията в очното дъно в хроматична светлина’ (TPO);

офтальмоскопия – ‘обективен **метод за оглеждане** на очното дъно с офталмоскоп или с по-сложна апаратура’ (TPO);

панфундоскопия – ‘метод за биомикроскопия на очното дъно с използването на панфундоскоп, който представлява контактна оптика за индиректна офталмоскопия. Дава възможност за оглед на широка зона от очното дъно’ (ТРО);

ретиноскопия – ‘обективен метод за изследване на клиничната рефракция на окото, скиаскопия’ (ТРО);

скиаскопия – ‘обективен метод за изследване на клиничната рефракция на окото’, ретиноскопия (ТРО);

sl.:

gonioskopia – ‘vyšetrenie dúhovkorohovkového uhla pomocou špeciálneho zrkadlového systému vmontovaného do kontaktnej šošovky a štrbinovej lampy’ (LMA);

biomikroskopia – ‘vyšetrenie oka štrbinovou lampou’ (VKO: 24);

oftalmochromoskopia – ‘pre exaktnú diagnostiku drúz zrkovitého nervu je potrebné použiť špeciálne vyšetrovacie techniky akými sú napríklad oftalmochromoskopia’¹²²;

oftalmoskopia – ‘fundoskopia, vizuálne vyšetrenie očného pozadia pomocou oftalmoskopu (...)’ (LMA);

panfundoskopia – ‘vyšetrenie očného pozadia panfundoskopicky a oftalmoskopom’¹²³;

retinoskopia – ‘vyšetrenie sietnice očným zrkadlom’ (LSO).

skiaskopia – ‘1. vyšetovanie orgánov priamym presvecovaním rrtg lúčmi; 2. retinoskopia. Tieňová skúška, určenie nastavenia vzdialeného bodu z tieňa, ktorá utvorí z jednotlivých vzdialeností pri zrenici osvietenej rovinným zrkadlom cez centrálny otvor (...)’ (LMA);

Termíny bg. биомикроскопия, биомикроофтальмоскопия, гониоскопия oraz sl. gonioskopia, biomikroskopia, skiaskopia i panfundoskopia definiowane są jako czynność, na co wskazują rzeczowniki odczasownikowe bg. изследване, оглеждане sl. vyšetrenie, vyšetovanie. Ponieważ wyrazy te są derywatami od czasowników podanych

¹²² J. Čmelo, Prechodné za.hmlievane - výpady videnia, <https://www.zzz.sk/zariadenie/2322-centrum-pre-neurooftalmologiiu-doc-mudr-jozef-cmelo-phd-mp> [dostęp: 18.01.2022].

¹²³ Základné vyšetrenia, <https://bmedic.sk/ambulancia-bmedic/sluzby/ocna-ambulancia/> [dostęp: 20.01.2022].

w haśle słownikowym elementu *-skopeo* ‘badać, oglądać’, uznaje się je za odpowiedniki znaczenia terminoelementu *-skopia*. Precyzyjniejsze znaczenie prezentują frazy bg. *метод за изследване* lub sł. *vyšetrovacia technika* – ekwiwalentnych wobec ‘metoda badawcza’ (Wszakowa, 2003: 88) – w definicjach terminów bg. *гониобиомикроскопия, кератокскопия, ретинокскопия, скиаскопия* i sł. *oftalmochromoskopia*.

W definicji terminu *автоофтальмоскопия* jako wykładnik wyróżniono rzeczownik *наблюдение*, którego znaczenie jest powiązane z podanym przez słowniki. Ponadto występuje w kontekście z nazwą urządzenia z elementem *-скоп* i za pomocą którego ta ‘obserwacja’ jest dokonywana, por. np. *диафаноскоп*. Mimo że termin jest nazwą zjawiska fizjologicznego, które możemy zaobserwować na własnym organizmie podczas badania (a nie nazwą samego badania), analizowany element jest motywowany przez odpowiedni składnik w strukturze zewnętrznej terminu.

W bardziej szczegółowy i zawężony pod względem specjalistycznym sposób jest definiowany termin bg. *панфундоскопия*: ‘метод за биомикроскопия’. Analiza znaczenia terminu *биомикроскопия* pokazuje, że jest to rodzaj ‘badania’ oraz że jest to termin semantycznie nadrzędny względem tego, dla którego stanowi definicję.

W bg. *офтальмохромоскопия* znaczenie terminoelementu *-скоп* odzwierciedla cały fragment definicji *спектрална офтальмоскопия, при която (...) се получават допълнителни сведения*. Zawarta jest w nim informacja o podrzędności pojęcia określającego badanie/czynność – *офтальмохромоскопия* (względem *офтальмоскопия*). *Офтальмохромоскопия* pozwala uzyskać dodatkowe informacje na temat dna oka, a więc zbadać.

Tożsamość znaczeniową (mimo różnych elementów inicjalnych) wykazują terminy bg. *ретинокскопия* i *скиаскопия* oraz sł. *retinoskopia* i *skiaskopia*. W języku słowackim potwierdzono zbieżność znaczeniową na podstawie definicji, natomiast w przypadku terminów bułgarskich analiza została ułatwiona poprzez podanie wariantów w treści definicji. W podobny sposób jest przedstawiona informacja o wariantowości terminu *oftamoskopia* i *fundsoskopia*, które według definicji, mają wykazywać to samo znaczenie terminologiczne¹²⁴. Tego typu synonimia nie jest zjawiskiem pożądanym, które świadczy o niskim stopniu precyzji terminologii okulistycznej.

¹²⁴ Artykuł hasłowy w LMA dla terminu *fundsoskopia* ma postać odwołania do terminu *oftalmoskopia*: *fundsoskopia* → *oftalmoskopia*. Z tego względu nie umieszczono wariantu *fundsoskopia* w tabeli.

Można zaobserwować związek struktury formalnej pomiędzy niektórymi terminami z elementem *-skop* i opisanym powyżej *-skopia*, por. bg. *биомикроскоп – биомикроскопия, гониоскоп – гониоскопия*, sł.: *biomikroskop – biomikroskopia, gonioskop – gonioskopia*.

Nie wszystkie powyższe definicje zawierają przywołane komponenty związane bezpośrednio z pojęciem ‘badanie’. Zbliżoną znaczeniowo frazę *метод за оглеждане* poświadczono w definicji terminu *офтальмоскопия*. Składniki powyższych definicji, zakwalifikowane jako wykładniki znaczenia terminoelementu *-скопия/-skopia*, pokazują, że oprócz znaczenia ‘oglądać’, przyjmuje także znaczenie ‘badać’. Jeśli terminy z elementem *-скоп/-skop* powinny być definiowane przy użyciu leksemów ‘przyrząd/urządzenie/aparat do badana, oglądania, diagnostyki’, tym samym terminy zbudowane z elementu *-скопия/-skopia* powinny zawierać w swoich definicjach komponent o znaczeniu ‘metoda diagnostyczna’, ‘metoda badawcza (polegająca na oglądaniu)’ lub ‘obserwacja’ – mając na uwadze także termin *автоофтальмоскопия*.

-sklero- (< gr. *σκληρός*) > bg.: *-склеро-*; sł.: *-sklero-*
‘twardy’ (*SEENiT*); *sclera* ‘white part of the eye’ (OLD)

Forma zewnętrzna: bg.: *-склер(o)-*; sł.: *-skler(o)-*

bg.	sł.
nie poświadczono	<i>fakoskleróm</i>
<i>кератосклероувеит/ склерокератоувеит</i>	nie poświadczono
<i>склеректазия</i>	<i>sklerektázia</i>
<i>склеректомия</i>	<i>sklerektómia</i>
<i>склерит</i>	<i>skleritída</i>
nie poświadczono	<i>skleroiritída</i> ¹²⁵
<i>склерокератит</i>	<i>sklerokeratitída/keratoskleritída</i>
nie poświadczono	<i>sklerokonjunktivitída</i>

¹²⁵ Interesujący jest sposób połączeń terminoelementów w terminach sł. *skleritída* i *skleroiritída*, który w połączeniu z tą samą głoską w pierwszym przyjmuje formie *sklero-* w drugim natomiast skróconą *skler-*, co może sugerować, że słowackie terminozawstwo włącza element *-itída* w zakres derywacji, podczas gdy wszystkie terminoelementy pochodne od terminów anatomicznych, w tym wypadku *ir(i)-* od *iris* - w zakres kompozycji. Wydaje się, że jest to jednostkowy przykład, który nie pokazuje konsekwencji stosowania tego rodzaju typologii.

<i>склеромалация</i>	nie poświadczono
<i>склеропексия</i>	nie poświadczono
<i>склеропресор</i>	nie poświadczono
<i>склеротенонит</i>	nie poświadczono
<i>склеротомия</i>	<i>sklerotómia</i>

Zebrany materiał terminologiczny nie pozwolił na jednoczesne zaprezentowanie wszystkich terminów. Terminoelement *sklero-* może odwoływać do pojęcia oznaczanego przez termin pol *twardówka (białkówka oka)*, łac. *Sclera*: ‘gruba biała warstwa ochronna, nadająca kształt gałce ocznej, otaczająca oko od strony oczodołu, na powierzchni gałki ocznej przechodząca w rogówkę, słabo unaczyniona i mało czuła, zbudowana z tkanki łącznej włóknistej’ (SM) lub znaczenia ‘twardy’ np. w terminach nieokulistycznych bg. *склеродактилия*, *склероза*, *склером(а)*, sł. *sklerodaktýlia*, *skleróm*, *skleróza*. W terminach okulistycznych terminoelement został poświadczony w pozycji inicjalnej, w mezopozycji, a także w pozycji finalnej. W przypadku dwóch par tworzy warianty (synonimy): bg. *склерокератоувеит* i *кератосклероувеит* oraz sł. *sklerokeratitis* i *keratoskleritis*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

кератосклероувеит/склерокератоувеит – ‘най-често се касае за преден **склерит**, който по съседство се разпространява към роговицата и съдовицата (...)’ (TPO);

склеректазия – ‘ограничено изпъкване на **склерата**’ (TM);

склеректомия – ‘оперативно премахване на ивица от **склерата** обикновено терапевтично (...)’ (TM);

склерит – ‘възпаление на **склерата** (...)’ (TPO);

склерокератит – ‘най-често усложнение на преден дълбок **склерит**, при което роговицата в съседство се обхваща от възпалителен инфилтрат (...)’ (TPO);

склеромалация – ‘ограничено инфилтративно огнище на **склерата** с последваща некроза и разпад до изтъняване на склерата и оголване на увеята (...)’ (TPO);

склеропексия – ‘оперативен метод за прикрепване на ретината към **склерата** чрез използване на физически въздействия топлина или студ (...), криокоагулация на **склерата** (криопексия), диатермокоагулация на **склерата** (диатермопексия)’ (ТРО);

склеропресор – ‘приспособление за вгъване на **склерата** при гониофундоскопия за осъществяване на динамична биомикроскопия’ (ТРО);

склеротенонит – ‘едновременно възпаление на **склерата** и теноновата капсула, обикновено при задни **склерити**’ (ТРО);

склеротомия – ‘разрез в **склерата** в хода на отваряща очния булб операция. (ТРО);

sl.:

fakoskleróm – ‘zákal očnej šošovky, **tvrdá**, jadrová katarakta’ (LMA);

sklerektázia – ‘ohraničené vykľenutie **očného bielka**’ (LMA);

sklerektómia – ‘chirurgické odstránenie **skléry**’ (LMA);

skleritída – ‘zápal **očného bielka**’ (LMA);

skleroiritída – ‘súčasný zápal **očného bielka** a dúhovky’ (LMA);

sklerokeratitída – ‘zápal rohovky a **bielka**’ (LMA);

sklerokonjunktivitída – ‘zápal **očného bielka** a spojovky’ (LMA);

sklerotómia – ‘chirurgické narezanie **bielka**’ (LSO).

Pomimo że nie poświęcono wszystkich definicji paralelnie w obu językach, to w większości można wskazać wykładniki znaczenia analizowanego terminoelementu. W definicjach bułgarskich składnikiem motywującym terminy z elementem *склер(o)-* jest termin anatomiczny *склера*. Istnieje też jego odpowiednik *очен белтък*, jednak – jak pokazują definicje – nie jest preferowany w terminologii klinicznej. W przypadku definicji w języku słowackim, w ich treści można wskazać zarówno termin zinternacjonalizowany *skléra*, jak również rodzimy *očné bielko* (także w postaci elipsy *bielko*). Internacjonalny termin *sclera* już na gruncie łaciny był wynikiem motywacji semantycznej z użyciem metafory (na podstawie podobieństwa kolorystycznego) i w tej formie został zapożyczany do innych języków narodowych, w których *per analogiam* tworzone kalki semantyczne z użyciem rodzimych środków językowych. W jednym

terminie słowackim poświadczono wykładnik znaczenia ‘twardy’ por. *fakoskleróm*, który stanowi pewien wyjątek od pozostałych analizowanych terminów, jednak pokazuje, że badany element nie zawsze przyjmuje w przytoczonych definicjach znaczenie ‘twardówka’, a więc realizuje znaczenia zarówno z *SM. OLD*, jak i pierwotne znaczenie zawarte w *SELNiT*. Nazywa pojęcia należące do kategorii stan (choroba) oraz czynność (zabieg operacyjny).

stereo- (< gr. *στερεο-*) > **bg.:** *стерео-*; **śl.:** *стерео-*
‘trójwymiarowy, sześcienny’ (*SGPJ*)

Forma zewnętrzna: **bg.:** *стерео-*; **śl.:** *стерео-*

bg.	śl.
<i>стереоагнозия/астереоагнозия</i>	<i>stereoagnózia</i>
<i>стереоамавроза</i>	<i>stereoamauróza</i>
<i>стереоамблиопия</i>	<i>stereoamblyopia</i>
<i>стереоофтальмоскопия</i>	nie poświadczono
nie poświadczono	<i>stereopsia</i>
<i>стереоскоп</i>	<i>stereoskop</i>

Zebrany materiał pozwolił na potwierdzenie prawie wszystkich terminów paralelnie, za wyjątkiem jednego bułgarskiego – ekwiwalentu słowackiego *stereopsia* oraz jednego słowackiego – odpowiednika dla *стереоофтальмоскопия*. W słowackiej terminologii funkcjonuje termin mający dwa warianty: *stereoagnózia* i *stereognózia*, w bułgarskim natomiast wariantowość (i synonimie) wykazują *стереоагнозия* i *астереоагнозия*. Na gruncie okulistycznym poświadczono pozycję inicjalną i mezopozycję terminoelementu. Jest on budulcem terminów także w innych specjalizacjach, np. *stereoscopia*, *diastereoizomery*.

Forma wewnętrzna:

bg.:

стереоагнозия/астереоагнозия – ‘невъзможност да се разпознае един предмет само чрез пипане без помощта на очите’, *тактилна агнозия (TPO)*;

стереоамавроза – ‘липса на дълбочинно зрение’ (*TPO*);

стереоамблиопия – ‘намалена острота на дълбочинното зрение’ (ТРО);

стереоофтальмоскопия – ‘метод за оглеждане на очното дъно с бинокулярен офтальмоскоп, даващ стереоскопчен образ’ (ТРО);

стереоскоп – ‘апарат за диагностика и лечение на разстройства на бинокуларното зрение’ (ТРО);

sl.:

stereoagnózia/stereognózia – ‘neschopnosť zistiť hmatom priestorové vlastnosti predmetu’ (LMA);

stereoamauróza – ‘úplný nedostatok priestorového videnia’ (LMA);

stereoamblyopia – ‘porucha priestorového videnia’ (LMA);

stereopsia – ‘schopnosť priestorového, trojrozmerného videnia obidvoma očami’ (LMA)

stereoskop – ‘prístroj na diagnostiku a terapiu porúch stereoskopie (stereopsie). Patrí sem napr. Brewsterov-Holmesov stereoskop, ktorý sa používa na diagnostiku a nácvik, upevňovanie a kontrolu binokulárneho videnia’ (LMA).

Analizowany w niniejszej części terminoelement realizuje znaczenie ‘przestrzeni’ rozumianej jako trójwymiarowe widzenie, w kontekście możliwości widzenia lub/i badania. W definicjach terminów bg. *стереоамблроза*, *стереоамблиопия* został wskazany fragment *дълбочинно виждане*, który odpowiada znaczeniu terminoelementu.

W terminie *стереоофтальмоскоп* wyróżniono frazę powiązaną formalnie z badanym elementem: *стереоскопчен образ*, natomiast w terminie *стереоагнозия* nie poświadczono wykładnika znaczenia terminoelementu. Jest to jednak przypadek szczególny, ponieważ jako jego wariant poświadczono termin prawie identyczny, a jedyną różnicą jest *alfa privativum* występująca w pozycji inicjalnej, która jak wykazano wyżej, ma możliwość nie tylko zmiany znaczenia kolejnego terminoelementu, lecz także jego zaprzeczenia i w konsekwencji odwrócenia całego znaczenia. Pomimo że w definicji nie ma składnika o znaczeniu ‘przestrzeń’, definicja pomaga zrozumieć użycie elementu *стерео-* w strukturze terminu, traktując o zaburzeniu rozpoznawania przedmiotów tylko za pomocą rąk, bez pomocy widzenia przestrzennego, za które jest odpowiedzialne ludzkie oko. Z tego względu należałoby

przyjąć poprawność wariantu z alfą wykluczającą, a istnienie obu wariantów w bułgarskiej terminologii okulistycznej – za redundantne. W definicji terminu *стереоскоп* wskazano wykładnik *бинокулярното зрение*, które zawęża okulistyczne znaczenie elementu *стерео-* w stosunku do definicji słownikowej. Nie chodzi w tym przypadku o przestrzeń, ale o możliwość jednoczesnego widzenia obojgiem oczu, ponieważ ono pozwala z kolei na widzenie przestrzenne.

Definicje słowackich terminów charakteryzują się większą jednorodnością definiowania terminów z elementem *stereo-*. Jako wykładniki znaczenia terminoelementu *stereo-* można wskazać przymiotnik *priestorový* we frazach: *priestorové vlastnosti* i *priestorové videnie*. W definicji terminu *stereoskop* wyróżniony fragment to *binokulárne videnie* ‘widzenie przestrzenne’, adekwatny pod względem znaczenia do składnika *бинокулярното зрение*, wstępującego w definicji bułgarskiego terminu ekwiwalentnego *стереоскоп*. Terminy z badanym elementem nazywają zarówno stany, jak również czynności. W języku bułgarskim poświadczono także termin nazywający narzędzie badawcze.

-syn- (< gr. συν) > bg.: -син-; sł.: -syn-

‘razem z, z’ (*SEŁNiT*); ‘razem z pomocą, łącznie, wspólnie’ (*SPNOM*); *syn-*
‘with’(*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *син-/сим-*; sł.: *syn-/sym-*

bg.	sł.
<i>анкилосимблефарон</i>	nie poświadczono
<i>симблефарон/синблефарон</i>	<i>symblefarón</i>
<i>синофталм</i>	<i>synoftalmos</i>
<i>синофрис</i>	<i>synofrys</i>

Zarówno z bułgarskiego, jak i słowackiego materiału terminologicznego wyekscerpowano terminy z elementem *-сим-/sym-* oraz jego wariantem *син-/syn-* (wariantywność form widoczna jest w terminach bg. *симблефарон/синблефарон*). Badany element nie występuje w języku ogólnym, więc można go zaliczyć do leksyki wyłącznie specjalistycznej. Element może przyjąć pozycję inicjalną (w większości poświadczonych terminów) oraz występować w mezopozycji (w jednym terminie).

Forma wewnętrzna:

bg.:

анкилосимблефарон – ‘частично или пълно **срастване на горния с долния** клепач и на клепачите с очната ябълка, резултат на изгаряния, възпаления или вродено състояние’ (ТРО);

симблефарон/синблефарон – ‘срастване на клепача с очната ябълка, адхезия между клепачната и склералната конюнктива или пък **срастване** между конюнктивите на двата клепача’ (ТРО);

синофталмия – ‘състояние, несъвместимо с живота, при което части от двете очи се **съединяват** в средната линия’, *циклопия* (ТРО);

синофрис – ‘синофрисът (представлява хипертрофия и **срастване** на двете вежди в една’ (ДСО: 120);

sl.:

symblefarón – ‘**zrastenie** jedného alebo oboch viečok s očným bulbom’ (LSO);

synoftalmos – ‘jedinec s jedným okom’ (LSO);

synofrys – ‘**zrastenie** obočia’ (LSO);

Poświadczono definicje dla wszystkich terminów wyekscerpowanych w obu analizowanych językach. W treści definicji terminu *синофталмия* znajduje się składnik, który można uznać za odpowiednik znaczenia badanego elementu: *съединяват*. Jego znaczenie pokrywa się podawanym przez źródła leksykograficzne. W pozostałych dwóch definicjach bułgarskich oraz słowackich (dla terminów *symblefarón* i *synofrys*) odnajdujemy wyrazy *срастване* i *zrastenie*, które również pozostają w semantycznym związku z ‘razem’, ‘łącznie’, ‘wspólnie’, a więc w zaprezentowanych jednostkach terminologicznych można potwierdzić motywację. W definicji terminu *synoftalmos* nie można wskazać fragmentu, który oznaczałby ‘połączenie’. Termin ten pod względem struktury zewnętrznej jest podobny do bułgarskiego *синофталмия*, co mogłoby sugerować również podobieństwo znaczeniowe. Analiza pokazuje jednak, że termin bułgarski oznacza stan (chorobę), natomiast termin słowacki jest oznaczeniem nosiciela cechy (osoba z jednym okiem). Można przypuszczać, że jedno oko jest wynikiem zrośnięcia się dwojga (oczu) i termin wyekscerpowany z bułgarskiego materiału: *синофталмия* (*циклопия*) jest oznaczaniem

właśnie takiego stanu. Jest to jednak tylko możliwa interpretacja, wynikająca z podobieństwa form zewnętrznych. W definicji nie poświadcza się dla fragmentu wyrażającego znaczenie terminoelementu *syn-*.

-tele- (< gr. *τῆλε-*) > **bg.:** *-теле-*; **śl.:** *-теле-*

‘daleko’ (*SELNiT*) *tēle-* ‘far off’ (*OLD*)

Forma zewnętrzna: bg.: *теле-*; śl.: *-tele-*

bg.	śl.
nie poświadczone	<i>mikroteleopsia</i>
<i>телекант</i>	nie poświadczone

Powyższe terminy, które nie występują paralelnie w obu analizowanych systemach terminologicznych, pokazują, że element *теле-/tele-* może przyjąć zarówno pozycję inicjalną, jak i mezopozycję. Element jest również wykorzystywany do budowania terminów z innych specjalizacji medycznych por. bg. *ателектаза*, *телеанглектазия*, *телерадиография*, *теленцефалон*; śl. *atelektáza*, *telebúlia*, *telestézia* i in. oraz wyrazów w języku ogólnym np.: bg. *телевизия*, *телефон* i śl. *telefon*, *televízia* tworząc nierzadko zapożyczenia sztuczne.

Forma wewnętrzna:

bg.:

телекант – ‘представлява по-широко от обичайното за възрастта разстояние между вътрешните кантове на двете очи’ (*ДСО*: 130);

śl.:

mikroteleopsia – ‘van Bogaertov výraz pre osobitnú formu mikropsie: predmety sa zdajú nie len zmenšené, ale aj v **dial’ke**’ (*LMA*).

Wykładnik znaczenia terminoelementu *-теле-/tele-* można wskazać zarówno w bułgarskiej, jak również słowackiej definicji: *разстояние* i v *dial’ke*. Termin bułgarski nazywa pewną nieprawidłowość w budowie anatomicznej, z kolei słowacki – czynność widzenia przedmiotów w odległości większej niż w rzeczywistości. Liczba terminów wyekscerpowanych z podanym terminoelementem świadczy jednak o nikłości użycia w terminologii okulistycznej.

-tomia (< gr. τέμνω) > bg.: -томия; sł.: -tomia

‘rozcinanie, ucinanie, cięcie’, od czasownika gr. τομή ‘ciąć, rozcinać’ (SGPJ)

Forma zewnętrzna: bg.: -томия; sł.: -tómia

bg.	sł.
<i>ириדותомия</i>	<i>iridotómia</i>
<i>дакриоцистомия</i>	<i>dakryocystotómia</i>
<i>халоидотомия</i>	nie poświadczono
<i>капсулотомия</i>	<i>kapsulotómia</i>
<i>кантотомия</i>	<i>kantotómia</i>
<i>кератотомия</i>	<i>keratotomia</i>
nie poświadczono	<i>cyklotómia</i>
<i>перитомия</i>	<i>peritomia</i>
<i>тенотомия</i>	nie poświadczono

Jak pokazuje tabela, nie wszystkie terminy występują paralelnie w obu systemach terminologicznych. Terminoelement jest budulcem dla terminów medycznych także zakresu innych specjalizacji, które są nazwami zabiegów operacyjnych. W analizowanych systemach terminów okulistycznych poświadczono go jedynie w pozycji końcowej.

Forma wewnętrzna:

bg.:

дакриоцистомия – ‘**оперативно отваряне** на сълзната торбичка при флегмонозен дакриоцистит за евакуиране гнойното съдържимо (...)’ (ТРО).

ириדותомия – ‘**срязване** на ириса за образуване на отворстие’ (ТРО);

хиалоидотомия – ‘**срязване** на хиалоидната мембрана по оперативен начин’ (ТРО);

капсулотомия – ‘(...) налага се капсулата да бъде **дисецирана (разкъсана)(...)**’ (УОБ: 95);

кантотомия – ‘**разрязване** външния ъгъл на клепачната цепка с цел разширяването ѝ за по-добър оперативен достъп или козметична корекция’ (ТРО);

кератотомия – ‘надрязване или срязване роговицата по определен начин с цел промяна на рефракцията, отваряне на роговичен абсцес, отваряне на окото’ (TPO);

перитомия – ‘отваряне на конюнктивата близо до лимба, за да се получи достъп до очедвигателните мускули и задната склера’ (TPO);

тенотомия – ‘операция при кривогледство за отслабване действието на мускула. Състои се в срязване сухожилието на очедвигателен мускул и преместването му на ново място на склерата’ (TPO);

sl.:

cyklotómia – ‘chirurgické prerušenie svaloviny riasnatého telesa’ (LSO);

dakryocystotómia – ‘chirurgické pret’atie slzného vaku’ (LMA);

iridotómia – ‘po upravení VOT rieši stav laserom (iridotómia – **otvor v dúhovke**) alebo chirurgicky (iridektómia – vytvorenie otvoru v dúhovkealebotrabekulektómia) (...)’ (Ferková, s.a.: 4);

kapsulotómia – ‘chirurgické pret’atie puzdra. Vykonáva sa obyčajne stereotakticky zacieleným ionizujúcim žiarením (60Co) pret’atím nervových dráh v prednej časti capsula interna (...)’ (LMA);

kantotómia – ‘pret’atie očného kútika’ (LMA);

keratotomia – ‘rez rohovkou’ (LMA);

peritómia – ‘kruhovité odstrihnutie spojovky okolo rohovky’ (Web SCS);

tenotomia – ‘pret’atie šľachy, napr. achillotómia’ (LMA);

Badany terminoelement tworzy terminy nazywające zabiegi (najczęściej operacyjne), które polegają na przecięciu organu, tkanki itp. Nazwa tychże jest zwykle wyrażona za pomocą inicjalnego terminoelementu w strukturze formalnej terminu. Deskrypcja przebiegu procedury medycznej oraz wskazanie, jakiej części organizmu dotyczy rzeczony zabieg, zawarte są w definicji. W treści przywołanych definicji można wskazać rzeczowniki odczasownikowe, które kwalifikujemy jako wykładniki znaczenia terminoelementu *-томия/тómia-*. Stanowią one ekwiwalenty dla znaczeń podanych w definicji słownikowej elementu. W definicjach bg. *кантотомия* oraz sł. *kapsulotómia*, *kantotómia* i *dakryocystotómia* są to również derywaty prefiksalne

preťatie i *пазряване*. Bułgarskie *пазряване* (razem z przedrostkiem *паз-*) traktuje się jako ekwiwalentne względem pol. **rozcinanie**, z kolei prefiks występujący w słowackim wyrazie *preťatie* sugeruje rozszerzenie definicji o kolejny derywat prefiksalny: *cięcie* > **przecięcie**. Podobnie w definicjach terminów *иридотомия* i *хиалюидотомия* pojawiają się rzeczowniki odczasownikowe *срязване*, a w terminie *кератотомия*: *надрязване*, które także wpisuje się w znaczenie słownikowe elementu.

Dla bg. terminu *кансулотомия* udało się poświadczyć jedynie definicję kontekstową, w treści której wyróżniono wyraz obcy w postaci imiesłowu *дисецирана*. Występuje on wraz z rodzimym odpowiednikiem w funkcji wyjaśniającej: *разкъсана*, którego znaczenie jest zbieżne ze znaczeniem terminoelementu *-томия*. Ekwiwalencja jest widoczna zarówno na poziomie semantycznym – bg. *разкъсана* (koresponduje znaczeniowo z pol. **rozcięcie**<**rozcięta** (f), a także na poziomie struktury formalnej – ekwiwalentne przedrostki bg. *паз-* i pol. *roz-* (śl. *raz-*).

W definicji kontekstowej słowackiego terminu *iridotómia* wyróżniono wyjaśnienie znaczenia całego terminu: *iridotómia* – ‘otvor v dúhovke’. W tym przypadku odpowiednikiem jest rzeczownik *otvor*. W wymienionej frazie nie ma elementów ekwiwalentnych znaczeniowo względem tych podanych w definicji słownikowej. Jest to przypuszczalnie elipsa lub skrót, który można rozwinąć tak, aby uwypuklić czynność ‘urobienie otworu v dúhovke’, wtedy ‘urobienie otworu’ można sparafrazować jako ‘rozłat’ lub ‘preťat’, co będzie zgodne ze znaczeniem elementu. Z kolei w definicjach bułgarskich terminów *перутомия* i *дакриоцистотомия* występuje wyraz *отваряне* (w przypadku pierwszego – wraz z określeniem *хирургично*), który w kontekście medycznym jest rozumiany jako zabieg otwierania organu za pomocą przecięcia tkanki.

Znaczenie terminoelementu, jednakże wyrażone innymi środkami formalnymi, realizują *prerušenie*, *rez*, *odstrihnutie* w słowackich terminach *keratotomia*, *cyklotómia* i *peritómia*.

Podsumowując, znaczenia elementu są wyrażone, szczególnie w terminologii słowackiej, za pomocą różnorodnych środków formalnych. Na podstawie powyższych definicji element *-томия/-tómia* w znaczeniu specjalistycznym można scharakteryzować następująco: ‘terminoelement nazywający zabiegi medyczne (okulistyczne), polegające na przecięciu lub rozcięciu organu lub tkanki’.

Podsumowanie

W podsumowaniu pracy, której celem było zbadanie tendencji nominacyjnych zachodzących w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej (traktowanej jako podsystem terminologii medycznej), należy w pierwszej kolejności przypomnieć, że wspomniane tendencje są rozumiane jako pewna prawidłowość, określony kierunek, która towarzyszy procesowi nadawania nazw pojęciom okulistycznym.

Materiał badawczy stanowiły terminy medyczne odnoszące się swoją strukturą pojęciową i formalną do oka lub innych pojęć związanych z okulistyką. Na podstawie dobranego materiału powstała część teoretyczna. Sformułowane tezy oraz charakter korpusu pozwoliły na obranie odpowiedniej metodologii towarzyszącej analizie. Przeprowadzone badania warto podsumować w liczbach. W pracy przeanalizowano łącznie 717 jednostek, w tym 342 bułgarskich i 375 słowackich, z czego dla około 227 par potwierdzono kongruencję, z zastrzeżeniem, że dla 78% procent badanych terminów potwierdzono podobieństwo formalne. Zgromadzone jednostki zawierały w swojej strukturze formalnej przynajmniej jeden z 54 terminoelementów pochodzenia klasycznego (grecko-łacińskiego), wytypowanych w pracy z uwagi na wysoką frekwencję i/lub reprezentatywność w materiale badawczym. Analizę przeprowadzono na podstawie trzech parametrów, dzięki którym możliwe jest skonstruowanie pełnych wniosków badawczych.

Najbardziej wyróżniającą się tendencją, widoczną już na początkowym etapie badań, jest dążenie do internacjonalizacji. Każdy analizowany terminoelement jest internacjonalny, a ponieważ analizowano ich ciągi, tworzące całe jednostki, taki sam wniosek dotyczy jednowyrazowych klinicznych terminów okulistycznych. W zebranych materiale pojawiały się nie tylko terminy w formie zapożyczeń sztucznych (por. Waszakowa, 2005: 27), lecz także materialnych. Nierzadko jednostka stworzona za pomocą środków języka klasycznego okazywała się częścią składową terminu wielowyrazowego; internacjonalne z natury wydają się także eponimy. Wymóg internacjonalności w komunikacji medycznej niewątpliwie ma wymiar pragmatyczny, do którego okulistyczne terminologie bułgarska i słowacka starają się dopasować.

Wydaje się, że pomimo silnej tendencji do internacjonalizacji, specjaliści nie rezygnują zupełnie z rodzimych odpowiedników. Terminy o międzynarodowym charakterze językowym wypełniają komunikację specjalistyczną, jednak w definicjach

niejednokrotnie stosowane są rodzime odpowiedniki, np.: sł. *farboslepost* w definicji terminu *achromatopsia* (*achromázia*) czy bg. *цветна слепота* w definicji *ахроматонсия* (*ахромазия*). Można jednak wskazać odmienne tendencje w definiowaniu jednostek z terminoelementem będącym derywatem od terminu anatomicznego. W przypadku definicji w języku bułgarskim częściej pojawia się wykładnik w postaci terminu międzynarodowego, podczas gdy w definicjach słowackich częstszym wyborem terminografów są terminy rodzime. Za przykład mogą posłużyć jednostki z udziałem *-ретино-/-retino-*, *-склеро-/-sklero-*, *-цикло-/-cyklo-* i in. Należy także przypomnieć, że w terminologii anatomicznej (międzynarodowej), każdy wariant łaciński powinien posiadać odpowiednik utworzony za pomocą rodzimych środków językowych. Można więc konstatować, że terminologia anatomiczna dąży do pewnej zgodności (uzyskania ekwiwalentu w języku łacińskim i rodzimym), jednak bułgarska i słowacka terminologia kliniczna dążą do harmonizacji przez językowe ujednolicenie komunikacji.

Widoczna jest także tendencja do specjalizacji znaczeń i ich konwencjonalizacji. Istotna część wyizolowanych terminoelementów nie należy do zasobu leksykalnego i/lub morfemowego języka ogólnego bułgarskiego lub słowackiego. Nie wszystkie są *stricte* okulistyczne, jednak liczną grupę stanowią te, które są używane w procesie nominacji terminów z zakresu innych specjalizacji medycznych czy dziedzin naukowych. Wiele terminów ma motywację wysoko specjalistyczną, a ich struktura pojęciowa jest znana tylko lekarzom.

O pewnej dynamice procesów nominacyjnych świadczy wariantywność form klinicznych terminów okulistycznych. Determinuje to jednocześnie ciągłą potrzebę normalizacji systemów, do których należą. Jest to tendencja poniekąd uzależniona od cech terminologii klinicznej – zmienności i potrzeby ciągłej aktualizacji. Bułgarska i słowacka terminologia kliniczna to zbiór terminów nazywających ciągle przeobrażającą się rzeczywistość medyczną (nowe odkrycia, nowe sprzęty/narzędzia, nowe możliwości diagnostyczne itp.). Terminy o tym samym znaczeniu są podobne formalnie np.: bg. *блефарохалаза/блефарохалазис*, *анофтальмия/анофтальм* i sł. *blefarochalázia/ blefarochaláza*, *anoftalmus/anoftalmia* – różnica widoczna jest w niosącym kategorialne znaczenie sufiksie. Poświadczono także warianty z opcjonalnym użyciem elementu o konkretnym znaczeniu por. bg. *стереоагнозия/астереоагнозия* oraz warianty z różnym pod względem formalnym jednak tożsamym znaczeniowo elementem np. sł. *aglaukopsia* i *achloropsia*, przy czym zjawisko to rzadko było

potwierdzone w obu systemach jednocześnie. W istocie wszystkie przykłady prezentują wariantywność wewnątrzsystemową typu słowotwórczego (Попова, 2012: 591–592). Istnienie wariantów niekorzystnie wpływa na stabilność i normalizację procesów nominacyjnych w terminologii, jednak jest zjawiskiem akceptowanym, ze względu na nikłe możliwości wyeliminowania.

Rozwijająca się w korelacji ze swoją dziedziną terminologia okulistyczna wykazuje także tendencje konserwujące, widoczne w nazewnictwie nowożytnych odkryć w okulistyce. Nazwy nowych jednostek chorobowych, sprzętów, narzędzi i czynności medycznych, wynikających z postępu nauki o ludzkim oku, są wyrażane za pomocą konstrukcji grecko-łacińskich, zgodnie z tradycją przyjętą w tej dziedzinie wiedzy i praktyki: najpierw w terminologiach prymarnych np.: ang. *optometer*, *keratoscope*, a następnie w terminologiach sekundarnych bg. *онтометър*, *кератоскоп*; sł. *optometer*, *keratoskop*. Istnienie w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej terminów medycznych, a więc i okulistycznych, zbudowanych na bazie elementów klasycznych (czyli międzynarodowych, zharmonizowanych) prowadzi do intelektualizacji języków specjalistycznych (nie zaś do ich demokratyzacji)¹²⁶.

Niejednokrotnie analiza właściwych terminów jednowyrazowych wskazuje na dążenie do ekonomizacji formy językowej jednostek terminologicznych. Część z nich uległa skróceniu, przejawiającym się w uniwerbizacji (tworzeniu formy skondensowanej – jednowyrazowej od terminu wielowyrazowego) lub opuszczeniu jednego z terminoelementów przy zachowaniu znaczenia terminologicznego. To zjawisko wydaje się być częstsze w przypadku terminów bułgarskich, np. *уридоцеле* zamiast *пролапс на ирис* lub *уридоколобома* zamiast *колобома на ирис*¹²⁷, *биоикроскопия* od *офтальмобиомикроскопия*, choć zostało poświadczone i w przypadku terminów słowackich np. *exoftalmometria* od Hertelova *exoftalmometria*. Niektóre przypadki, jak np.: bg. *хипертелоризъм* od *хипертелоризъм очен* lub sł. *hypotónia* od *hypotónia oka*, tworzą wariantywność zewnątrzsystemową (Попова, 2012, 590), ponieważ po skróceniu członu terminy przestają mieć znaczenie okulistyczne i zaczynają się odnosić do pojęcia z zakresu innej specjalizacji klinicznej. Takie zabiegi to kolejny argument świadczący o umowności znaczeń wewnątrz

¹²⁶ Ponadczasową rolę greki i łaciny dla nominacji terminologicznej na różnych etapach rozwoju terminologii medycznej podkreślają w swoich pracach także m. in K. Narecki (2011) i B. Riczová (2013).

¹²⁷ Taki rodzaj zabiegu na terminie jako jednostce języka M Popowa klasyfikuje jako wariantywność syntaktyczną (Попова, 2012: 599)

terminologii danej specjalizacji. Sprzyjają one jednak nieścisłości znaczeniowej w kontekście całego systemu terminologii medycznej.

Prawidłowością jest formalna i znaczeniowa spójność i relacyjność widoczna między terminami tworzącymi związek subordynacji, np. bg. *биомикроскоп* – *биомикроскопия*, *гониоскоп* – *гониоскопия*, *электроокулограма* – *электроокулография* sł.: *biomikroskop* – *biomikroskopia*, *gonioskop* – *gonioskopia*, *elektrookulogram* – *elektrookulografia*, najbardziej widoczna w nazewnictwie sprzętu oraz badania (lub innej czynności wykonywanej za pomocą tego sprzętu). Jest to tendencja w terminologii międzynarodowej, którą bułgarski i słowacki system terminologii klinicznej starają się podtrzymywać.

W istocie wszystkie powyżej wymienione tendencje dążą do unifikacji – mimo nieznacznych różnic oba systemy terminologii okulistycznej ostatecznie wydają się zmierzać do osiągnięcia statusu terminologii jednolitej, międzynarodowej.

Analizowane terminy zaliczają się do różnorodnych kategorii pojęciowo-semantycznych (por. Попова 1990: 5), dla których znajdujemy ścisłe powiązanie z funkcjonalnym podziałem terminów medycznych. Analiza materiału potwierdziła wstępnie założenie, że analizowane terminy nazywają:

- stany – nieprawidłowe, choroby;
- przedmioty – urządzenia i instrumenty lecznicze oraz diagnostyczne;
- czynności – zabiegi, operacje, badania;
- jednostki miary – sposoby zmierzyć odległości lub natężenia wykorzystywane w sprzęcie leczniczym i diagnostycznym;
- właściwości – związane z obrazem patologicznym danej choroby;
- nauki i dziedziny;
- zawody i zajęcia.

Niniejsza praca nie miała na celu kategoryzowania pojęć okulistycznych, jednak płynące z niej wnioski mogą służyć do dalszych badań w tym zakresie. Perspektywy badawcze są także poszerzone o możliwości badań nad innymi dziedzinami medycznymi, nie tylko w bułgarsko-słowackim aspekcie porównawczym.

Podsumowując, tendencje nominacyjne w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej są w dużej mierze spójne. Sposoby nominacji i techniki implementowane w jednowyrazowych klinicznych terminach okulistycznych w równym stopniu czerpią z języków klasycznych. Systemy bułgarskiej i słowackiej terminologii klinicznej są

tworem konwencjonalnym i wysoko zinternacjonalizowanym. Rozwijają się wraz z dziedziną, której pojęcia oznaczają. Korelują z pojęciami nazywanymi przez terminy zaliczane do systemów terminologicznych innych specjalizacji klinicznych. Tendencje rozwojowe okulistyki dyktują tendencje nominacyjne, które z jednej strony dążą do nowoczesności, z drugiej czerpią z klasycznych etymonów, dając możliwość harmonijnego zmierzania ku internacjonalności i uniwersalności.

Niniejsza praca jako analiza kilkuset terminów w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej uzupełnia w pewnym stopniu lukę w badaniach nad specjalistycznymi językami słowiańskimi w perspektywie terminoznawczej (nie medycznej). Tym samym wskazuje się na potrzebę usprawnienia sposobów nominacyjnych tak, aby osiągnąć jeszcze większą jednorodność, precyzję i adekwatność. Tym samym pokazuje potrzebę rozważań nad sposobem tworzenia terminów w tak zinternacjonalizowanych zbiorach, jakim jest zbiór terminów medycznych. Procesy nominacyjne w specjalistycznych językach słowiańskich są nie mniej aktualne niż w technolektach światowych. Dostosowują się do wymogów międzynarodowej komunikacji niezbędnej dla ich rozwoju, jednak sposób ich przejmowania i adaptowania do języków narodowych (szczególnie słowiańskich) powinien być monitorowany i wspierany zarówno przez specjalistów, jak również terminoznawców.

Wykaz skrótów

ang.	język angielski
bg.	język bułgarski
gr.	język grecki
łac.	język łaciński
pol.	język polski
sł.	język słowacki

KSSJ	Kačala J., Pisárčiková M., Považaj M., ed., 2003, <i>Krátky slovník slovenského jazyka</i> . 4, Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
LMA	<i>Lexikón</i> <i>Medicíny</i> , http://www.datasolution.sk/index.php?page=enc&znak=O&cs=20
LSO	<i>Lekársky slovník online</i> . http://www.mojslovník.sk/lekarsky-slovník/
OLD	<i>Oxford Advanced Learner's Dictionary</i> , https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/
OVL	Mazal Z., Herle P., 2012, <i>Oftalmológia pre všeobecných praktických lekárov</i> , Raabe, Bratislava.
SCS.SK	<i>Slovník cudzích slov</i> , http://www.mojslovník.sk/slovník-cudzích-slov/
SCSA	Petráček V., Kraus J., a kol., 2005, <i>Slovník cudzích slov (akademický)</i> , Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, Bratislava.
SELNiT	Kreiner J., 1963, <i>Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii i medycynie</i> , Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
SGPJ	Jurewicz O., oprac., 2015, <i>Słownik grecko-polski</i> , wydanie jednotomowe, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa.
SGPW	Węclewski Z., red., 1929, <i>Słownik grecko-polski</i> , Skład główny w Księgarni Wydawniczej L. Iglai, Lwów
SJP PWN	<i>Słownik języka polskiego PWN</i> https://sjp.pwn.pl/
SŁPK I	Korpany J., red. nauk., <i>Słownik łacińsko-polski</i> , J., t. I A-H, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001
SŁPK II	Korpany J., red. nauk., 2003, <i>Słownik łacińsko-polski</i> , t. II I-Z, Państwowe

Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- SM Lemańska A., Gut D., Żukrowski B., oprac., 2014, *Słownik medyczny polsko-laciński – lacińsko-polski z definicjami hasel*, Level Trading, s.l.
- SPNOM Zieliński K. W., 2019, *Słownik pochodzenia nazw i określeń medycznych. Antyczne i nowożytnie dzieje chorób w ich nazwach ukryte*, wyd. II, Alfa Medica Press, Bielsko Biala
- SSJ Peciar Š., ed., 1964, *Slovník slovenského jazyka* IV. S – U, vyd. I, Vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- SSSJ Jarošová A., ed., 2015, *Slovník súčasného slovenského jazyka*. M – N, Veda, Bratislava.
- TM Арнаудова Г. П., 2012, *Terminologia medica polyglotta, eponimica, acronimica*. Медицина и физкультура, София.
- VKO Žiak P., Halička J., Molnárová M., 2019, *Vybrané kapitoly z oftalmológie. Vysokoškolské skriptá*, Univerzita Komenského Bratislava, Jesseniova lekárska fakulta, Martin.
- Web SCS Web Slovník. *Slovník cudzích slov*, <https://webslovník.zoznam.sk/slovník-cudzích-slov/>.
- ДСО Попова А., 2018, *Дисморфични синдроми в офталмологията*, Централна медицинска библиотека – Медицински университет, София.
- ОБР Групчева Х, Н., ред., 2010, *Учебник по очни болести за студенти по медицина и дентална медицина*, Издателска къща Стено, Варна.
- РБЕ Речник на български език, БАН, <https://ibl.bas.bg/rbe/>
- РЧД Милев А., Братков Й., Николов Б., 1958, *Речник на чуждите думи в българския език*, Наука и Изкуство, София.
- ТР Тълковен речник на български език, <http://talkoven.onlinerechnik.com/>
- ТРО Маждракова И., ред., 1994, *Терминологичен речник по офталмология*, Медицина и физкультура, София.

Bibliografia

Literatura podmiotu

Bulgarian Review of Ophthalmology, <https://journals.mu-varna.bg/index.php/bro/index> [dostęp: 05.06.2021].

Česká a slovenská oftalmologie, <http://www.cs-ophthalmology.cz/cs> [dostęp: 24.05.2022].

Čmelo J., 2008, *Prechodné zahmlievanie – výpady videnia*, <https://www.zzz.sk/clanok/4949-prechodne-zahmlievanie-vypady-videnia> [dostęp: 18.01.2022].

Ferková S. L., s. a., *Glaukómové ochorenie*, Klinika oftalmológie LFUK a UNB, Bratislava.

Fudrová A., et al., 2016, *Ochorenia spojovky a rohovky – vybrané kapitoly*, Lekárska fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, https://www.fmed.uniba.sk/fileadmin/lf/sluzby/akademicka_kniznica/PDF/Elektronicke_knihy_LF_UK/Ochorenia_spojovky_a_rohovky_Furdova.pdf [dostęp: 25.10.2020].

Furdová A., 2008, *Malígný melanóm v oku*, „Via practica”, roč. 11, s. 480–482, <https://www.solen.sk/storage/file/article/a8df3d1e5407f55e28a0cc1e81dacfc7.pdf> [dostęp: 05.05.2021].

Galbavý Š., 2011, *Histopatológia nádorov kostí*, „Onkológia”, č. 2 (6), s. 72–76, <https://www.solen.sk/storage/file/article/8dc01f26e5611b648399d7bc6a2ceef9.pdf> [dostęp: 22.01.2022].

Gonioskopia, <http://sestra.sk/Gonioskopia> [dostęp: 31.03.2022].

Gromová M., 2014, *Strabizmus u detí*, „Pediatria pre prax”, č. 5 (15), <https://www.solen.sk/storage/file/article/f49a99592cb2b2ac14cb75caff9bc2d0.pdf> [dostęp: 20.08.2022].

Halička J., 2018, *Súčasná možnosti chirurgickej liečby v oftalmológii?*, <https://portal.jfmed.uniba.sk/clanky.php?aid=387> [dostęp: 15.04.2021].

<https://bmedic.sk/ambulancia-bmedic/sluzby/ocna-ambulancia/> [dostęp: 20.01.2022].

<https://mediately.co/bg>. [dostęp: 12.12.2022].

<https://mediately.co/sk> [dostęp: 12.12.2022].

<https://visusbg.com/> [dostup: 07.06.2018].

<https://www.chiramed.sk/-operacia-viecok---blefaroplastika> [dostup: 02.12.2021].

<https://www.oftalmolog.bg> [dostup: 07.06.2018].

<https://www.veselyok.com/> [dostup: 30.04.2021].

Kontrola pri kontaktných šošovkách, <https://www.optikafontana.sk/sluzby/kontrola-pri-kontaktnych-sosovkach> [dostup: 19.02.2022].

Kvapilová L., 2016, *Škúlenie u detí*, <https://lekar.sk/clanok/skúlenie-u-deti> [dostup: 22.01.2021].

Lekárske prístroje a zdravotnícke pomôcky, https://medihum.sk/sites/default/files/katalog/Medihum-katalog-2019_0.pdf [dostup: 04.04.2020].

Mazal Z., Herle P., 2012, *Oftalmológia pre všeobecných praktických lekárov*, Raabe, Bratislava.

Mikrochirurgické operácie oka, <https://www.izakvisioncenter.sk/mikrochirurgicke-operacie-oka.html> [dostup: 12.11.2022].

Ochranné a prídavné časti oka (orbita), <https://www.upjs.sk/public/media/22904/orbita.pdf> [dostup: 28.01.2022].

Piovarči R., 2007, *Infekčné ochorenia oka*, „Via practica“, č. 11, s. 525–529, <https://www.solen.sk/storage/file/article/8188794b82de9c71d3072038746aa8a9.pdf> [05.05.2021].

Sietnica, <https://www.vasesosovky.sk/slovník-pojmov/sietnica.html> [dostup: 07.12.2021].

Slovak Diagnosis Related Groups Systém 2022. Definičná príručka. 2021, https://www.cksdrg.sk/sk/documents/file/Definicna_prirucka_2022_zvazok4?id=178 [dostup: 23.03.2022].

Variola, <https://www.vzbb.sk/biozbrane/sk/clanky/variola.php> [dostup: 31.01.2022].

Warburg Micro syndrom, <https://www.genetickesyndromy.sk/syndromy/warburg-micro-syndrom> [dostup: 10.12.2021].

Zápal uveálnej časti oka, <https://lekar.sk/clanok/zapal-uvealnej-asti-oka> [dostup: 20.01.2022].

Zoznam zdravotných výkonov pre klasifikačný systém diagnosticko-terapeutických skupín ZZV-DRG-2018, https://www.slov-lex.sk/chronologicky-register-opatreni/prilohy/SK/OP/2017/45/vyhlasene_znenie_64fbee94-9f98-4f1a-b2c7-4ffcb75e0055.pdf [dostup: 22.03.2022].

Žiak P., Halička J., Molnárová M., 2019, *Vybrané kapitoly z oftalmológie. Vysokoškolské skriptá*, Univerzita Komenského Bratislava, Jesseniova lekárska fakulta, Martin.

Žiak P., 2019, *Pre koho je operácia očných viečok (blefaroplastika) vhodná?*, <https://www.estheticon.sk/novinky/pre-koho-je-operacia-ocnych-viecok-blefaroplastika-vhodna> [dostup: 09.12.2021].

Автореф/Керато/Тоно/Пахиметър *TONOREF™* *III*,
<https://www.uniglass.bg/content/avtoref-kerato-tono-pahimetr-tonoreftm-iii>
[dostup: 30.11.2021].

Авторефрактометър *с* *кератометър*,
<https://www.troshev.bg/bg/aparatura/avtorefraktometar-s-keratometar/> [dostup: 30.11.2021].

Анатомия на увейта и преднокамерния ъгъл, <https://bg.medicine-handbook.com/>
[dostup: 05.05.2021].

Видинова Х., 2019, *Макулна дегенерация свързана с възрастта. Диагностика и терапия*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 10 (19), s. 82–85.

Георгиева А., 2018, *Вирусни конюнктивити*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 3 (20), s. 38–41.

Групчева Х. Н., ред., 2010, *Учебник по очни болести за студенти по медицина и дентална медицина*, Издателска къща Стено, Варна.

Групчева Х., Трифонов З., 2005, *Очни болести. Ръководство за студенти от медицинските колежи*, Издателска къща Стено, Варна.

Димитрова М., Георгиева А., 2021, *Съвременно лечение на синдрома на сухото око, асоцииран с мейбомиева дисфункция*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 3 (19), s. 24–26.

Екзофталмометрия, <https://www.oftalmolog.bg/очна-диагностика/екзофталмометрия/> [dostup: 28.01.2022].

Кунева И., Попова И., 2020, *Афакия. Причини и начини за корекция*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 10 (19), s. 50–53.

Кунева И., 2020, *Диабетен макулен оток. Причина за намалението на зрението при болните от захарен диабет*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 3 (20), s. 26–30.

- Лавила Камара Д., 2013а, *Други уточнени болести на конюнктивата МКБ Н11.8*, <https://medpedia.famar.bg/заболявания/мкб-h118-4/други-уточнени-болести-на-конюнктивата> [dostęp: 10.01.2021].
- Лавила Камара Д., 2013b, *Първична Глаукома със затворен ъгъл МКБ Н40.2*, <https://medpedia.famar.bg/заболявания/мкб-h402-4/първична-глаукома-със-затворен-ъгъл> [dostęp: 31.03.2022].
- Лолова Р., 2019, *Контрол на миопията в детска възраст*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 3 (19), s. 54–55.
- Митова Д., 2019, *Съвременен подход към сухия синдром*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 3 (19), s. 72–76.
- Митова Д., 2020а, *Лечение на увеитите*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 3 (19), s. 28–31.
- Митова Д., 2020b, *Увеитът. Диагностично предизвикателство*, „MedInfo. Медицинско списание за лекари в България”, бр. 10 (20), s. 44–49.
- Петър Димков за кривогледите деца, <https://www.24zdrave.bg/Article/7407528>, [dostęp: 18.12.2022].
- Попова А., 2018, *Дисморфични синдроми в офталмологията*, Централна медицинска библиотека – Медицински университет, София.
- Псевдоптоза, <https://medpedia.famar.bg/симптоми/псевдоптоза> [dostęp: 22.01.2022].
- Стойчев И., 2021, *Гониоскопия*, <https://medpedia.famar.bg/медицински-изследвания/гониоскопия> [dostęp: 31.03.2022].
- Шиндаров И., 2019, *Бактериален кератит – какви са симптомите*, <https://lechenie.bg/bakterialen-keratit-kakvi-sa-simptomite> [dostęp: 02.04.2022].

Literatura przedmiotu

- Auerbach M., Golias M., 1985, *Gramtyka grecka*, Polskie Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Allen W. E., 2009, *Terminologia anatomica: international anatomical terminology and Terminologia Histologica: International Terms for Human Cytology and Histology*, „Journal of Anatomy”, vol. 215, s. 221–223, https://doi.org/10.1111/j.1469-7580.2009.1093_1.x.

- Arntz R., Picht H., Mayer F., 2002, *Einführung in die terminologearbeit*, 4. Auflage, Georg Olms Verlag, Hildesheim - Zürich - New York.
- Avramova C., 2002, *Slovotvorné tendence u substantiv v bulharštině a češtině v 80. a 90. letech 20. století*, „Slavia - časopis pro slovanskou filologii”, č. 1 (71), s. 23–33.
- Bauer L., 1998, *Is there a class of neoclassical compounds, and if so is it productive?*, in: „Linguistics”, no. 3 (36), s. 403–422.
- Bauer L., 2017, *Compounds and Compounding*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bartmiński J., 2004, *Pasywne i aktywne paneuropeizmy we współczesnym języku polskim*, w: *Słownictwo współczesnej polszczyzny w okresie przemian*, red. J. Mazur, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 109–116
- Lejczyk W., Biesiekierska L., 1998, *Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Borovanský L., et al., 1979a, *Sústavná anatomia človeka I*, Osveta, Martin.
- Borovanský L., et al., 1979b, *Sústavná anatomia človeka II*, Osveta, Martin.
- Bosák J., 1991, *Domace, cudzie, internacionalne v postojoch slovenských lingvistov*, in: *Internacionalizacia v súčasnych slovanských jazykoch: za a proti*, ed. J. Bosák, Veda, Bratislava, s. 157–161.
- Budnikovová L., 2017, *Slovensko-ukrajinská anatomická nomenklatúra*, in: *Anatomická nomenklatúra v slovanskom kontexte*, ed. M. Vojteková, Filozofická fakulta PU v Prešove, Prešov, s. 133–142.
- Bujalková M., 2008, *Quo vadis, terminologia medica? (alebo o smerovaní súčasnej lekárskej terminológie)*, „Kultúra slova“, č. 6 (42), s. 321–327.
- Bujalková M., Šimon F., 2015, *Terminologia Medica Latina. Učebnica lekárskej terminológie pre študentov medicíny*, vyd. III doplnené a upravené, Vydavateľstvo Osveta, s.l.
- Burkacka I., 2010, *Klasyfikacja słowotwórcza nowszych zapożyczeń*, „Linguistica Copernicana”, nr 2 (4), s. 229–240.
- Buttler D., 1978, *Powojenne innowacje w polskim zasobie słownym*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 5, s. 55–67.
- Buzássyová K., 2003. *Zložené slova z hľadiska internacionalizácie a inovácií*, „Jazykovedný časopis”, č. 1-2 (54), s. 31–50.

- Daneš F., 1962, *Vývoj češtiny v období socialismu*, in: *Problémy marxistické jazykovědy*. Praha, s. 319–332.
- Dokulil M., Kuchař., 1977, *Slovotvorná charakteristika cizích slov*, „Naše řeč”, č. 4 (60), s. 169–185.
- Dolník J., 1983, *Motivácia a hodnota terminu*, „Kultúra slova”, č. 5 (17), s. 133–146.
- Długosz N., 2017, *O znakach ubezwłasnowolnionych, czyli o nowych polskich i bułgarskich compositach bezafiksalnych w medialnym dyskursie publicystycznym*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Ekes K., 2016, *Niezbędnik Kleopatry. Greckie i łacińskie korzenie terminologii nie tylko dla kosmetologów*, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa.
- Felber H., Budin G., 1994, *Teoria i praktyka terminologii*, przeł. C. Schatte, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Ferguson R. P., Thomas D., 2014, *Medical eponyms*, „Journal of Community Hospital Internal Medicine Perspectives”, no. 3 (4), s. 1–4, <https://doi.org/10.3402/jchimp.v4.25046>.
- Flammer J., 2004, *Jaskra*, przeł. Ewa Kostuś, wyd. pierwsze polskie, Wydawnictwo Medyczne, Wrocław.
- Furdík J., 2004, *Slovenská slovotvorba: teória, opis, cvičenia*, Náuka – Gustav Moško, Prešov.
- Gajda S., 1990, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu, Opole.
- Gajda S., 1999, *Internacionalizacja a słowiańska polityka językowa*, in: *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*, ed. J. Bosák, Veda, Bratislava, s. 18–26.
- Gałkowski A., 2021, *Terminologiczne osobliwości wśród metanazw onomastycznych w obszarze francuskim, angielskim i włoskim*, „Onomastica”, nr 2 (65), s. 55–74, <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.65.2.4>.
- Gielecki J., Żurada A., Osman N., 2008, *Terminologia anatomica in the past and the future from perspective of 110th anniversary of Polish Anatomical –Terminology*, „Folia Morphologica”, no. 2 (67), s. 87–97.
- Grochowski M., 2018, *Aparat terminologiczny składni linearnej języka polskiego*. Wprowadzenie, w: *Terminy w językoznawstwie synchronicznym i diachronicznym*, red. T. Mika et al., Wydawnictwo Rys, Poznań.

- Grucza F., 1991, *Terminologia. Jej przedmiot status i znaczenie*, w: *Teoretyczne podstawy terminologii*, red. F. Grucza, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław. s. 24–44.
- Grzegorzczkova R., 2013, *O różnych rozumieniach pragmatyki*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. LXIX, s. 5–22
- Grzegorzczkova R., Puzynina J., 1999, *Problemy ogólne słowotwórstwa*, w: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, cz. II, red. R. Grzegorzczkova et al., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 361–389.
- Halaša P., 1926, *Lekársky slovník. (Návrh lekársko-lekárnického názvoslovía)*, Kníhtlačiarický účastinársky spolok v Turčianskom sv. Martine, Turčiansky Sv. Martin.
- Helcl M., 1953, *Hybridně složená slova jako elektromotor, autodoprava*, „Naše řeč”, č. 1–2 (36), s. 34–43.
- Helcl M., 1972, *Současné tendence při tvoření slov skládáním*, „Naše řeč”, č. 2–3 (55) s. 115–124.
- Holománová A., Brucknerová I., 2000, *Srdcovocievna sústava. Anatomické názvy. Latinsko-anglicko-slovenský slovník*, Vydavateľstvo Elán, Bratislava.
- Holománová A., Brucknerová I., 2001, *Anatomické názvy I. Latinsko-anglicko-slovenský slovník*, Vydavateľstvo Elán, Bratislava.
- Holománová A., Brucknerová I., 2002, *Anatomické názvy II. Latinsko-anglicko-slovenský slovník*, Vydavateľstvo Elán, Bratislava.
- Holománová A., Brucknerová I., 2003, *Anatomické názvy III. Latinsko-anglicko-slovenský slovník*, Vydavateľstvo Elán, Bratislava.
- Horecký J., 1956, *Základy slovenskej terminológie*, Slovenská akadémia vied, Bratislava.
- Horecký J., 1962, *Anatomické názvoslovie*, Slovenská akadémia vied, Bratislava.
- Horecký J., 1965, *Kritériá terminológie*, „Československý terminologický časopis”, č. 4 (4), s. 193–200.
- Horecký J., 1991, *Anglické slová na -ing v slovenčine*, „Kultúra slova”, č. 10 (25), 324–326.
- Horecký et al., 1989, *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*, Veda, Bratislava.
- Horecký J., Rácová A., 1979, *Slovník jazykovedných terminov*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

- International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*,
<https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases>
 [06.06.2022].
- Jadacka H., red., 2001, *II tom Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego (gniazda odrzeczownikowe)*, Universitas, Kraków.
- Jana N., Barik S., Arora N., 2009, *Current use of medical eponyms – a need for global uniformity in scientific publications*, „BMC Medical Research Methodology”, no. 18 (9), <https://doi.org/10.1186/1471-2288-9-18>.
- Kaproń-Charzyńska I., 2004, *Prefiksy, sufiksy, prefiksoidy, sufiksoidy czy człony związane?*, „Język Polski”, nr 1, s. 16–28.
- Kleparski G. A., 2001, *Angielskie zapożyczenia leksykalne w języku polskim i niektóre problemy ich adaptacji*, „Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie”, nr 42, s. 18–28.
- Kurzowa Z., 1976, *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Kraków.
- Krzeszowski T., 1971, *Equivalence, Congruence and Deep Structure*, in: *Papers in Contrastive Linguistics*, ed. G. Nickel, University Press, Cambridge, s. 37–48.
- Landesberg J., 1975, *Język łaciński dla studentów weterynarii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Ledényi-Ladziansky J., 1935, *Nomina anatomica. Slovenské telovedné názvoslovie*, Matica slovenská. Turčiansky Sv. Martin.
- Lens A., Coyne Nemeth S., Ledford J. K., 2010, *Anatomia i fizjologia narządu wzroku*, pol. red. M. Misiuk-Hojło, Górnicki Wydawnictwo medyczne, Wrocław.
- Levická J., Zumrík M., 2019, *Odborný jazyk a výskum jeho lexiky*, „Jazykovedný časopis”, č. 3 (70), s. 573–590.
- Lukszyn J., 1991, *Lingwistyczne problemy badań terminologicznych*, w: *Teoretyczne podstawy terminologii*, red. F. Grucza, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 79–96.
- Lukszyn J., Zmarzer W., 2001, *Teoretyczne podstawy terminologii*, Katedra Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Maćkiewicz J., 1984, *Co to są tzw. internacjonalizmy*, „Język Polski”, nr 3, s. 176–184.
- Majerníková Ľ., 2018, *Terminológia v lekárskej anatomii*, in: *QUAERE 2018: recenzovaný zborník príspevků vědecké interdisciplinární mezinárodní vědecké*

- konference doktorandů a odborných asistentů, Magnanimitas, Hradec Králové, s. 925–933.
- Majerníková Ľ, Obročníková A., 2017, *Anatomická nomenklatura v kontexte lekárskej terminológie a zdravotníckej praxi*, in: *Anatomická nomenklatura v slovanskom kontexte*, ed. M. Vojteková, Filozofická fakulta PU v Prešove, Prešov, s. 142–163.
- Martincová O., Savický N., 1987, *Hybridní slova a některé obecné otázky neologie*, „Slovo a slovesnost”, č. 2 (48), s. 124–139.
- Masár I., 2000, *Ako pomenúvame v slovenčine*, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 3/2000.
- Mazurkiewicz-Sułkowska J., 2014, *Słowiańska terminologia techniczna (na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, <https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/30965> [dostęp: 12.12.2022].
- Medical Subject Heading, <https://www.nlm.nih.gov/mesh/meshhome.html> [dostęp: 25.04.2019].
- Mertová N., 2017, *Lexikografické zdroje anatomickej terminológie v ruskom a slovenskom lekárskom diskurze*, in: *Anatomická nomenklatura v slovanskom kontexte*, ed. M. Vojteková, Filozofická fakulta PU v Prešove, Prešov.
- Mleczko J., 2012a, *Internacionalizmy we współczesnym języku polskim i bułgarskim (złożenia)*, *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, nr 1, s. 64–81.
- Mleczko J., 2012b, *Status elementów składniowych niektórych internacionalizmów w języku polskim i bułgarskim*, „Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie”, nr 1, s. 82–91.
- Narecki K., 2011, *Język grecki – współczesna koine w terminologii medycznej*, „Roczniki Humanistyczne”, z. B (59), s. 152–165.
- Nowicki W., 1986, *Podstawy Terminologii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- National Medical Library, Medline, https://www.nlm.nih.gov/medline/medline_overview.html [dostęp 24.04.2019].
- Ološtiak M., Vojteková M., Oriňáková S., 2019, *Slovotvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine. Opera Linguistica 30/2018*, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak16>, [dostęp: 09.06.2020].
- Papoulas M., Douvetzemis S., 2015, *Ancient Greek Terminology Hepatopancreatobiliary Anatomy and Surgery*, “Focus”, vol. 17, s. 467–469.
- Polakovič A., 1920, *Lekársky slovník I-II*, Tlačou Občianskej knihtlače, Brno.

- Račáková A., 2017, *Slovensko-poľské terminologické reflexie*, Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica.
- Riczová B., 2013, *Vplyv latinčiny a gréčtiny na pomenovania chorôb v predpisovnom období vyvinu slovenčiny*, „Graeco-Latina Brunensia”, vol. 18, s. 97–108.
- Rondeau G., 1984, *Enseignement de la terminologie et formation des terminologues dans l'optique du development*, „Termia News Bulletin 2”, no. 1. s. 29–40.
- Rudnik-Karwatowa Z., 2013, *Rola słowotwórstwa w słowiańskiej terminologii językoznawczej (na materiale języka polskiego, czeskiego i rosyjskiego)*, in: *Tvorba Reči i njeni resursi u slovenskim jezicima*, ed. R. Dragičević, Filološki fakultet, Beograd, s. 311–318.
- Rybicka H., 1976, *Losy wyrazów obcych w polskim*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Soutis M., 2006, *Ancient Greek Terminology in Pediatric Surgery: about the Word Meaning*, „Journal of Pediatric Surgery”, vol. 41, s. 1302–1308.
- Suchodolska A., 2015, *Międzynarodowe słownictwo kardiologiczne i kardiochirurgiczne*, Elipsa Dom Wydawniczy, Warszawa.
- Svobodová D., 2007, *Internacionalizace současné české slovní zásoby*, Spisy Ostravské univerzity 127/2007, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava.
- Šimon F., et al., 2015, *Anatomický slovník*, Osveta, Martin.
- Švagrovský Š., Ondrejovič S., 2003, *Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnickú terminológiu (Pri storočnici od narodenia prof. Júliusa Ledényiho Ladzianskeho, tvorcu slovenského anatomického názvoslovía)*, „Slovenská reč”, č. 4 (68), s. 193–206.
- Vojteková M., 2017a, *Latinská, slovenská a poľská anatomická terminológia*, w: *Terminologia specjalistyczna w teorii i praktyce językoznawców słowiańskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Kraków, s. 181–197.
- Vojteková M., 2017b, *Vývin a stav slovenskej anatomickej terminológie*, in: *Anatomická nomenklatura v slovanskom kontexte*, ed. M. Vojteková, Filozofická fakulta PU v Prešove, Prešov, s. 34–58.
- Vojteková M., 2018a, *Latinsko-slovensko-poľský slovník anatomických termínov*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov.
- Vojteková M., 2018b, *Latinsko-slovensko-poľský slovník anatomických termínov II*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov.

- Vojteková M., 2019, *Latinsko-slovensko-poľský slovník anatomických termínov III*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov.
- Waniakowa J., 2017, *Nazwiska w nazwach roślin*, „Onomastica”, nr 2 (61), s. 1–12, <http://dx.doi.org/10.17651/onomast.61.2.29>.
- Waring G. O., 2009, *Chapter 80 – Classification and terminology of refractive surgery*, in: *Corneal Surgery (Fourth Edition)*, ed. F. S. Brightbill et al., Mosby, s. 697–709, <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-04835-4.50086-0>.
- Waszakowa K., 2003, *Przejawy tendencji do internacjonalizacji w systemach słowotwórczych języków zachodniosłowiańskich*, w: *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*. 1. *Słowotwórstwo/Nominacja*, red. I. Ohnheiser, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej i Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Opole, s. 60–78.
- Waszakowa K., 2005, *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Waszakowa K., 2017, *Kognitywno-komunikacyjne aspekty słowotwórstwa. Wybrane zagadnienia opisu derywacji w języku polskim*, Wydano nakładem Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wolanin H., 2015, *Gramatyka opisowa klasycznej łaciny w ujęciu strukturalnym*, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Wikarjak J., Wikarjak T., 2019, *Gramatyka opisowa języka łacińskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wysocka F., 1980, *Polska terminologia lekarska do roku 1838*. Tom I. *Anatomia. Proste prymarne nazwy motywowane*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.
- Wysocka F., 1994, *Polska terminologia lekarska do roku 1838*. Tom II. *Anatomia. Jednowyrazowe nazwy motywowane*, Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków.
- Wysocka F., 2007, *Polska terminologia lekarska do roku 1838*. Tom III. *Anatomia. Nazwy dwuwyrazowe*, Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków.
- Аврамова Цв., 2003, *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, Heron Press, Sofia.

- Акуленко В. В., 1972, *Вопросы интернационализации словарного состава*, Издательство Харьковского университета, Харьков.
- Акуленко В. В., 1980, *Интернациональные элементы в лексике и терминологии*, Вища Школа, Харьков.
- Александрова З., 2005, *Терминологични словосъчетния, съдържащи собствени имена*, „Български език“ кн. 1, s. 92–99.
- Ангелова И, Кабакова Й., 2005, *Наблюдение върху присъствието на епонимни наименования в международната, анатомична и клинична, медицинска терминология*, „Trakia Journal of Sciences: The Scientific Serial of Trakia University”, vol. 3, s. 22–25.
- Балтова Ю, 1985, *Двусъставни субстантивни конструкции в съвременния български книжовен език*, „Известия на Института за български език”, кн. 26, s. 81–133.
- Ванков В., Давидов М., 1993, *Анатомична номанклатура. Учебник за студенти по медицина и стоматология*, Медицина и физкултура, София.
- Ванков В., Ичев К., 1988, *Топографска анатомия*, Медицин и физкултура, София.
- Ванков В., Овчаров Вл., Гълъбов Г., 1998, *Анатомия на човека: Учебник за студентите по медицина и стоматология*, Медицина и физкултура, София.
- Васильев Л. М., 1981, *Семантика русского глагола*, Высшая школа, Москва.
- Вачкова К., 1999, *Лексеми с компонент еко- в книжовния български език*, в: *Актуални проблеми на българското словообразуване*, АИ „Проф. Марин Дринов”, София, s. 120–124.
- Вачкова К., Вачков В., 1998, *Словообразуване и анализъм. Типологична обусловеност на някои словообразователни процеси в съвременния български език*, в: *Славянска филология, т. 22 (Доклади за XII международен конгрес на славистите, с.п. Краков – София, s. 95–101.*
- Винокур Г. О., 1939, *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии*, „Труды МИФ ЛИ”, Москва, s. 3–54.
- Генев–Пухалева И., 2015, *Терминологията на Европейския съюз. Съпоставка на българската, гръцката, полската и английската терминология на правото на околната среда*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Георгиева Е., 1967, *Сложни съществителни в съвременния български книжовен език (с оглед към по-нови образци)*, „Известия на Института за български език“, кн. 13, s. 160–202.

- Гълъбов Г., Ванков В., 1971, *Анатомия на човека*, Медицина и физкултура. София.
- Гълъбов Г., Василев В., 1972, *Repetitorium anatomicum*, Медицина и физкултура. София.
- Дагнев Ив., 2014, *Диахронният аспект в контекста на когнитивната природа на метафоричните термини в съпоставителното изследване на българската и английска анатомична система*, в: *XI конференция на нехабилитирани преподаватели и докторанти*, с.п. София, s. 150–159.
- Дагнев, Ив., 2015, *Анализ на образносхематичния характер на анатомичните термини в български и английски език с оглед на метафоричността*, в: *Научни трудове*, сб. А, кн. 1 (53), Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, s. 506–517.
- Дагнев Ив., 2017, *Метафорични термини в анатомията: английско-българско съпоставително изследване. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“*. София.
- Дагнев Ив, Сайкова М., 2012, *Идентификация на метафоричността в анатомичната терминология*, в: *Четвърта Балканска Научна Конференция “Науката, образованието и изкуството през 21 век“*, т. 6, част 2, Благоевград, s. 149–155.
- Дагнев Ив., Сайкова М, 2013, *Критерии за съставяне на корпус от метафорични термини при съпоставително изследване в българската и английска анатомични системи*, в: *Научна конференция с международно участие „Хранителна наука, техника и технологии“*, Пловдив, s. 1445–1449.
- Даниленко В. П., 1977, *Русская терминология. Опыт лингвистического описания*, Издательство „Наука“. Москва.
- Земская Е. А., 1992, *Русское словообразование 80-х годов XX века (динамический аспект)*, in: *Linguistique et slavistique*, ed. M. Guiraud-Weber, Ch. Zaremba, Paris, s. 379–391.
- Земская Е. А., 1996, *Активные процессы современного словопроизводства*, в: *Русский язык конца XX столетия (1985-1995)*, Институт русского языка Российской академии наук, Москва, s. 90–141.
- Илиева Т., 2017, *Техники за терминологична номинация в съвременната християнска терминология на българския език*, в: *Езикът на науката и*

- науката за езика. Юбилеен сборник, посветен на 75-годишнината на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова, Издателство на БАН, s. 193–202.
- Йорданова Л., 1980, *Новите думи в съвременния български език*, Народна просвета, София.
- Каданов Д., Балан М., Станишев Д., 1964, *Анатомия на човека. Учебник атлас*, т. 1–2, Медицина и физкултура, София.
- Канделаки, Т. Д., 1977, *Семантика и мотивираност на термини*, Издателство „Наука“, Москва.
- Койчев, К., ред., 1995, *Анатомия на човека. Учебник за студенти по медицина и стоматология*, т. 1–2, БАН, София.
- Колковска С., 1999, *Термини за преобразуване в семантичен и номинационен аспект*. в: *Въпроси на българската терминология*, т. 1, Академично издателство “Проф. Марин Дринов”, София, s. 94–134.
- Кримова Л., 1981, *Към въпроса за същността и ролята на лексико-морфемите в аббревиатурното словообразуване*, „Български език“, бр. 3, s. 224–226.
- Кримова Л., Чоролеева М., 1982, *Съкращаването и съкращения в български език*, БАН, София.
- Кънчева П., 2009, *Българската анатомична терминология днес*, Медицинско Издателство „Арсо“, София.
- Кънчева П., 2016, *Българската медицинска терминология - поглед към нейното дефиниране, характеризиране, развитие и съвременно състояние*, в: „Български език: Орган на Института за български език при Българската академия на науките“, бр. 1 (63), s. 56–65.
- Лотте Д. С., 1961, *Основы построения научно-технической терминологии*, Издателство Академии наук СССР, Москва.
- Манолова Л., 1984, *Българска терминология*, Народна просвета, София.
- Мурдаров В., 1980, *Несвойствена форма на някои сложни думи в българския език*, „Български език“, кн. 5, s. 451–452.
- Недкова Е., 2003, *Активни словообразователни средства за адаптиране на английските заемки в българския език*, in: *Internacionalizmy v nové slovní zásobě*, Ústav pro jazyk český - Akademie věd České republiky, Praha, s. 149–156.

- Николова Н., 1995, *Българската анатомична терминология през Възраждането (1824-1878). Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен „кандидат на философските науки”*, Издателство „Антос“, Шумен.
- Николова Н., 2013, *Стилистични средства в съвременната медицинска терминология*, в: *Лингвистиката: история, предизвикателства, перспективи. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Славчо Петков*, Университетско издателство "Неофит Рилски", Благоевград, s. 298 –304.
- Николова Н., 2017, *Лингвистични особености на дерматологичната медицинска терминология*, в: *Езикът на науката и науката за езика. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова*, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, s. 193–203.
- Новодранова В. Ф., 1994, *Еще раз о статусе терминоелемента. Терминоведение*, Изд. 1, s.l.
- Овчаров В., Такева Цв., 1995, *Terminologia Histologica: Цитология, обща хистология, обща ембриология*, Медицинско Издателство „Арсо“, София.
- Ожегов С. И., 1974, *Лексикология. Лексикография*, Культура речи, Москва.
- Парзулова М., 2003, *Интернационализмите в българския език в периода на демократичните промени*, in: *Internacionalizmy v nové slovní zásobě, Ústav pro jazyk český - Akademie věd České republiky*, Praha, s. 166–173.
- Пернишка Е., 1980, *Проблеми на терминообразуването през възраждането като част от проблемите на книжовноезиковото строителство*, „Български език“, кн. 1, s. 50–54.
- Попова М., 1990, *Типология на терминологичната номинация*, Издателство на БАН, София.
- Попова М., 2012, *Теория на терминологията*, Знак' 94, Велико Търново.
- Радева В., 1987, *Българското словообразуване*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.
- Радева В., 1991, *Словообразуването в българския книжовен език*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.
- Реформатский А. А., 1961., *Что такое термин и терминология*, в: *Вопросы терминологии*, Академия наук СССР, Москва, s. 24–54.
- Селимски Л., 2003, *Прояви на тенденцията към интернационализация в южнославянските езици*, w: *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Słowotwórstwo/Nominacja*, red. I.

- Ohnheiser, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej i Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Opole 2003, s. 103–127.
- Сифоров В. И., Канделаки Т. Д., 1983, *Методические аспекты терминологической работы комитета научно-технической терминологии АН СССР*, Академия наук СССР, Москва.
- Станкова И., 2009, *Термин, терминология, понятие и научен концепт в анатомичната терминология*, в: *Годишник*, т. 1, Департамент по езиково обучение и студентски спорт, Медицински Университет, София, s. 47–60.
- Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В., 1989, *Общая терминология: Вопросы теории*, Издательство „Наука“, Москва.
- Танева С. Й., 2021, *Основни тенденции в терминологичните системи на денталната медицина и черепно-челюстно-лицевата хирургия (върху материали на английски и руски език). Автореферат за дисертация за придобиване на образователна и научна степен „доктор“*, София.
- Татаринов В. А., 1994, *История терминоведения как отрасль науки о термине*, с.п., Москва.
- Шапшал И., 1926–1930, *Анатомия на човека*, ч. 1-3, Художник, София.

Źródła leksykograficzne i terminograficzne

- Abaffy D., et al., ed., *Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopedia*, <https://beliana.sav.sk/> [dostęp: 22.10.2022].
- Buzássyová K., Jarošová A., ed., 2006, *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*, ed. Veda, Bratislava.
- Encyklopedia Gutenberga*, <https://www.gutenberg.czyz.org/index.php?word=2043> [dostęp 1.01.2020].
- Jarošová A., ed., 2015, *Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N*, Veda, Bratislava.
- Jurewicz O., oprac., 2015, *Słownik grecko-polski*, wydanie jednotomowe, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa.
- Kačala J., Pisárčiková M., Považaj M., ed., 2003, *Krátky slovník slovenského jazyka. 4*, Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Korpanty J., red. nauk., 2003, *Słownik łacińsko-polski*, t. I A–H, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Korpanty J., red. nauk., 2003, *Słownik łacińsko-polski*, t. II I–Z, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kreiner J., 1963, *Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii i medycynie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Lemańska A., Gut D., Żukrowski B., oprac., 2014, *Słownik medyczny polsko-łaciński – łacińsko-polski z definicjami haseł*, Level Trading, s.l.
- Lexikón Medicíny*, <http://www.datasolution.sk/index.php?page=enc&znak=O&cs=20> [dostęp: 10.10.2020].
- Lekársky slovník online*, <http://www.mojsslovník.sk/lekarsky-slovník/> [dostęp: 20.08.2019].
- Oxford Advanced Learner's Dictionary*, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> [dostęp: 25.04.2023].
- Peciar Š., ed., 1964, *Slovník slovenského jazyka* IV. S – U, vyd. I, Vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- Petráčeková V., Kraus J., a kol., 2005, *Slovník cudzích slov (akademický)*. 2, Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, Bratislava.
- Polański K., red., 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Slovník cudzích slov*, <http://www.mojsslovník.sk/slovník-cudzich-slov/> [dostęp: 20.08.2019].
- Slovník optických a oftalmologických pojmov*, <https://www.optikmorvay.sk/rady-a-informacie/slovník-optických-a-oftalmologických-pojmov/> [dostęp: 07.12.2018].
- Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/> [dostęp: 24.06.2022].
- Web Slovník. Slovník cudzích slov*. <https://webslovník.zoznam.sk/slovník-cudzich-slov/> [17.05.2019].
- Węclewski Z., red., 1929, *Słownik grecko-polski*, Skład główny w Księgarni Wydawniczej L. Iglai, Lwów.
- Zieliński K. W., 2019, *Słownik pochodzenia nazw i określeń medycznych. Antyczne i nowożytnie dzieje chorób w ich nazwach ukryte*, wyd. II, Alfa Medica Press, Bielsko Biala.
- Арнаудова П. Г., 2012, *Terminologia medica polyglotta, eponimica, acronimica*. Медицина и физкультура, София.
- Маждракова И., ред., 1994, *Терминологичен речник по офталмология*, Медицина и физкультура, София.

Милев А., Братков Й., Николов Б., 1958, *Речник на чуждите думи в българския език*, Наука и Изкуство, София.

Речник на български език, БАН, <https://ibl.bas.bg/rbe/> [dostęp: 03.05.2021].

Тълковен речник на българския език, <http://talkoven.onlinerechnik.com/> [dostęp: 01.05.2021].

Streszczenie

Tendencje nominacyjne w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej w ujęciu konfrontatywnym

Nazywanie *res novae*, związanych z ludzkim ciałem, towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów. Procesy nominacyjne w obrębie terminologii jednej z najstarszych dziedzin działalności ludzkiej (jaką jest medycyna) wydają się wciąż aktualnym problemem badawczym. Spowodowane jest to nieustającym rozwojem nauki o ludzkim ciele. Niniejsza dysertacja ma na celu ukazanie tendencji nominacyjnych w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej (rozumianej jako podzbiór terminologii medycznej), a także ich porównanie.

Szczegółowe zadania pracy obejmowały: 1) stworzenie teoretycznych ram, niezbędnych do scharakteryzowania terminologii okulistycznej; 2) dokonanie adekwatnego wyboru metodologicznego; 3) dokonanie analizy i porównanie wyekscerpowanych terminów oraz 4) sformułowanie wniosków odnośnie do ustalonych tendencji nominacyjnych.

Obiektem badań jest *kliniczny termin okulistyczny*, rozumiany jako jednostka okulistycznej terminologii klinicznej. Zasięg badań ograniczono do terminów jednowyrazowych, przede wszystkim z uwagi na ich prymarność, elementarność, a jednocześnie niezadowalające opracowanie tychże w literaturze.

Rozprawa składa się z dwóch zasadniczych części: teoretycznej i analitycznej. Część teoretyczna służy osadzeniu badań w teorii terminu. W rozdziale pierwszym, dzięki założeniom terminoznawstwa, możliwe było zdefiniowanie podstawowej jednostki opisu. Zwrócono w nim także uwagę na najistotniejsze dla pracy cechy terminu (okulistycznego).

W rozdziale drugim został nakreślony kontekst (językowy i pozajęzykowy) badań. Zagadnienie nominacji w obrębie terminologii okulistycznej jest bezpośrednio związane z procesem normalizacji i konwencjonalizacji terminologii medycznej, dlatego wymaga przywołania konkretnych faktów, które wpływają na kształtowanie i funkcjonowanie terminów okulistycznych w poszczególnych terminologiach słowiańskich. Początkowy etap badań wykazał dużą różnorodność materiału, co

zobligowało do przedstawienia ogólnej charakterystyki jednostek zaczerpniętych z korpusu.

Istnienie jednostek obcych na gruncie analizowanych języków, ale jednocześnie ich rozpoznawalność w innych systemach terminologicznych za sprawą klasycznego źródłosłowu, sugeruje podjęcie tematu internacjonalizacji językowej. Widoczne są relacje zależności między terminem internacjonalnym (zapożyczeniem) a systemem go przyjmującym. To z kolei skłania, aby zwrócić uwagę na kwestię adaptacji i integracji w terminologii, która poruszana jest w rozdziale trzecim.

Rozdział czwarty porusza problematykę struktury formalnej (formy zewnętrznej) terminu jako znaku językowego pojęcia. Jednostki analizowane w pracy zawierają w swojej strukturze elementy obce, które prezentują określoną wartość semantyczną i uczestniczą w procesie nominacji terminologicznej. W oparciu o literaturę przedmiotu zostały nazwane *terminoelementami*. Na podstawie podziału strukturalno-funkcjonalnego wyznaczono trzy pozycje, które mogą przyjmować: *inicjalna*, *mezopozycja* i *finalna*.

Rozdział piąty porusza najważniejsze z punktu widzenia terminoznawstwa zagadnienie dotyczące nominacji terminologicznej – motywację językową terminu. Bułgarscy i słowaccy terminoznawcy umiejscawiają kwestię motywacji w problemach formy wewnętrznej, która w pracy rozumiana jest jako relacja struktury terminu do jego znaczenia.

Właściwa część analityczna została poprzedzona prezentacją wyborów metodologicznych. W tym rozdziale została przedstawiona szczegółowa charakterystyka korpusu, z którego wyekscerpowano terminy medyczne o strukturze pojęciowej i formalnej związanej z okiem. Zostały one zaczerpnięte z dwóch rodzajów źródeł materiałowych 1) leksykografii specjalistycznej (terminografii) i 2) literatury specjalistycznej: podręczników, publikacji internetowych, internetowych baz terminologicznych itp. W kolejnym podrozdziale przedstawiono zasady ekscerpcji materiału badawczego, natomiast w osobnej części zaprezentowano parametry terminu, według których przebiegała właściwa procedura badawcza.

Po uprzednim wyizolowaniu 54 terminoelementów zawartych w analizowanych terminach badanie zostało przeprowadzone na podstawie konfrontacji jednostek bułgarskich ze słowackimi. Przebiegało w dwóch etapach: 1) zestawieniu wyekscerpowanych jednostek według ich podobieństwa formalnego wraz z analizą formy zewnętrznej oraz 2) analizie formy wewnętrznej w celu poświadczenia motywacji, na podstawie której można ustalić ekwiwalencję formy i znaczenia

terminologicznego. Procedura dla każdego elementu składała się z trzech podstawowych części 1) prezentacja terminoelementu i jego znaczeń w słownikach, 2) przedstawienie wyekscerpowanych terminów bułgarskich i słowackich zawierających dany element i 3) prezentacja formy wewnętrznej terminów (ich definicji). Dwa ostatnie kroki uzupełniane są wnioskami.

Analizą objęto 717 terminów (342 bułgarskich i 375 słowackich). Rozprawa kończy się podsumowaniem, w którym zostały wyprowadzone wnioski na temat tendencji nominacyjnych w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej. Najistotniejsze z nich to:

- tendencja do internacjonalizacji; każdy analizowany terminoelement jest internacjonalny, podobnie jak jednostki, w których budowie uczestniczą;
- tendencja do specjalizacji znaczeń i ich konwencjonalizacji;
- częsta wariantywność form językowych terminów, która jest jednak związana z ogólną tendencją terminologii klinicznej do zmienności i aktualizacji, pokazująca zarazem dynamikę procesów nominacyjnych;
- tendencja konserwująca; nazwy nowych jednostek chorobowych, sprzętów, narzędzi i czynności medycznych, wynikających z postępu nauki o ludzkim oku są wyrażane za pomocą konstrukcji grecko-łacińskich;
- tendencja do ekonomizacji formy językowej terminu – terminy ulegają skondensowaniu i skróceniu, wiodąc do konwencjonalizacji znaczeń, które wyrażają.
- tendencja do unifikacji i harmonizacji – oba systemy terminologii okulistycznej ostatecznie wydają się dążyć do ujenolichenia i umiędzynarodowienia.

Tendencje nominacyjne w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej są w dużej mierze spójne.

Niniejsza praca jako analiza kilkuset terminów w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej uzupełnia lukę w badaniach nad specjalistycznymi językami słowiańskimi (w ujęciu terminoznawczym, nie medycznym), wskazując tym samym na potrzebę usprawnienia procesów nominacyjnych tak, aby osiągnąć jeszcze większą precyzję i adekwatność. Procesy nominacyjne w specjalistycznych językach słowiańskich dostosowują się do wymogów międzynarodowej komunikacji, podejmując próbę zbliżenia się do terminologii światowych i czerpiących ze źródłosłów klasycznych.

Summary

Nomination Tendencies in Bulgarian and Slovak Ophthalmology Terminology. A Comparative Approach

Naming *res novae*, related to the human body, has been accompanying humanity since the dawn of time. Nomination processes within the terminology of one of the oldest fields of human activity – which is medicine – seem to be an ongoing research problem. This is caused by the continuous development of the science of the human body. This dissertation aims to show the nomination tendencies in Bulgarian and Slovak ophthalmology terminology (understood as a subsystem of medical terminology), and to compare them as well.

The specific tasks of the work includes: 1) creating the theoretical framework necessary to characterize ophthalmology terminology; 2) making an adequate methodological choice; 3) analyzing and comparing the extracted terms and 4) formulating conclusions regarding nomination tendencies.

The object of the research are clinical ophthalmology terms, understood as a unit of *clinical ophthalmology terminology*. The research scope was limited to single-word terms, mainly due to their primary, elementary character, and because at the same time they lack a satisfactory elaboration in the literature.

The dissertation consist of two main parts: a theoretical and analytical one. The theoretical part aims to place the research in the term theory. In the first chapter, the basic unit of description is defined due to assumptions made on terminology. This chapter also highlights the most relevant features of an ophthalmology term as such.

Chapter two outlines the linguistic and extra-linguistic context of the study. The issue of nomination within ophthalmology terminology is directly related to the process of normalization and conventionalization of medical terminology, so it requires the citation of specific facts that affect the formation and functioning of ophthalmology terms in particular Slavic languages' terminologies. The initial stage of the research showed a great variety of material, which required the presentation of a general characteristic of the units taken from the corpus.

The occurrence of foreign units in analyzed material, and at the same time their legibility in other terminological systems due to classical ethymology, suggests a

reference to the topic of internationalization of language. Dependence relations may be observed between international (foreign) term and the system absorbing it. This prompts attention to the issue of adaptation and integration within terminology, which is discussed in chapter three.

The fourth chapter deals with the topic of the formal structure (external form) of a term as a sign of a concept. The units analyzed in the thesis contain foreign elements in their structure, which present carry a certain semantic value and take part in the process of terminological nomination. In accordance to primary literature they are called *term elements*. Based on the structural-functional division, three positions were determined that they can take: *initial*, *mesoposition* and *final*.

Chapter five deals with the most important issue from the point of view of the terminology – the linguistic motivation of the term. Bulgarian and Slovak terminologists place that problem among the question of internal form, which, in this thesis, is understood as the relation of the term's structure to its relevance.

The analytical part is preceded by a presentation of chosen methodology. This chapter presents a detailed characteristic of the corpus from which medical terms (with a conceptual and formal structure related to the eye) were extracted. They were extracted from two types of material sources 1) professional lexicography (terminography), and 2) professional: textbooks, online publications, online terminology databases, etc. The next section presents the principles of excerpting the research material, while a separate section presents the parameters according to which the actual research procedure proceeds.

After isolating 54 term elements included in the analyzed terms, the study confronts Bulgarian and Slovak units. This proceeded in two stages: 1) the compilation of the extracted units due to their formal similarity, with an analysis of the external form, and 2) an analysis of the internal form in order to confirm the motivation from which the equivalence of form and terminological meaning can be established. The procedure for each element consisted of three basic parts 1) presentation of term-element and its meanings in dictionaries, 2) presentation of extracted Bulgarian and Slovak terms containing the element, and 3) presentation of the internal form of the terms (their definitions). The last two steps are completed with conclusions.

The analysis included 717 terms (342 Bulgarian and 375 Slovak). The dissertation ends with a summary in which conclusions have been drawn about nomination trends in Bulgarian and Slovak ophthalmology terms. The most significant

of these are:

- A tendency to internationalization; each of analyzed term elements is internationalized, as are the units which those are building;
- The tendency to specialize and conventionalize meanings;
- Frequent variability of terms' forms, which, however, is related to a general tendency of clinical terminology to vary and update, which, at the same time, demonstrates the dynamics of nomination processes;
- Preservative tendency; the names of new disease units, equipment, tools and medical activities (as a result of advances in the science of the human eye) are coined by using Greek and Latin constructions;
- A tendency to economize the form of a term – terms become condensed and shortened which is leading to the conventionalization of the meanings they express;
- The tendency to unification and harmonization – both systems of ophthalmology terminology finally seem to be moving toward standardization and internationalization.

The nominative trends in Bulgarian and Slovak eye terminology are largely coherent.

The following work, as an analysis of several hundred Bulgarian and Slovak ophthalmology terms, fills a gap in the research on Slavic specialized languages (in terminological approach, not the medical one) and thus indicates the need to improve nomination processes in order to achieve greater homogeneity, precision, and relevance. Nomination processes in Slavic specialized languages are adapting to the requirements of international communication, thus trying to move closer to world terminologies and drawing from classical sources.

Resumé

Nominačné tendencie v bulharskej a slovenskej oftalmologickej terminológii v konfrontačnej perspektíve

Pomenúvanie *res novae*, ktoré súvisia s ľudským telom, sprevádza človeka od počiatku vekov. Nominačné procesy v rámci terminológie jednej z najstarších oblastí ľudskej činnosti (ktorou je medicína) sa javia ako výskumný problém, ktorý je aktuálny aj v súčasnosti. Je to spôsobené neustálym rozvojom vedy o ľudskom tele. Cieľom tejto dizertačnej práce je poukázať na nominačné tendencie v bulharskej a slovenskej oftalmologickej terminológii, chápanej ako podskupina lekárskej terminológie, a porovnať ich.

Medzi konkrétne úlohy práce patrili: 1) vytvoriť teoretický rámec potrebný na charakteristiku oftalmologickej terminológie; 2) uskutočniť adekvátny metodologický výber; 3) uskutočniť analýzu a konfrontáciu získaného terminologického materiálu; 3) formulovať závery týkajúce sa ustálených nominačných tendencií v súčasnej oftalmologickej terminológii a jej celkového stavu.

V tejto dizertačnej práci sa skúma klinický oftalmologický termín ako jednotka klinickej oftalmologickej terminológie. Rozsah štúdie bol obmedzený na jednoslovné termíny, a to predovšetkým z dôvodu ich primárnosti, elementárnosti a zároveň nedostatočného rozpracovania v literatúre.

Dizertačná práca pozostáva z dvoch hlavných častí: teoretickej a analytickej, Cieľom teoretickej časti je začlenenie nášho výskumu do kontextu teórie termínov. Na základe prijatých východísk terminológie bolo možné definovať základnú jednotku opisu. Taktiež sa v nej poukázalo na charakteristiky (oftalmologického) termínu, ktoré sú pre prácu najdôležitejšie.

V druhej kapitole je priblížený (jazykový a mimojazykový) kontext výskumu. Problematika nominácie v rámci oftalmologickej terminológie priamo súvisí s procesom normalizácie a konvencionalizácie lekárskej terminológie, a preto si vyžaduje uviesť konkrétne skutočnosti, ktoré ovplyvňujú tvorbu a fungovanie oftalmologických termínov v jednotlivých odborných systémoch. V počiatočnej fáze výskumu zameranej na zber dát sa zistila široká rôznorodosť materiálu. V druhej kapitole preto

predstavujeme všeobecnú charakteristiku všetkých jednotiek vyexcerpovaných z korpusu.

Prítomnosť cudzích jednotiek v analyzovaných jazykoch, ale zároveň ich rozpoznateľnosť v iných terminologických systémoch prostredníctvom klasického koreňového slova, naznačuje tému jazykovej internacionalizácie. Je zjavný vzťah závislosti medzi internacionálnym termínom (výpožičkou) a systémom, ktorý ho prijíma. Problematike internacionálneho charakteru sledovaných termínov sa venujeme v tretej kapitole, a to v kontexte adaptácie a integrácie v terminológii.

Štvrtá kapitola pojednáva o formálnej štruktúre (vonkajšej forme) termínu ako jazykového znaku pojmu. Jednotky analyzované v práci obsahujú vo svojej štruktúre cudzie prvky, ktoré predstavujú určitú sémantickú hodnotu a podieľajú sa na procese terminologickej nominácie. Na základe literatúry venovanej tejto problematike boli pomenované ako terminoelementy. Na základe štruktúrno-funkčného členenia boli určené tri pozície elementov: *iniciálna*, *mezopozícia* a *finálna*.

Piata kapitola sa venuje najdôležitejšej otázke terminologickej nominácie z hľadiska terminológie – jazykovej motivácii termínu. Bulharskí a slovenskí terminológovia situujú problematiku motivácie do problematiky vnútornej formy, ktorá sa v práci chápe ako vzťah štruktúry termínu k jeho významu.

Samotnej analytickej časti predchádza predstavenie zvolenej metodológie. V tejto časti sa uvádza podrobná charakteristika korpusu, z ktorého boli vybrané lekárske termíny s pojmovou štruktúrou, týkajúcou sa oka. Boli čerpané z dvoch typov materiálových zdrojov: 1) odbornej lexikografie (terminografie) a 2) odbornej literatúry: učebníc, online publikácií, online terminologických databáz atď. V samostatných podkapitolách sú predstavené zásady excerpcie výskumného materiálu, ako aj parametre, na ktoré bola výskumná analýza zacielená.

Po predchádzajúcom vyčlenení 54 terminoelementov zahrnutých do analyzovaných termínov bola analýza založená na konfrontácii bulharských jednotiek so slovenskými. Pozostávala z dvoch krokov: 1) konfrontácie vyčlenených jednotiek podľa ich formálnej podobnosti s analýzou vonkajšej formy a 2) analýzy vnútornej formy s cieľom potvrdiť motiváciu, na základe ktorej možno stanoviť ekvivalenciu formy a terminologického významu.

Analýza pri každom terminoelemente pozostávala z troch hlavných častí: 1) vymedzenie terminoelementu a jeho významov v slovníkoch, 2) prehľad vyexcerpovaných bulharských a slovenských termínov obsahujúcich daný element a 3)

analýza vnútornej formy termínov (ich definícií). Posledné dva kroky sú doplnené závermi.

Analýza zahŕňala 717 termínov (342 bulharských a 375 slovenských). V závere dizertačnej práce sa nachádza zhrnutie, v ktorom sa formulujú závery o nominačných tendenciách v bulharskej a slovenskej oftalmologickej terminológii. Najdôležitejšie z nich sú:

- tendencia k internacionalizácii; každý analyzovaný terminoelement je internacionálny, rovnako ako jednotky, na ktorých štruktúre sa podieľajú;
- tendencia k špecializácii významu a jeho konvencionalizácii;
- častá variantnosť jazykových foriem termínov, ktorá sa však prepája so všeobecnou tendenciou klinickej terminológie k variabilite a aktualizácii a zároveň poukazuje na dynamiku nominačných procesov;
- konzervačná tendencia; názvy nových chorobných jednotiek, zariadení, nástrojov a lekárskeho postupov, ktoré sú výsledkom pokroku vo vede o ľudskom oku, sa vyjadrujú pomocou grécko-latinských konštrukcií;
- tendencia ekonomizovať jazykovú formu termínu – termíny sa formálne kondenzujú, čo vedie ku konvencionalizácii významov, ktoré vyjadrujú;
- tendencia k unifikácii a harmonizácii – zdá sa, že oba systémy oftalmologickej terminológie v konečnom dôsledku smerujú k ujednoteniu a internacionalizácii.

Nominačné tendencie v bulharskej a slovenskej oftalmologickej terminológii sú do značnej miery zhodné.

Predložená práca ako analýza niekoľkých stoviek termínov v bulharskej a slovenskej oftalmologickej terminológii vyplní medzeru vo výskume špecializovaných oblastí slovanských jazykov (v terminologickej, nie medicínskej oblasti), čím poukazuje na potrebu zlepšenia nominačných procesov s cieľom dosiahnuť ešte väčšiu homogenitu, presnosť a relevantnosť. Nominačné procesy v odborných slovanských jazykoch sa prispôbujú požiadavkám medzinárodnej komunikácie v snahe priblížiť sa svetovým terminológiám, čerpajúcim z klasických zdrojov.

Резюме

Номинационни тенденции в българската и словашката офталмологична терминология в конфронтативна перспектива

Назоваването на *res novae*, свързани с човешкото тяло, съпътства хората от зората на времето. Номинационните процеси в терминологията на една от най-старите области на човешката дейност (каквато е медицината) се явяват изследователски проблем, който е актуален и днес. Това се дължи на непрекъснатото развитие на науката за лечебната практика. Целта на настоящия дисертационен труд е 1) да покаже номинационните тенденции в българската и словашката офталмологична терминология, разбрана като подсистема на медицинската терминология, и 2) да ги сравни.

Конкретните задачи на труда бяха: 1) да се създаде теоретичен модел, необходим за характеризирание на офталмологичната терминология; 2) да се направи адекватен методологичен избор, който да се приложи при анализа и конфронтацията на извлечения терминологичен материал; 3) да се анализират и съпоставят ексцерпираните термини, 4) да се формулират изводи относно установените номинационни тенденции в съвременната офталмологична терминология и нейното общо състояние.

В настоящата дисертация е анализиран *клиничният офталмологичен термин* като единица на офталмологичната клинична терминология. Обхватът на изследването беше ограничен до еднословни термини, най-вече поради тяхната първичност, елементарност и същевременно незадоволителна разработеност в литературата.

Дисертацията се състои от две основни части: теоретична и аналитична. Теоретичната част служи за въвеждане на изследователския проблем в теорията на термина. В първа глава, с оглед на предпоставките на терминознанието, беше възможно да се определи основната единица на описание. В нея също така се посочват характеристиките на (офталмологичния) термин, които имат най-голямо значение за изследването.

Във втора глава е очертан контекстът (езиков и извънезиков) на изследването. Въпросът за номинацията в рамките на офталмологичната терминология е пряко свързан с процеса на нормализация и конвенционализация

на медицинската терминология и поради това изисква посочване на конкретни факти, които влияят върху формирането и функционирането на офталмологичните термини в индивидуалните системи. Първоначалният етап на изследването разкри голямо разнообразие от материал, което ни задължи да представим обща характеристика на единиците, извлечени от корпуса.

Наличието на чужди единици в анализираните езици, но в същото време разпознаваемостта им в терминологични системи, заради класическия източник на думата, подсказва въпроса за езиковата интернационализация. Наблюдава се връзка на зависимост между международния термин (заемка) и системата, която го приема. Това от своя страна мотивира коментара по въпроса за адаптацията и интеграцията в терминологията, които са разгледани в трета глава.

В четвърта глава се акцентира върху формалната структура (външната форма) на термина като езикова характеристика на понятието. Анализираните в труда единици съдържат в структурата си чужди елементи, които имат определено значение и участват в процеса на терминологична номинация. Въз основа на литературата по темата те са наречени терминоелементи. Съгласно с структурно-функционалната класификация, позицията на терминоелементите беше обозначена като *инициална*, *мезопозиция* и *финална*.

В пета глава е разгледан най-важният въпрос за терминологичната номинация от гледна точка на терминознанието – езиковата мотивация на термина. Българските и словашките терминолози ситуират въпросите на мотивацията в проблематиката на вътрешната форма, която в работата се разбира като съответствие между езиковата структура на термина и неговото значение.

Аналитичният раздел се предхожда от изложение на методологическите решения. В този раздел е представена подробна характеристика на корпуса, от който са извлечени медицински термини с понятийна и/или формална структура, свързана с окото. Те са изведени от два вида материални източници: 1) специализирана лексикография (терминография) и 2) специализирана литература: учебници, онлайн публикации, онлайн терминологични бази данни и др. В следващия подраздел са представени принципите на ексцерпиране на изследвания материал. В отделна част са посочени параметрите на термина, според които се осъществява същинската научноизследователска процедура.

След като предварително бяха изолирани 54-те терминоелемента, българските и словашките единици бяха подложени на анализ и конфронтация.

Процедурата бе извършена на два етапа 1) съпоставяне на извлечените термини според формалното им сходство и анализ на външната форма и 2) изследване на вътрешната форма, за да се потвърди мотивацията, от която може да се установи еквивалентността на езиковата форма и терминологичното значение.

Анализът на всеки елемент се състои от три основни части: 1) представяне на терминоелемента и неговите значения в речниците, 2) представяне на извлечените български и словашки термини, съдържащи елемента, и 3) представяне на вътрешната форма на термините (техните дефиниции). Последните два етапа завършват с формулиране на изводи.

Анализът включва общо 717 термина (342 български и 375 словашки). Дисертацията завършва с обобщение, в което са направени генерални изводи за номинационните тенденции в българската и словашката офталмологична терминология. Най-важните от тях са:

- тенденция към интернационализация; всеки анализиран терминоелемент е международен, както и единиците, в чието изграждане участва;
- тенденцията към специализация на значенията и тяхната конвенционализация;
- честа вариантност на езиковите форми на термините, която обаче се преплита с общата тенденция на клиничната терминология към променливост и актуализация, като същевременно показва динамиката на номинационните процеси;
- консервираща тенденция, която се очертава в наименованията на нови заболявания, оборудване, инструменти и медицински практики като резултат от постиженията на науката за човешкото око, изразени с помощта на гръцко-латински конструкции;
- тенденция към икономизация на езиковата форма на термина – термините подлежат на формална кондензация, което води до конвенционализация на значенията, които изразяват;
- тенденция към унифициране и хармонизиране – и двете системи за офталмологична терминология в крайна сметка се движат в посока на уеднаквяване и интернационализиране.

Номинационните тенденции в българската и словашката офталмологична терминология до голяма степен съвпадат. Настоящият труд, който представлява

анализ на няколкостотин термина в българската и словашката офталмологична терминология, запълва празнина в изследванията на специализираните славянски езици (от гледна точка на терминознанието, а не в медицински смисъл), като по този начин показва необходимостта от подобряване на номинационните процеси, за да се постигне още по-голяма хомогенност, прецизност и релевантност. Процесите на номинация в специализираните славянски езици се адаптират към изискванията на международната комуникация в опит да се доближат до световните терминологии, базиращи се на класически източници.